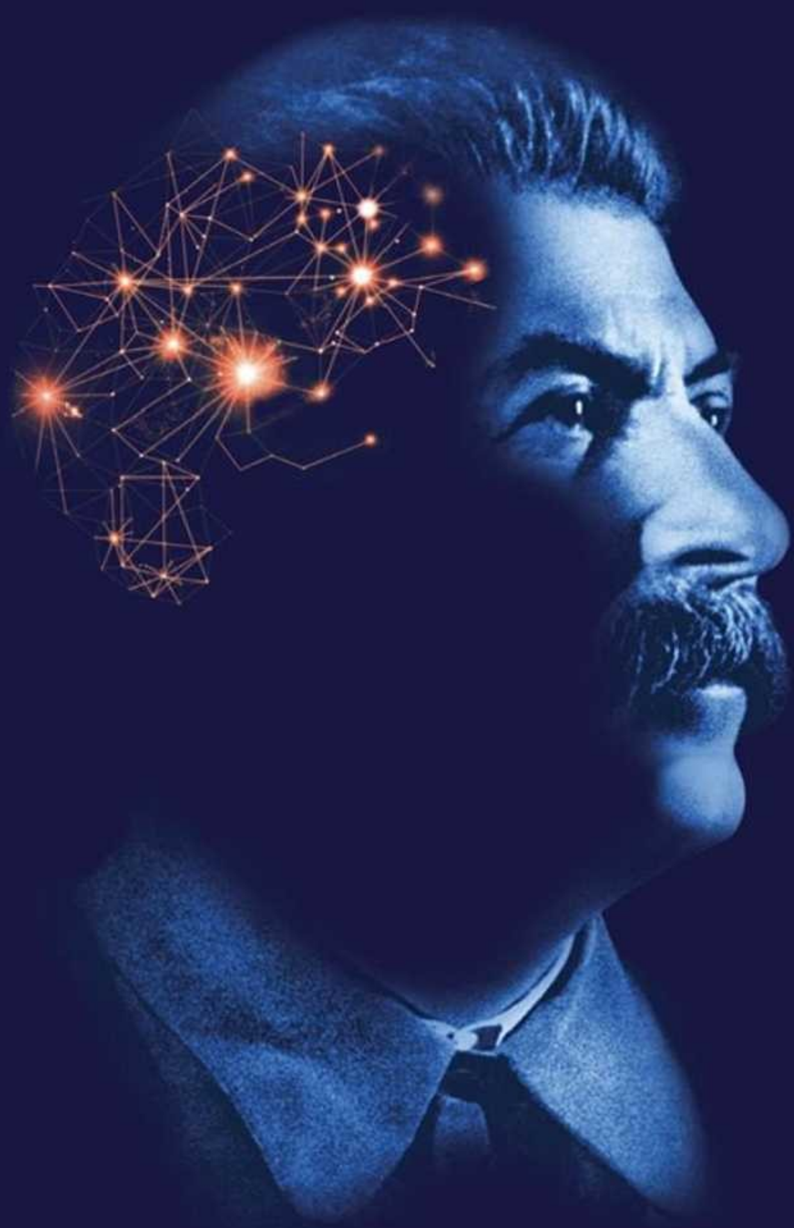




DEAN A. HAYCOCK

ÎN MINTEA TIRANILOR

Profiluri psihologice, narcisism şi dictatură

Traducere din limba engleza de
MONICA GRECU

LITERA
Bucureşti

Pentru victimele trecute, prezente şi viitoare. Şi pentru cei ce au puterea să reziste: trecuţi, prezenţi şi viitori.

Prefaţă

„O chestie pe care n-o înţeleg e de ce multor dictatori le place să facă lucrurile pe care le fac” mi-a scris un prieten după ce i-am spus că lucrez la cartea de faţă, „De exemplu, eu mă trezesc dimineaţa şi mă gândesc la ce mi-ar plăcea să fac: să cânt la chitară, să merg cu barca sau cu caiacul etc. Ei se trezesc şi se gândesc: «Ia să mai atac eu o ţară şi să iau ce e de luat de pe acolo şi aşa mai departe»,”

Aidoma prietenului meu, pentru mulţi alţi oameni lipsiţi de ambiţii dictatoriale e de neînţeles comportamentul bărbaţilor care dominau în trecut milioane de supuşi şi ucideau alte milioane, în egală măsură, pe mulţi îi îngrozesc dictatorii în viaţă sau potenţialii dictatori, care îi ameninţă pe aceia dintre noi care nu vrem decât „să cântăm la chitară” sau „să mergem cu barca”.

Scopul acestei cărţi este de a aşeza fără prea multă ceremonie contribuţia psihologiei tiranilor pe lista factorilor care explică ascensiunea unor astfel de indivizi. Toţi tiranii menţionaţi aici au trăit în ultimii o sută de ani. Toţi sunt bărbaţi, fapt care explică utilizarea frecventă a pronumelui „el”, atunci când vine vorba despre ei, (Cu toate astea, existenţa unor personaje precum regina Mary I a Angliei şi Irlandei, devenită „Mary cea Sângeroasă” pentru duşmanii ei protestanţi, sau Ranavalona I, regina Madagascarului, şi altele, ne aminteşte totuşi că nu toti tiranii sau

dictatorii din istorie au fost bărbaţi,)

Un dictator este o persoană care deţine „controlul autocratic complet: o persoană cu putere guvernamentală nelimitată”, potrivit dicţionarului explicativ Merriam-Webster, Deşi este posibil ca un dictator să fie bine intenţionat, adesea conducătorii cu puteri absolute guvernează în moduri opresive absolutiste. Dictatorii „binevoitori” ca Lee Kuan Yew, care a condus Singapore timp de aproape trei decenii începând din 1959, şi losip Broz Tito, care a condus Iugoslavia aproape patru decenii începând din 1944, sunt adesea citaţi ca exemple ale acestui tip mai puţin frecvent de conducător autoritar.

De cele mai multe ori însă, dictatorul este un tiran sau despot, un conducător care foloseşte metode brutale – intimidare, represiune, închisoare, tortură şi crimă – pentru a se menţine la putere şi a-şi atinge obiectivele. în această carte, vom folosi termenii de „dictator”, „tiran” şi „despot” cu acelaşi sens, pentru că dictatorii binevoitori sunt o raritate.

Una dintre metodele prin care guvernele încearcă să obţină avantaje, când au de-a face cu lideri şi terorişti străini, este să le înţeleagă mecanismele psihologice. De aceea, agenţiile guvernamentale din multe ţări angajează psihiatri şi psihologi, pentru a-i studia pe liderii străini şi a realiza profilurile psihologice ale adversarilor. Agenţia Centrală de Informaţii, Departamentul de Stat al SUA şi organizaţiile echivalente din ţările prietene şi adversare speră că aceste profiluri le pot ajuta să înţeleagă, să prezică şi să influenţeze atât acţiunile unor lideri străini

prietenoşi, cât şi pe cele ale unor dictatori şi terorişti de diferite ranguri. Pentru a ilustra modul în care agenţiile de informaţii au realizat profilurile unor lideri străini şi modul în care informaţiile au fost utilizate pentru a promova interesele Statelor Unite, studii ale unor şefi de stat legitimi, care nu sunt tirani, sunt discutate în detaliu în capitolul 2, aceste studii fiind menţionate pe parcursul cărţii.

Importanţa acestei psihologii aplicate este evidentă, dacă luaţi în considerare faptul că, numai în secolul trecut, despoţii, tiranii şi teroriştii au fost răspunzători pentru moartea a zeci de milioane de oameni nevinovati şi au tulburat sau distrus vieţile altor sute de milioane. Acţiunile întreprinse de Adolf Hitler, losif Vissarionovici Stalin, Mao Zedong, Idi Amin Dada, Muammar Gaddafi, Saddam Hussein şi Osama bin Laden au afectat, direct sau indirect, milioane de vieţi. Ordinele lor criminale erau emise din cartiere- generale, palate şi ascunzători unde locuiau şi unde erau, în unele cazuri, ascunşi şi protejaţi de poliţiile lor secrete sau de adepţi devotaţi.

Prin ce diferă aceşti ucigaşi de victimele lor? Cum putem explica oare comportamentele lor, inclusiv nevoia de a domina, subjuga, tortura şi ucide?

Mulţi împărtăşesc trăsături de personalitate anormale similare şi, în câteva cazuri, posibile tulburări mintale, care le prezic şi le explică astfel comportamentul. Psihologii care lucrează pentru agenţiile de informaţii şi care analizează în mod obişnuit starea mentală a liderilor patologici constată că aceşti bărbaţi au frecvent

trăsături incluse în „Triada întunecată” sau „Cvartetul întunecat” – narcisism malign, psihopatie şi paranoia. Recunoaşterea acestor trăsături de personalitate definitorii ale tiranilor oferă perspective importante asupra motivaţiilor şi acţiunilor acestora, în trecut, aceste perspective au permis guvernelor să prezică aşadar comportamentul adversarilor şi le-au oferit indicii importante, pentru a putea explica ce-i determină pe aceşti bărbaţi să se comporte astfel.

Cu toate acestea, profilurile psihologice nu au fost întotdeauna realizate cu acurateţe, în special la mijlocul secolului XX. De atunci, psihiatri de frunte, ca doctorul Jerrold M, Post, un fost analist al Agenţiei Centrale de Informaţii, au îmbunătăţit calitatea acestor eforturi de a afla cum percep lumea liderii străini, fie ei prieteni sau duşmani, şi cum ar putea reacţiona în situaţii care ameninţă securitatea naţională,

Realizarea de profiluri psihologice este o practică prin care se încearcă îmbinarea a două ştiinţe sociale, psihologia şi ştiinţele politice, pentru a obţine un instrument care ne poate ajuta să înţelegem şi, mai important, să prezicem comportamentul unor lideri străini.

Este foarte probabil ca nişte psihologi profesionişti, capabili să descifreze ciudăţeniile, tulburările, punctele forte psihologice şi vulnerabilităţile conducătorilor de stat străini să poată oferi beneficii semnificative şi tangibile ţărilor lor. înţelegerea modului în care gândeşte şi se comportă un lider străin, a motivaţiilor şi

temerilor acestuia, poate oferi avantaje comerciale şi în alte tipuri de negocieri. Aceasta le-ar permite guvernelor să dezvolte strategii eficiente pentru abordarea unor naţiuni prietenoase sau ostile. Poate oferi avantaje cruciale în situaţii de criză şi ajuta la subminarea punctelor tari ale inamicilor.

Starea de spirit a unui conducător sau şef de stat este în mod clar un subiect legitim de studiu. Ar fi o naivitate din partea noastră să ignorăm starea mentală a conducătorilor, de la Caligula la Mahatma Gandhi, de la Winston Churchill la Richard Nixon, de la John F. Kennedy la Donald Trump şi alte sute de lideri, atunci când încercăm să explicăm felul în care abordează guvernarea, succesele şi eşecurile lor.

Preşedinţia neobişnuită şi controversată a lui Donald Trump nu a putut fi exclusă din această carte. După cum se va vedea în capitolele următoare, unii specialişti în sănătatea mintală sunt convinşi că el prezintă un pericol, pentru că are o tulburare de personalitate. Alţii nu dau niciun diagnostic, dar insistă că acest comportament constituie o ameninţare. Un al treilea grup susţine că el nu este bolnav mintal, ci doar un actor şi un provocator, o persoană care exagerează, desigur, afirmaţiile făcute la adresa sa şi întotdeauna „îşi ia revanşa" pentru insulte şi lipsă de respect, ceea ce recunoaşte în cărţile sale.

Nu sunt calificat să spun care dintre aceste caracterizări i se aplică preşedintelui sau dacă i se aplică vreuna. Ann Serling, fiica scriitorului Rod Serling, îl citează pe

tatăl ei: „Ori de câte ori scrii, orice ai scrie, nu face niciodată greşeala de a-ţi considera publicul mai puţin inteligent decât tine”. Eu aş merge puţin mai departe şi aş presupune că cititorii mei sunt mai inteligenţi decât mine. Presupun că ei combină informaţiile pe care le ofer eu cu ceea ce ştiau deja şi că învaţă cercetând în continuare. Mă bazez că vor ajunge la propriile concluzii, pentru că vreau să am încredere în ei.

Introducere

„Astăzi avem nevoie de psihologie din motive vitale”, scria Cari Gustav Jung în urmă cu mai bine de 75 de ani. Acest citat face parte din ultima sa carte, *Amintiri, vise, reflecţii:* „Rămânem perplecşi şi dezorientaţi în fata fenomenului national-socialismului şi al *f f J* bolşevismului, căci nu ştim nimic despre om sau, în orice caz, avem o imagine unilaterală şi denaturată a lui. Dacă am deţine o anumită cunoaştere de sine, situaţia ar fi alta. Ne aflăm faţă în faţă cu problema cumplită a răului şi nici măcar nu o cunoaştem, darămite să venim cu un răspuns. Şi, chiar dacă am cunoaşte-o, tot nu am pricepe «cum de s-a putut ajunge aici»„.[1]

Nazismul, cel puţin ca putere de stat, s-a năruit, la fel ca Berlinul bombardat deasupra buncărului subteran al lui Hitler, în 1945. Versiuni ale comunismului, descendenţi îndepărtaţi ai bolşevismului, mai există încă, dar au suferit o lovitură puternică, atunci când Uniunea Sovietică s-a prăbuşit, la începutul anilor "90. Şi totuşi, citatul lui Jung este la fel de relevant astăzi, ca şi atunci când l-a scris.

Atâta timp, cât naţiunile dispun de arme de distrugere în masă, este ameninţată însăşi existenţa noastră. Atâta timp, cât actori nestatali violenţi râvnesc la armele de distrugere în masă, este ameninţată însăşi existenţa noastră. „Chestiunea teribilă a răului” rămâne o problemă definitorie pentru specia noastră, pentru om

şi natură.

Totuşi, există o singură lamentare din evaluarea pesimistă a lui Jung, în privinţa căreia am făcut progrese. Acum ştim cum se pot instaura dictaturi represive precum Germania lui Hitler, Uniunea Sovietică a lui Stalin, China lui Mao Zedong, Irakul lui Saddam Hussein şi zeci de altele asemănătoare, care au existat de-a lungul istoriei. Şi acum ştim „cum de s-a putut ajunge aici”.

Capitolul 1. Partenerul-psiholog al lui Hitler

La sfârşitul verii lui 1941, Walter C. Langer era în convalescenţă acasă, după o operaţie de dublă hernie, când a primit un telefon neaşteptat de la Washington.

Apelul era consecinţa a ceea ce Langer, în vârstă de 42 de ani, făcuse în mod neaşteptat cu câteva zile mai devreme. La momentul respectiv, era ţintuit pe un pat de spital, ca urmare a intervenţiei chirurgicale. Inactivitatea îl plictisea şi devenise irascibil. Acest lucru explică în parte ce La determinat să facă ceva ce nu mai făcuse niciodată. După ce a citit un articol care La enervat – într-un ziar de dimineaţă –, i-a povestit soţiei lui ce-l înfuriase, atunci când aceasta a venit să-l viziteze. Ea La ascultat cu răbdare, dar, în cele din urmă, s-a săturat şi La îndemnat să li se plângă celor care ar fi putut face ceva în acest sens. Aşa că Langer a scris o scrisoare unei agenţii guvernamentale. De fapt, le-a explicat planificatorilor din cadrul agenţiei cum ar putea face o treabă mai bună şi ce ar trebui să facă.

înainte de a fi obligat să stea la pat zece zile – după cum era standardul în îngrijirea postoperatorie la acea vreme –, el crezuse că doar „veşnicii nemulţumiţi" trimit scrisori oferindu-le sfaturi nesolicitate oficialilor guvernamentali. însă Langer nu era un veşnic nemulţumit. Era un psihanalist respectat şi de succes, care-şi practica

meseria în zona Bostonului. Obţinuse o diplomă de masterat şi un doctorat la Universitatea Harvard. Era un discipol declarat al teoriilor lui Sigmund Freud, ba chiar se împrietenise cu însuşi părintele psihanalizei şi fusese psihanaliza! de fiica lui Freud, Anna. Acestea erau dovezi impresionante de credibilitate, în acele zile în care psihologia freudiană era încă în vogă.

Potrivit descrierii din introducerea cărţii sale, *The Mind of Adolf Hitler (Mintea lui Adolf Hitler),* Langer se afla cam de-o săptămână în spital, când citise despre planul guvernului de a crea o nouă agenţie, numită Biroul pentru Coordonarea Informaţiilor, al cărei scop era să coordoneze toate informaţiile adunate de agenţiile americane specializate. De asemenea, urma să fie responsabilă de desfăşurarea războiului psihologic. Biroul avea să fie condus de colonelul William („Wild Bill”) Donovan, exact omul pe care soţia îl îndemnase să-l contacteze,

Langer era veteran al Primului Război Mondial, Ştia cât de ineficient fusese războiul psihologic atunci. Se limitase, în mare parte, la simple exagerări sau chiar la fabricarea unor atrocităţi comise de inamic. Ca psihanalist, Langer era sigur că războiul psihologic putea fi transformat într-un instrument puternic, dacă specialiştii s-ar fi lăsat convinşi să apeleze la cunoştinţe psihologice şi psihanalitice de ultimă oră, „în loc să ne oprim asupra aspectelor superficiale”, a scris el, „acesta [războiul psihologic] ar trebui să caute să exploateze

forţele inconştiente şi iraţionale, care sunt mult mai puternice”,[1]

După cum îi sugerase soţia lui, Langer i-a adresat scrisoarea nesolicitată lui Donovan, După ce a expediat-o, a decis că-şi îndeplinise datoria. S-a întors la casa lui din Massachusetts, pentru a-şi continua convalescenţa, şi nu s-a mai gândit la gestul său ieşit din comun. Apoi a primit un apel de la un asistent al lui Donovan, care i-a transmis că acesta era interesat de punctul lui de vedere şi voia să stea de vorbă cu el peste o săptămână, la micul-dej un, în ciuda sfaturilor medicului, Langer a făcut călătoria cu trenul la Washington, centrul pregătirilor guvernamentale pentru un război despre care atât preşedintele Franklin D. Roosevelt, cât şi Donovan ştiau că avea să antreneze în curând şi Statele Unite.

După întâlnire, Langer a fost de acord să lucreze cu Donovan, Dar proiectele pe care psihologul le-a iniţiat pentru a exploata cunoştinţele din domeniul psihanalizei, cu scopul de a îmbunătăţi moralul şi a pregăti naţiunea pentru război, nu au progresat semnificativ. Apoi, în primăvara lui 1943, la doi ani după ce-l vizitase pentru prima dată pe Donovan, ca să discute despre cum ar fi putut ajuta psihanaliza efortul de război, Langer a avut o altă întâlnire interesantă cu acesta,

în acel moment, avocatul de succes de 60 de ani care primise Medalia de Onoare a Congresului american şi fusese poreclit „Wild Bill” pentru acţiunile sale din timpul Primului Război Mondial conducea o agenţie centralizată, care se ocupa cu preluarea

tuturor informaţiilor de război, Biroul de Servicii Strategice *(Office of Strategic Services,* OSS). Preşedintele Roosevelt îl numise pe Donovan şef al noii agenţii de informaţii de război, la 13 iunie 1942.

înainte de a fi desfiinţat în 1945, OSS ajunsese să aibă aproximativ 12 000 de angajaţi. Aceştia adunau şi analizau informaţiile, plasau agenţi şi recrutau spioni în ţările inamice, efectuau acte de sabotaj şi alte misiuni neconvenţionale, produceau dezinformare, pentru a-l deruta pe inamic, contracarau propaganda inamicului, îi instruiau şi-i sprijineau pe luptătorii de rezistenţă din ţările ocupate, OSS întocmise, de asemenea, rapoarte analitice pentru Donovan, locotenenţii acestuia şi factorii de decizie politică,

OSS s-a confruntat cu o rezistentă semnificativă din partea multor agenţii guvernamentale, A avut parte de o cooperare limitată şi, în anumite cazuri, de o lipsă totală de cooperare din partea Departamentului de Stat, a organizaţiilor de informaţii militare şi a Biroului Federal de Investigaţii (FBI), Organizaţiile mai vechi şi birocraţii acestora s-au opus cooperării. Erau mai degrabă preocupate să-şi păstreze „terenurile de joacă” individuale decât să colaboreze pentru a utiliza cât mai eficient informaţiile pe care le aduna fiecare dintre ele, (Meschinăria birocratică afişată de agenţiile guvernamentale în anii "40 a prezis o disfuncţie similară, care avea să se producă 60 de ani mai târziu, când CIA nu i-a comunicat FBI-ului informaţii care ar fi putut preveni tragedia de la 11 septembrie 2001»)

Donovan şi OSS au supravieţuit cu succes opoziţiei interne din timpul războiului. Dar, după război, protectorul lui Donovan, Franklin D. Roosevelt, a murit, iar noul preşedinte, Harry S, Truman, nu agrea existenţa unei agenţii americane de spionaj permanente. Recomandarea lui Donovan de a înfiinţa o organizaţie permanentă de informaţii, centralizată, care să funcţioneze pe timp de pace, nu a fost aprobată. La doi ani după sfârşitul războiului însă, în faţa ameninţării unei posibile agresiuni sovietice, OSS a servit drept sursă de inspiraţie pentru înfiinţarea Agenţiei Centrale de Informaţii (CIA). Aici şi-au găsit locul mulţi veterani de la OSS, De asemenea, a continuat practica producerii de rapoarte analitice pe subiecte asemănătoare celor discutate de Donovan cu Langer,

Ce-I motivează?

„Ce crezi despre Hitler?” l-a întrebat Donovan pe psihanalist, „Ai fost acolo şi i-ai văzut pe el şi pe acoliţii lui în acţiune. Trebuie să ai o idee despre ce se întâmplă,” Donovan îl respecta pe Langer nu numai ca psihanalist, ci şi pentru că ştia că acesta studiase cu Sigmund Freud timp de doi ani, la sfârşitul anilor "30, Prin urmare, fusese în Germania în perioada în care Hitler câştigase puterea deplină asupra guvernului german şi cu puţin înainte să înceapă Al Doilea Război Mondial, Langer îl şi însoţise pe Freud, când acesta luase decizia înţeleaptă de a părăsi Germania nazistă şi a se refugia în Marea Britanie.

Langer a recunoscut în faţa lui Donovan că

Hitler era „un mister desăvârşit” pentru eL Acesta La asigurat pe psihanalist că nu era „singurul care credea asta” Pe măsură ce avansa conversaţia, Langer a aflat că printre cei care conduceau efortul de război american exista o gamă largă de opinii diferite cu privire la psihologia lui Hitler, Donovan voia un punct de vedere profesionist, cu care să înlocuiască propaganda şi ideile amatoristice, fără nicio bază, care circulau pe atunci la Washington.

Fiind promovat la gradul de general de către Franklin D. Roosevelt, Donovan i-a spus lui Langer că avea nevoie de „o evaluare realistă a situaţiei germane. Dacă Hitler este cu adevărat dirijorul, ce fel de persoană e? Care sunt ambiţiile lui? Cum îl vede poporul german? Cum se poartă cu apropiaţii? Care e povestea lui de viaţă? Şi, mai presus de toate, vrem să ştim cât mai multe despre caracteristicile lui psihologice – ce-l motivează. în plus, ar trebui să ştim ce ar putea face, dacă lucrurile încep să meargă în defavoarea lui”.

Pe urmă, generalul a lansat provocarea: „Crezi c-ai putea veni cu ceva în această direcţie?”

Langer a recunoscut că era o provocare fără precedent. Psihologul Carl Jung a fost printre primii care şi-au exprimat părerea despre dictatorul german, dar era o părere neoficială şi bazată pe un contact superficial. în 1939, Jung i-a observat pe Führer şi pe dictatorul fascist italian Benito Mussolini, de la o distanţă de câţiva metri, când cei doi prieteni urmăreau o paradă militară, la care soldaţii germani băteau pas de defilare, aşa-numitul „pas de gâscă”.

Jung a fost impresionat de Mussolini: era plin de viaţă, robust şi oarecum mai apropiat de restul lumii în ceea ce priveşte personalitatea. L-a admirat pe Mussolini, pentru că acesta era cu adevărat încântat să vadă, ca să folosim termenul lui Jung, „impresionantul” pas de defilare.

Hitler, pe de altă parte, i s-a părut aproape inuman, rece, lipsit de umor şi, da, înfricoşător, A privit comportamentul lipsit de umor al lui Hitler ca fiind parte integrantă a persoanei sale mai degrabă decât imaginea puterii pe care o afişa în public: „în comparaţie cu Mussolini, Hitler mi-a lăsat impresia unei schele din lemn acoperite cu pânză, un automat cu mască, un robot sau o mască a unui robot. Nu a râs niciodată pe toată durata spectacolului, ca şi cum ar fi fost prost-dispus, în toane rele”[2]

Impresiile lui Jung asupra celor doi dictatori erau doar atât: impresii. Erau observaţii superficiale, pe care Jung le discuta ca şi cum ar fi oferit o perspectivă profundă asupra psihicului dictatorilor. La începutul secolului XX, psihologi de frunte, precum Freud şi Jung, au prezentat adesea analize şi chiar teorii despre psihologia umană, cărora le lipsea însă orice dovadă ştiinţifică. Ei şi-au întemeiat adesea părerile pe observaţii şi impresii mai mult decât pe colectări riguroase şi evaluări sceptice ale datelor. Deşi lucrările lor includ informaţii şi observaţii valoroase, de prea multe ori acestea conţin şi supoziţii nejustificate sau pur şi simplu inutile. Le lipseau instrumentele de măsurare disponibile acum pentru studierea unor grupuri mari de indivizi, cuantificarea şi compararea

trăsăturilor şi comportamentelor. Aceste instrumente ne-au îmbunătăţit foarte mult capacitatea de înţelegere atât a trăsăturilor de personalitate sănătoase, cât şi a celor nesănătoase. De exemplu, acum avem o estimare a numărului de oameni care au tulburări de personalitate, potrivit unor seturi de criterii bine definite. Nu mai trebuie să acceptăm verdicte precum: copiii mici simt atracţie sexuală pentru părintele de sex opus şi sunt geloşi pe părintele de acelaşi sex ca parte a procesului normal de dezvoltare psihosexuală, doar pentru că aşa a spus odată Sigmund Freud, De asemenea, nu avem motive să ne temem să punem la îndoială astfel de afirmaţii şi nu riscăm să fim alungaţi din cercul de prieteni al lui Freud, aşa cum se întâmpla cu adepţii lui, când ideile lor difereau de cele ale fondatorului psihanalizei.

Când citim ampla descriere a impresiilor lui Jung despre Hitler şi ceilalţi în capitolul „Diagnosticarea dictatorilor" din volumul C.G. *Jung Speaking: Interviews and Encounters (C.G. Jung vorbeşte. Interviuri şi întrevederi),* observăm limpede că el „mergea dincolo de datele" disponibile în explicaţiile sale despre psihologia dictatorilor. îşi confunda impresiile personale, adesea superficiale, cu o perspectivă analitică asupra minţii acestora.

Cei care astăzi realizează profilurile psihologice ale politicienilor au un avantaj faţă de Freud şi Jung, nu doar în atitudinea lor faţă de ceea ce priveşte validitatea propriilor afirmaţii şi opinii. Cu toate că accesul la subiecţi şi la datele referitoare la aceştia este limitat, orice descoperă poate fi

cel puţin analizat în lumina deceniilor de studiere aprofundată a trăsăturilor şi tulburărilor de personalitate. Au fost examinate şi studiate mii de persoane cu trăsături de personalitate precum narcisism extrem, psihopatie şi paranoia. Modelele observate în comportamentele multor oameni permit – nu întotdeauna, dar frecvent – o acurateţe a predicţiilor despre comportamentul viitor al unei persoane, dacă diagnosticarea se face corect.

Langer nu-şi permitea să se bazeze doar pe impresiile sale despre Hitler, aşa cum făcuse Jung înainte de a trage concluzii despre liderul german. Langer era aproape sigur că nimeni nu mai încercase vreodată să facă ceea ce-i cerea Donovan. Si i se cerea acest lucru în timp de război, fără a avea acces la subiectul studiului şi cu acces limitat la persoanele care-l cunoşteau cel mai bine. Cele mai multe informaţii pe care le putea aduna pentru un astfel de studiu, i-a spus Langer lui Donovan, erau din literatură, adică din cărţi, discursuri, ziare, reviste şi rapoarte de propagandă. Şi o mare parte dintre ele nu erau credibile. Langer ar fi inclus interviuri cu persoane care-l cunoscuseră pe Hitler, dar ştia că nici acestea nu erau de încredere. în plus, evaluările psihologice şi psihanaliza nu fuseseră elaborate pentru acest tip de investigaţie.

De-a lungul vieţii, generalul Donovan s-a distins printr-o inteligenţă socială semnificativă, un optimism echilibrat şi puţină, dacă nu chiar o lipsă de teamă vădită de eşec. Asemenea multor oameni împliniţi, avea o mulţime de idei. Abordarea

lui îndrăzneaţă i-a adus cele mai mari onoruri militare şi, mai târziu, ca avocat, avere. Faima acestor bărbaţi se datorează ideilor de succes pe care le au, în timp ce sugestiile lor mai puţin inteligente sunt umbrite de realizările lor mai mari. Donovan a ştiut cum să identifice oameni competenţi şi să le delege atribuţii.

„Ei bine”, i-a spus el lui Langer, „vezi ce poţi să faci. Angajează-ţi ajutoarele de care ai nevoie şi rezolvă treaba cât mai curând posibil. Nu te lungi şi scrie în termeni simpli, ca să înţeleagă toată lumea” „Şi aşa”, îşi amintea Langer cu mulţi ani mai târziu, „am ajuns partenerul-psiholog al lui Adolf Hitler”.[3]

Langer avea motive întemeiate să-şi facă griji din pricina sarcinii primite. Stereotipul existent în cultura populară – care asociază psihanaliza cu imaginea unui pacient culcat pe canapea, în timp ce un psihoterapeut nevăzut ascultă şi ia notiţe – nu este lipsit de justificare. Tehnica lui Freud pentru tratarea pacienţilor presupunea multe sesiuni şi multe ore de terapie prin discuţii, concepute pentru a dezvălui experienţe din copilărie şi factori inconştienţi, care avuseseră influenţe negative asupra sănătăţii mintale a pacientului. Pentru psihanaliza tradiţională, era nevoie de patru şedinţe pe săptămână, iar tratamentul putea să dureze ani în şir. Acest sistem, acum învechit pentru tratarea pacienţilor nevrotici, pur şi simplu nu a fost conceput pentru a psihanaliza o persoană care nu se întinsese niciodată pe canapeaua psihoterapeutului.

în anii ’40, teoriile lui Freud au început să

se răspândească prin universităţile nord-americane. Popularitatea lui s-a reflectat în numărul de catedre ocupate de psihanalişti la universităţi de elită, precum Har var d, Yale, Stanford, Columbia, Johns Hopkins şi Universitatea din Pennsylvania,

Din nefericire, lipseau dovezile ştiinţifice care să sprijine elemente-cheie ale teoriei psihanalitice a lui Freud, care a descurajat constant pe oricine i-ar fi pus la îndoială sau verificat teoriile. Astfel, perspective interesante referitoare la influenţa experienţelor copilăriei asupra comportamentului adulţilor, rolul pe care-l joacă inconştientul în comportamentul predilect şi valoarea clinică a descoperirii şi gestionării emoţiilor reprimate nu au fost explorate de cercetători sceptici, acţiune care este o trăsătură definitorie a procesului ştiinţific, în acest stadiu al expansiunii sale rapide, psihanaliza a devenit mai degrabă dogmatică decât ştiinţifică.

Psihanaliza accentuează rolul pe care procesele mentale inconştiente îl joacă în determinarea modului în care se comportă şi se simte o persoană. Deşi Freud a recunoscut că psihanaliza nu este utilă pentru tratarea unei boli mintale grave, cum ar fi schizofrenia, psihanaliştii au fost şi sunt convinşi că un pacient ar putea duce o viaţă mult mai satisfăcătoare, dacă ar înţelege elementele inconştiente care îi influenţează comportamentul. (Astăzi, unii psihologi preferă să se refere la una dintre cele mai mari contribuţii ale lui Freud, recunoaşterea proceselor mentale *inconştiente”,* folosind termenul de „procese mentale *nonconştiente”.* „Nonconştient” este un

termen la fel de potrivit şi are mai puţine conotaţii freudiene.) Probleme cu psihanaliza au început aproape imediat, cu Freud însusi.

După cum subliniază doctorul Jeffrey A. Lieberman în cartea sa *Shrinks: The Untold Story of Psychiatry (Doctorii minţilor Povestea nespusă a psihiatriei),* deşi avea perspective semnificative şi idei presciente, „Freud avea, de asemenea, teorii pline de greşeli, neglijenţe şi idei de-a dreptul trăsnite” Printre acestea se numără complexul lui Oedip, care susţine că băieţii au o dorinţă inconştientă de a-şi ucide tatii şi de a se căsători cu mamele lor, şi conceptul de invidie a penisului. Această idee trăsnită pretinde că femeile tinere şi normale din punct de vedere psihologic trec printr-o etapă, în dezvoltarea lor sexuală, când îşi doresc să aibă un penis. Psihanaliştii moderni au modificat interpretările complexelor freudiene, precum acestea, pentru a le face mai puţin prosteşti şi mai relevante, dar psihanaliza freudiană rămâne o influenţă minoritară în domeniul psihologiei şi psihiatriei clinice moderne.

Dacă Freud ar fi încurajat sau îmbrăţişat ideea că teoriile sale pot fi criticate, în loc să se considere un mare-preot incontestabil al psihanalizei, contribuţia lui în ceea ce priveşte psihologia ar fi semnificativ mai mare în prezent. Cu toate acestea, după cum sublinia Lieberman, Freud poate pretinde că a adus o contribuţie importantă la înţelegerea psihologiei dezvoltării şi a mecanismelor care stau la baza cogniţiei, aşa cum le înţelegem noi astăzi. Datorită lui

apreciem influenţa semnificativă a experienţelor copilăriei asupra dezvoltării noastre psihologice şi adaptării la viaţa adultă. De asemenea, înţelegem mai bine conceptul motivaţiilor inconştiente şi efectul acestora asupra modului în care-i percepem pe alţii şi le răspundem.

Pe măsură ce psihanaliza a devenit mai puţin populară, unii psihanalişti au făcut un lucru care i-ar fi îngrozit pe Freud şi pe discipolii săi de până în anii "90: au luat în considerare utilizarea unor tehnici moderne de relaţii publice, pentru a atrage pacienţi.[4] în 1998, Asociaţia Americană a Psihanaliştilor a constatat că popularitatea în scădere a psihanalizei necesita ceea ce unii tradiţionalişti considerau a fi o schimbare radicală.

Au căutat să beneficieze de o expunere mai mare în presă, au angajat o firmă de relaţii publice şi au încercat să-i înveţe pe psihanaliştii membri ai asociaţiei cum să comunice eficient cu publicul prin intermediul jurnaliştilor.

Psihanaliza de la distantă

Langer ştia că nu putea să-l psihanalizeze oficial pe Hitler. El nu putea decât să adune informaţiile disponibile şi să sugereze modul în care interpretarea pe care o dădea acelor informaţii – bazată pe pregătirea sa psihanalitică – ar putea influenţa comportamentul viitor al subiecţilor săi. Să asculţi un pacient vorbind despre copilăria şi sentimentele sale ore în sir nu este acelaşi lucru cu folosirea unor surse secundare şi mărturii de la persoane a căror credibilitate este necunoscută şi care pretind că l-ar fi

cunoscut pe subiectul anchetei. Dar era vreme de război, Donovan era convingător, şi Langer era motivat să demonstreze valoarea aplicării perspectivelor psihologice şi psihanalitice pentru activităţile din timpul războiului. Prin urmare, cu ajutorul colaboratorilor săi, profesorul Henry A. Murray de la Clinica de Psihologie de la Harvard, Ernst Kris de la Noua Scoală de Cercetare Socială şi Bertram D. Lawin de la Institutul de Psihanaliză din New York, Langer a început să studieze personalitatea lui Adolf Hitler.

Bineînţeles, el nu se putea baza decât pe informaţiile relativ puţine despre dictatorul nazist disponibile în 1943. Şapte decenii de cercetare istorică au contribuit enorm la ceea ce ştim despre Hitler, permiţându-le istoricilor să demonteze o parte dintre informaţiile false care fuseseră la dispoziţia lui Langer şi a echipei sale.

E de înţeles că Langer a trebuit să folosească informaţii discutabile, pentru a putea întocmi profilul lui Hitler. Remarcabil e că, în ciuda acestui dezavantaj, el a fost capabil – aşa cum vom vedea – să prezică destul de precis comportamentul dictatorului.

Fie datorită, fie în ciuda încrederii lui Langer în teoria psihanalitică – în funcţie de părerea personală a fiecăruia despre valoarea psihologiei freudiene în încercarea de a-i face profilul lui Hitler şi de a-i prezice comportamentul, psihologul şi-a încheiat constatările cu o singură predicţie incorectă şi şase predicţii impresionant de precise. Langer a ajuns la următoarele concluzii:

1. Exista „doar o posibilitate îndepărtată” ca Hitler să moară de moarte bună. După război, Aliaţii au aflat că sănătatea lui Hitler era şubredă în perioada în care se ascundea în buncărul din Berlin, unde în cele din urmă s-a confruntat cu o inevitabilă înfrângere. Insă era relativ sănătos fizic în 1943. Cel puţin, era suficient de sănătos, pentru a gestiona atât de prost efortul de război german, încât cel de-Al Treilea Reich, despre care promisese naţiunii că avea să dureze o mie de ani, să se încheie după doar vreo doisprezece, respectiv la data de 30 aprilie 1945, când Führerul s-a sinucis.
2. Era „extrem de puţin probabil” ca Hitler să caute refugiu într-o ţară neutră. Martori ai ultimelor sale zile în buncăr au confirmat că dictatorul era hotărât să ducă Germania de râpă împreună cu el însuşi, în timp ce se confrunta cu înfrângerea. Poporul german, insista el, merita să fie distrus, dacă nu era suficient de puternic, încât să câştige. Fuga nu a fost niciodată o opţiune pentru el, nici măcar la *Berghof* („Curtea de la Munte”), casa de vacanţă de lângă Berchtesgaden, din Bavaria, aşa cum îl sfătuiseră membrii încă loiali şi devotaţi ai camarilei sale.
3. Exista „o posibilitate reală” ca Hitler să moară în luptă. Este singurul scenariu care, în retrospectivă, pare mult mai puţin probabil decât a presupus psihologul, atunci când a sugerat această posibilitate, cu doi ani înainte de victoria Aliaţilor, El a ajuns incorect la concluzia că, dacă Hitler se confrunta cu o

înfrângere sigură, ar fi putut „să-şi conducă trupele în luptă şi să se expună, ca un lider neînfricat şi fanatic” Langer a intuit teama lui Hitler de a fi umilit printr-o înfrângere fără drept de apel (vezi punctul 5 de mai jos), fără să pară a lua în calcul această perspectivă în cazul predicţiei în speţă. Dacă nu murea în luptă, dictatorul ar fi riscat să fie capturat. Hitler nu ar fi riscat niciodată să fie capturat înfruntându-şi direct inamicul, deoarece consecinţa era umilirea, ceva imposibil de tolerat pentru o persoană extrem de narcisistă.

4. Nu putea fi exclusă în totalitate posibilitatea ca Hitler să înnebunească. De fapt, pe măsură ce i se apropia sfârşitul, sănătatea mintală a Fuhrerului a început să se deterioreze semnificativ din cauza presiunii. A început, bunăoară, să se bazeze pe forţe militare inexistente, pentru a învinge Armata Roşie, care se apropia. Avea accese necontrolate de furie la adresa generalilor săi şi a situaţiei militare din ce în ce mai proaste, datorate faptului că armata sovietică avansa spre Berlin. Deşi acest lucru nu sugerează psihoză, ci mai degrabă stresul intens în faţa eşecului inevitabil şi a dezastrului, indică o instabilitate mentală pronunţată. în ciuda furiei şi a iluziilor sale, Hitler a acţionat destul de raţional, chiar şi în ultimele sale zile. Declaraţia lui finală dictată atestă acest fapt, ca şi credinţa lui îndelungată bazată pe puternice teorii ale conspiraţiei sau halucinaţii cu privire la răul intrinsec reprezentat de evrei şi

responsabilitatea lor pentru problemele Germaniei.

5. „Posibilitatea cea mai puţin probabilă dintre toate” ar fi fost aceea ca Hitler să fie capturat.
6. Hitler putea fi asasinat. Era o posibilitate evidentă, care nu a necesitat o incursiune în mintea dictatorului. Cu toate acestea, Langer lucra temeinic şi ar fi fost neglijent din partea lui să nu includă acest rezultat potenţial într-un raport adresat lui Donovan, Hitler a fost, desigur, ţinta a zeci de încercări de asasinat (estimările variază) atât înainte, cât şi după ce a ajuns la putere.[5] Natura represivă a statului poliţienesc nazist, brutalitatea şi devotamentul gărzilor sale de corp din SS, „paranoia supravieţuirii dictatorului” – tipică lui Hitler precum şi un noroc semnificativ Lau ţinut în viaţă până când trupele lui Stalin s-au îndreptat spre buncărul său, în aprilie 1945, nelăsându-i altă opţiune decât să-şi ia viaţa sau să- şi asume riscul de a fi capturat.
7. Receptiv la informaţie, Langer a afirmat că sinuciderea „va fi cea mai plauzibilă ieşire din scenă”. Aici, Langer a prezis cu exactitate comportamentul omului pe care nu-l examinase niciodată direct şi cu care nici măcar nu vorbise vreodată.

Analiza şi evaluarea corectă a comportamentului cel mai probabil al dictatorului german sunt realizări notabile şi au încurajat armata şi agenţiile de informaţii să încerce să reproducă succesul lui Langer, Unii istorici şi psihologi au respins valoarea

demersului său, Criticile lor nu au ţinut cont de scopul principal al analizei lui Langer, Ţelul nu se rezuma la a înţelege „ce- 1 motivează”, ci să anticipeze comportamentul liderului inamic în contextul războiului.

Un psiholog care a contribuit la raportul lui Langer, doctorul Henry A, Murray, a realizat şi el pentru OSS un profil mai detaliat al lui Hitler, denumit „Analiza personalităţii lui Adolph Hitler, cu previziuni ale comportamentului său viitor şi sugestii pentru a-i face faţă acum şi după căderea Germaniei”, în octombrie 1943.[6] Studiul s-a bucurat de mai puţină apreciere decât cel al lui Langer, în parte fiindcă includea ipoteze psihanalitice învechite despre subiect, inclusiv afirmaţia că Hitler ar fi avut complexul lui Oedip. De asemenea, l-a descris pe Hitler ca fiind o „epavă totală” Ca şi studiul lui Langer, şi acesta a ajuns la concluzia că probabil Hitler şi-ar fi luat viaţa mai degrabă decât să se lase capturat. în ciuda acestui fapt, raportul lui Murray este mai puţin concentrat şi conţine chiar mai multe ipoteze şi presupuneri decât cel al lui Langer, care are oricum destule, cum ar fi presupusele perversiuni sexuale ale lui Hitler.

în recenzia sa din 1972 la cartea *The Mind of Adolf Hitler,* din *The New York Times,* doctorul Robert Jay Lifton – conferenţiar de psihiatrie la Facultatea de Medicină de la Harvard din cadrul sistemului Cambridge Health Alliance şi profesor emerit de psihiatrie şi psihologie la Universitatea din New York City – a scris că Langer „... a depăşit atât distanţa, cât şi clişeele de război, pentru a pătrunde în mintea lui

Hitler şi, într-o măsură considerabilă, în mintea poporului german, în general...”

în calitate de psiholog freudian dedicat, Langer a acordat o mare importanţă copilăriei şi educaţiei lui Hitler. Astfel, relaţiile acestuia – sau, mai precis, ipotezele şi/sau perspectivele lui Langer despre relaţiile lui Hitler – cu mama şi figura paternă din viaţa lui ocupă un loc proeminent în raportul final.

Pe baza pregătirii sale psihanalitice şi a informaţiilor pe care el şi sursele sale le-au putut culege în 1943, Langer a ajuns la concluzia că liderul german din timpul războiului, „alesul”, după cum se imagina chiar el, era nevrotic şi se îndrepta spre psihoză. Prin nevrotic, Langer înţelegea că Hitler dădea semne clare de activitate mentală inconştientă, care îi producea anxietate. Un psihanalist din vremea lui Langer ar fi putut spune că aceste gânduri nevrotice ar fi prea dureroase pentru a fi abordate direct. Totuşi, aceste gânduri erau atât de puternice, încât trebuiau cumva exprimate. După părerea psihanalistului, aşa s-ar explica efortul lui Hitler de a obţine puterea, ura faţă de „rasele inferioare”, convingerea că el însuşi era un membru al „rasei superioare” etc, Freud ar fi putut chiar să includă acest diagnostic în subtipul de nevroză narcisistă cu megalomanie, una dintre categoriile de nevroze pe care le-a descris.

Dar Langer a observat probleme mai grave. Atunci când spunea că Hitler era aproape de psihoză, el sugera că i s-ar fi putut explica uneori comportamentul prin faptul că se desprindea de realitate, A mers

atât de departe, încât să dea de înţeles că Hitler prezenta semne de schizofrenie.

Psihologul consultant de la OSS credea, de asemenea, că Hitler era masochist, pervers sexual şi, probabil, homosexual. Aceste concluzii nu sunt surprinzătoare, având în vedere pregătirea sa ca psiholog freudian şi informaţiile limitate, uneori imprecise, pe care Langer le avea la dispoziţie. Studii ulterioare au pus la îndoială aceste concluzii. Nimeni, evident, nu le poate respinge pe de-a întregul, dar nu există dovezi convingătoare care să le susţină, în schimb, afirmaţia lui Langer că Hitler avea un complex mesianic e mai convingătoare, o presupunere susţinută de discursurile, comentariile şi comportamentul Fiihrerului,

Nu e nevoie să acceptăm toate aspectele legate de psihologia freudiană, pentru a înţelege că personalitatea plină de ură a lui Hitler s-a conturat înainte de vârsta de 30 de ani, înainte să se alăture Partidului Muncitoresc German şi înainte ca acesta să-şi schimbe denumirea în Partidul National-Socialist al Muncitorilor Germani sau Partidul Nazist, Şi totuşi, o mai bună înţelegere a particularităţilor personalităţii sale – şi a influenţei pe care anturajul lui îl avea asupra ei – merită o examinare suplimentară, pentru a ne da mai bine seama nu doar de cum Hitler a devenit
Führer, ci şi de cum alţii ca el au ajuns să deţină o putere înfricoşătoare în diferite părţi ale lumii, în ultimii o sută de ani.

Un fond de duşmănie explicabilă

Oamenii de ştiinţă au suspectat multă vreme că sursa comportamentului lui Hitler se

regăsea în istoria familiei lui. Langer s-a dedicat cercetării acesteia o bună bucată de timp, ea fiind un factor important, aşa cum este pentru noi toţi, în determinarea personalităţii. Dar numai cunoaşterea istoriei familiei lui Hitler nu ar ajuta pe nimeni să prezică viitorul austriacului ca lider al partidului nazist şi arhitect şi instigator al Holocaustului.

Mai mult, numai parcurgând paginile dedicate trăsăturilor, comportamentelor şi simptomelor descrise în *Manualul de diagnostic şi clasificare statistică a tulburărilor mintale,* editat de Asociaţia Americană de Psihiatrie *(DSM-5),* nu putem explica venirea la putere şi patologia lui Adolf Hitler. Numai atunci când sunt combinaţi toti factorii care i-au modelat viata - copilăria, trăsăturile de personalitate probabil moştenite, evenimentele contemporane şi istorice şi norocul – poate fi Hitler perceput ca om, şi nu doar ca simbol al răului.

Istoria familiei apropiate a lui Hitler a început când viitorul său tată, Alois Hitler, pe atunci în vârstă de 48 de ani, s-a căsătorit cu Klara Pölzl, verişoara lui de-a doua, în 1885. Klara, în vârstă de 24 de ani, era a treia soţie a lui Alois. în 1889, ea l-a născut pe Adolf, primul ei copil care a supravieţuit. înainte de naşterea lui Adolf, Klara pierduse trei copii: doi muriseră de difterie şi un sugar pierise la scurt timp după naştere. Ani mai târziu, a mai pierdut un fiu, Edmund, din cauza rujeolei. Adolf avea 4 ani, când fratele lui a murit. Ca singur fiu supravieţuitor, era foarte

important pentru mama sa, poate mai important decât dacă ar fi supravieţuit şi ceilalţi copii. Numele cu care-l alinta era Adi.

într-o carte broşată, subţire, intitulată *The Pictorial History of the Third Reich (Istoria ilustrată a celui de- Al Treilea Reich),* se găseşte imaginea de-acum familiară a bebeluşului Adolf Hitler.[7] Stă în şezut pe scaun, iar pe pagina alăturată este o fotografie a tatălui său sever, care pozează mândru în uniformă de ofiţer vamal al Imperiului Habsburgic. Chipul lui Alois Hitler este dominat de o mustaţă care se proiectează spre exterior de pe buza superioară şi se îmbină cu părul subţire care se întinde de la colţurile gurii în jos până la marginea liniei maxilarului. Acolo, părul facial se îngroaşă din nou şi se proiectează în exterior şi în jos, pentru a se potrivi cu părul de pe buza superioară. Mustaţa care pare să explodeze şi barbişonul sunt complet opuse mustăcioarei „periuţă" care a devenit semnul distinctiv al fiului său înainte şi după ce a devenit *Der Führer.*

Fotografia bebeluşului Adolf de lângă portretul acelui minor funcţionar vamal mândru nu dă niciun fel de indiciu despre potenţialul hâd din creierul pruncului, întoarceţi pagina cu portretul tatălui şi veţi ajunge peste un deceniu, când fiul său este un şcolar de 10 ani. Viitorul lider al Reichului de o mie de ani pare morocănos, mai ales în comparaţie cu expresia luminoasă a colegului de clasă, care sprijină o mână prietenoasă pe umărul lui stâng. Ştim că este Hitler, pentru că cineva a tras o săgeată de la o notiţă scrisă de mână, *Unser*

Adolf („Adolf al nostru") spre capul băiatului.

încercarea de a explica ce anume se întâmpla în mintea unui băiat de şcoală sau, mai târziu, în mintea unui tânăr artist ratat, care abia dacă supravieţuia la Viena, sau în mintea caporalului din armata germană în timpul Primului Război Mondial şi, în cele din urmă, a liderului incompetent al celui de-Al Treilea Reich, responsabil pentru moartea a zeci de milioane de oameni, a pus în încurcătură generaţii de amatori curioşi, psihologi şi istorici profesionişti, din anii "30 până astăzi.

Nu era nimic neobişnuit în fotografiile din copilăria lui Adolf. Nimic nu prevestea imaginile camerelor de gazare din lagărele de exterminare de la sfârşitul micii istorii ilustrate care ne arată ce avea să abată, într-o bună zi, asupra lumii băieţelul austriac.

în 1896, s-a născut Paula, singura soră a lui Adolf din ambii părinţi. Copilăria lui Adolf şi a Paulei a fost marcată de beţia şi violenta tatălui. Viata din familia Hitler era cu siguranţă disfuncţională, dar acest lucru nu e suficient, pentru a explica obsesiile ulterioare ale viitorului Führer, ura lui, antisemitismul şi accederea la putere. Alois îl bătea pe Adolf şi-şi abuza soţia, care adesea încerca să-şi protejeze fiul de furia soţului. Pe lângă încercarea de a-l proteja pe Adolf, Klara îl adora şi i-a permis să se bucure – după moartea tatălui în 1903 – de o adolescenţă comodă şi plină de plăceri. Paula credea că Adolf şi-a iubit cu adevărat mama atentă şi grijulie.[8] „Moartea mamei ne-a afectat puternic pe mine şi pe Adolf” i-a

spus ea unui anchetator al armatei americane în 1945. „Am fost amândoi foarte atasati de ea. Mama noastră a murit în 1907, şi Adolf nu s-a mai întors acasă după aceea.” O transcriere a interogatoriului luat Paulei de către un agent al spionajului american după război este inclus în anexa B.

Klara a murit de cancer la sân, când Hitler avea 18 ani. Eduard Bloch, medicul familiei Hitler care a tratat- o, a confirmat impresia Paulei despre reacţia lui Hitler la moartea mamei sale. Treizeci de ani mai târziu, Bloch avea să-şi aducă aminte cum, în lunga sa carieră, nu mai văzuse niciodată o persoană mai devastată decât fusese Adolf Hitler la moartea mamei sale.[9]

Paula nu a avut copii. Unele dintre cele mai apropiate rude supravieţuitoare ale lui Hitler sunt descendenţi din prima căsnicie a tatălui său. înainte de a se însura cu mama lui Hitler, Alois fusese căsătorit cu Franziska Matzelberger. Copiii lor erau fraţii vitregi ai lui Adolf: Angela şi Alois Jr.

Angela s-a măritat cu Leo Raubal senior. Au avut un fiu pe nume Leo Raubal junior şi o fiică pe nume Maria „Geli” Raubal. începând din 1925, Hitler a făcut o adevărată obsesie faţă de Geli, care era cu nouăsprezece ani mai tânără decât unchiul ei vitreg înamorat. A trăit cu el din 1929 până în 1931. Deloc surprinzător, posesivitatea şi gelozia lui Adolf au făcut- o din ce în ce mai nefericită. în mod evident, acest aranjament familial nesănătos nu putea dura. Comportamentul posesiv manifestat faţă de nepoata vitregă e tipic partenerilor abuzivi. Când a descoperit că Geli era interesată de şoferul ei, Emil

Maurice, bărbatul a fost concediat. De atunci, Adolf a avut pretenţia s-o însoţească de fiecare dată când mergea la cumpărături.

Vineri, 18 septembrie 1931, cei doi s-au certat din cauză că Geli voia să părăsească Münchenül – şi pe Adolf – şi să meargă la Viena, unde avea de gând să studieze canto. A doua zi, Geli a fost găsită moartă în apartamentul lor. Avea o plagă împuşcată în piept. Glonţul fusese tras din pistolul lui Adolf, un Walther de 6,35 mm, care se afla lângă trupul ei.

Politia a stabilit că Geli îsi luase viata. Ancheta asupra acestui caz a fost finalizată rapid (sau a fost vorba despre o muşamalizare). Bineînţeles, suspiciunile nu au dispărut. La două zile după moartea lui Geli, ziarul *Fränkische Tagespost* făcea aluzie la „un întuneric misterios” în jurul evenimentului. Şi ziarul antinazist *Münchner Post* a publicat un articol cu titlul „O întâmplare misterioasă: Nepoata lui Hitler se sinucide”.[10] A existat un raport care menţiona că Geli avea nasul zdrobit, ceea ce s-ar fi putut întâmpla, când faţa ei lovise podeaua, după împuşcătură. E posibil să fi avut şi alte urme pe corp.

Dacă Adolf a ucis-o – pentru că era pe punctul de a- şi pierde controlul asupra ei acest lucru ar fi în concordantă cu extrema manifestare a bărbaţilor dominatori şi abuzivi. De asemenea, este absolut plauzibil ca tânăra – deprimată şi fără speranţă sub controlul unchiului ei obsedat – să-şi fi luat singură viaţa. Deşi a fost considerată oficial sinucidere, îndoieli cu privire la adevărata cauză a morţii ei există şi în prezent. Mama lui Geli credea că fata umblase cu pistolul

lui Adolf şi murise când se împuşcase din greşeală.

Geli nu a avut copii, dar nepoatele şi nepoţii ei din partea mamei sale, Angela, încă trăiesc în Austria. Fratele lui Geli, Alois junior, a avut un fiu, William Patrick Hitler, cunoscut ca Willie sau Willy.

Sentimentele lui Adolf pentru Willie erau cu mult diferite de cele pe care le avea faţă de Geli. După ce a încercat să-l convingă pe unchiul Adolf să-i găsească o slujbă bună în Germania înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial, Willie a fost suficient de înţelept încât să fugă în Statele Unite, în 1939. în cele din urmă, s-a căsătorit şi a avut patru copii. Imaginea unică a lui Hitler ca entitate inumană şi malefică este atât de împământenită, încât mulţi bloggeri repetă povestea conform căreia fiii lui Willy ar fi făcut o înţelegere să nu aibă niciodată copii. Aceştia susţin că pactul era menit să asigure sfârşitul liniei genealogice a lui Hitler sau, cel puţin, pe a unora dintre cele mai apropiate rude supravieţuitoare ale dictatorului, pe linie paternă.

Willie a murit în 1987. Niciunul dintre fiii lui Willie, toţi cu domiciliul în Long Island, New York, nu s-a căsătorit. Fiul său Howard şi-a pierdut viaţa într-un accident rutier, în 1989. Fiii supravieţuitori ai lui Willie – Brian, Louis şi Alexander – au vrut, într-o încercare de înţeles, de altfel, să evite publicitatea şi să trăiască în anonimat. Alexander i-a spus autorului cărţii *The Last of the Hitlers {Ultimul descendent al lui Hitler),* David Gardner, că nu a existat niciodată un pact între fraţi, ca să nu aibă copii. Apoi Alexander a adăugat: „Poate

ceilalţi doi fraţi ai mei au făcut [un pact], dar eu nu”", în 2018, Alexander a reiterat faptul că nu a existat niciun pact pentru a nu avea copii.

Important nu este dacă a existat un pact formal pentru a pune capăt liniei genealogice paterne a lui Hitler, ci acceptarea de către unele persoane a unei astfel de poveşti, fără a o verifica, sugerând că un astfel de pact ar fi avut sens. La urma urmei, nu numai că ar fi scutit generaţiile viitoare de povara şi ruşinea de a fi un „Hitler”, ci ar fi putut, de asemenea, în mintea multora, să elimine genele inimaginabil de compromise, responsabile de răul grotesc şi obscen, care s-a dovedit a fi Adolf. Ideea că linia sa genealogică ar trebui să se încheie cu el reflectă transformarea lui din fiinţă umană în fenomen malefic, în viziunea publicului. Stalin, Mao, Saddam Hussein, Idi Amin şi alţi dictatori sunt încă priviţi ca fiinţe umane, în ciuda reputaţiei lor îngrozitoare, şi nu prea există bârfe despre posibile „pacte” prin care să se limiteze numărul descendentilor lor.

Stalin, de pildă, a avut cel puţin cinci copii şi opt sau mai mulţi nepoţi. Se crede că Mao a avut zece copii, dar, fiindcă era promiscuu, nu se ştie cu exactitate numărul acestora. Avea patru nepoţi cunoscuţi. Singurul moştenitor masculin supravieţuitor al dictatorului chinez, Mao Xinyu, a devenit general în Armata de Eliberare a Poporului Chinez.[12] După anumite estimări, dictatorul ugandez Idi Amin ar fi avut 43 de copii. Unul dintre nepoţii săi, Taban Amin, a fost membru al parlamentului ugandez, o vreme.

El era în favoarea unei sărbători anuale în amintirea şi onoarea bunicului său ticălos. Un alt fiu, Jaffar, a sugerat, în 2007, ca guvernul ugandez să investigheze domnia tatălui său.

Despre cum nu este „explicat” Hitler

Impresia că moştenirea cumplită a lui Adolf îl plasează pe acesta într-o categorie distinctă faţă de ceilalţi dictatori este întărită de unii critici care pun la îndoială validitatea încercării de a înţelege sau explica politicile şi comportamentul lui Hitler. Este atât de stigmatizat, iar brutalitatea lui, atât de malefică, încât unii oameni consideră că este categoric greşit să căutăm explicaţii medicale, psihiatrice sau psihologice pentru acţiunile sale. Explicarea comportamentului lui Hitler – sau al oricărui tiran – în acest mod a fost numită „medicalizare a unei probleme sociale”. Există îngrijorarea că, în felul acesta, s-ar putea evita responsabilitatea personală pentru un comportament oribil, în condiţiile în care vina nu va fi considerată a făptuitorului, ci a unei afecţiuni sau a unei boli mintale.

Fostul luptător în rezistenţă şi producător de filme francez Claude Lanzmann, de exemplu, nici măcar nu accepta ideea că moştenirea lui Adolf Hitler ar putea fi explicată.

Lanzmann a petrecut doisprezece ani filmând interviuri cu supravieţuitori ai lagărelor de concentrare, martori şi autori ai atrocităţilor naziste.[13] Rezultatul a fost un film de aproape nouă ore şi jumătate, *Shoah,* lansat în 1985. (Cuvântul *Shoah* este adesea considerat traducerea în ebraică a

termenului „Holocaust”. Iniţial, cuvântul însemna „distrugere”, aşa că este cel mai potrivit atunci când se pomeneşte despre crimele naziste împotriva populaţiei evreieşti din Europa.)

Potrivit lui Lanzmann, nu poate exista nicio explicaţie istorică pentru politicile lui Adolf Hitler şi acţiunile care au contribuit direct la moartea a sase milioane de evrei şi a sute de mii de alte victime nevinovate din lagăre. într-o discuţie cu doi reporteri germani, el a spus: „Regula mea de nezdruncinat a fost întotdeauna să *nu vreau* să înţeleg. Când Primo Le vi, prizonier atunci, a întrebat «de ce?», un ofiţer SS i-a răspuns: «Nu există *de ce* aici». Acesta e adevărul. Căutarea unui sens pentru «de ce?» este absolut obscenă”.[14]

Lanzmann a respins toţi factorii de pe lista pe care o invocă istoricii, care au prilejuit ori au făcut posibilă guvernarea de doisprezece ani a Fiihrerului în Germania şi ororile asociate acesteia. „Desigur”, afirma Lanzmann, „istoricii asamblează lanţul lor de cauzalitate: criza economică mondială, şomajul, înfrângerea din Primul Război Mondial, bolşevismul, experienţele lui Hitler din tinereţe şi aşa mai departe. Explicaţiile se încheie cu exterminarea evreilor ca un rezultat aproape armonios, raţional, logic. Tocmai de aceea este obscen. Se poate ca anumite condiţii să fie necesare pentru intensificarea curentului criminal de antisemitism, dar ele nu sunt suficiente. Uciderea lipsită de scrupule în camera de gazare rămâne de neînţeles. Scopul filmului meu este să prezint tocmai această uimire şi confuzie”.[15]

Lanzmann era pe bună dreptate afectat de experienţele şi ororile naziştilor şi ale odiosului lor lider. Ororile povestite în *Shoah* sunt de o asemenea magnitudine, încât nu pot fi niciodată acceptate. Ororile insuportabile nu sunt niciodată acceptabile în niciun sens, dar asta nu înseamnă că nu au explicaţii pe care lumea merită să le ia în considerare. Cancerul este o boală îngrozitoare, care de prea multe ori ucide cu cruzime oameni nevinovaţi, după ce-i face să sufere, dar există explicaţii ştiinţifice pentru cruzimea lui. Şi aceste explicaţii au dus la progrese care au salvat şi prelungit viaţa altor oameni şi care promit să ajute la salvarea cât mai multor vieţi în viitor.

Să explici răul prin natura lui nu este acelaşi lucru cu a-l accepta. Ororile comise de nazişti nu sunt, aşa cum credea Lanzmann, de neînţeles. Ororile au fost comise de fiinţe umane conduse de un bărbat ale cărui trăsături de personalitate sunt cunoscute şi înţelese de cei care studiază patologiile de natură psihologică şi psihiatrică.

Având în vedere circumstanţele neprielnice, inclusiv cele pe care Lanzmann le dă la o parte („criza economică mondială, şomajul, înfrângerea în Primul Război Mondial, bolşevismul, experienţele lui Hitler din tinereţe şi aşa mai departe”), începem să înţelegem cum ar putea ajunge la putere cineva cu trăsături precum ale lui Hitler. El a fost ajutat de trăsăturile sale narcisiste extreme, de convingerea că fusese ales de Providenţă să conducă Germania către măreţie şi de abilitatea de a transmite acea convingere şi de a se conecta cu masele – o

populaţie deja predispusă a răspunde favorabil unui lider puternic, după ce se confruntase cu o înfrângere în Primul Război Mondial şi cu greutăţi economice severe. Adăugaţi la toate acestea cruzimea lui, înclinaţia de a minţi, manipula şi exploata temerile oamenilor faţă de „duşmanii poporului”, combinate cu o lipsă totală de empatie faţă de cei care nu erau de acord cu el sau îl provocau, şi e mai uşor de înţeles cum a devenit Adolf Hitler concurentul favorit pentru cea mai importantă poziţie într-o ţară care se confrunta cu dificultăţi. Dacă punem la socoteală şi tendinţa regretabilă, dar incontestabilă a unei mari părţi a societăţilor greu încercate de a urma un om ce se declară puternic şi pretinde că are abilităţi unice pentru a rezolva problemele, apariţia cuiva ca Hitler pe scena publică devine aproape previzibilă.

Nu este obscen să căutăm răspunsuri la întrebările „De ce Hitler?” şi „De ce Holocaustul?” Ar fi obscen să nu încercăm să înţelegem şi să explicăm astfel de orori. Ar fi obscen să nu încercăm să învăţăm din ce s-a întâmplat, şi să înţelegem exact de ce s-a întâmplat, şi să găsim modalităţi de a anticipa şi împiedica să se mai întâmple astfel de lucruri, în orice ţară, inclusiv în democraţiile actuale. Inclusiv astăzi.

Argumentul că Hitler nu ar trebui diagnosticat niciodată sau că purtarea lui nu ar trebui explicată – pentru că o explicaţie ar pune vinovăţia crimelor sale pe seama unei „boli” şi nu pe ticăloşia conducătorului nazist – ignoră existenţa multitudinii de trăsături antisociale şi narcisiste, pe care

dictatorul le-a manifestat atât de clar. Argumentul împotriva explicării comportamentului lui Hitler nu ia în considerare faptul că trăsăturile sale antisociale evidente nu-l pot exonera niciodată de vină. Aşa cum un psihopat ştie să deosebească binele de rău, dar alege să facă rău, Hitler ştia că e greşit în ochii lumii a comite o crimă la scară mai mică sau mai mare. El şi adepţii lui au încercat să ascundă omorârea bolnavilor mintal înainte de război, iar în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial au încercat să ascundă de restul lumii ororile lagărelor morţii. Dar Hitler a ales să ucidă oricum, pentru că voia să-i elimine pe cei pe care-i percepea ca pe o ameninţare la adresa puterii lui. Voia să-i elimine pe cei pe care-i considera inferiori, pe baza conceptului ridicol de rasă superioară şi a dorinţei sale de a „curăţa” Europa de nearieni.

Căutarea unei explicaţii

S-ar putea să vă aşteptaţi să găsiţi explicaţia pentru ura nebunească a lui Hitler fată de toate lucrurile asociate cu evreii şi motivele din spatele politicilor sale criminale într-o carte cu titlul *Explaining Hitler: The Search for the Origins of His Evil (Explicarea lui Hitler Căutarea originilor răului din el),* Autorul, Ron Rosenbaum, i-a încurcat pe mulţi cititori, pentru că el nu a încercat, de fapt, să explice comportamentul lui Hitler, în ciuda titlului principal al cărţii sale. Dacă aceşti cititori ar fi acordat mai multă atentie subtitlului – *Căutarea originilor răului din el –,* ar fi putut constata imediat că lucrarea lui Rosenbaum nu e menită să explice patologia

proceselor de gândire şi acţiunile lui Hitler, ci să examineze diferite moduri în care oamenii au încercat să le explice. Autorul ar fi putut evita unele neînţelegeri prin exprimarea explicită a scopului său cu un titlu mult mai incomod şi, cu siguranţă, mai puţin comercial: *încercări de a-l explica pe Hitler*, dar titlul complet pe care l-a ales reflectă cu acurateţe conţinutul cărţii.

Rosenbaum trece în revistă numeroase puncte de vedere prezentate de-a lungul anilor de cei care încearcă să explice ceea ce mulţi consideră încă inexplicabil: sursa sau sursele naturii şi faptelor malefice ale lui Hitler.

Explicaţiile psihanalitice care l-au călăuzit pe Langer în analiza dictatorului se bazau pe teoria freudiană conform căreia problemele psihologice ale adulţilor îşi au rădăcinile în traumele copilăriei. Tatăl lui Hitler nu-l iubea şi-l bătea, de exemplu. Dar mulţi copii au fost supuşi unei educaţii stricte în Germania, înainte de Primul Război Mondial. Spre deosebire de prezent, pedeapsa fizică nu era privită ca un abuz asupra copiilor. Dacă aceasta era cauza, de ce nu a avut Hitler sute sau chiar mii de rivali care să încerce să devină fuhreri în Germania în tumultuosii ani 1920 şi 1930?

Aceeaşi întrebare face şubredă şi explicaţia că mama lui Hitler a fost excesiv de protectoare şi l-a convins că era un băiat foarte special. Având în vedere că pierduse patru copii, este probabil ca mama să-l fi cocoloşit pe Adolf, nu şi tatăl lui dur şi beţiv. Mulţi copii mureau la vârste fragede în vremurile acelea, fie din cauza unor boli ale copilăriei – care acum pot fi prevenite prin

vaccinuri fie a altor boli care în zilele noastre pot fi vindecate de medicina modernă. Supravieţuitorii acestor boli au primit, fără îndoială, o atenţie suplimentară din partea mamelor îndurerate sau din partea ambilor părinţi. Dacă atenţia excesivă a mamei ar fi fost cauza personalităţii pervertite a lui Hitler, acesta ar fi avut probabil şi mai mulţi rivali care ar fi încercat să refacă măreţia Germaniei după înfrângerea ei în Primul Război Mondial şi greutăţile economice pe care le trăise în anii postbelici.

Rosenbaum arată clar că explicaţia psihoistorică potrivit căreia psihicul liderului nazist a fost afectat de faptul că se temea sau ştia că ar fi avut un strămoş evreu a fost în mare parte discreditată.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru explicaţia psihosexuală. Otto Strasser, unul dintre foştii contracandidaţi ai lui Hitler la conducerea partidului nazist, a contribuit la răspândirea zvonului că Hitler se deda la perversiuni sexuale. Strasser le-a spus intervievatorilor lui Langer de la OSS că nepoata lui Hitler, Geli, îi povestise despre practicile sexuale ale lui Adolf. Geli, a declarat Strasser, îl acuzase pe Hitler că-i cerea să urineze pe el. Cu toate acestea, Strasser avea motive să mintă. I se opusese lui Hitler cu puţin timp înainte ca acesta să preia puterea. în 1934, în timpul epurării unor adversari care reprezentau o ameninţare reală sau închipuită la adresa naziştilor, Führerul a ordonat uciderea fratelui lui Otto, Gregor, un alt fost nazist de frunte. Hitler l-ar fi ucis cu siguranţă şi pe Otto, dacă acesta n-ar fi fugit în Canada. în

concluzie, nimeni nu poate susţine că ştie dacă Hitler a fost în mare parte asexual la maturitate, predominant heterosexual sau predispus către umilire şi perversiuni, în ciuda suspiciunii lui Langer că Hitler a practicat o perversiune înrudită, şi anume coprofilia.

Uneori, influenţele sociale şi istorice au fost ridicate la rangul de explicaţie pentru comportamentul lui Hitler. După moartea mamei sale, Hitler a petrecut ani întregi luptându-se să devină artist. A fost respins de două ori de Academia de Arte din Viena. Cu toate acestea, examinatorii săi, observând detaliile din desenele cu clădiri ale tânărului Adolf, i-au sugerat să studieze arhitectura, dar artistul în devenire le-a ignorat sfaturile.

Ca tânăr şi adult, Adolf era încăpăţânat până la absurd. Era convins că era special, iar lipsa eticii muncii nu-i ajuta deloc situaţia financiară precară. Era un tip leneş. îi plăcea să citească ziarele şi să le ţină prelegeri celor suficient de „norocoşi" să se afle în prezenţa lui. Nu tolera să fie contrazis, nici opiniile diferite.

După moartea mamei sale, între 19 şi 24 de ani, la Viena, Adolf a fost expus unei subculturi periculoase, în timp ce se chinuia să devină artist. Unele ziare promovau idei de superioritate rasială. Adolf trăia printre nemulţumiţii Vienei. Era, după cum explică Brigitte Hamann în cartea *Viena lui Hitler. Anii de ucenicie ai unui dictator,* „Viena celor defavorizaţi, a celor care locuiau în *Männerheime* (pensiuni pentru bărbaţi), de obicei bărbaţi plini de temeri şi receptivi la teorii obscure, în special idei care, în ciuda

nenorocirii lor, îi făceau să se simtă parte a unei elite, să se considere, la urma urmei, «mai buni» decât alţi oameni. Pentru aceşti bărbaţi, a fi «mai buni» în acel «Babilon al raselor» multinaţional însemna să aparţii «nobilului popor german», şi nu să fii slav sau evreu”.[16]

Unii dintre contemporanii lui Hitler nu-şi amintesc ca el să fi exprimat comentarii antisemite în această perioadă. Şi nici camarazii de arme din Primul Război Mondial nu-l consideraseră pe caporalul Hitler antisemit. Cu toate acestea, e clar că nu fusese doar expus la conspiraţii rasiste în tinereţe, ci şi predispus să absoarbă această ură.

Când avea 30 de ani, a scris prima sa declaraţie despre ceea ce oamenii numeau la acea vreme „chestiunea evreiască”. Scrierea se referea la „rasa” evreilor şi le desconsidera identitatea religioasă. (Desigur, din punct de vedere ştiinţific, nu există rasă. Din punct de vedere biologic, oamenii sunt una şi aceeaşi specie, iar diferenţele fizice dintre grupuri sunt banale. Din punct de vedere social, totuşi, predispoziţia oamenilor de a se identifica cu propriul trib duce la snobism, în varianta cea mai puţin dăunătoare, şi la genocid, în cea mai dăunătoare, cu o mare varietate de atitudini neplăcute între aceste extreme.) „Scopul”, scria Hitler, „trebuie să fie, cu siguranţă, înlăturarea evreimii cu totul”[17] în acest context, „înlăturarea” din mintea lui însemna extragerea fizică din Europa a ceea ce el numise o „tuberculoză rasială a popoarelor” Politica uciderii angro a populaţiei evreieşti a fost adoptată decenii

mai târziu, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Tânărul Adolf Hitler nu avea nimic special în această privinţă. Mulţi îi împărtăşeau opiniile antisemite la vremea aceea, la fel cum mulţi le împărtăşesc şi astăzi. Această convingere tristă şi disperată a superiorităţii cuiva în detrimentul celorlalte popoare este un element care explică psihologia lui Hitler. Atunci când este combinată cu alţi trei factori, psihologia lui Hitler devine mult mai puţin misterioasă decât se credea anterior.

Imaginea lui Hitler s-a schimbat în cele aproape opt decenii, de când Langer a acceptat provocarea lui Donovan de a-l analiza pe dictator de la depărtare. Pentru unii oameni, nu contează că Stalin şi Mao Zedong au fost responsabili pentru mai multe decese ori că aceste crime au fost adesea comise cu o cruzime sadică. Adolf Hitler a devenit personificarea răului, probabil mai mult decât orice altă figură istorică. Hitler a devenit un fenomen, o ticăloşie de neînţeles care se dezlănţuie în spatele unei mustăcioare „tip periuţă”, cândva populare, parte a imaginii lui de Führer.

Crimele sunt explicaţia pentru reputaţia lui extraordinar de proastă. Invadând Polonia în 1939, a început un conflict care a antrenat, în cele din urmă, mai multe ţări, a făcut mai multe victime şi a costat mai mult decât oricare alt conflict din istorie. Convingerile lui aberante au dus la înfiinţarea a peste 40 000 de lagăre de concentrare, de exterminare, de muncă silnică şi de prizonieri de război, precum şi

de ghetouri evreieşti. Existau chiar şi bordeluri care ţineau sclavi sexuali. Aceste locuri au devenit scenele crimei, în care sclavia, tratamentul inuman şi genocidul pur şi simplu au dus la moartea a aproximativ şase milioane de evrei, aproximativ două sute de mii de romi europeni, aproape două mii de martori ai lui lehova şi zeci de mii de adversari politici, luptători în rezistenţă şi homosexuali.

Chiar înainte de război şi de înfiinţarea pe scară largă a lagărelor morţii, Hitler a fost de acord cu uciderea unui sfert de milion de bărbaţi, femei şi copii cu dizabilităţi psihice şi fizice.[18] El a promovat idei antisemite şi rasiste absurde, fără nicio bază ştiinţifică şi total lipsite de sens despre presupusa existenţă a unei mitice „rase superioare”, care întâmplător avea caracteristicile europenilor din nord şi-i excludea pe toţi evreii, romii şi alţi noncaucazieni.

Reputaţia lui Hitler nu doar de personaj malefic, ci cu totul de neînţeles a început să prindă contur la 30 aprilie 1945.

în jurul orei 15.30, în acea zi de luni, complet distrus fizic şi psihic, Fuhrerul a muşcat dintr-o capsulă de cianură şi s-a împuşcat în cap, în timp ce trupele lui Stalin se apropiau de buncărul situat la 15 metri sub fostul lui sediu acum distrus, Cancelaria de la Berlin. în urma înfrângerii Germaniei, transformarea lui Hitler din fiinţă umană într-un fenomen malefic şi grotesc s-a accelerat, pe măsură ce atrocităţile naziste deveneau din ce în ce mai cunoscute în spaţiul public. Imaginea lui Hitler de monstru inuman, al cărui comportament nu ar putea fi niciodată explicat, a început să

crească odată cu eliberarea de mai târziu a lagărelor de concentrare şi de exterminare conduse de elemente din „rasa superioară” – *Schutzstaffel* sau SS, zeloţi criminali paramilitari şi militari, loiali lui Hitler şi politicii sale rasiste.

Răspândirea informaţiilor despre amploarea crimelor de război germane a făcut ca liderul nazist să fie considerat de mulţi un demon inuman mai degrabă decât o fiinţă umană. Chiar şi astăzi, unii oameni se îndoiesc că în cele 947 de pagini ale celei mai recente ediţii din *DSM-5* s-ar găsi indicii despre psihologia aberantă a lui Hitler. Desigur, informaţii despre gândirea şi comportamentele patologice ale lui Hitler sunt împrăştiate pe tot parcursul acestei enciclopedii practice a tulburărilor mintale şi de personalitate, foarte folosită, dar şi foarte blamată. El nu a avut tulburări psihice exotice, extraterestre sau care nu mai fuseseră descrise anterior. într-adevăr, aspectele-cheie ale trăsăturilor psihologice ale lui Hitler pot fi găsite, deşi în formă extremă, în *DSM-5.* Manualul descrie tulburări de personalitate de care pot suferi oamenii, iar Adolf Hitler a fost – din păcate, spre ruşinea şi eterna stânjeneală a speciei noastre – o fiinţă umană.

„Hitler era o fiinţă umană afectată de o varietate de tulburări psihologice profund distructive, pe care le-a trăit şi care au dus la crearea unui personaj atât de tulburat, încât credinţele şi comportamentele pe care le-a prezentat sunt uşor de înţeles”, au conchis psihologul Philip Hyland şi colegii săi în analiza psihologico-istorică pe care i-au făcut-o. „Mai interesant este cum un om

atât de profund tulburat a fost capabil să obţină o putere atât de mare şi să exercite o influenţă atât de covârşitoare asupra atât de multor indivizi care au comis fapte atât de îngrozitoare, cu toate că foarte multi nu erau afectaţi de niciun fel de patologie psihică.”[19] Trăsăturile individuale de personalitate ale lui Hitler le sunt familiare psihologilor şi psihiatrilor. Multe sunt comune altor dictatori şi viitori dictatori. Printre acestea, se numără „suspecţii obişnuiţi” ai comportamentului antisocial, precum narcisismul malign, machiavelismul, psihopatia şi narcisismul, la care se adaugă convingeri obsesive cu privire la propria grandoare şi ameninţările imaginate reprezentate de „suboamenii nearieni”. Varietatea şi amploarea psihopatologiei sale, combinate cu abilitatea sa de a hipnotiza o parte a populaţiei unei naţiuni umilite şi grav afectate economic, au făcut ca Hitler să fie mult mai puţin misterios decât s-a presupus că ar fi. Combinaţia de factori psihologici, istorici şi sociali explică apariţia nu numai a unui om diabolic, ci şi a unui om diabolic cu legiuni de adepţi, care a avut la îndemână toate resursele tării sale.

încercări mai recente de înţelegere a lui Hitler

S-au scris zeci de mii de cărţi şi articole despre Adolf Hitler. Printre cei care analizează starea lui mentală, unii îl catologhează simplu ca fiind „nebun”. Alţii oferă diagnostice specifice, limitate. încercări mai recente de a explica starea de spirit a lui Hitler sugerează că avea multiple caracteristici psihopatologice.

Psihologul Frederick L. Coolidge şi colegii săi au adus câteva dovezi în sprijinul acestei afirmaţii. în 2007, cei trei psihologi de la Universitatea statului Colorado din Colorado Springs au discutat cu cinci istorici din mediul academic, specializaţi în studierea dictatorului nazist, rugându-i să completeze un inventar de personalitate, care ar putea furniza un profil al sănătăţii mintale a lui Hitler. Informaţiile oferite de istorici au fost evaluate folosind criteriile *Manualului de diagnostic şi clasificare statistică a tulburărilor mintale IV (DSM-IV).* Sarcina presupunea completarea unui test de 250 de itemi numit *Coolidge Axis II Inventory* (CATI – Inventarul Coolidge Axa II). Acest inventar este conceput pentru a evalua trăsăturile neuropsihologice şi psihopatologice ale unei persoane – în acest caz, ale lui Adolf Hitler. Cu toate că Hitler a murit de mult şi nu a putut completa versiunea „autoraportare” a inventarului CATI, psihologii le-au oferit istoricilor o versiune specială, concepută pentru a fi completată de o persoană importantă din viaţa respectivului sau de un informator.

Completând inventarul, istoricii le-au dat psihologilor informaţii pe care aceştia le-au folosit pentru a evalua cât de bine se încadrează trăsăturile lui Hitler, interpretate de istorici, în descrierile din *DSM- IV* a peste 38 de tulburări clinice şi neuropsihologice.

Printre acestea, se găseau mai mult de douăsprezece tulburări de personalitate, tulburări neurocognitive, depresie, schizofrenie, anxietate, tulburare de stres

posttraumatic şi tulburare de hiperactivitate cu deficit de atentie la adulti.

Oamenii care îndeplinesc criteriile pentru o tulburare de personalitate adesea îndeplinesc şi criteriile pentru alte tulburări de personalitate sau psihice. De exemplu, o astfel de comorbiditate este frecventă la persoanele diagnosticate cu tulburare de personalitate paranoidă. Tulburarea de personalitate antisocială, adesea atribuită dictatorilor, este un alt exemplu de tulburare care nu apare de sine stătătoare.

Cei cinci istorici au fost în mare parte de acord cu privire la trăsăturile psihologice ale lui Hitler. Rezultatele au sugerat că dictatorul avea caracteristici ale tulburărilor de personalitate paranoide, narcisiste, antisociale şi sadice. Un amestec psihopatologic nu este neobişnuit la cei care caută să-i stăpânească pe conaţionalii lor. Dacă mai adăugăm şi machiavelismul, care nu este descris în *DSM-IV* sau *DSM-5,* se pot detecta elemente-cheie ale „cvartetului întunecat” şi narcisismului malign. Caracteristicile acestor grupuri de trăsături malefice vor fi descrise în capitolul 3.

De asemenea, din colaborarea celor cinci istorici şi psihologi, s-a conturat imaginea care sugera că Hitler prezenta semne difuze de gândire psihotică şi schizofrenie „paranoidă”. (în cea mai recentă ediţie a manualului *DSM-5,* au fost eliminate subtipurile de schizofrenie. Autorii *DSM-5* au decis că diagnosticarea subtipurilor de schizofrenie – dezorganizată, paranoidă, catatonică, nediferenţiată şi reziduală – nu ajuta la tratament, nu avea o bază ştiinţifică

bună şi nu erau condiţii suficient de stabile.) Este mai probabil ca Hitler să fi fost obsedat de o „conspiraţie evreiască” mondială, imaginară decât să fi suferit de ceea ce astăzi este cunoscut ca „schizofrenie” care prezintă adesea halucinaţii auditive sau de altă natură.

Ideea că Hitler ar putea fi diagnosticat cu schizofrenie este îndoielnică, deoarece boala respectivă este frecvent debilitantă. Poate fi gestionată cu medicamente, dar nu în toate cazurile. Hitler nu ar fi avut la dispoziţie acest tratament, deoarece medicamentele neurotrope moderne pentru tratarea schizofreniei au fost descoperite abia în anii "50. Totuşi, Hitler ar fi putut avea caracteristici de schizofrenie, fără tabloul complet al simptomelor care ar justifica un diagnostic. Paranoia lui Hitler ar putea explica impresia că avea simptome asemănătoare schizofreniei.

Rezultatele sondajului istoricilor sunt în concordanţă cu impresia lui Langer, conform căreia dictatorul a fost aproape de a dezvolta o psihoză, dar nu a ajuns până acolo. Au înregistrat, de asemenea, comportamente conforme cu tulburarea de stres posttraumatic. Hitler a pretins că ar fi fost orbit de un atac britanic cu iperită în timpul Primului Război Mondial. Dar istoricul Thomas Weber, de la Universitatea din Aberdeen, a găsit două scrisori care indică apăsat că această orbire nu avea nicio cauză fizică. El a obtinut scrisorile unor neurologi americani care descriau discuţiile avute cu un neurochirurg german, Otfrid Foester, care examinase dosarele medicale ale lui Hitler, înainte ca dictatorul

să ordone distrugerea lor.

Potrivit uneia dintre scrisori, Foester declarase că „în 1932, a dorit să caute dosarul medical al unui politician în ascensiune, pe nume Adolph [szc] Hitler, în registrele medicale ale Ministerului german de Război. El a descoperit că... diagnosticul fusese «ambliopie isterică»„.[20]

Cu alte cuvinte, dacă aceste informaţii sunt corecte, orbirea lui Hitler a fost psihosomatică, nu fizică. Potrivit lui Weber, Hitler nu a fost tratat într-o secţie rezervată pacienţilor cu probleme de vedere, ci într-una rezervată pacienţilor cu „isterie de război" adică la psihiatrie.

în timpul serviciului militar, Hitler a fost dispreţuit de soldaţii din tranşee, dându-i-se porecla „porcul din spatele frontului", pentru că îşi petrecea timpul, în cea mai mare parte, la kilometri buni în spatele liniilor, fiind curierul cartierului-general al regimentului.

„Faptul că el [Hitler] nu ar fi fost capabil să facă faţă stresului şi tensiunii războiului este foarte important", a declarat Weber pentru *The Independent.* După părerea lui, aşa s-ar putea explica transformarea drastică a lui Hitler, dintr-un caporal fără nimic special, fără abilităţi evidente de conducător sau prejudecăţi antisemite făţişe, potrivit camarazilor săi, într-un personaj fanatic, plin de ură şi charismatic (cel puţin pentru germanii din anii "30). Ar putea o tulburare psihică explica schimbarea bruscă a personalităţii lui Hitler? Weber crede că da.

Mai mulţi experţi medicali şi istorici nu sunt de acord cu Weber. Psihiatrul şi

neurologul Fritz Redlich recunoaşte că paranoia pronunţată a lui Hitler poate fi considerată o tulburare mintală. Redlich, autorul unei cărţi intitulate *Hitler: Diagnosis of a Destructive Prophet (Hitler Diagnosticul unui profet distructiv),* este convins totuşi că personalitatea dictatorului a funcţionat „mai mult decât adecvat”.

Redlich îl vede pe Hitler ca pe un om care a acţionat intenţionat şi cu entuziasm. La fel ca o persoană diagnosticată cu psihopatie, Hitler nu era nebun şi ştia diferenţa dintre bine şi rău, chiar dacă prezenta semne de narcisism, paranoia, depresie, anxietate şi ipohondrie.

Istorici precum John Lukacs, autorul cărţii *The Hitler of History (Hitler văzut de istorie),* şi Ian Kershaw, expert în Hitler, autorul unei apreciate biografii a dictatorului, în două volume, sunt de acord cu psihiatrii ca Redlich că Hitler nu era nebun, indiferent cât de aproape de psihoză a fost, dacă Langer şi rezultatele din inventarul personalităţii al lui Coolidge sunt credibile. Din punct de vedere legal, nebunia înseamnă că starea mentală a persoanei o împiedică să facă diferenţa dintre bine şi rău şi să înţeleagă realitatea. Hitler a înţeles realitatea până aproape de final şi poate chiar şi atunci. Profilul său are o multitudine de caracteristici specifice unei constelaţii de tulburări de personalitate, dar asta nu-l absolvă de niciuna dintre crimele lui. Unii oameni ucid pentru a obţine ceea ce vor. îsi justifică faptele fată de ei înşişi şi de adepţii lor cu doctrine şi minciuni. Nu pierd niciodată contactul cu realitatea.

„Cele mai amănunţite investigaţii care s-au

făcut asupra stării mentale a lui Hitler au ajuns la concluzia că el nu era [nebun]”, a răspuns Kershaw la o întrebare din partea publicului, la prima conferinţă anuală de istorie de la Universitatea Deschisă BBCIV în 2017. „În cea mai mare parte a timpului, Hitler era cu siguranţă un individ neobişnuit, excentric în multe privinţe, dar nu nebun, şi singura dată când acest tip de dereglare a ieşit cu adevărat la lumină a fost în ultima etapă a vieţii lui...”

Lukacs afirmă că Hitler era în toate facultăţile mintale şi responsabil pentru ceea ce a făcut, a spus şi a gândit: „Şi, în afară de argumentul moral, există suficiente dovezi (adunate de cercetători, istorici şi biografi, inclusiv dosare medicale) care, cu toată atenţia cuvenită graniţelor imprecise şi fluctuante dintre bolile mintale şi sănătatea mintală, era un om normal”.[21] Comportamentul imprevizibil al lui Hitler pe măsură ce Al Treilea Reich se prăbuşea deasupra buncărului său subteran ar putea explica parţial discuţia despre schizofrenie şi psihoză, care apare în unele diagnostice ulterioare. însă nu poate explica părerea lui Langer, pentru că aceasta fusese exprimată cu trei ani înainte ca Hitler să se sinucidă. în acel moment, a concluzionat Kershaw, societatea germană deja „o luase pe calea pierzaniei, era o societate care făcea asta cu contribuţia multor oameni care, în mod evident, nu erau nebuni, deci nu cred că Hitler a fost nebun şi nu cred cu adevărat că teza nebuniei contribuie în vreun fel la modul în care înţelegem cel de-Al Treilea Reich”.

Hitler, spre deosebire de ceilalţi chiriaşi săraci ai pensiunilor vieneze şi de alţi oameni care-i împărtăşeau opiniile rasiste, avea paleta de trăsături psihologice menţionate anterior şi energia care i-au permis să exploateze circumstanţele sociale, pentru a ajunge la putere.

în primul rând, nu avea nicio urmă de empatie pentru cei pe care-i considera inferiori; trăsăturile sale narcisiste erau extreme şi maligne. Acest lucru i-a permis să conducă şi să controleze o organizaţie care a brutalizat şi ucis fără ezitare rivali, duşmani şi pe cei consideraţi nedemni. Dacă poţi scăpa nepedepsit, omorându-i pe cei care îţi stau în cale, şi nu ai nicio remuşcare, ascensiunea spre vârf îţi este considerabil uşurată. Pe lângă lipsa de empatie şi remuşcări, el avea şi alte trăsături psihopatice semnificative. A luat decizii impulsive ca lider al armatei germane. Relaţiile lui interpersonale au fost extrem de limitate din punct de vedere emoţional. A orchestrat violenta la scară de masă, adică a iniţiat acte violente cu un scop clar, nu ca o reacţie la o ameninţare. (Deşi ar fi spus că evreii reprezentau o ameninţare la adresa idealului său arian, invadarea Poloniei a fost întreprinsă în întregime ca să extindă dominaţia germană în Europa.)

Este relevant şi faptul că a trăit în vremuri tulburi, când oamenii dezorientaţi erau în căutare de conducători cu mână de fier. Stilul de vorbire histrionic al lui Hitler a captat atenţia şi a rezonat cu germanii înfricoşaţi, care trăiau într-o ţară înfrântă, în

anii ’30. A ajuns la putere într-o naţiune umilită, care suferea din cauza situaţiei economice disperate, frustrată şi impregnată de rasism la scară de mase.

De asemenea, Hitler se pricepea foarte bine să atragă adepţi cu aceleaşi idei şi să le păstreze sprijinul. Niciun dictator nu poate conduce singur. Se bazează pe o camarilă faţă de care trebuie să fie întotdeauna precaut. Dacă această camarilă decide vreodată să se unească împotriva lui, dictatorul poate fi răsturnat relativ uşor. El trebuie să se asigure că-i sunt loiali comandantul militar, şeful poliţiei secrete, responsabilul cu propaganda etc., şi că nu-şi urmăresc interesele proprii sau pe ale altora din cercul lor intim. în acest scop, Hitler a încurajat concurenţa, pentru a i se intra în graţii, şi a permis ca gelozia să înflorească între membrii camarilei sale. Joseph Goebbels, ministrul propagandei, era gelos pe cel desemnat de Hitler succesor, adică pe Hermann Goering. Ambii bărbaţi erau geloşi pe Albert Speer, unul dintre cei mai apropiaţi confidenţi ai Fiihrerului şi ministrul înarmării şi producţiei de război. Şi nimeni nu-l simpatiza pe Martin Bormann, puternicul şef al Cancelariei partidului şi secretarul personal al lui Hitler.

în sfârşit, Hitler a crezut, fără îndoială, că fusese ales de Providenţă să conducă poporul german spre măreţie. S-a închipuit a fi salvatorul lui. Această credinţă se baza pe o iluzie, dar a avut, cu siguranţă, o mare influenţă în ascensiunea lui. Lupta îndelungată şi, în cele din urmă, reuşita lui Hitler de a ajunge în vârful ierarhiei

guvernului german se datorează în mare măsură acestei convingeri. Este aplicaţia inversă şi morbidă a observaţiei lui Thomas Edward Lawrence, adesea citată, despre ambiţie: „Toţi oamenii visează, dar nu la fel”, a scris cel supranumit Lawrence al Arabiei în primul capitol al cărţii *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii,* memoriile sale despre campania de gherilă pe care a condus-o împotriva armatei turce, în timpul Primului Război Mondial. „Cei care visează noaptea, în cotloanele prăfuite ale gândurilor, se trezesc şi-şi dau seama că totul a fost închipuire; dar cei care visează ziua sunt periculoşi, pentru că aceştia şi-ar putea trăi visele cu ochii deschişi, punându-le în practică. Eu aşa am făcut.”[22] Celebrul citat este interpretat de obicei ca o referinţă la cei care visează să atingă obiective pozitive, remarcabile, aşa cum a făcut Lawrence când a colaborat cu beduinii pentru a învinge forţele turceşti din Orientul Mijlociu. Din păcate, se aplică şi celor care visează să atingă obiective negative, demne de dispreţ, pe care, prin filtrul narcisist al personalităţii lor, le percep ca fiind un act de nobleţe istorică.

însă chiar şi Lawrence a trebuit să facă fată dezamăgirii care poate urma după ce visul a fost împlinit. După ce i-a ajutat pe neconvenţionalii luptători arabi să-şi învingă opresorii, visul lor de a obţine adevărata independenţă a fost anulat de puterile imperialiste din Marea Britanie şi Franţa. în rândurile următoare din cartea lui, Lawrence dezvăluie realitatea: „Am vrut să fac o nouă naţiune, pentru a restabili o influenţă pierdută, pentru a permite ca

douăzeci de milioane de semiti să-şi construiască din

visuri un palat al gândurilor naţionale. Un scop atât de înalt a avut ecou asupra nobleţei inerente a minţii lor şi i-a făcut să joace un rol generos în evenimente; dar, când am câştigat, mi s-a reproşat că redevenţele britanice din petrolul din Mesopotamia deveniseră îndoielnice, iar politica colonială franceză în Levant fusese distrusă”.[23] Temându-se de pierderea resurselor din regiune, Marea Britanie şi Franţa au împărţit Orientul Mijlociu în propriul lor avantaj, creând ţări prin simpla trasare a unor linii pe hărţi, ţări „artificiale”, precum Irakul. Şi astfel s-au pus bazele unui secol de conflicte în Orientul Mijlociu.

Visurile măreţe pot conduce la glorie, dar la fel de des la dezamăgire, chiar şi atunci când visul este atins. Visurile măreţe ale unor bărbaţi precum Hitler şi Mao au condus la dictatură şi suferinţe inimaginabile.

Lucrurile rele se adună

O bună parte a unui popor învins în război şi descurajat de criza economică – aşa cum erau germanii în anii 1920 şi 1930 – este receptivă la soluţiile simpliste promise de demagogi. În perioada ascensiunii la putere, popularitatea lui Adolf Hitler şi a naziştilor săi a avut de suferit când, în anii ’20, economia s-a îmbunătăţit pentru o vreme. Dar, începând cu 1929, când economia germană a fost greu lovită de Marea Criză, popularitatea lui Hitler şi a partidului nazist au crescut în rândurile nemultumitilor şi şomerilor. Deşi

Partidul Nazist nu a câştigat niciodată alegeri directe, a obţinut suficiente voturi, pentru ca lui Hitler să i se ofere un post în guvernul care se chinuia să se formeze. Acest lucru a fost suficient, pentru ca el să preia curând conducerea guvernului şi apoi a Germaniei.

Un instrument-cheie în preluarea puterii a fost capacitatea lui de a se conecta cu milioane de germani prin intermediul discursurilor. Aceşti simpatizanţi erau fascinaţi de construcţia graduală a discursului său şi, în cele din urmă, de elucubraţiile bombastice de la final. îi condamna pe „trădătorii” care lăsaseră de izbelişte Germania în timpul Primului Război Mondial. Condamna ameninţarea bolşevică. Promitea să facă Germania măreaţă din nou. în berării, săli de curs şi la mitinguri, capta publicul, urlându-şi furia împotriva duşmanilor interni ai poporului şi oferind soluţii simple la probleme complexe. Cei care-l ascultau voiau să scape de greutăţile şi dezamăgirile asociate unei economii în declin şi unui guvern slab. Şi asta le-a dat Hitler. Pasiunea pe care o punea în discursurile sale cu crescendouri stridente era apreciată de ascultătorii săi înfricoşaţi, care se simţeau victime ale evenimentelor recente. Hitler a exploatat frica de „alţii” – evrei, comunişti şi „trădători” –, pentru a-i aduna în jurul lui pe cei care se temeau.

Hitler şi complexul mesianic

„Cred că acţionez în conformitate cu voinţa Creatorului atotputernic..!'
Adolf Hitler, *Mein Kampf*

Profilul psihologic al lui Hitler nu este singurul în care se regăsesc numeroase trăsături ale unor tulburări psihologice îngrijorătoare. După cum vom vedea, Stalin, Mao Zedong, Idi Amin şi alţi dictatori cunoscuti aveau o varietate de trăsături de personalitate distructivă şi antisocială. Chiar dacă orice tiran despre care discutăm în această carte poate fi folosit pentru a ilustra fiecare dintre trăsăturile care par a fi specifice identităţii lor, inclusiv narcisismul, psihopatia, machiavelismul, paranoia, sadismul şi complexul mesianic, cazul lui Hitler este cu precădere potrivit ca exemplu al acestuia din urmă. Langer a remarcat că Hitler declarase în mod repetat, şi era convins, că fusese ales de Providenţă, ca să salveze Germania şi apoi s-o conducă la măreţia pe care şi-o imagina pentru Reichul de o mie de ani. De fapt, Langer credea că aceasta era „probabil cea mai remarcabilă caracteristică" a personalităţii lui Hitler la vârsta adultă.

Despre oricine se crede salvatorul hărăzit al unui grup, se poate spune că are un complex mesianic. Convingerea lui Hitler că el era salvatorul Germaniei i- a fost întărită, atunci când simpatizanţii săi au început să-l numească în acest fel, începând cu anul 1922.[24]

Indicii despre opinia narcisistă a lui Hitler cu privire la rolul pe care simţea că era menit să-l joace în istorie au devenit mai clare după 1 aprilie 1924. Atunci a fost trimis la închisoarea din Landsberg. Fusese condamnat pentru rolul avut într-o tentativă de lovitură de stat eşuată, cu un an în urmă, împotriva guvernului de la Weimar. Odată

cu apropierea datei de eliberare, 20 decembrie 1924, Hitler s-a gândit cum să-şi schimbe abordarea, pentru a câştiga puterea. Langer observa că, după 1924, Hitler a început să folosească titlul de „Führer” (conducător), care i-a fost sugerat de devotatul său asistent, Rudolph Hess: „Pe măsură ce timpul trecea”, a scris Langer, „a devenit mai clar că se vedea ca pe un Mesia şi că era menit să ducă Germania spre glorie”.[25] Din acel moment, complexul mesianic al Führerului a devenit tot mai puternic. Şi alţi dictatori erau convinşi că doar ei au calităţi care-i fac potriviţi să-şi conducă popoarele, ca de exemplu Saddam Hussein şi Mao Zedong. Saddam susţinea că el şi Irakul erau totuna. Mao a fost numit „salvatorul poporului” de propaganda comunistă chineză.[26]

Se poate ca imaginea de salvator pe care Hitler o avea fată de sine să fi fost evidentă chiar înainte ca el să intre la închisoare. O biografie a liderului nazist, publicată în 1923, îl numea „salvator al Germaniei” şi-l compara cu lisus Hristos, ceva ce şi Hitler a spus despre sine în mai multe rânduri. S-a presupus că volumul *Adolf Hitler: His Life and His Speeches (Adolf Hitler Viaţa şi discursurile sale)* ar fi fost scris de un aristocrat conservator german, baronul Adolf Victor von Koerber. Este foarte probabil ca Hitler să fi colaborat cu autorul. Thomas Weber, profesor de istorie şi afaceri internationale la Universitatea din Aberdeen, a găsit dovezi din hârtiile lui Von Koerber, care dovedesc că, de fapt, Hitler a scris el însuşi acea biografie subţire.[27]

La doi ani după prima biografie a lui

Hitler, a fost publicată *Mein Kampf (Lupta mea),* cartea pe care Hitler a dictat-o în închisoare. Este clar pe cine avea în minte, când a scris: „...Soarta însăşi îi propune pe mulţi pentru selecţie şi apoi, în cele din urmă, în jocul liber al forţelor, acordă victoria celor mai puternici şi mai competenţi, încredinţându-le soluţia problemei”. Cel mai puternic este destinat să învingă în „marea misiune”, în viziunea lui Hitler. Şi nu există decât unul singur: „... conştientizarea faptului că acesta este *alesul,* de obicei exclusiv, le apare foarte târziu celorlalţi”.[28]

Intensitatea cu care Hitler credea în misiunea sa de a conduce Germania spre măreţie se poate observa în faimoasele şi captivantele sale discursuri (cel puţin, pentru publicul german al acelei epoci). De asemenea, putem găsi indicii ale acesteia într-un interviu acordat jurnalistei Dorothy Thompson: „Vorbeşte întotdeauna, ca şi când s-ar adresa unui grup mare de oameni. în relaţiile personale, este timid, aproape ruşinat. în fiecare întrebare, caută o temă care să-i declanşeze o reacţie. Apoi ochii lui se concentrează într-un colţ îndepărtat al camerei; o notă isterică i se strecoară în vocea care se ridică uneori aproape până la un strigăt. Dă impresia unui om în transă. Loveşte cu pumnul în v „[29] masa .

Complexul mesianic al lui Hitler i-a alimentat ascensiunea spre putere. Dacă înţelegem acest lucru, vom putea să-l înţelegem puţin mai bine pe omul Hitler. Totuşi, persoana lui este un exemplu remarcabil de psihopatologie, deoarece, după cum am văzut, are o gamă foarte variată de atribute psihologice negative:

paranoia, lipsă de empatie, stres posttraumatic, gândire psihotică, grandomanie, narcisism malign, ipohondrie şi anxietate, pe lângă complexul mesianic.

Credinţa lui Hitler că era menit să fie salvatorul Germaniei a fost zguduită zdravăn, în aprilie 1942, de realitatea reprezentată de armatele lui Stalin. Decizia sa din iunie 1941, de a invada Uniunea Sovietică, se dovedea problematică un an mai târziu. Se bazase pe o victorie rapidă asupra lui Stalin, pentru a câştiga *Lebensraum* sau „spaţiul vital”, pe care visase de multă vreme să-l dobândească, pentru a extinde teritoriul german şi a putea hrăni ceea ce el presupunea a fi o „rasă superioară” tot mai numeroasă.

Dacă dictatorul german s-ar fi mulţumit să cucerească Europa fără să invadeze Rusia, dacă ar fi menţinut pactul de neagresiune pe care-l semnase cu Uniunea Sovietică, înainte ca cele două ţări să invadeze Polonia, la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial, Hitler ar fi putut să păstreze Europa de Vest. Dar visurile lui grandioase despre *Lebensraum* l-au determinat să creadă că armatele sale puteau cuceri Rusia la fel de uşor pe cât învinseseră Franţa, Olanda, Danemarca şi restul Europei Occidentale. Hitler a subestimat dragostea profundă a multor ruşi pentru „Maica Rusia", în ciuda urii larg răspândite faţă de propriul despot, Stalin.

Hitler era prea orbit de ura faţă de cei pe care-i considera subumani, inclusiv slavii şi evreii, ca să-şi dea seama că, permiţându-le echipelor mobile speciale de execuţie ale SS *{Einsatzgruppen)* să măcelărească în masă

civili, a pierdut sprijinul unor cetăţeni care primiseră armata germană cu braţele deschise, bucuroşi să scape de opresiunea lui Stalin. în schimb, visurile sale mesianice de a salva Germania de ruşinea înfrângerii din Primul Război Mondial, prin crearea unei Germanii Mari, l-au determinat să ia decizia dezastruoasă care avea să ducă la înfrângerea sa totală. Ruşii, după cum ar fi putut să bănuiască în ultimele lui zile în buncăr, uciseseră mai mulţi germani şi avuseseră mai multe victime decât Statele Unite şi Marea Britanie la un loc. Dintre cei 1,85 milioane de soldaţi ucişi sau capturaţi până în mai 1944, germanii au pierdut de nouă ori mai mulţi pe Frontul de Est, decât pe Frontul de Vest.[30]

Neonaziştii ar putea să-l laude pe Hitler pentru felul cum a preluat controlul asupra unei Germanii slăbite, pentru revirimentul economic, pentru că era un vorbitor uimitor de talentat, pentru că a inspirat poporul german, pentru ocuparea rapidă a unor teritorii înainte de 1941. De fapt, până la urmă, s-a dovedit că era destul de incompetent. Cariera lui de dictator s-a datorat, în mare parte, circumstanţelor economice şi politice, precum şi disperării poporului german după Primul Război Mondial. Spre deosebire de Stalin, care a fost la fel de nemilos, dar a înţeles destul de bine care-i erau limitele, încât să urmeze pe timp de război sfaturile generalilor săi competenţi, Hitler a anulat rapid tot ce realizase la începutul războiului, cu stilul său haotic de administrare şi deciziile dezastruoase luate în calitate de sef al armatei germane. Nu i-au fost de ajutor

convingerile sale mesianice, nici decizia de a invada Rusia, nici faptul că nu a înţeles hotărârea de neclintit a britanicilor de a rezista, că a declarat război Statelor Unite şi că a insistat să nu se retragă în momente cruciale ale războiului din Est. Hitler a fost un fenomen ciudat, cu trăsături de personalitate narcisiste maligne, prejudecăţi obsesive şi rasism, care a exploatat cu succes o populaţie demoralizată, divizată, confruntată cu greutăţi economice, dar şi pe liderii străini slabi, îngroziţi să i se opună, de teama de a suporta un alt conflict la fel de îngrozitor ca Primul Război Mondial. Adolf Hitler a fost un fenomen rar, dar care ar putea reapărea, în circumstanţe similare.

Lesne de înţeles, concluziile lui Langer din timpul războiului, cu privire la „ce-l motivează pe Hitler”, s-au bazat cu precădere pe descrieri psihanalitice. Astăzi, felul în care înţelegem tulburările de personalitate antisocială şi de altă natură beneficiază de experienţa a peste şapte decenii de observare a milioane de indivizi cu probleme. Cu toate acestea, Langer a reuşit să obţină suficiente informaţii despre „pacientul" său de la distanţă, pentru a-i prezice cu exactitate comportamentul.

A afectat acest raport politica de război sau rezultatul războiului? Probabil că nu. Valoarea sa constă în demonstrarea acurateţei pe care un bun psiholog sau psihiatru o poate aduce, pentru a anticipa comportamentul unui lider politic. Nimic nu sugerează că Franklin D. Roosevelt a fost influenţat de acesta, dar ani mai târziu, alţi preşedinţi, precum Jimmy Carter, aveau să beneficieze de exemplul acesta pentru

viitoare analize de informaţii. Analiza lui Langer asupra lui Hitler avea să se bucure de mai multă influentă decât s- ar fi gândit Langer, Donovan şi oricine din OSS care a citit raportul Avea să demonstreze că realizarea de profiluri psihologice poate face predicţii precise şi să faciliteze formalizarea procesului de elaborare a unor astfel de profiluri de către CIA. De asemenea, avea să influenţeze Asociaţia Americană de Psihiatrie să recunoască utilitatea profilurilor psihologice (cu condiţia să nu se ofere diagnostice) pentru istoricii şi agenţiile guvernamentale interesate de înţelegerea liderilor străini, chiar în timp ce-i studiază sau interacţionează cu ei, în loc să fie nevoite să aştepte retrospectiva istoriei.

Capitolul 2. Un domeniu misterios şi secret

Un preşedinte se pregăteşte

Marţi, 29 august 1978. Jackson Lake, nord-vestul statului Wyoming. Preşedintele Jimmy Carter şi familia lui se relaxează la Cabana Brinkerhoff, pe malul lacului, o casă cu vedere senzaţională către munţii Grand Tetons. Comandantul suprem al armatei îşi petrece dimineaţa pescuind păstrăv la muscă, în râul Snake. După-amiază, culege mure sălbatice pe lângă cabană împreună cu fiica sa de 11 ani, Amy. După cină, deşi vremea este călduroasă, face un foc mic în şemineul deschis, pentru ca el şi soţia lui, Rosalynn, să poată privi jocul flăcărilor.

Somnul ar fi următorul punct important din programul celor mai mulţi oameni aflaţi în vacanţă, dar Jimmy Carter se pregăteşte pentru câteva întâlniri importante. în aproximativ o săptămână, îi va găzdui pe liderii a două ţări care se luptă, cu întreruperi, încă din 1947, având câte un conflict major la fiecare deceniu. Ca să se pregătească pentru rolul istoric de mediator al negocierilor de pace dintre Israel şi Egipt, Carter se îndreaptă către sarcina pe care şi-a rezervat-o pentru „perioada executivă”.

Scoate un biblioraft gros, pregătit special de agenţii serviciilor de informaţii pentru preşedintele Statelor Unite ale Americii.

Printre paginile acestui dosar, se numără profilurile psihologice ale prim-ministrului

israelian Menachem Begin şi ale preşedintelui egiptean Anwar Sadat, pregătite de Direcţia de Informaţii a CIA. De asemenea, există un profil separat, care le compară personalităţile şi abordările în privinţa negocierilor. Autorii raportului, îşi amintea Carter în memoriile sale, *Keeping Faith: Memoirs of a President (Păstrarea credinţei. Memoriile unui preşedinte),* „ar putea scrie biografii definitive ale oricărui lider mondial important, folosind informaţii derivate dintr-o atentă observare a evenimentelor, declaraţiilor publice, scrierilor, antecedentelor medicale disponibile şi interviurilor cu diverşi cunoscuti ai liderilor studiati”,[1]

Cu câteva săptămâni mai devreme, Carter îi întrebase pe directorii de informaţii şi pe analiştii de la CIA cu ce l-ar putea ajuta, ca să se pregătească pentru negocierile cu liderii israelian şi egiptean. Mai exact, dorea un material care i-ar permite să fie „pe deplin informat despre personalitatea lui Begin şi Sadat", înainte de a începe negocierile?

CIA s-a grăbit să răspundă solicitării lui Carter la timp, pentru ca preşedintele să beneficieze de informaţii deja disponibile, care trebuiau doar actualizate şi organizate, Jerrold Post, care a lucrat peste două decenii la CIA, îşi aminteşte că „cererea prezidenţială a trimis un fior prin întregul Centru de Evaluare a Naţiunilor Străine", Biroul de Analiză Regională şi Politică a fost însărcinat cu pregătirea de profiluri politice. Biroului Central pentru Referinţe i s- a cerut să actualizeze profilurile biografice aflate în arhivele agenţiei, cu precădere cele ale lui

Begin şi Sadat. în cele din urmă, Biroul de Informaţii Ştiinţifice a fost instruit să actualizeze studiile comportamentale privind personalitatea şi politica celor doi lideri din Orientul Mijlociu, care fuseseră pregătite cu un an în urmă,[3]

înainte de a interacţiona cu Begin şi Sadat, Carter vrea să fie informat cu privire la cei doi foşti duşmani, pe care-i va aduce împreună la aceeaşi masă. Vrea să afle cât se poate de multe informaţii relevante despre aceşti doi bărbaţi care au puterea de a mişca Orientul Mijlociu cu un pas mai aproape de pace, în special, vrea să ştie următoarele: „Ce i-a făcut să devină lideri naţionali? Care a fost rădăcina ambiţiei lor? Care au fost obiectivele lor cele mai importante în viaţă? Ce evenimente din ultimii ani au ajutat la modelarea caracterelor lor? Care erau credinţele lor religioase? Relaţiile de familie? Starea sănătăţii? Convingerile şi constrângerile politice? Relaţiile cu alţi lideri? Reacţia probabilă la presiune intensă într-un moment de criză? Punctele forte şi punctele slabe? Angajamente faţă de grupuri politice? Atitudini faţă de mine şi de Statele Unite? În cine au avut *cu adevărat* încredere? Care a fost atitudinea pe care-au avut-o unul faţă de celălalt?”[4]

Pe lângă obţinerea informaţiilor despre convingerile lor religioase, relaţiile de familie şi relaţiile cu liderii străini, Carter le-a pus analiştilor de la CIA o întrebare care ar fi fost aplaudată de orice psihanalist: el „voia să afle evenimentele-cheie din copilărie, care i-au influenţat atât pe Sadat, cât şi pe Begin”[5], De asemenea,

preşedintele a vrut să ştie ce au exprimat în spaţiul privat,

îşi întrerupe lectura din când în când, pentru a lua notiţe detaliate, care-l vor ajuta în strategia de negociere, în timpul următoarelor întâlniri. Evenimentul istoric va avea loc la Câmp David, casa de vacanţă din Maryland a Administraţiei prezidenţiale, începând cu 5 septembrie.

Carter mai petrece câteva seri, pregătindu-se pentru negocieri în timpul vacanţei, cu ajutorul dosarului gros pregătit de analiştii şi psihologii de la agenţia de informaţii. Presupune că Begin şi Sadat sunt, la rândul lor, angajaţi în activităţi similare. Patru ani mai târziu, îşi amintea că „studiul de la poalele munţilor Grand Tetons urma să dea rezultate solide”.

în cele din urmă, cea mai mare răsplată au fost Acordurile de la Câmp David, cadrul pentru un tratat de pace între Israel şi Egipt, Cei doi foşti adversari au căzut de acord, după douăsprezece zile de discuţii şi negocieri. Profilurile psihologice ale lui Begin şi Sadat, incluse în dosarul greu pe care Carter l-a studiat pe malul lacului Jackson, au contribuit semnificativ la succesul negocierilor, care au culminat cu o ceremonie de semnare, la Casa Albă, la 17 septembrie 1978,

Unele dintre ideile cu care mergea Carter la negocieri includeau faptul că Sadat era „puternic şi îndrăzneţ” De fapt, impresia lui Carter era că Sadat se identifica pe sine cu marii faraoni ai Egiptului şi credea că era sortit măreţiei. Materialul de lectură al lui Carter include o discuţie despre ceea ce autorii au numit „Complexul Premiului

Nobel al lui Sadat”, Era o referire la grija sau chiar preocuparea preşedintelui egiptean cu privire la reputaţia sa în istorie, Sadat era caracterizat ca fiind foarte nerăbdător cu oamenii slabi; se ştia că-i dispreţuia pe ceilalţi lideri din Orientul Mijlociu, în schimb respecta duritatea lui Begin,

Lui Sadat, nu-i plăcea să se ocupe de detalii; de fapt, le ura. Dar era foarte preocupat de atingerea unor obiective strategice înalte. Aceste perspective puteau fi folosite, pentru a-i da un imbold în timpul negocierilor, pentru a-l convinge să cedeze în anumite puncte, dacă asta ar fi însemnat că un compromis îi asigura un loc şi un rol mai importante în istoria lumii. De fapt, Post notează că, „făcând apel la obiectivele pe termen lung ale lui Sadat, Secretarul [de Stat Henry] Kissinger a reuşit adeseori să depăşească impasurile din negocieri, referitoare la detaliile tehnice”, în discuţiile purtate în timpul Administraţiei Nixon, Profilul psihologic conchidea:

> „încrederea în sine şi părerea foarte bună despre sine a lui Sadat au fost esenţiale în elaborarea politicii sale externe inovatoare, la fel ca şi flexibilitatea şi capacitatea sa de a depăşi constrângerile culturale ale lumii arabe. Se consideră un mare strateg şi va face concesii tactice, dacă este convins că obiectivele sale generale vor fi atinse,,. încrederea în sine i-a permis să aibă iniţiative îndrăzneţe, adeseori trecând peste obiecţiile consilierilor”.[6]

Begin i s-a părut şi el lui Carter un lider

care se credea un om al destinului. Impresia preşedintelui era că Begin se vedea „distribuit într-un rol biblic, însărcinat cu viitorul poporului ales de Dumnezeu”. Una dintre caracteristicile-cheie ale personalităţii lui Begin, de care Carter trebuia să ţină seama, era „preocuparea prim-ministrului pentru limbă, nume şi termeni [care] ar putea îngreuna serios discuţiile libere”.[7] Exista riscul ca atenţia exagerată pentru detalii a lui Begin să facă să deraieze negocierile. Pentru analişti, această preocupare reflecta „puternicele trăsături obsesiv-compulsive”[8] ale lui Begin.

O altă perspectivă importantă pentru oricine încerca să negocieze cu Begin era inclusă în profil: personalitatea prim-ministrului devenea mai rigidă. De fapt, Post l-a folosit ulterior pe Begin ca exemplu de lider cu o personalitate obsesiv-compulsivă, în capitolul „Analiza profilurilor personalităţilor” din *The Oxford Handbook of Politicul Leadership (Manualul Oxford de ştiinţa conducerii politice).* De asemenea, analistul a dedus că Begin dădea semne tot mai mari de opoziţionism: perspectivele sale politice păreau să se apropie de o politică generală contrară altor puncte de vedere.

După mulţi ani, Carter şi-a amintit că, „atunci când a fost presat, Begin a recurs la detalii; dimpotrivă, Sadat a recurs la generalităţi. Erau complet diferiţi în această privinţă”.[9] Materialul pe care l-a analizat Carter în timpul şederii sale pe malul lacului Jackson a inclus, de asemenea, un raport care analiza modul în care perspectiva oferită asupra gândirii sau stilurilor cognitive foarte diferite ale lui

Begin şi Sadat ar fi putut fi exploatată pentru a spori şansele de succes în timpul negocierilor.[10]

La trei ani după întâlnirile de la Câmp David, CIA a depus un dosar cu transcrierea unui reportaj al postului de televiziune WJLA-TV din cadrul reţelei ABC, realizat de reporterul de investigaţie şi cronicarul Jack Anderson, câştigător al premiului Pulitzer. „Poate cea mai bună evaluare a lui Begin a fost realizată de Agenţia Centrală de Informaţii”, a spus Anderson. „Iată câteva elemente componente ale profilului psihologic secret. Citez:

> «Begin este un reprezentant deschis şi oarecum brutal sau nerafinat al filozofiei Holocaustului. El reprezintă mentalitatea evreilor incapabili să actualizeze felul în care naziştii i-au tratat pe fraţii lor».”

Prin „incapacitatea de actualizare” autorul (autorii) raportului ar fi vrut poate să evidenţieze faptul că Begin nu a putut să se împace cu ideea sau să depăşească ororile Holocaustului. Dacă sursele lui Anderson au fost corecte şi acest citat a apărut în vreo versiune a profilului prim-ministrului israelian, este o observaţie meschină şi superficială, care e la limita neprofesionismului. Fără acces la toate rapoartele originale neredactate, nu este posibil de stabilit unde sau dacă acest citat a apărut, într-un profil oficial pregătit de aceiaşi analişti care au pregătit profilurile date lui Carter. în orice caz, nu pare să se potrivească deloc cu tonul sau stilul profilurilor care au fost desecretizate de atunci. în special, se pare că nu ţine cont de

un lucru bine cunoscut, anume că o mare parte din familia lui Menachem Begin a fost ucisă de nazişti în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Această traumă a contribuit, fără îndoială, la opoziţionismul lui Begin şi la refuzul său ferm de a lua în considerare orice decizie despre care simţea că ar fi putut slăbi statul Israel. Citatul izolat pare „brutal şi nerafinat”. Anderson ar fi trebuit, cel puţin, să pună la îndoială motivaţia persoanei care i-a livrat citatul pe surse.

Din fericire, impresiile pe care le-a obţinut preşedintele Carter cu privire la personalitatea celor doi lideri din raportul complet i-au oferit o bază solidă de înţelegere în relaţiile sale cu Begin şi Sadat. Acest subtext s-a dovedit deosebit de util, întrucât cei doi bărbaţi nu s-au întâlnit deloc, după un schimb iniţial de saluturi, în prima zi. Carter s-a împărţit între ei în timpul celor douăsprezece zile de negocieri. înţelegerea temeinică a profilurilor psihologice compilate şi felul abil în care le-a utilizat, combinate cu cooperarea celor doi subiecţi, Begin şi Sadat, au dus la semnarea oficială a unui tratat de pace între Israel şi Egipt. Ceremonia, care a avut loc la Washington, D.C., pe 26 martie 1979, a fost o realizare uimitoare, după mai mult de trei decenii de război şi animozitate.

Preşedintele Carter a fost atât de mulţumit şi de impresionat de munca analiştilor care au pregătit profilurile psihologice ale lui Begin şi Sadat, încât i-a lăudat, după reuşita negocierilor. „După ce am petrecut treisprezece zile cu cei doi conducători, nu aş schimba un cuvânt”, le-a

spus.[11]

Câteva pagini ale profilurilor pe care preşedintele Carter le-a studiat înainte de întâlnirea de la Câmp David sunt reproduse în anexa A.

Punctele slabe ale analizei?

Criticii profilării psihologice continuă să susţină că procesul e nesigur şi, în majoritatea cazurilor, bazat pe dovezi insuficiente. Psihologia şi psihiatria încă mai sunt considerate ştiinţe „inexacte" – adesea pe bună dreptate. (De exemplu, domeniul psihologiei a fost zguduit recent de rapoarte potrivit cărora multe studii de cercetare au rezultate care nu sunt reproductibile. Psihologii fac eforturi pentru a corecta aceste probleme, la fel ca restul cercetătorilor din alte domenii, inclusiv neuroştiinţele. îmbunătăţirea utilizării statisticilor în analiza de date este un pas important care se face în această perioadă.)

Explicarea comportamentului uman nu este o ştiinţă „exactă". Numărul de factori, atât genetici, cât şi de mediu, care trebuie avuţi în vedere pentru determinarea modului în care o persoană gândeşte, simte şi se comportă, îi face pe criticii psihologiei în general – şi pe cei ai profilării liderilor politici în special – ţinta scepticismului, ai cărui exponenţi nu sunt, uneori, familiarizaţi cu domeniul.

în alte cazuri, critica poate fi pusă pe seama lipsei de sofisticare şi cunoştinţe a criticului. Unii dintre aceşti critici sunt ei înşişi profesionişti cu doctorate în domenii precum psihiatria şi neuroştiinţele. Ei acuză

psihiatria şi psihologia că nu sunt mai ştiinţifice, că nu aduc în discuţie corelări organice ale tulburărilor pe care le studiază. Critica este valabilă, dar simplistă, din motivul evident că neurostiintele nu au avansat suficient de mult, pentru ca noi să explicăm tulburările mintale şi de personalitate în termeni de funcţionare neuronală. De asemenea, aceşti critici nu le recunosc clinicienilor faptul că văd modele repetate de comportament la persoanele bolnave mintal. Profesioniştii cu experienţă în domeniul sănătăţii mintale pot prezice, adesea foarte exact, cum va răspunde şi va reacţiona o persoană cu tulburare bipolară, tulburare-limită de personalitate, tulburare narcisistă a personalităţii etc.

Explicaţiile ştiinţifice utile promit predictibilitatea. Analizele tiranilor şi ale duşmanilor Statelor Unite sunt inutile din punct de vedere practic, dacă nu pot prevedea modul în care subiecţii vor acţiona pe cont propriu şi cum vor răspunde acţiunilor altora în viitor.

Dacă un profil este corect, acesta ar trebui să ajute atât în negocieri corecte – de tipul „câştig-câştig" –, cât şi în situaţiile în care manipularea este cel mai bun mod prin care una dintre părţi poate obţine un avantaj faţă de cealaltă. De exemplu, un lider mondial vanitos, extrem de narcisist, ar putea fi favorabil influenţat de ceremoniile menite să facă apel la imaginea sa de sine grandioasă. Copleşirea cu atenţie a unei persoane cu trăsături narcisiste extreme poate influenţa cât de „buni" sau de „corecţi" îi percepe respectiva persoana pe liderii celeilalte părţi.

Dacă ar fi să analizăm recepţiile organizate de China şi Franţa în timpul vizitelor preşedintelui Trump – la începutul mandatului său ne-am putea da seama că probabil au luat în considerare personalitatea lui, atunci când au planificat evenimentele. Deşi relaţiile dintre SUA şi aceste ţări au devenit problematice câteva luni mai târziu, preşedintele s-a arătat deosebit de plăcut impresionat de felul în care a fost primit. Comentariile lui chiar sugerau că-i vedea pe cei doi lideri străini ca pe nişte prieteni personali, după ce l-au onorat. Dar preşedintele Trump, asemenea altor lideri mondiali, nu doreşte să se supună unei examinări psihologice sau psihiatrice şi să facă publice rezultatele, aşa cum se întâmplă de obicei cu rezultatele examenului medical al preşedinţilor. Analiza trebuie făcută doar prin observarea subiectului, analiza scrierilor, declaraţiilor şi acţiunilor sale şi a interviurilor cu oamenii care au interactionat cu subiectul. Cu alte cuvinte, analiza trebuie realizată în exact aceeaşi manieră în care sunt pregătite profilurile psihologice ale liderilor străini.

Criticii se întreabă deseori cât de precis poate fi un profil care se referă la o persoană ce nu poate fi examinată faţă în faţă. Informaţiile disponibile pot fi anecdotice şi poate fi dificil sau imposibil de cuantificat gradul în care o persoană manifestă o trăsătură definitorie.

Practicantii subdomeniului misterios şi neobişnuit al psihologiei/psihiatriei trebuie să-şi bazeze în mod necesar analiza şi concluziile pe surse de mâna a doua. Acestea includ interviuri cu persoane care

au avut contact cu subiectul, scrieri cu acces deschis, înregistrări şi filme despre subiect sau realizate de acesta, precum şi orice alte informaţii care pot fi obţinute prin activităţi de spionaj şi culegere de informaţii, inclusiv comunicări interceptate şi informatori apropiaţi subiectului, atunci când este posibil.

Având în vedere cât de dificilă este obţinerea de informaţii corecte, folosind aceste căi predominant indirecte, care sunt consecinţele, în cazul în care psihiatrii de la distanţă ajung la concluzii greşite? Ce se întâmplă dacă ei îşi citesc incorect subiecţii? Erorile pot avea drept rezultat predicţii incorecte, care, în caz de criză, duc la dezastru. Ca orice altă activitate, profilarea politică poate fi realizată mai bine sau mai rău; poate avea un final jenant ori unul demn de laudă. Profiluri inexacte realizate în deceniile care au urmat celui de-Al Doilea Război Mondial pot fi găsite în dosare, în ciuda inspiraţiei de care analiştii din comunitatea de informaţii au beneficiat, când şi-au adus aminte de celebra lucrare a lui Langer. Astăzi, eforturi anterioare de profilare pot părea să includă mai multe inexactităţi, pur şi simplu, pentru că au fost declasificate mai multe cu timpul. Odată cu trecerea deceniilor, profilatorii au câştigat mai multă experienţă şi şi-au instruit înlocuitorii cu privire la metodele lor. Unele afirmaţii mai puţin impresionante din profilurile incluse în anexe ar putea fi numai rezultatul lipsei de experienţă a analiştilor.

în 1994, un înalt funcţionar din cadrul CIA a spus: „Există de multă vreme o tentaţie de a-i întinde pe oameni pe canapele. Am

devenit oarecum neîncrezător faţă de aceste lucruri”. Oficialul, care a solicitat anonimatul, a descris profilarea psihologică în comunitatea de informaţii ca fiind „unul dintre punctele slabe ale analizei”.[12]

Psihologul Philip Tetlock, autorul cărţii *Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know? (Judecata politică expertă. Cât de bună este? Cum putem şti?),* a declarat pentru *The New York Times,* încă din 2011, exact ce părere avea despre „profilarea la distanţă”: „Experţii în realizarea de profiluri psihologice se pricep mai bine la prezicerea comportamentului decât un cimpanzeu legat la ochi, fie, dar diferenţa nu este atât de mare pe cât am *a* 1
3
spera .

în ultimii ani, mediul academic a început să pună la îndoială validitatea altui tip de profilare psihologică, anume profilarea criminalistică. Profilatorii criminalişti examinează locul crimei şi metodele folosite de făptaşi, pentru a formula un profil conceput să-i ajute pe poliţişti să aresteze un suspect. Se pune întrebarea cât de util este un astfel de profil, având în vedere că nu există dovezi convingătoare că o astfel de profilare este eficientă. Pascale Chifflet, de la Facultatea de Drept a Universităţii La Trobe din Australia, susţine că practica se bazează pe teorii incerte, despre care nu se poate spune cu certitudine cât de bine funcţionează. O parte a problemei este dificultatea de a proiecta modele adecvate, pentru a testa afirmaţiile care susţin eficienţa profilării criminalistice.[14] îndoielile lui Chifflet şi ale altora nu înseamnă că

acest domeniu al psihologiei nu are nimic de oferit, înseamnă doar că utilitatea lui nu a fost stabilită prin datele disponibile. Autorii unei recenzii din 2009 au ajuns la o concluzie similară. în „Eficacitatea profilării din perspectiva securităţii naţionale”, aceştia au raportat că „nu pot trage concluzia că profilarea comportamentală funcţionează într-un mod sistematic. Cu toate acestea, există dovezi anecdotice că profilarea poate funcţiona”.[15]

Interesant este faptul că domeniul profilării criminalistice a fost propulsat de succesul unui psihiatru consultant pe nume James Brussel, aşa cum profilarea psihologică a politicienilor a fost inspirată de Walter Langer. Brussel a fost rugat să-şi ofere expertiza pentru a descoperi cine ar fi putut fi responsabil pentru detonarea a douăzeci de bombe în diferite locuri din New York, între 1940 şi 1956. Poliţia nu avea nicio pistă. Brussel nu avea acces la vreo persoană pe care s- o examineze, dar avea acces la fapte şi indicii legate de detonarea bombelor. A fost suficient pentru ca psihiatrul să descrie cu lux de amănunte trăsăturile de identificare ale celui care pusese bombele. Printre previziunile sale exacte au fost acelea că bărbatul căutat de poliţie ar fi fost necăsătorit, în vârstă de circa 50 de ani, străin, autodidact şi locuitor al statului Connecticut. El a mai spus că atacatorul ar fi suferit de paranoia şi că şi-ar fi îndreptat ura spre compania electrică Consolidated Edison. Psihiatrul consultant ştia că paranoia tinde să devină acută în jurul vârstei de 35 de ani. Presupunând că aceasta fusese vârsta atacatorului când îşi

începuse cariera criminală, bărbatul ar fi ajuns la vârsta de 50 de ani în 1957. George Metesky, zis „Bombardierul Nebun”, a fost arestat şi şi-a mărturisit faptele, după ce Brussel sfătuise poliţia în legătură cu tipul de bărbat pe care trebuia să-l caute.

O asemenea realizare este impresionantă, dar nu este o dovadă ştiinţifică a faptului că astfel de metode funcţionează consecvent şi că sunt valabile pe scară largă. Aceeaşi situaţie se aplică profilării psihologice a personalităţilor politice.

Psihologii care lucrează în mediul academic au fost avertizaţi că propriile opinii politice le influenţează concluziile, atunci când realizează profilurile politicienilor interni.[16] Preferinţele politice ale experţilor şi ale neexperţilor care au evaluat personalităţile lui Donald Trump şi Hillary Clinton au fost direct proporţionale cu ratingurile pe care le acordau acelor politicieni.

Chiar dacă dovada ştiinţifică a eficacităţii profilării lipseşte, funcţionarii guvernamentali care au nevoie de o perspectivă psihologică asupra altor lideri pot să se consoleze măcar cu o certitudine: profilarea psihologică este o practică de rutină, folosită de aproape toată lumea cu rezultate în general bune. Şi cei care sunt buni în acest domeniu par să beneficieze mai mult decât cei care sunt slabi.

Oricare dintre noi, cei care avem un oarecare succes trăind în orice cultură din lume, foloseşte în mod obişnuit o formă de profilare psihologică instantanee, „de amator”. Când un vecin nou se mută în apartamentul, casa, biroul sau cubicului de

lângă noi, îl măsurăm din cap până-n picioare. Este un om prietenos? Este o individă agresivă? Este posibil ca noul angajat să ne înjunghie pe la spate? Am vrea să ieşim la o bere după serviciu cu această persoană? Acea persoană este foarte entuziastă – poate chiar instabilă psihic –, în timp ce altă persoană este mai apatică, mai înceată, dar de încredere. Profilarea psihologică de zi cu zi este un instrument foarte bun pentru a supravieţui zilelor de lucru. Facem evaluări importante, folosind observaţii şi contact direct, vorbind cu ceilalţi (inclusiv prin scrisori de recomandare, atunci când angajăm). Concluzia că „există ceva care-mi place (sau nu-mi place) la acea persoană” cu greu se încadrează în standardele profesionale riguroase pentru descrierea trăsăturilor de personalitate ale cuiva sau pentru diagnosticarea unei tulburări mintale, dar miza este atât de mare în relaţiile noastre interpersonale, încât a devenit un instrument obişnuit, util şi necesar, pe care oamenii îl folosesc pentru a funcţiona mai bine. El ne ajută să evităm persoanele supărătoare şi să le identificăm pe cele cu obiective şi interese asemănătoare cu ale noastre.

Impresiile imediate pe care ni le facem despre alţii sunt un tip de profilare psihologică pe „câmpul de luptă”. Există diferenţe-cheie între ceea ce facem cu toţii în viaţa de zi cu zi şi ceea ce prestează psihiatrii şi psihologii pentru agenţiile de informaţii, atunci când realizează profiluri de lideri străini; ei sunt mai riguroşi în abordare şi au studiat comportamentul

uman mai profund ca o persoană obişnuită, care adună observaţii despre o nouă cunoştinţă. Lipsa instruirii nu este însă un impediment pentru „citirea oamenilor” în situaţii cotidiene. Profesioniştii în domeniul profilării psihologice îşi „citesc” adesea subiecţii cu un grad mai înalt de pricepere decât ar fi în stare psihologii amatori, dar analizele lor nu sunt atât de diferite atunci când evaluează caracteristicile şi trăsăturile unei personalităţi.

Diagnosticarea tulburărilor psihice folosind profilarea psihologică este ţinta unor critici semnificative. Acest lucru diferă cu mult de evaluarea trăsăturilor de personalitate evidente şi a impresiilor. Există multe motive pentru care această practică ar trebui privită cu scepticism.

Diagnosticele exacte necesită dovezi solide asupra comportamentelor, credinţelor şi trăsăturilor specifice, nu doar impresii superficiale, precum cele pe care le primim în fiecare zi de la oamenii pe care-i întâlnim. Astfel, atunci când analiştii de la CIA adună dovezi despre o trăsătură de personalitate din biografii şi autobiografii – aşa cum au făcut în cazul lui Menachem Begin –, ei folosesc standarde profesionale mai înalte decât acelea folosite de neprofesionişti, când îi evaluează pe oamenii care le ies în cale. Acest standard e mai dificil de satisfăcut, atunci când trebuie îndeplinite criteriile stricte de diagnosticare pentru o tulburare mintală.

Cu toate acestea, nu e dificil să reperăm caracteristici comune unor tulburări psihice şi de personalitate la anumiţi indivizi, ci este pur şi simplu lipsit de etică să punem

un diagnostic. După cum vom vedea mai târziu, Asociaţia Americană de Psihiatrie acceptă practica profilării psihologice pentru politicieni, dar nu susţine punerea de diagnostice în timpul acestei proceduri.

Comentariile pe care le fac experţii în afara cadrului profesional ignoră adesea această precauţie. Chiar eu m-am aflat în prezenţa mai multor experţi de renume mondial, care pun cu uşurinţă diagnostice informale, la faţa locului, despre persoane pe care nu le-au examinat. Aceste judecăţi nu sunt destinate publicului şi nu au niciun efect asupra vieţii persoanei în cauză. Uneori sunt speculaţii şi alteori anumite declaraţii, opinii pentru urechile colegilor sau ale ascultătorilor de încredere. Am auzit făcând astfel de comentarii chiar şi pe cineva care de obicei critică vehement profilarea la distanţă. Cu toate acestea, un expert cunoaşte ramificaţiile unui diagnostic greşit şi face distincţia între comentariile „doar între noi" şi un diagnostic oficial.

Forţele implicate

Unii sceptici afirmă că nu e clar dacă un eveniment sau o decizie politică este rezultatul factorilor psihologici ai unui lider, al unor influenţe istorice sau al unor forţe sociale sau politice. Această chestiune, ca şi binecunoscuta dezbatere „natură versus educaţie” din biologie, este un exemplu care ilustrează perfect felul în care poţi fi indus în eroare de o presupunere implicită. Presupunerea falsă este că numai un factor e semnificativ pentru înţelegerea unui act

politic: psihicul unui lider *sau* factorii istorici. Desigur, la fel ca şi în cazul naturii şi educaţiei, ambele sunt importante în determinarea comportamentului:

atât
personalitatea, cât şi forţele istorice sunt adeseori influenţe importante în evenimente şi decizii politice.

Doctorul Jerrold M. Post consideră inutilă această polemică. El este directorul programului de psihologie politică de la Facultatea Elliott de Afaceri Internaţionale a Universităţii George Washington. A petrecut aproape două decenii în cadrul CIA, unde a fondat şi condus Centrul pentru analiza personalităţii şi a comportamentului politic. Centrul a reunit experţi din varii domenii, pentru a le oferi oficialilor guvernamentali de nivel înalt, inclusiv preşedintelui, evaluări ale liderilor străini. Rapoartele furnizate de Centru au fost folosite la pregătirea negociatorilor americani pentru întâlniri cu oficiali străini şi ca material de bază pentru a sprijini deciziile luate în situaţii de criză. Post a condus echipa care a elaborat profilurile lui Sadat şi Begin, pe care preşedintele Carter le-a studiat înaintea negocierilor de la Câmp David.

„Această [controversă]”, a scris Post, „este un focar inutil de dispută, deoarece credem, alături de cei mai mulţi istorici, că majoritatea deciziilor de conducere sunt determinate de factori multipli şi că, atunci când nevoile psihologice şi politice ale unui lider sunt congruente, există un impuls deosebit de puternic spre acţiune”.[17]

Profilurile psihologice de la Câmp David şi profilul lui Adolf Hitler realizat de Walter Langer pentru Biroul de Servicii Strategice demonstrează utilitatea analizei personalităţii liderilor străini. Desigur, nu toate profilurile pot avea acelaşi succes. Ca la toate analizele, este important să nu exagerăm semnificaţia informaţiilor disponibile. Unele cazuri mai puţin exacte, pe alocuri chiar jenante, de analize nereuşite s- au scurs în presă.

în 1993, de exemplu, CIA a lansat o evaluare psihologică a lui Jean-Bertrand Aristide, pe atunci preşedintele în exil al Republicii Haiti. Raportul menţiona că Aristide nu numai că avea tendinţa de a incita la violenţă, ci şi suferea de tulburare bipolară (care pe atunci se numea „tulburare maniaco- depresivă”) şi fusese internat pentru tulburarea sa mintală cu treisprezece ani înainte.

Potrivit articolului lui Thomas Omestad din *Foreign Policy,* „Psihologia şi CIA. Liderii întinşi pe canapea”, raportul l-a inspirat pe senatorul care l-a solicitat, republicanul Jesse Helms din Carolina de Nord, să declare că Aristide era un „psihopat”.[18] Helms, desigur, nu era calificat pentru a pune diagnostice. El a folosit în mod greşit termenul de „psihopat”, dar la fel de frecvent este greşit folosit şi în ziua de azi. De exemplu, unii ziarişti i-au descris pe oamenii care preferă cafeaua neagră, mâncărurile amare sau anumite tipuri de muzică drept „psihopaţi”, pe baza unor rapoarte preliminare de cercetare aduse la cunoştinţa lor prin comunicate de presă distribuite de birourile

de relaţii publice ale universităţii.

Helms nu a fost de acord cu intenţia preşedintelui Bill Clinton de a-l reinstaura pe Aristide ca preşedinte al acelei frământate naţiuni caraibiene. Secţiuni ale > * portretului lui Aristide realizat de CIA au fost împărţite în presă, pentru a submina în continuare planurile preşedintelui de a-l readuce pe Aristide la putere. Folosirea abuzivă în scop politic a portretului psihologic pregătit de CIA pentru senatorul Helms nu le-a fost de folos nici lui Helms, nici Agenţiei. Raportul, după cum au descoperit curând reporterii de investigaţii, era jalnic de inexact. Era, cum a observat Omestad, „slăbuţ în ceea ce priveşte faptele şi bazat masiv pe speculaţii; se apropia mai mult de o demonizare a caracterului persoanei decât de o analiză”.

Cam în aceeaşi perioadă, un profil al preşedintelui irakian Saddam Hussein a ajuns la concluzia că dictatorul era, în cele din urmă, un tip pragmatic. A prezis că ar ceda presiunii exterioare, dacă asta ar însemna că va supravieţui.[19] Chiar dacă Saddam a fost suficient de brutal şi de abil, pentru a-şi asigura supravieţuirea în Irak (vezi capitolul 9), în ultimă instanţă, a fost prea simplu, pentru a supravieţui provocărilor forţelor din afară. A început, de exemplu, un război dezastruos cu Iranul. De asemenea, a calculat greşit atunci când şi-a formulat strategia de supravieţuire, în timp ce se confrunta cu o invazie din partea Statelor Unite, o invazie bazată pe premisa greşită sau falsă că dictatorul adăpostea arme de distrugere în masă.

Elaborarea unui profil util

Cererile unor înalţi oficiali guvernamentali pentru profiluri de lideri străini vin adeseori din scurt. Aşa s-a întâmplat când preşedintele Carter a solicitat un material despre caracteristicile psihologice al lui Begin şi Sadat, cu doar câteva săptămâni înainte de începutul negocierilor. în situaţiile de criză, de asemenea, este foarte probabil să apară cereri imediate de informaţii despre persoanele-cheie implicate.

în scenariul ideal, agenţiile furnizează oricum profiluri ale liderilor străini, prin urmare, ar putea cerceta şi scrie analize ale liderilor mondiali potenţial relevanţi, înainte să apară o criză şi înainte să fie programate negocieri sensibile. Dar, date fiind resursele limitate, acest ideal nu este întotdeauna posibil. Totuşi, CIA a reuşit să satisfacă rapid cererea lui Carter, deoarece chiar începuse să lucreze la profilurile lui Sadat şi Begin, înainte ca preşedintele să le solicite.

Când preşedintele Carter a cerut un profil similar pentru liderul partidului Likud din Israel, Shimon Peres, despre care se anticipa că avea să iasă câştigător la următoarele alegeri, analiştii de la CIA au trebuit să se grăbească să cerceteze şi să compileze un studiu de personalitate al politicianului israelian.[20]

„Nu există un ingredient secret [pentru a produce un profil util]”, a spus Philip Tetlock, profesor la Universitatea din Pennsylvania. „Şi impresia mea este că adeseori procesul poate fi grăbit.”[21]

La fel ca scriitorii de necrologuri, care primesc în avans proiectele despre care ştiu că le vor fi cândva alocate, Agenţia avea

profilurile multor lideri influenţi deja pregătite, dar nu şi ale tuturor liderilor minori sau potenţiali. Profilurile psihologice deja pregătite aveau şi au în continuare nevoie de actualizare regulată, pentru a încorpora noi perspective şi acţiuni. Această situaţie s-a înregistrat adeseori, când li s-a cerut din scurt să realizeze un profit Alţi lideri din Orientul Mijlociu, cărora li s-au făcut profiluri în anii 70, au fost Yitzhak Rabin din Israel, regele Hussein al Iordaniei şi Hafez al- Assad, tatăl actualului dictator sirian şi criminal de război, acuzat că a folosit arme chimice, pentru a ucide civili sirieni, Bashar al-Assad. Alte profiluri de personalitate din fişierele de la CIA îi aveau ca subiecţi pe regele Idris I al Libiei – înainte de a fi fost răsturnat de la putere de colonelul Muammar Gaddafi, care a fost ulterior şi el evaluat –, pe dictatorul Idi Amin Dada din Uganda (discutat în capitolul 8), pe preşedintele Algeriei, Houari Boumédiène, pe prim- ministrul John Vorster din Africa de Sud, pe prim-ministrul ales Ohira Masayoshi din Japonia şi pe generalul René Barrientos din Bolivia.

Profilul de la CIA al lui Barrientos ajunsese la concluzia că acesta simţea în mod apăsat nevoia de a le dovedi celorlalţi că era un bărbat adevărat, îşi amintea Jerrold Post. în opinia analiştilor, una dintre consecinţele acestei slăbiciuni psihologice este că se suprasolicita şi „s-a epuizat înainte de vreme”.[22] Barrientos a preluat controlul în 1964 şi a condus Bolivia timp de cinci ani. în 1969, nu la mult timp după ce şi-au finalizat profilul cei de la CIA, Barrientos a murit. Elicopterul său zbura

prea jos şi a lovit un fir de înaltă tensiune.

Post citează utilitatea biografiilor oficiale şi neoficiale pentru pregătirea profilurilor politice. Menachem Begin a dezvăluit multe despre el însuşi în două autobiografii: *White Nights: The Story of a Prisoner în Russia (Nopţi albe. Povestea unui prizonier în Rusia)* şi *The Revolt: Story of the Irgun (Revolta. Povestea Irgunuluî),* care au fost publicate în Statele Unite în timpul negocierilor de la Camp David. Acestea ofereau informaţii pentru Post şi alţi analişti de la CIA despre „preocuparea lui Begin pentru precizia juridică şi incapacitatea sa de a se abţine de la clarificarea amănuntelor imprecise". Atât conţinutul, cât şi forma în care au fost scrise cărţile ofereau informaţii despre cum gândea Begin, Având o perspectivă asupra stilului său cognitiv, Carter a putut să aprecieze faptul că Begin vedea problemele foarte diferit de Anwar Sadat,

Ofiţerii de la CIA pot fi însărcinaţi cu colectarea informaţiilor solicitate de către cei care creează profiluri psihologice, atunci când datele importante nu sunt disponibile din alte surse. De exemplu, un membru al echipei CIA care elabora profilul lui Begin a fost trimis în Israel, Acest analist şi-a dedicat o mare parte din timpul petrecut acolo adunării de informaţii despre o trăsătură-cheie a personalităţii noului prim-ministru: creşterea tendinţelor sale opoziţionale.

De multe ori, psihologilor şi psihiatrilor le lipsesc anumite informaţii folositoare, care nu se regăsesc în rapoartele oficiale şi în publicitatea aprobată de guvern. Din acest

motiv, analiştii se bazează foarte mult pe interviurile cu persoane care au avut contact direct cu subiectul. Informaţii „deosebit de bogate şi de utile în dezvoltarea unei înţelegeri solide faţă de complexitatea personalităţii unui lider provin din informările oficialităţilor de rang înalt ale guvernului şi ale oficialilor militari şi de la persoane din sectorul privat, care au avut un contact personal semnificativ cu obiectul studiului”, potrivit doctorului Post,[23] De exemplu, ambasadorul SUA în Israel, Samuel W, Lewis, diplomat de carieră, care a jucat un rol important în negocieri, a oferit perspective foarte utile despre personalitatea lui Begin, înainte de începerea întâlnirilor. Şi se spune că preşedintele Trump ar fi fost foarte interesat de impresiile secretarului de stat, Mike Pompeo, după ce acesta se întâlnise cu Kim Jong-un în vederea pregătirii summitului din iunie 2018 dintre cei doi lideri,

în zilele de început ale profilării psihologice a figurilor politice, din anii "40 (aşa cum a fost aceasta descrisă în capitolul anterior), analiştii îşi făceau evaluările pe baza popularelor teorii freudiene despre dezvoltarea personalităţii. în prezent, psihiatrii şi psihologii care lucrează cu agenţiile de informaţii şi cu Departamentul de Stat se bazează mai mult pe fapte din biografia subiectului şi pe relatările directe ale comentariilor şi acţiunilor unui subiect decât pe speculaţiile bazate pe teorii despre dezvoltarea sexuală şi motivaţiile inconştiente.

O altă aplicaţie a profilării politice este la

fel sau uneori chiar mai importantă decât pregătirea oficialilor guvernamentali pentru negocieri. Acesta este profilul politic al liderilor care exercită un control dictatorial asupra ţărilor respective. Dominaţia copleşitoare asupra supuşilor înseamnă că pot acţiona cu puţine sau chiar fără restricţii. De asemenea, pot îngreuna procesul prin care cei din afară obţin informaţiile necesare pregătirii unui profil.

Un profil de personalitate ideal este imposibil de realizat. Ar necesita acces direct la subiect şi disponibilitatea acestuia de a se supune unei evaluări psihologice. Abordarea cea mai bună, în absenţa acestor date, este obţinerea de cât mai multe informaţii de încredere despre subiect şi corelarea evenimentelor din viata subiectului cu evenimente din istoria tării sa- le. Jerrold M. Post, fondatorul şi fostul director al Centrului pentru Analiza Personalităţii şi Comportamentului Politic al Guvernului SUA, recomandă ca persoanele care elaborează profiluri să utilizeze cronologii paralele, pentru a-şi oferi o reprezentare vizuală a modului cum evenimentele istorice au afectat dezvoltarea psihologică a unui lider.[24]

Post împarte componentele unui profil psihologic bine documentat în cinci categorii: 1. Discutarea elementelor psihobiografice: dezvoltarea individului în contextul istoriei ţării sale; 2. Personalitatea; 3. Viziunea asupra lumii; 4. Stilul de conducere şi 5. Perspectiva.

La modul ideal, analiştii ar încerca să adune informaţii despre douăzeci de subteme diferite, care alcătuiesc aceste

categorii. De exemplu:

- **Discutarea elementelor psihobiografice** ia în considerare factori precum originile familiei, prietenii, educaţia, cariera şi mediul istoric şi cultural în care s-a dezvoltat liderul
- **Personalitatea** evaluează inteligenţa, reacţiile emoţionale, impulsurile, natura caracterului său, conştiinţa şi scrupulele, psihodinamica (de exemplu, concepţia despre sine, conflictele nevrotice etc.) şi descrierea personală generală (aspect şi caracteristici personale).
- **Viziunea asupra lumii** acoperă convingerile de bază, filozofia politică şi percepţiile asupra realităţii politice.
- **Stilul de conducere** include strategia şi tacticile utilizate pentru a-şi atinge scopurile, stilul de negociere şi cel de luare a deciziilor.
- **Perspectiva** include previziunea asupra modului în care subiectul profilului va interacţiona cu ceilalţi şi încearcă să realizeze conexiunea între comportamentul politic şi personalitate.

Folosirea la maximum a resurselor disponibile

Nu toţi cei care beneficiază de profiluri psihologice îi apreciază la fel de mult ca preşedintele Carter pe cei care le produc, înainte de prima întâlnire dintre preşedintele rus Vladimir Puţin şi cel american Donald Trump, analişti care lucrează cu oficialii agenţiilor de informaţii ale Statelor Unite au pregătit un profil

psihologic detaliat al fostului ofiţer KGB,[25] Puţin şi-a folosit experienţa şi contactele din comunitatea de informaţii din Rusia, precum şi experienţa şi contactele sale cu comunitatea infracţională rusească, pentru a-şi croi drum către poziţiile de prim rang în ceea ce rămăsese din fosta Uniune Sovietică, Si s-a menţinut acolo mai bine de douăzeci de ani.

Puţin a reuşit să-l impresioneze pe George W, Bush suficient de mult, încât să inspire cuvinte de laudă din partea preşedintelui american, în timpul primei lor întâlniri din 2001,

Ulterior, Bush a explicat că-şi formase părerea despre liderul rus, după ce Puţin îi povestise o întâmplare cu un puternic substrat religios. După un incendiu în casă, un muncitor găsise o cruce pe care dictatorul rus o primise de la mama lui. Puţin îi spusese lui Bush că i se păruse că recuperarea preţiosului obiect „trebuia să se întâmple”. Preşedintele Bush răspunsese: „Vladimir, asta este povestea crucii. Lucrurile sunt menite să se întâmple”,[26]

Astfel s-a ajuns la evaluarea larg răspândită a lui Bush despre Puţin: „L-am privit în ochi. Mi s-a părut un tip direct şi de încredere şi am avut un dialog foarte bun. Am reuşit să-i simt sufletul”.

Poate că Vladimir Puţin este într-adevăr un om sentimental, religios, mişcat de găsirea unei cruci de la mama sa. Jurnaliştii şi alţi critici ale căror asasinate le-a comandat ar putea să nu fie de acord, dacă ar mai putea vorbi. Preşedintele rus ştia prea bine că domnul Bush are sentimente religioase puternice. De aceea ipoteza că

Puţin a exploatat această informaţie din dorinţa de a intra în graţiile noului preşedinte al Statelor Unite, în timpul primei lor întâlniri bilaterale, nu poate fi trecută cu vederea. Ca majoritatea naţiunilor dezvoltate, Rusia îşi face temele în privinţa liderilor străini. Analiştii de informaţii ai lui Puţin elaborează profilurile liderilor americani, la fel cum agenţiile de informaţii americane elaborează profilurile liderilor ruşi,

Bush a fost avertizat în 2001, de mai mulţi experţi ruşi, că Puţin era un autocrat în devenire,[27] Şapte ani mai târziu, după ce comportamentul său autocratic devenise clar pentru lumea întreagă, tonul conversaţiilor s-a schimbat, în august 2008, când cei doi s-au întâlnit la ceremonia de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Beijing, trupele lui Puţin se aflau în Republica Georgia, unde nu aveau ce căuta, în conformitate cu dreptul internaţional. Preşedintele Bush a spus că l-a avertizat că liderul Georgiei, Mihail Saakashvili, avea „sânge fierbinte” Puţin a răspuns că şi el are sânge fierbinte.

Bush susţine că s-a uitat fix la Puţin şi l-a contrazis: „Nu, Vladimir. Tu ai sânge rece”.[28] Deşi existau încă din 2001 indicii puternice cu privire la înclinaţiile lui autoritare, experienţa proprie, nu informările experţilor sau profilurile psihologice l-a determinat pe preşedintele Bush să-şi dea seama ce se afla, de fapt, în spatele privirii liderului rus. Dacă era un suflet, era sufletul unui om care-şi omora duşmanii cu otrăvuri precum poloniul strecurat în ceai şi clanţe mânjite cu agenţi

neuroblocanţi.

Atitudinea fată de Puţin şi relaţia preşedintelui Trump cu acesta sunt mult mai complexe şi mai derutante decât cele dintre domnul Bush şi liderul rus. Profilul psihologic al lui Puţin, pregătit pentru cel de-al 45-lea preşedinte al Statelor Unite, un om fără experienţă politică, a fost inclus într-un dosar gros cu informaţii adunate în pregătirea importantei întâlniri care urma să aibă loc în Germania, în 2017. Potrivit propriilor spuse şi declaraţiilor personalului Casei Albe, domnului Trump nu-i place să citească rapoarte lungi. El recunoaşte că nu citeşte cărţi. Preferă să obţină ce informaţii poate din prezentări la minut, simplificate, de preferinţă pe o singură pagină, sau vorbind cu oamenii, atâta timp cât nu-i ţin prelegeri sau nu-l plictisesc.

Această manieră de a-şi întări poziţia în faţa manipulării şi abilităţilor dovedite de „gestionare” ale unui fost ofiţer KGB a ridicat anumite întrebări: Ar putea oamenii care l-au informat pe preşedinte să-i prezinte concluziile prin simplificarea profilului? Ar putea preşedintele să evalueze utilitatea informaţiilor fără a mai citi conţinutul profilului? întrebările devin şi mai complexe, atunci când este inclusă în ecuaţie admiraţia domnului Trump pentru dictatorul rus. Nu contează cât de corect este un profil psihologic, acesta nu poate fi util decât dacă este deschis şi citit.

Cu puţin înainte să părăsească Washingtonul pentru a zbura spre Singapore, ca să înceapă negocieri cu tiranul nord-coreean Kim Jong-un, preşedintele Trump şi-a exprimat

convingerea că era inutil să se pregătească prea mult, crezând, în schimb, că trebuia doar să arate că are „atitudine”. Se pare că domnul Trump a vorbit cu secretarul de stat Mike Pompeo, cerându-i acestuia impresii despre Kim, înainte de întâlnire.

Eficacitatea metodelor domnului Trump în evaluarea liderilor străini va fi stabilită înainte de sfârşitul preşedinţiei sale.

Capitolul 3. Combinaţii periculoase de trăsături

Personalităţi sănătoase versus personalităţi nesănătoase

Modul în care gândiţi şi vă comportaţi de-a lungul timpului vă defineşte personalitatea. Stabilizată, de obicei, la sfârşitul adolescenţei, personalitatea este determinată de tiparul individual de trăsături, care nu se schimbă odată cu înaintarea în vârstă. Aceste trăsături influenţează modul în care simţiţi, gândiţi, acţionaţi, interpretaţi şi gestionaţi ceea ce experimentaţi. Ele vă definesc, în mare măsură, în ochii altora. Vă pot diferenţia de toţi ceilalţi. Dacă cei din jur vă recunosc tiparul de gândire şi cel comportamental în anumite situaţii, acest lucru îi poate ajuta să prezică, de multe ori cu exactitate, cum vă veţi comporta.

Mai mulţi factori influenţează tipul de personalitate pe care l-aţi dezvoltat. După ce au petrecut zeci de ani cercetând cum se comportă şi cum interacţionează oamenii, mulţi psihologi cred acum că pot să-şi facă o idee destul de clară despre personalitatea unei persoane, luând în considerare doar cinci factori de bază. Aceste „Cinci trăsături de personalitate importante” sau „Cinci mari dimensiuni ale personalităţii” sunt parţial determinate de genetică şi parţial de experienţele de viaţă, inclusiv de mediul în care a crescut persoana respectivă. Factorii-cheie în determinarea naturii

personalităţii se găsesc, de obicei, undeva pe o scară sau pe un spectru ce se întinde între două extreme. Personalitatea este determinată de:

1. **Cât de extrovertit sunteti.** Oamenii extrem de ex- trovertiţi sunt foarte sociabili, vorbăreţi, excitabili şi asertivi. Extrovertiţii se descurcă bine în politică, Extroversiunea poate fi mai strâns legată de psihopatie decât intro versiune a. Oamenii foarte introvertiti sunt adesea consideraţi „mai liniştiţi" decât extrovertiţii. Se simt mai degrabă confortabil, dacă nu li se dă atenţie şi dacă nu au parte de interacţiune socială. Uneori, chiar li se pare necesar să-şi petreacă timpul singuri,
2. **Cât de agreabil sunteţi.** Trăsăturile agreabile includ bunătatea, încrederea şi altruismul. Persoanelor dezagreabile le lipsesc aceste trăsături şi este mai probabil să fie mai puţin prietenoase şi să se certe mai des cu ceilalţi. Egocentrismul, gradul scăzut de empatie şi nivelul ridicat de suspiciune sunt în concordanţă cu descoperirea conform căreia aceştia prezintă adesea trăsături asociate cu „Triada întunecată", respectiv psihopatie, narcisism şi machiavelism, spre deosebire de persoanele foarte agreabile.
3. **Cât de conştiincios sunteţi.** Oamenii conştiincioşi sunt organizaţi şi-şi gândesc mişcările, îşi stabilesc obiective şi

plănuiesc cum să le atingă. Această trăsătură este strâns legată de succes, dar, în forma sa extremă, poate devia în perfecţionism. Persoanele care sunt în cea mai mare parte nedirecţionate nu planifică bine, au probleme cu stabilirea obiectivelor şi adesea sunt impulsive. Aceste caracteristici le îngreunează succesul,

4. **Cât de stabil emoţional sunteţi.** Opusul stabilităţii emoţionale este instabilitatea emoţională (încă denumită adesea „nevroză"), O persoană care este în cea mai mare parte a timpului extrem de instabilă, iritabilă, anxioasă, tristă, lipsită de încredere în sine, timidă şi îngrijorată prezintă semne de instabilitate emoţională. Niveluri foarte ridicate de instabilitate emoţională sau nevroză sunt legate de tulburări de dispoziţie, cum ar fi anxietatea şi depresia, dar au legătură şi cu singurătatea şi ipohondria. Persoanelor stabile din punct de vedere emoţional le vine mai uşor să se mobilizeze şi să depăşească provocările zilnice, cu mai puţine îngrijorări şi îndoieli decât oamenii cu niveluri mai mari de instabilitate emoţională,
5. **Cât de deschis sunteţi la experienţe noi.** Deschiderea indică gradul de curiozitate intelectuală. Oamenii cu personalitate mai puţin deschisă preferă rutinele familiare, în cazuri extreme, pot prezenta interese meschine, limitate, lipsă de imaginaţie şi perspicacitate.

Personalul medical din domeniul sănătăţii

mintale vede în repetate rânduri pacienţi care pot face legătura dintre unele probleme personale, suferinţe şi/sau probleme de relaţionare cu probleme ce ţin direct de personalitatea lor. Majoritatea oamenilor au trăsături care se găsesc undeva între cele două extreme. Se consideră că aceştia au personalităţi „normale” sau sănătoase. Dar, când prezintă un comportament problematic sau este o ameninţare pentru mine sau pentru ceilalţi, persoana în cauză ar putea avea o tulburare de personalitate (TP). Cercetătorii estimează că aproximativ una din zece persoane are una sau mai multe TP-uri.

Tulburările de personalitate sunt împărţite în trei subcategorii. Grupul sau Clusterul A include trăsături excentrice, bizare sau ciudate: schizoide, schizotipale şi paranoice. Clusterul B include comportamente dramatice sau dezorganizate: antisociale, histrionice, de tip limită şi narcisiste, Clusterul C se caracterizează prin sentimente de teamă şi anxietate: dependente, evitante şi obsesiv-compulsive.

Dimensiuni ale trăsăturilor şi tulburărilor de personalitate

Se poate spune cu certitudine dacă o persoană are sau nu o tulburare de personalitate? în practică, utilizarea diagnosticelor de tip „totul sau nimic” este încă la îndemâna majorităţii psihiatrilor, psihologilor şi companiilor de asigurări medicale. Oricine satisface un număr prestabilit de trăsături caracteristice pentru una dintre cele zece tulburări de

personalitate descrise în *DSM-5* şi care este afectat de simptomele respective poate fi diagnosticat cu acea tulburare de personalitate de un profesionist din domeniul sănătăţii mintale.

Această abordare facilitează în mod evident clasificarea pacienţilor de către asigurătorii de sănătate. Şi, dacă diagnosticarea se face cu precizie, atunci personalul medical poate obţine o perspectivă mai bună asupra problemelor unui pacient. Un diagnostic precis poate prezice trăsături despre personalitatea unui pacient, care nu sunt evidente la început, dar este posibil să apară la un moment dat.

O problemă cu utilizarea categoriilor foarte clare de diagnosticare este aceea că, deşi nu toţi pacienţii îndeplinesc toate criteriile pentru o anumită TP, ei au probleme de adaptare în viaţa de zi cu zi. De asemenea, presupune faptul că există o delimitare naturală, clară, între caracteristicile psihologice sănătoase şi cele nesănătoase. Este o abordare de tip „totul sau nimic”, deci oarecum simplistă, de a descrie starea mentală a unei fiinţe umane. Dar, desigur, fiinţele umane sunt complexe şi diferite. De asemenea, unii oameni au caracteristici ale unor multiple tulburări de personalitate, cu diferite grade de severitate. Crearea unor puncte-limită de tip „totul sau nimic”, care determină prezenţa sau absenţa unei TP, este, în opinia multor critici, forţată şi artificială. Ca urmare, această abordare poate fi mai puţin exactă, decât un sistem mai sofisticat de categorisire şi descriere a tulburărilor de personalitate.

Modelele dimensionale încearcă să elimine limitările legate de abordările de tip „totul sau nimic” sau „este/nu este” în privinţa utilizării categoriilor de diagnosticare. în loc să bifăm prezenţa sau absenţa trăsăturilor şi a comportamentelor pe o listă stabilită, pentru a determina dacă sunt suficiente pentru a îndeplini criteriile stricte pentru un diagnostic, un clinician care utilizează un model dimensional de TP ar putea construi un profil de personalitate al unei anumite persoane. Acest profil ar include o varietate de trăsături şi observaţii clinice, care să nu fie neapărat limitate la o listă publicată într-un manual.

Flexibilitatea creării unui profil psihologic, după cum susţin cei care sunt în favoarea acestui demers, elimină situaţia problematică în care oamenii ar trebui să fie împinşi forţat în categorii care ar putea să nu li se potrivească foarte bine. O persoană ar putea avea un profil care să indice grade de trăsături mentale sănătoase şi nesănătoase în diferite domenii ale funcţionării psihologice. Flexibilitatea modelelor dimensionale ar putea oferi o panoramă mai puţin rigidă şi, prin urmare, mai precisă a sănătăţii mintale a unei persoane, decât dacă acesteia i se atribuie una sau mai multe etichete.

Uneori, ideile concurente pot fi combinate, pentru a obţine cele mai bune rezultate. A existat mai demult, de exemplu, o dezbatere populară şi naivă referitoare la „natură versus educaţie”. Susţinătorii „naturii” spuneau că biologia ne determină comportamentul. Susţinătorii „educaţiei” contraatacau spunând că educaţia, mediul

în care s-a dezvoltat persoana, determină tipul de persoană care va deveni. Trăsăturile noastre psihologice şi alte caracteristici personale sunt acum recunoscute ca fiind atât produsul influenţelor de mediu (educaţie), cât şi al factorilor genetici (natură).

O altă abordare utilă de tipul „compromis” în alegerea modului de descriere a tulburărilor de personalitate presupune combinarea elementelor legate de abordările dimensionale, respectiv diagnostice. „Modelul-prototip”, după cum este numit, stabileşte criterii de diagnosticare ca standarde teoretice, prototipice ale unei TP. Dar recunoaşte că fiinţele umane sunt complexe şi individualiste. Nu oricine are probleme supărătoare de personalitate s-ar potrivi exact cu imaginea standard a unei TP. Aici intervine modelul dimensional. O persoană aflată în proces de evaluare este comparată cu modelul- prototip, iar trăsăturile psihologice îi sunt descrise pe baza profilului. Este o modalitate mai flexibilă de a rezuma personalitatea cuiva. Foloseşte în mare măsură criteriile modelului de diagnosticare, fără a ignora individualitatea persoanei evaluate.

Explicaţiile simpliste oferite în trecut sugerau cu tărie că factorii individuali sunt responsabili pentru problemele psihologice şi comportamentele atroce ulterioare. Această eroare, în parte, poate fi urmărită până la Sigmund Freud şi adepţii săi, care susţineau că experienţele copilăriei determină în mare măsură sănătatea mintală a adulţilor. Evident, acest lucru este

valabil în multe cazuri, dar poate nu în măsura extremă pe care o împărtăşeau primii adepţi ai lui Freud. Pare că Freud şi-a bazat uneori declaraţiile despre influenţa evenimentelor care afectează dezvoltarea psihologică a unei persoane în copilărie pe pacienţii pe care i-a tratat întâmplător mai degrabă decât pe studiul ştiinţific al multor pacienţi.

La mijlocul secolului XX, schizofrenia era pusă adesea pe seama faptului că persoana avea o mamă rece şi distantă, care nu le arătase afecţiune copiilor ei. Considerată acum ridicolă, această perspectivă a lăsat loc unei viziuni mai sofisticate, prin care mai mulţi factori contribuie la dezvoltarea unui adult sănătos sau nesănătos mintal, inclusiv factori genetici multipli. E de dorit ca evenimentele individuale să fie privite drept factori care contribuie la dezvoltarea unei personalităţi patologice, şi nu drept cauze ale acesteia.

Ce influenţează cel mai mult tulburările de > personalitate?

Mediul, inclusiv tradiţiile culturale în care sunteţi crescuţi, vă influenţează personalitatea. De asemenea, genele au un rol semnificativ în determinarea tipului de persoană care veţi deveni. Oamenii de ştiinţă care studiază relaţia dintre genetică şi comportament estimează că între 40 şi 50% din variaţia sau diferentele de personalitate dintr-un grup mare de oameni sunt strâns legate de genetică. în unele cazuri, influenţele genetice pot fi izbitoare. De exemplu, observarea atentă a

comportamentelor agresive ale copiilor mici/preşcolarilor pot prezice dezvoltarea ulterioară a trăsăturilor negative de personalitate la aceşti copii.

Oricât de izbitoare ar fi observaţia, cercetările sugerează că un astfel de rezultat poate fi evitat. Poate părea dificil de obţinut, dar, dacă copiii ar avea familii care să le ofere îngrijire, dragoste, sprijin şi siguranţă, incidenţa tulburărilor antisociale şi de altă natură ar putea scădea semnificativ. Când un copil cu tulburări comportamentale – care se caracterizează prin comportament antisocial înainte de 18 ani – are parte de programe de psihoterapie intensivă şi se bucură de atenţie, va avea mai puţine probleme cu legea decât copiii cărora le-a fost refuzat acest ajutor.

Este clar că mediul în care creşte o persoană poate afecta foarte mult personalitatea pe care aceasta o dezvoltă. Dacă acelaşi copil este abuzat fizic şi/sau emoţional, privat de dragoste, convins prin lipsa de atenţie că este nedorit, ar fi un noroc dacă ar ajunge să aibă doar comportament antisocial. în cele mai grave cazuri, acest tratament, combinat cu predispoziţia genetică la agresiune şi alte trăsături comportamentale negative, ar putea crea o persoană cu o personalitate psihopată extremă.

La fel ca în cazul celor mai mulţi dintre noi, personalitatea dictatorului e stabilă spre sfârşitul adolescentei. În acest moment al vieţii lor, oamenii şi- au dezvoltat deja un mod distinct de a interpreta lumea şi de a reacţiona la mediul înconjurător, pe baza modului în care percep şi interpretează

ceea ce văd, fac faţă provocărilor, simt, gândesc şi se comportă. Dacă gândirea şi comportamentul cuiva sunt în mod constant anormale şi-i creează probleme, se spune că persoana respectivă are o tulburare de personalitate – dacă nu are o tulburare mintală, cum ar fi schizofrenia, depresia majoră, tulburarea bipolară, tulburarea de anxietate, tulburarea de stres posttraumatic, tulburări din spectrul autist, demenţă sau deficit de atenţie/hiperactivitate, printre altele, care ar putea să explice comportamentul său anormal. Uneori, simptomele unei tulburări de personalitate pot să nu fie evidente pentru alţi oameni. în alte cazuri, sunt.

0 serie de trăsături nesănătoase

Mama se ruga fierbinte, în timp ce încerca să ţină faţa fiicei lipită de trupul ei:

- Ssst, Zainab, ssst!

Era esenţial să nu observe gărzile lui Saddam Hussein cât de supărată era fetiţa. Dacă ar fi observat, l-ar fi putut anunţa pe Saddam.

Saddam nu era acolo. „Vâna”. Undeva, cu mult deasupra scenei cu fata înlăcrimată, Saddam stătea în uşa unui elicopter Sikorsky privat, transformat. Giganticul său elicopter şi alte două înconjuraseră un stol de raţe. Păsările se învârteau, panicate şi disperate, pe mica bucată de cer care le fusese lăsată liberă între cele trei Sikorsky uriaşe. Zainab auzea ţipetele păsărilor peste sunetul aparatelor. Saddam, „prieten” de familie cu mama şi tatăl lui Zainab, râdea în timp ce stătea în uşa deschisă a

elicopterului, împuşcând raţele captive. Acoliţii lui Saddam din celelalte elicoptere se bucurau şi ei de această activitate „sportivă”. Curând, raţele omorâte au început să pice din abatorul creat de cele trei fiare mecanice zburătoare. Cadavrele au căzut în jurul lui Zainab şi al mamei sale.

- Ăsta-i un masacru! striga fetiţa, tremurând şi plângând. Nu e nimic de râs! E un masacru.

- Şşşt, Zainab, şşşt! Te rog să nu mai plângi. Te rog, nu mai plânge, iubito. Fii puternică, de dragul meu! Faci asta pentru mine, te rog, Zanooba? Te rog, aminteste-ti unde eşti![1]

Zainab şi mama ei trăiau în Irakul lui Saddam. Viata familiei lor depindea de toanele dictatorului. Acesta forţase familia să-i accepte prietenia; tatăl lui Zainab nu pilota elicoptere, dar pilota planoare cu aripă fixă. Era unul dintre piloţii lui Saddam. Familia îndura vizitele de socializare ale lui Saddam şi ale invitatilor săi de ani de zile. Ştiau că oamenii care refuzaseră oferta de prietenie a dictatorului muriseră, pentru că nu-i făcuseră pe plac.

Dacă Saddam ar fi auzit că Zainab îl acuza că masacrase păsări lipsite de apărare, dacă ar fi aflat că ea era supărată din cauza acţiunilor lui, ar fi considerat asta o critică, o insultă la adresa omului care oferea cadouri, vacanţe şi tratament special pentru familia pilotului său personal. Mama lui Zainab ştia că nimeni dintre cei care-l supărau pe Saddam n-o ducea bine.

Cu toată depravarea dictatorului, Zainab mai ştia din copilărie şi că Saddam era un vizitator prietenos în casa familiei sale. În

timp ce stătea în sufrageria lor, vorbind şi bând ceai, era atent cu fetiţa, amabil ca un unchi binevoitor. Ani mai târziu, după ce a aflat că Saddam a fost executat prin spânzurare, aceste sentimente din copilărie s-au reaprins, astfel că, pe lângă uşurare, ea a simţit şi o oarecare tristeţe la moartea lui.[2]

Şi totuşi, ea îşi dăduse deja seama ce se ascundea sub farmecul superficial al dictatorului pe care-l cunoştea drept „Amo”, când era mică. Aflase şi că mama ei aranjase o căsătorie nedorită pentru ea, cu singurul motiv de a o proteja. Mama ei ştia că Saddam şi bătăuşii lui nu s-ar fi gândit de două ori să abuzeze sexual o tânără necăsătorită. Dacă Zainab s-ar fi căsătorit, ar fi fost oarecum protejată, chiar şi în Irakul lui Saddam. Mama lui Zainab a prevăzut, a ştiut ce i-ar fi făcut Saddam şi camarila lui fiicei sale, dacă rămânea singură.

Acţiunile mamei au salvat-o pe Zainab de Saddam, dar nu şi de o căsătorie oribilă, care a inclus abuzuri fizice îngrozitoare. Zainab a scăpat şi, cu o energie extraordinară, şi-a refăcut viaţa. A înfiinţat organizaţia Women for Women Internaţional („Femeile pentru Femei la Nivel Internaţional”)» care le ajută pe femeile supravieţuitoare ale războiului. De asemenea, a câştigat numeroase premii, fiind inclusă în Top 100 al celor mai influente femei de publicaţiile *Newsweek* şi *The Guardian,* în 2011.

La sfârşitul anului 1990, psihiatrul Jerrold M. Post a prezentat un rezumat al profilului psihologic al omului pe care Zainab îl

numea „Amo”. Le-a explicat membrilor comisiei pentru apărare din Camera Reprezentanţilor de ce liderul irakian era atât de periculos: „în el există o constelaţie de personalităţi politice: sete mesianică de putere nelimitată, absenţa conştiinţei, agresivitate neînfrânată şi o perspectivă paranoidă, care-l face pe Saddam atât de periculos. Transpus în forma conceptului de narcisism malign, aceasta este configuraţia personalităţii charismaticului element distructiv care uneşte şi-şi atrage de partea lui susţinătorii, dând vina pe duşmanii din afară”.[3]

Ca şi în cazul altor dictatori, aspectele dominante ale personalităţii lui Saddam erau ameninţătoare, erau aşa- numitele „trăsături întunecate”, după cum se referă la ele mulţi psihologi.

Trăsăturile întunecate

Pare să nu fie o coincidenţă faptul că modelele acestor trăsături apar la anumite persoane. De exemplu, narcisismul a fost recunoscut de mult ca o trăsătură frecvent asociată cu psihopatia. Acelaşi lucru e valabil şi pentru manipulare şi necinste, trăsături caracteristice ale machiavelismului.

Expresia narcisism malign este aplicată adesea dictatorilor precum Saddam Hussein şi alţii, despre care discut în această carte. Se potriveşte întru totul cu acţiunile lui Saddam, chiar şi cu cele recreative. Zainab l-a văzut râzând, în timp ce măcelărea raţele încolţite. A fost cel mai crud lucru pe care fetiţa îl văzuse vreodată, dar, pentru Saddam, era ceva obişnuit. El a

supravegheat şi tratamente mult mai rele aplicate victimelor sale umane.

Deşi narcisismul malign nu este evaluat în *DSM-5,* sunt descrise totuşi unele tulburări-cheie de personalitate prezente la persoanele cu această combinaţie periculoasă de trăsături. Acelaşi lucru este valabil şi pentru ansamblurile de trăsături numite „triada întunecată”, „cvartetul întunecat” şi „factorul general întunecat al personalităţii” („factorul D”).

Niciunul dintre aceste ansambluri nu e diagnosticabil, în sensul în care sunt diagnosticabile trăsăturile caracteristice ale componentelor lor, cum ar fi cele narcisiste, antisociale, paranoide şi alte tulburări de personalitate. Acestea par totuşi a fi ansambluri de trăsături adunate sub un termen generic, pentru a surprinde aspecte ale personalităţilor pe care le putem întâlni la oameni cu trăsături întunecate subclinice. Termenul „subclinic” se referă la prezenţa unor trăsături de personalitate care nu ajung în stadiul de tulburare de personalitate, dar sunt vizibil supărătoare. De asemenea, apar în forme mai severe la personalităţile tiranice formate.

Multe trăsături întunecate asociate cu diferitele tipuri de personalitate se suprapun. Triada întunecată, de exemplu, include trăsături ale narcisismului, machiavelismului şi psihopatiei. Cvartetul întunecat le include pe cele de mai sus, plus sadismul. Narcisismul malign include tulburarea de personalitate narcisistă, precum şi trăsături antisociale (sau psihopate) şi paranoide. Cea mai recentă

adăugire se numeşte „factorul întunecat al personalităţii" sau „factorul D”, care include egoismul, machiavelismul, dezangajarea morală, narcisismul, sentimentul de îndreptăţire psihologică, psihopatia, sadismul, urmărirea interesului personal şi reaua-voinţă.[4]

- ♦ **Egoismul** este un interes propriu extrem, care-i determină pe oameni să acţioneze în moduri care să-i avantajeze sau să le facă plăcere, fără a lua în considerare efectele asupra altora. Favorizarea oamenilor care vă laudă în detrimentul celor care pot în mod legitim să nu fie de acord cu dumneavoastră – în ciuda competenţei mai mari a acestora din urmă – este un comportament egoist.
- ♦ **Machiavelismul** descrie utilizarea consecventă a înşelăciunii, minciunii, manipulării şi exploatării altora, pentru a atinge un scop sau pentru a menţine puterea. Faptul că Stalin a făcut echipă cu tovarăşii comunişti, pentru a-şi submina adversarii, doar pentru a-i elimina pe cei care-l ajutaseră, odată ce a ajuns la putere, este un exemplu bun.
- ♦ **Dezangajarea morală** este un mod de gândire care le permite oamenilor să se convingă pe ei înşişi că standardele etice normale nu li se aplică într-o anumită situaţie. De exemplu, ignorarea sau găsirea de scuze pentru comportamentul criminal al unei persoane, de pe urma căruia puteţi beneficia material.
- ♦ **Narcisismul** este o concentrare

extremă asupra sinelui, însoţită de o imagine augmentată, nerealistă despre sine. Conectarea fiecărei experienţe şi referirea la propria persoană cu fiecare ocazie posibilă este una dintre caracteristicile mai puţin dăunătoare ale narcisismului. Trăsături mai grave ale narcisismului patologic sunt răspunsurile răutăcioase, meschine şi răzbunătoare, provocate de oricine critică sau ameninţă imaginea de sine supradimensionată şi fragilă a persoanei narcisiste,

- ♦ **Sentimentul de îndreptăţire psihologică** se referă la credinţa unor indivizi că au dreptul şi merită un tratament mai bun sau, pur şi simplu, că merită mai mult, în general, decât alte persoane. Această atitudine se observă adesea la oameni cu tulburare de personalitate narcisistă. Dacă aveţi impresia că meritaţi o notă mai mare, deşi nu aţi performat la fel de bine ca alţii care au obţinut notele mari, acesta este un exemplu de îndreptăţire psihologică. Nevoia constantă de admiraţie şi laude este un semn recunoscut al acestui tip de pretenţie. Persoanele publice care denigrează, jignesc şi pornesc vendete împotriva jurnaliştilor care pun întrebări dificile sau publică articole critice demonstrează trăsături psihologice narcisiste,
- ♦ **Psihopatia** constă într-o serie de trăsături şi comportamente care includ insensibilitatea, deficitul emoţional, lipsa de empatie şi de remuşcări, escrocheria şi manipularea, impulsivitatea şi altele,

- ♦ **Sadismul** se referă la provocarea intenţionată de durere celorlalţi, cu obiectivul obţinerii plăcerii şi/sau dominării, „Sadismul cotidian” se manifestă prin bucuria faţă de durerea resimţită de un concurent învins la serviciu sau la joacă. Sadismul patologic s-ar manifesta prin obţinerea plăcerii în urma abuzării fizice şi/sau psihologice a unei alte persoane,
- ♦ **Urmărirea interesului personal,** în acest context, se referă la caracteristica unei persoane care acţionează pentru a-şi aduce beneficii doar sieşi. Căutarea bogăţiei, statutului social, faimei sau recunoaşterii profesionale sunt exemple de activităţi în interes personal. Exemplele extreme de interes personal sunt legate de psihopatie, machiavelism, narcisism şi alte comportamente antisociale, în aceste cazuri, interesul personal este urmărit, fără a lua în seamă daunele pe care le poate provoca altora,
- ♦ **Răutatea** este o dorinţă sau o preferinţă de a întreprinde anumite acţiuni pentru a răni o altă persoană, chiar dacă acţiunea are ca rezultat autoagresiunea. Actul nu trebuie să fie fizic, deşi poate fi. Aceasta ar putea conduce la daune financiare sau sociale. De asemenea, poate, pur şi simplu, produce inconveniente ambelor părţi. Un şofer supărat, care vă izbeşte cu maşina, îşi demonstrează răutatea şi furia. Ciuda poate fi prezentă la persoanele care sunt mai insensibile şi/sau prezintă mai multe caracteristici machiavelice decât alţii.

Machiavelismul, narcisismul, sadismul şi psihopatia apar în mai multe dintre aceste descrieri de personalitate suprapuse. Astfel, apare întrebarea: pot fi ele conectate cumva? Unii psihologi suspectează acum că trăsăturile întunecate sunt, într-adevăr, legate între ele.

Un factor general întunecat al personalităţii (factorul D)

Cercetători din Danemarca şi Germania cred că acesta există, Morten Moshagen, Benjamin E, Hilbig şi Ingo Zettler au prezentat, în 2018, dovezi în sprijinul

existenţei lui, sugerând că trăsăturile întunecate sunt manifestări specifice ale unui „nucleu comun al trăsăturilor întunecate”, unul teoretic, denumit la propunerea lor „factorul D”[5] Ei îşi bazează modelul pe rezultatele a patru studii pe care le descriu în revista *Psychological Review*. Mai mult, au descoperit că, dacă aveţi trăsături de personalitate negative asociate cu factorul D, orice test psihologic bun, conceput pentru a detecta trăsăturile întunecate, va susţine ideea că sunt elemente ale factorului D. Cu alte cuvinte, detectarea prezenţei factorului D nu depinde de un anumit test.

Persoanele cu un scor ridicat al factorului D sunt capabile să facă tot ce este necesar ca să obţină ceea ce vor, indiferent pe cine deranjează sau rănesc. Ele pot chiar să acţioneze în mod deliberat, pentru a-i deranja sau a-i răni pe alţii. Pot acţiona ca şi cum ar vrea să-i ajute pe ceilalţi, dar, în cele din urmă, singurul lor scop este să se

ajute pe ei înşişi. O persoană cu un factor D ridicat poate avea o personalitate care este în mod evident puternic psihopată, de exemplu, dar lucrarea lui Moshagen *et al,* sugerează că această trăsătură va fi legată de alte trăsături întunecate. Cu alte cuvinte, toţi cei care obţin scoruri mari pe scara factorului D vor împărtăşi un nucleu comun de trăsături, chiar dacă unii îşi pot controla personalitatea mai mult decât alţii. Egoismul, machiavelismul, dezangajarea morală, psihopatia, sadismul şi răutatea par a fi cel mai strâns asociate, dar narcisismul, sentimentul de îndreptăţire psihologică şi interesul personal fac, de asemenea, parte din nucleul comun al trăsăturilor întunecate, conform acestui model de trăsături de personalitate întunecate.

Autorul Scott Barry Kaufman, care scrie articole pentru *Scientific American,* a selectat nouă enunţuri- esantion dintr-o baterie mai mare de enunţuri folosite de psihologi ca să estimeze trăsăturile întunecate. Psihologii estimează cât de proeminente sunt trăsăturile machiavelice, narcisiste, psihopate, sadice şi alte trăsături la subiecţi, în funcţie de cât de mult sunt de acord sau nu aceştia cu liste lungi de astfel de afirmaţii enumerate. Dacă o persoană este în mod repetat de acord cu diferite versiuni ale afirmaţiei: „Ar fi interesant să rănesc pe cineva”, de exemplu, atunci probabilitatea ca acea persoană să aibă trăsături sadice devine dificil de ignorat. Exemplele selectate de Kaufman abordează această trăsătură şi alte trăsături asociate cu factorul D[6]:

1. „Este greu să înaintezi fără a o lua pe scurtătură ici şi colo.”
2. „îmi place să folosesc o manipulare inteligentă pentru a-mi atinge scopul.”
3. „Oamenii care sunt maltrataţi au făcut de obicei ceva ce a dus la această situaţie.”
4. „Ştiu că sunt special, pentru că toată lumea îmi spune mereu asta.”
5. „Sincer, simt că sunt mai merituos decât alţii.”
6. „Voi spune orice pentru a obţine ceea ce vreau.”
7. „Ar fi interesant să rănesc pe cineva.”
8. „încerc să mă asigur că ceilalţi îmi cunosc succesele.”
9. „Uneori, merită puţină suferinţă din partea mea ca să-i văd pe alţii primind pedeapsa care li se cuvine.”

Amestecarea şi asocierea trăsăturilor întunecate
>

Luate fiecare în parte, este puţin probabil ca versiunile subclinice ale machiavelismului, narcisismului sau psihopatiei prezentate de un coleg sau apropiat să conducă la construirea unei relaţii de încredere, de susţinere cu acesta. Toate trei produc o tendinţă distinctă de a fi dezagreabil şi fiecare are aspecte distinct neplăcute şi rău-intenţionate, cum ar fi egoismul, înşelăciunea, agresivitatea şi distanţa emoţională sau răceala. Cu toate acestea, trăsăturile problematice ale personalităţii nu sunt echivalente şi se pot suprapune în diferite combinaţii.

Aproximativ o persoană din zece are un

anumit tip de tulburare de personalitate.[7] Acest lucru include aproximativ un procent din populaţie, care întruneşte criteriile pentru psihopatie. Până la 6,2% dintre membrii unor comunităţi îndeplinesc criteriile pentru tulburarea de personalitate narcisistă, în timp ce estimările prevalenţei tulburării de personalitate paranoidă variază de la 2,3 la 4,4%, conform *DSM-5.*

Niciuna dintre aceste tulburări de personalitate nu explică întru totul comportamentul unui dictator. Dar existenta unor elemente ale acestor tulburări în diferite combinaţii, alături de alte trăsături, precum machiavelismul şi complexul mesianic, explică foarte uşor comportamentul indivizilor care reuşesc să câştige puterea în ţări slăbite, care se luptă pentru supravieţuire, precum Germania (Hitler) în anii 1920 şi 1930, Rusia (Stalin) la începutul secolului XX, China (Mao) de la începutul până la mijlocul secolului XX, Irak (Saddam Hussein) şi Uganda (Idi Amin) în anii 70.

Regimul lui Stalin a durat 24 de ani. Mao a fost conducătorul Republicii Populare Chineze timp de un deceniu, după ce a fost înfiinţată aceasta, în 1949. Şi totuşi, el a fost „preşedintele Mao”, liderul Partidului Comunist Chinez, timp de 41 de ani, din 1935 şi până la moartea sa, în 1976.

Muammar Gaddafi a reuşit să se menţină la putere în Libia timp de 42 de ani, după ce a condus o lovitură de stat de succes în 1969. Regimul său s-a încheiat în 2011, când Gaddafi a fost capturat şi ucis de forţele rebele.

în schimb, Idi Amin Dada a rezistat doar

opt ani. Nu a vrut sau nu a putut să delege puterea. Acest defect ar putea fi explicat pe baza unor aspecte ale personalităţii sale, care, după cum vom vedea, au contribuit cu precădere la faptul că şi-a supraestimat grosolan abilităţile. Schimbările sale de dispoziţie l-au determinat, de asemenea, să nu aibă viaţă lungă ca dictator. încercările sale de reformă au inclus expulzarea asiaticilor care deţineau afaceri şi care contribuiseră în mod esenţial la dezvoltarea economiei ugandeze. Rezultatele au fost dezastruoase pentru economia ţării sale şi au condus la căderea lui, urmată de exilul în Libia şi apoi în Arabia Saudită. Datorită protecţiei saudite, spre deosebire de Gaddafi, cel puţin a reuşit să moară din cauze naturale, în 2003.

Istoria lui Idi Amin Dada evidenţiază necesitatea ca un dictator să stăpânească sau să controleze aspectele mai grave, potenţial dăunătoare ale multiplelor trăsături îngrijorătoare de personalitate observate în mod constant la dictatori, care pot duce chiar la căderea sa.

Narcisismul

Narcisismul nu este un fenomen rar. Tipul de narcisism pe care e cel mai probabil să-l întâlniţi nu poate fi calificat ca tulburare mintală. A mai fost numit şi narcisism „normal” sau „subclinic”.[8] Este mai probabil să ai de-a face cu oameni cu narcisism subclinic decât cu o persoană cu tulburare de personalitate narcisistă, o afecţiune mult mai gravă. Mulţi dintre noi putem da exemple de narcisism în viaţa de zi cu zi, la şcoală, la serviciu sau acasă. Apare frecvent

în industria de divertisment, în politică şi în alte domenii care necesită sau le oferă oportunităţi oamenilor să iasă în evidenţă şi să fie observaţi. Psihologul Universităţii Reginei din Belfast, Kostas Papageorgiou, consideră că trăsături de personalitate precum cele asociate în mod obişnuit cu narcisismul nu trebuie considerate nici bune, nici rele, în schimb, el le vede ca pe nişte produse ale evoluţiei şi ca pe nişte expresii ale naturii umane.[9]

O examinare a trăsăturilor de personalitate narcisiste la studenţii din colegiile americane între 1982 şi 2009 i- a determinat pe alţi cercetători să conchidă că o creştere a incidenţei narcisismului are legătură cu schimbările din cultura americană.[10]

O persoană cu trăsături narcisiste este preocupată de ea însăşi. Aroganţă, sentimente de superioritate faţă de semeni, aşteptarea de a fi tratat mai bine şi de a ţi se acorda o consideraţie mai mare în dauna celorlalţi însoţesc adesea acest egocentrism. Nu este neobişnuit ca adolescenţii să prezinte semne ale acestor trăsături. Din fericire, ele devin, de obicei, aspecte mai puţin semnificative ale personalităţii lor pe măsură ce se maturizează. Unii oameni însă nu pierd aceste trăsături odată ce ajung la maturitate. Alţii pot ajunge la maturitate cu un ansamblu de trăsături narcisiste suficient de severe pentru a fi încadraţi cu tulburare de personalitate.

Din păcate, în limbajul cotidian, „narcisismul" se presupune adesea a fi acelaşi lucru cu tulburarea de personalitate

narcisistă (TPN). De fapt, nu toată lumea care are trăsături narcisiste are o tulburare de personalitate, dar toţi cei care au TPN au trăsături narcisiste.

Tulburarea de personalitate narcisistă (TPN)

Persoanele cu tulburare de personalitate narcisistă (TPN) au o imagine grandioasă despre sine. Cred că sunt extraordinare în multe feluri, chiar unice. în mintea lor, ele sunt intelectual superioare celorlalţi şi merită un tratament special şi respect. Sunt convinse că merită puterea şi succesul pe care şi-l doresc. Şi-i vor folosi sau exploata pe alţii, pentru a le obţine. De asemenea, prezintă o lipsă vizibilă de empatie.

Nevoia lor profundă de a fi admiraţi poate părea disperată, nesfârşită şi nesăţioasă. Pot fi invidioşi pe ceilalţi. Când sunt insultaţi sau când simt că nu au fost respectaţi ori nu au fost trataţi „corect”, pot ţine ranchiuna ani de zile, chiar şi toată viaţa. Este posibil să simtă şi să prezinte semne de furie ca reacţie la atacurile personale reale sau închipuite. Pot deveni obsedaţi de răzbunare, un fenomen numit „furie narcisistă”. Rar iartă pe cineva, cu excepţia cazului în care, probabil, cel care le-a greşit oferă laude generoase pentru a compensa insulta. Acţionează în forţă, sunt independenţi, de succes şi autonomi, dar nesiguranţa lor este dezvăluită de „sensibilitate", susceptibilitatea exagerată faţă de criticile care le sunt aduse.

Pacienţii cu TPN pot prezenta şi alte tulburări de personalitate, cum ar fi cea histrionică, tulburare- limită sau paranoică. De asemenea, pot suferi de tulburări

depresive, tulburări din pricina consumului de substanţe nocive şi chiar de anorexie nervoasă. Comorbidităţile adesea menţionate în profilurile tiranilor includ TPN şi caracteristicile tulburării de personalitate paranoide. Persoanele cu un grad mare de narcisism pot apărea iniţial ca fiind vioaie, energice şi charismatice. Aceste impresii iniţiale pot conduce chiar la formarea şi încurajarea unui grup de admiratori aproape fanatici.

Cu toate acestea, defectele devin curând evidente. Insultele îi fac pe cei cu TPN să răbufnească. Cel mai alarmant, se simt adesea obligaţi să răbufnească. Printre destinatarii furiei narcisiste se numără criticii sau oricine contestă sau neagă imaginea de sine grandioasă a persoanei cu TPN. Dacă deţine o poziţie proeminentă, narcisistul poate ataca presa. Va folosi toată puterea pe care o are, pentru a ataca pe oricine îi ameninţă imaginea de sine slăbită.

Donald Trump nu a fost diagnosticat niciodată cu TPN sau cu vreun alt tip de tulburare mentală. Totuşi, unul dintre comentariile sale ilustrează perspectiva unei persoane cu trăsături narcisiste pronunţate:

> „Când te înşală cineva, sfatul meu este: nu te lăsa mai prejos! Nu e sfatul tipic, însă este un sfat venit din lumea reală. Dacă te laşi mai prejos, nu eşti decât un fraier! Când cineva greşeşte faţă de tine, stai pe capul lui, pentru că te vei simţi bine şi pentru că alţii vor vedea ce faci. îmi place să egalez scorul. Sunt înşelat tot timpul. Stau pe capul acestor oameni, şi ştii ce?

> Lumea nu se leagă de mine la fel de mult cât se leagă de alţii. Ştiu că, dacă se leagă de mine, se aleg cu un război, întotdeauna egalează scorul. Stai pe capul celor care stau pe capul tău. Nu-i lăsa pe oameni să te dea de colo-colo. Ripostează întotdeauna şi egalează scorul întotdeauna. Trăim într-o junglă plină de şicanatori de toate felurile, care vor încerca să te dea din stânga-n dreapta. Dacă te temi să ripostezi, oamenii vor crede că eşti un perdant, un fraier! Vor şti că scapă nepedepsiţi, dacă te insultă, dacă nu-ţi acordă respect şi dacă profită de tine. Nu permite să se întâmple aşa ceva! întotdeauna ripostează şi egalează scorul. Oamenii te vor respecta pentru asta”.[11]

Este adevărat că dezvoltatorii imobiliari din New York şi oamenii de afaceri din alte domenii extrem de competitive vor încerca să se saboteze unii pe alţii pentru diferite avantaje. Este perfect logic să te aperi împotriva ameninţărilor de genul acesta, dacă ele îţi pun în pericol succesul. Dar, atunci când crezul tău în viaţă este acela că „o să te simţi bine”, dacă „te răzbuni” pe o persoană care te insultă sau nu te respectă, acest fapt sugerează probleme psihologice dincolo de tehnicile de luptă la baionetă care sunt acceptate pe piaţa concurenţială. Nu există nicio opţiune în sfaturile de mai sus, pentru a-ţi „alege luptele pe care merită să le porţi”, de exemplu. Nu e necesar să „ne răzbunăm” pentru fiecare critică. Oamenii sănătoşi din punct de vedere psihologic pot recunoaşte insultele mărunte, le ignoră şi-şi dedică energia

proiectelor mai performante. Insultele şi lipsa de respect nu sunt acelaşi lucru cu victimizarea. Uneori, e nevoie să se răspundă la ele, dar nu întotdeauna, mai ales dacă provin în mod clar de la oameni pe care-i puteţi ignora sau cu care puteţi să întrerupeţi orice contact. Decizia de a nu face afaceri cu cineva ar putea fi o utilizare mai eficientă a timpului dumneavoastră decât aceea de a răspunde cu furie narcisistă tuturor celor care spun ceva rău despre dumneavoastră sau nu vă respectă.

Trăsăturile narcisiste extreme conduc la o viziune asupra lumii în alb-negru, o lume populată doar de prieteni sau duşmani. Oricine laudă pe cineva cu TPN doar îi consolidează imaginea de sine nerealistă, în vreme ce oricine îi critică sau contestă imaginea de sine grandioasă este adeseori jignit şi umilit cu un răspuns involuntar. Nu există medicamente pentru tratarea TPN. Discuţiile şi psihoterapia sunt tot ce poate oferi psihiatria modernă.

The Merck Manual, Professional Version (Manualul Merck, versiunea profesională) estimează că aproximativ jumătate de procent din populaţia generală poate fi diagnosticată cu tulburare de personalitate narcisistă reală. Alte surse, în funcţie de comunitatea examinată, sugerează că între 0 şi 6,2% din populaţie îndeplineşte criteriile pentru TPN.[12] O jumătate până la trei sferturi dintre aceştia sunt bărbaţi. Un studiu din 2010 a sugerat că aproape 9,5% dintre oamenii cu vârste între 20 şi 30 de ani îndeplinesc acele criterii la un moment dat, în viaţa lor.[13] Din păcate, unele studii sugerează că incidenţa narcisismului şi a

TPN este în creştere.[14]

Plecând de la o estimare conservatoare de 1% din populaţie, incidenţa acestei tulburări de personalitate ar fi egală cu cea a psihopatiei, tot de 1%.

Pentru ca diagnosticul de TPN să fie corect, este nevoie de îndeplinirea a cinci dintre următoarele nouă caracteristici:

1. Un simţ grandios al importanţei de sine (de exemplu, atunci când o persoană susţine în mod fals şi-şi exagerează realizările şi abilităţile).
2. O preocupare pentru fanteziile care implică realizări excepţionale, puterea, inteligenţa etc.
3. Credinţa că propria persoană este unică şi specială şi nu poate fi apreciată decât de alte persoane sau grupuri „speciale”.
4. Nevoia exagerată de a fi admirat.
5. Un sentiment al îndreptăţirii.
6. Un istoric de abuz asupra altor persoane.
7. Lipsa de empatie.
8. Sentimente frecvente de invidie sau credinţa că alţii sunt invidioşi.
9. Demonstraţii de comportamente arogante şi sentimente de superioritate.

Nimeni nu poate explica satisfăcător ce anume provoacă tulburarea de personalitate narcisistă sau ce explică prezenţa trăsăturilor-cheie ale tulburării la o anumită persoană. O teorie sugerează că există două influenţe de mediu, care pot fi importante. Leagă dezvoltarea acestei tulburări de personalitate de o nepotrivire în relaţia

dintre părinţi sau tutori şi copil. Admiraţia exagerată acordată unui copil cu predispoziţie la această tulburare pare să explice unele cazuri. Abuzul sau criticile excesive îndreptate către un copil cu predispoziţie la dezvoltarea acestei tulburări pare să explice alte cazuri. Cercetătorii au identificat mai multe gene care par a fi asociate cu dezvoltarea psihopatiei. Putem să presupunem, cu certitudine, că o predispoziţie la dezvoltarea unor trăsături narcisiste extreme poate fi strâns legată de gene până în prezent neidentificate.

Totuşi, cunoştinţele noastre despre numărul şi identitatea genelor care pot explica o predispoziţie de a dezvolta tulburarea în esenţă sunt egale cu zero.

Această explicaţie privind nepotrivirea dintre modurile în care e tratat copilul este în concordanţă cu situaţia lui Mao în primii lui opt ani de viaţă. După cum se va vedea în capitolul 6, în copilărie, Mao a fost răsfăţat de mama sa iubitoare şi de rudele ei. Când s-a dus să locuiască la tatăl său, un om sever, viaţa lui cocoloşită s-a schimbat drastic.

Machiavelismul

Sfatul lui Niccold Machiavelli către oricine era interesat să câştige şi să păstreze puterea într-o situaţie instabilă era simplu: faceţi tot ce este necesar, atâta timp cât vă serveşte interesul personal. El şi-a descris filozofia în 1513, în cartea *Principele.* Contemporan al nemiloasei familii Borgia, Machiavelli a fost reprezentant diplomatic. A învăţat despre politica epocii sale

observând corupţia din puternicul stat papal şi alte facţiuni războinice din oraşele-stat italiene. Când familia Medici a preluat controlul asupra Florenţei, Machiavelli şi-a pierdut funcţia şi a devenit scriitor.

Istoricii suspectează că *Principele* a fost scris pentru a capta atenţia familiei Medici aflate la conducere, în speranţa că fostului diplomat, acum scriitor şomer, i se va da o slujbă. Nu a funcţionat. Cartea nu a avut succes pe vremea lui Machiavelli. Atenţia pe care a primit-o a fost în mare parte negativă, spre lauda cititorilor săi, dacă privim lucrurile din punct de vedere moral. Dintr- o perspectivă pragmatică sau de *Realpolitik,* aţi putea spune, precum autorul, că, de fapt, criticii lui au fost naivi cu privire la modul în care funcţionează, într- adevăr, lumea.

Deşi pe el nu l-a ajutat, Machiavelli a reuşit să ne transmită, până în ziua de azi, conceptul de machiavelism: convingerea că în politică nu e loc de moralitate şi că puterea şi dobândirea ei ar trebui căutate folosind orice mijloace sunt necesare, oricât de lipsite de scrupule sau duplicitare ar fi ele.

în 1954, Richard Christie, sociopsiholog la Universitatea Columbia, şi-a dat seama că, de fapt, comportamentul recomandat de Machiavelli prinţilor care încearcă să obţină şi să păstreze puterea se manifestă în viaţa de zi cu zi. El şi colegii săi au sugerat că acest comportament social ar putea fi descris ca trăsături ale unui sindrom pe care l-au numit „machiavelism”.[15]

De asemenea, le-a dat psihologilor interesaţi de studiul personalităţii termenul

de „machiavelic”, pentru a-i desemna pe oamenii care măgulesc, înşală, trădează sau îi manipulează în alte feluri pe ceilalţi, pentru a-şi atinge propriile obiective. Această abordare a interacţiunii cu alţii este în mod necesar asociată cu o filozofie personală amorală. Cinismul, sentimentul superiorităţii şi distanţa pot, de asemenea, să caracterizeze acest tip de persoană.

Oamenii care tind să fie de acord cu ideile şi sfaturile oferite în *Principele* nu pot fi prieteni sau colegi de cameră pe termen lung. Există o probabilitate mare ca ei să acţioneze la rece, să te păcălească şi să te manipuleze pentru a obţine avantaje.[16] Tiranii în devenire au folosit în mod obişnuit tactici machiavelice, pentru a-şi depăşi rivalii reali şi potenţiali în lupta pentru putere. Stalin şi Mao sunt exemple tipice ale acestui aspect al personalităţii tiranice.

Psihopatia

Societatea pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei o defineşte ca fiind „o constelaţie de trăsături care cuprinde caracteristici afective, interpersonale, precum şi comportamente impulsive şi antisociale”.[17] Comportamentele impulsive şi antisociale includ asumarea imprudentă de riscuri, manipularea şi necinstea. Trăsăturile afective includ trăsături care par a le lipsi acestor persoane, în comparaţie cu indivizii nonpsihopaţi: empatie, vinovăţie şi ataşament emoţional profund faţă de alte persoane. Caracteristicile interpersonale includ farmec superficial şi narcisism.

Asociaţia Americană de Psihiatrie

echivalează psihopatia cu tulburarea de personalitate antisocială şi sociopatia. Aproape toţi oamenii de ştiinţă care studiază persoanele ce prezintă constelaţia de trăsături enumerate mai sus folosesc termenul de „psihopatie”

Din păcate însă, nu există definiţii clare şi agreate unanim, care să facă distincţia între sociopatie şi psihopatie, deşi acest lucru nu i-a oprit pe mulţi să recurgă la definiţii proprii şi distincţii între termeni. Tulburarea de personalitate antisocială descrisă în *DSM-5* nu este exact acelaşi lucru cu psihopatia. Nu are caracteristici legate de lipsa empatiei şi a ataşamentului emoţional profund faţă de alte persoane. Cam trei sferturi dintre deţinuţii din Statele Unite pot fi diagnosticaţi cu tulburare de personalitate antisocială, întrucât criteriile din *DSM-5* subliniază „neputinţa de a respecta normele sociale”, „iresponsabilitatea consecventă”, „înşelăciunea” şi alte probleme de comportament antisocial. Acestea îi descriu, în esenţă, pe mulţi criminali. Doar 25% dintre deţinuţi au trăsăturile care-i fac realmente psihopaţi.

Psihopatia nu este o afecţiune care fie există, fie nu. Ea se prezintă sub forma unui spectru, ca şi alte trăsături psihologice. Pe scara de evaluare elaborată de Robert Hare, diagnosticul de psihopatie este conform cu un scor de 30 (25 în Europa) din maximum 40. Majoritatea oamenilor sănătoşi din punct de vedere mintal înregistrează un scor în jur de 4, dar se pot găsi oameni cu scoruri întinse pe toată scara.

Oamenii pot avea trăsături psihopate, care

nu ajung la stadiile unui profil complet de tulburare mintală şi care implică imprudenţă, lipsă de empatie şi de remuşcare, dificultăţi de a crea legături emoţionale strânse şi alte trăsături definitorii ale psihopatiei. Persoanele cu psihopatie „subclinică” pot căuta aventura şi acţionează mai impulsiv decât indivizii mai puţin psihopaţi. Ele tind, de asemenea, să fie mai puţin empatice, dar şi mai puţin anxioase.[18]

Narcisismul malign

Acest ansamblu obişnuit – cel puţin printre tirani – de trăsături întunecate, inclusiv caracteristicile narcisismului, psihopatiei, agresivităţii, sadismului şi paranoiei, e discutat în detaliu în capitolul 9, folosindu-l ca exemplu pe Saddam Hussein.

Paranoia şi neîncrederea

Liderii cu personalităţi narcisiste „au un profund sentiment de neîncredere şi-i văd pe alţii ca duşmani/proşti sau idoli, fie denigrându-i, fie idealizându-i”, a scris doctorul Jerrold Post în 2003. Ei sunt incapabili de introspecţie ori să simtă remuşcare şi tristeţe. Tind să fie preocupaţi de teoriile conspiraţiei.[19] Această trăsătură comună a personalităţii tiranilor va fi discutată în detaliu în capitolul 5, folosindu-l ca exemplu pe Iosif Vissarionovici Stalin.

Trăsăturile negative de personalitate nu sunt de ajuns

Un dictator capabil să acapareze puterea şi să se menţină la conducere are nevoie de un set de abilităţi uneori trecute cu vederea de

oamenii care văd numai brutalitatea şi crimele sale. Desigur, el trebuie să fie decis şi capabil să insufle frică oricui l-ar putea provoca. Pe lângă disponibilitatea de a comanda – fără ezitare sau remuşcare – închisoarea, tortura şi/sau moartea oricui îi ameninţă poziţia, trebuie să aibă şi abilităţi administrative, care sunt plictisitoare, dar esenţiale. El trebuie să-i poată identifica pe subordonaţii loiali, care sunt capabili să conducă economia, armata, partidul său politic, activităţile de propagandă şi poliţia secretă. El trebuie să-i poată mulţumi pe aceşti subalterni, ca să-i rămână loiali, făcându-i dependenţi de el. Recompensele şi privilegiile speciale, care nu sunt disponibile pentru populaţia generală, ajută la păstrarea acestor indivizi pe cât de mulţumiţi se poate într-o dictatură în care pierderea favorurilor conducătorului poate însemna închisoarea sau moartea. La fel şi conştiinţa faptului că moartea sau răsturnarea tiranului le-ar ameninţa propria bunăstare, inclusiv, posibil, viaţa. Stalin şi Mao sunt două exemple de dictatori care aveau aceste capacităţi. Idi Amin, care a pretins că era ghidat de viziuni în visele sale, era capabil de brutalitate la fel ca orice tiran, dar era dureros de incapabil să planifice şi să supravegheze guvernarea şi să menţină eficienţa forţelor armate. Ca atare, a fost răsturnat de la putere după o perioadă relativ scurtă.

Capitolul 4. Cum să prevezi apariţia unui tiran

Copilul joacă rol de tată

în cele ce urmează, veţi putea citi două poveşti reale, bazate pe memorii personale, înregistrări istorice şi biografii. Datele de identificare au fost lăsate deoparte, pentru a vă împiedica să înţelegeţi imediat cine sunt persoanele descrise, dar nu a fost extrasă sau inclusă nicio informaţie care v-ar putea induce în eroare. Una dintre persoanele descrise mai jos a devenit un dictator care a fost responsabil pentru moartea a milioane de oameni nevinovati. Celălalt a devenit un artist foarte popular şi de succes.[1]

„DHT”

DHT s-a născut într-o ţară sub asediu. Exploziile bombelor au părut să întârzie naşterea sa cu câteva zile, deoarece termenul trecuse deja. Mama lui a fost dusă în repetate rânduri la un adăpost pentru a naşte, dar a fost nevoită să se întoarcă acasă. în cele din urmă, după o nouă alarmă falsă, s-a întors la ruinele casei, care între timp fusese distrusă de o bombă. S-a dus înapoi la adăpost. O zi şi jumătate mai târziu, DHT a venit pe lume, într-o ţară periculoasă, provocatoare de stres şi sfâşiată de război.

Pentru scurt timp, lucrurile s-au îmbunătăţit pentru DHT şi mama lui. Au

emigrat într-o altă ţară, departe de bombe. în primii trei ani de viaţă, DHT a fost crescut de mama şi de bunicii materni, persoane cumsecade şi plăcute. Apoi tatăl său, fost soldat, s-a alăturat familiei. DHT s-a temut imediat de străin. Tatăl său era „un om mare şi necioplit, avea peste o sută de kilograme şi aproape doi metri înălţime, cu un temperament dur, asprit şi mai mult de ororile războiului...”

Răspunsul tatălui la respingerea fiului a fost violent. L-a bătut pe băiat. Mama lui DHT nu a putut să-şi ajute fiul. Era tânără, abia trecută de 20 de ani şi paşnică din fire.

Când DHT avea 6 ani, s-a născut fratele lui. Pe măsură ce au crescut, amândoi băieţii au fost victimele furiei tatălui lor. Uneori, abuzurile însemnau lovituri cu pumnii sau cu picioarele, alteori bătăi cu cureaua de ascuţit briciul. Copilul mai mic a părut să sufere mai mult de pe urma abuzurilor. A devenit un escroc şi delincvent mărunt, nu a dat niciodată vreun tun şi a ajuns adeseori la închisoare pentru infracţiuni minore. A suferit de alcoolism şi a murit de tânăr.

DHT a fost bătut mai rău decât fratele său, chiar şi când avea 10 ani. însă răspunsul lui la abuz a fost destul de diferit. îl sfida pe tatăl său. îl provoca, iar asta îl înfuria pe bătrân. DHT a fost de mai multe ori bătut până la sânge pentru sfidarea şi împotrivirea sa.

Noaptea, în pat, printre lacrimi, îşi dorea ca tatăl lui să moară. Ziua, la şcoală, frustrarea şi furia îl făceau să sară la bătaie, fiindcă îşi pierdea cumpătul repede. A încercat în repetate rânduri să fugă din

casa pe care o detesta. Odată, când avea 12 ani, a încercat să treacă graniţa în altă ţară, dar a fost trimis înapoi acasă. La 15 ani, a fugit pentru ultima oară. Traiul pe stradă era mai bun decât abuzurile pe care le îndura în propria casă.

JVD”

La fel ca DHT, IVD a fost destul de ghinionist să crească într-o familie disfuncţională. în copilărie, IVD şi părinţii lui trăiau relativ modest, dar destul de confortabil pentru timpurile şi locul în care se aflau, însă familia s-a dezintegrat, înainte ca IVD să fi ajuns adolescent. Boala şi rănile suferite în copilărie l-au marcat fizic pe băiat. Se crede că a recurs la consumul de alcool, înainte ca familia să se destrame. Se zvonea că mama lui era fie cochetă, fie promiscuă, fie şi una, şi alta. Le spunea oamenilor că soţul ei o apucase odată de gât şi o făcuse curvă. Tatăl lui IVD La abuzat şi pe el. în cele din urmă, tatăl a dat de necaz, pentru că a atacat un poliţist şi a distrus un local. Apoi şi-a părăsit familia. Ani mai târziu, este posibil să fi încercat o reconciliere, dar eforturile sale nu au avut succes.

IVD şi mama lui s-au mutat dintr-un loc în altul, rămânând, în medie, puţin mai mult de un an în fiecare loc, în următorul deceniu. în tot acest timp, au trăit în sărăcie. Mama lui făcea curăţenie şi cosea, pentru a se întreţine pe ea şi pe fiul ei. După ce pierduse doi copii, înainte de naşterea lui IVD, a părut să-l adore pe singurul ei copil supravieţuitor. Ani mai

târziu însă, IVD avea s-o întrebe de ce-l bătuse atât de tare când era mic.

IVD îşi petrecea timpul pe străzi, alături de alţi copii, dar şi citea. Acasă, trebuia să-i facă faţă mamei, care era foarte dominatoare, fiind descrisă, de unul dintre prietenii din copilărie ai lui IVD, drept „o femeie foarte severă şi, în general, o persoană dificilă”

Deşi îl bătea, mama lui IVD a făcut eforturi mari ca să-i găsească un loc într-o şcoală, pentru ca IVD să capete o educaţie mai bună decât media celor din vremurile şi cu statutul lor social. La fel ca DHT, el a avut ocazia să termine şcoala, dar nu a terminat-o niciodată, în ciuda inteligenţei sale considerabile şi a curiozităţii intelectuale.[2]

Cine sunt cei doi?

„DHT” adică David Henry Thomsett, şi-a schimbat numele în David Clayton-Thomas. El este cunoscut ca solist vocal al grupului de jazz/rock Blood, Sweat, and Tears („Sânge, sudoare şi lacrimi”). în 1968, la 27 de ani – şi la doisprezece ani după ce fugise de acasă, pentru a trăi pe străzi albumul său de debut cu trupa s-a vândut în 10 milioane de exemplare. A fost în topul Billboard timp de 109 săptămâni, dintre care şapte, chiar pe locul întâi. A fost recunoscut pentru cea mai bună interpretare vocală masculină la premiile Grammy din anul acela, iar discul a fost votat Albumul anului.

Muzica lui s-a vândut în peste 40 de milioane de discuri. Una dintre compoziţiile

sale, „Spinning Wheel" („Roata care se-nvârteşte"), este inclusă în Songwriter's Hall of Fame (Galeria Compozitorilor Celebri). Clayton-Thomas a fost onorat, în 1996, de către Canadian Music Hall of Fame (Galeria Celebrităţilor Muzicii Canadiene). Pe lângă „Spinning Wheel", single-urile sale de succes includ şi versiuni ale unor piese celebre: „And When I Die" („Şi când voi muri") de Laura Nyro, „God Bless the Child" („Doamne, binecuvântează-l pe copil") de Billie Holiday şi Arthur Herzog Jr. şi „You Made Me So Very Happy" (,,M-ai făcut atât de fericit") de Brenda şi Patrice Holloway, Frank Wilson şi Berry Gordy. în vârstă de peste 70 de ani acum, Clayton-Thomas continuă să compună şi să cânte.

Mai târziu, Clayton-Thomas şi-a dat seama că tatăl său fusese o victimă a războiului. Luptase curajos, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, în Africa de Nord şi Europa. Fusese rănit de două ori. Primise decoraţii pentru serviciile aduse ţării şi pentru fapte de vitejie. Dar experienţele îl afectaseră psihologic la fel de mult sau poate mai mult decât bucata de şrapnel şi glonţul de mitralieră care-l răniseră fizic. „A devenit", scria Clayton-Thomas în memoriile sale, *Blood, Sweat and Tears,* „la fel de brutal ca războiul, pe care l-a retrăit pentru restul vieţii lui".

„IVD", adică losif Vissarionovici Djugaşvili, şi-a schimbat numele în „Stalin". în funcţie de opiniile dumneavoastră politice, el fie a asigurat conducerea cu mâna de fier de care avea nevoie poporul sovietic după Revoluţia Rusă din 1917, fie a impus un stat

poliţienesc, care, în cele din urmă, a luat viaţa a aproximativ 20 de milioane de oameni. Personalitatea sa a fost marcată de o paranoia pronunţată, în special în ultimii ani. Brutalitatea sa necruţătoare, machiavelismul şi lipsa de empatie i-au fost alături tot timpul vieţii sale de adult. El a transformat Uniunea Sovietică într-un stat poliţienesc represiv, timp de aproape o generaţie.

Exemplele acestea, „DHT” şi „IVD”, ca multe altele, ilustrează faptul că experienţele din copilărie nu transformă singure un om într-un tiran. În secolul al XlX-lea în Rusia şi Germania, abuzul fizic asupra copiilor nu era ceva rar întâlnit. Mulţi copii au trăit, fără îndoială, vremuri grele atunci, la fel cum trăiesc mulţi greu şi astăzi. Dar câţi dintre ei au devenit despoţi la maturitate?

De ce ai nevoie ca să devii tiran

Nu este uşor să devii tiran. E nevoie ca o anumită succesiune de evenimente să aibă loc, pentru ca o persoană ambiţioasă şi cu o personalitate autoritară să dobândească drept de viaţă şi de moarte asupra compatrioţilor săi şi, poate, chiar şi asupra ţărilor vecine.

în primul rând, el trebuie să vină pe lume cu trăsături de personalitate antisocială extreme sau să aibă potenţialul de a le dezvolta. Aşa cum se repetă adesea, pentru că incidenţa lor este atât de frecventă în aceste cazuri, trăsăturile respective includ o combinaţie de narcisism, psihopatie, machiavelism şi paranoia, care trebuie să

fie combinate cu ambiţia extraordinară de a deţine controlul şi puterea asupra altora. Mao Zedong şi Stalin sunt exemple importante de ambiţie extraordinară, combinată cu trăsături antisociale care creează un despot criminal, în stare să schimbe mersul lumii.

în al doilea rând, aceste trăsături periculoase de personalitate trebuie dezvoltate, reiterate şi întărite în timpul copilăriei, adolescenţei şi maturităţii. Dezvoltarea lor este influenţată deopotrivă de genetică şi de mediul înconjurător, adică de experienţele la care este supusă o persoană, pe măsură ce se maturizează. Trăsăturile de personalitate se moştenesc în proporţie de aproximativ 50%, ceea ce înseamnă că aproape jumătate din variabilitatea acestor trăsături care se văd într-o anume populaţie se datorează genelor moştenite.

Cercetătorii au raportat date care leagă abuzul fizic şi psihologic de niveluri crescute de psihopatie şi comportament antisocial şi alte tulburări de personalitate la diverşi indivizi. Există o supoziţie generală potrivit căreia copiii cu predispoziţie la dezvoltarea acestor trăsături vor deveni, cel mai probabil, persoane antisociale.

Psihologul Aina Sundt Gullhaugen, de la Universitatea Norvegiană de Ştiinţă şi Tehnologie, a trecut în revistă istoricul tuturor psihopaţilor infractori adulţi descrişi în rapoartele de caz în limba engleză, publicate timp de 29 de ani, începând cu 1980: „Fără excepţie, aceşti oameni au fost

răniţi în prezenţa celor care-i îngrijeau”, a conchis ea. „Şi multe dintre descrieri au arătat limpede că lipsa lor ulterioară de milă a fost o încercare de a remedia acest rău, dar într-un mod inadecvat sau greşit”[3] Cu siguranţă, în cazul lui Stalin, Hitler şi, aşa cum vom vedea mai târziu, Saddam Hussein, este literalmente imposibil să venim cu exemple mai elocvente ale unor modalităţi inadecvate sau întru totul greşite de a remedia tratamentul mizerabil la care au fost supuşi de către cei care-i aveau în grijă.

în cele din urmă, cruzimea şi acţiunile politice nemiloase ale lui Stalin au fost responsabile pentru mai multe decese decât pot fi atribuite practicilor genocidare ale lui Hitler. Multe dintre ele îşi pot avea rădăcinile direct în paranoia lui politică, în frica de cei care ar fi vrut sau ar fi putut complota împotriva lui. Dar viclenia, ambiţia şi manipularea fără scrupule i-au oferit instrumentele de care avea nevoie, pentru a câştiga şi păstra puterea, prin eliminarea oricăror duşmani reali şi potenţiali, de multe ori jucându-se cu ei şi familiile lor, un indiciu al tendinţelor sale sadice.

„Nu primeşti cadou o tulburare de personalitate când împlineşti 18 ani”

Psihologii precum Gullhaugen suspectează că, în copilărie, unii oameni care dezvoltă trăsături psihopate se simt respinşi. Ei cred că simţul de independenţă al copilului şi propria voinţă a acestuia sunt deteriorate sau compromise prin comportamentul

autoritar pe care-l suferă din partea părinţilor sau aparţinătorilor şi că gradul de deteriorare este semnificativ mai mare decât cel observat în rândurile populaţiei generale. După cum sugerează Gullhaugen, „aceste tratamente îl pot provoca pe psihopat să acţioneze mai târziu fără milă faţă de ceilalţi, mai mult sau mai puţin conştient, pentru a obţine ceea ce-i trebuie. Acest tip de relaţie – sau absenţa totală a unei persoane care să-i îngrijească, neglijarea pură – este parte a imaginii care poate fi creionată despre evoluţia psihopatului”.

Prin activitatea sa atât în psihologia clinică a adulţilor, cât şi în cea a copiilor, Gullhaugen este familiarizată cu experienţele copiilor care devin psihopaţi. Deşi spune că nu este încă posibil să se identifice exact motivele pentru care cineva dezvoltă ceea ce numeşte „masca dură a psihopatului”, ea adaugă: „Dar, aşa cum au spus alţii înaintea mea: nu primeşti cadou o tulburare de personalitate când împlineşti 18 ani”.

După cum s-a menţionat anterior, despre criminalii psihopaţi cu „măştile dure” descrise de Gullhaugen, se crede acum, în general (dar nu mereu), că-şi dezvoltă personalitatea din cauza unei combinaţii de factori de mediu – cum ar fi copilăria grea a lui Stalin, inclusiv bătăile primite de la ambii părinţi – în combinaţie cu o predispoziţie genetică de a răspunde la un astfel de abuz, dezvoltând o personalitate psihopatică pregătită să iasă la iveală în circumstanţe greşite. Lipsa predispoziţiei genetice este foarte probabil motivul pentru

care DHT, care şi el a avut o copilărie traumatizantă, nu a dezvoltat o tulburare de personalitate ca urmare a acelei experienţe.

Pare clar că abuzul este adesea asociat cu exprimarea unui comportament antisocial mai târziu în viaţă, dar este abuzul neapărat necesar? Dovezile arată că răspunsul este nu. Unul dintre cei mai mari ucigaşi în masă din secolul XX, Mao Zedong, nu pare să fi suferit abuzuri grave în copilărie. Uneori, în cazuri rare, un individ psihopat poate proveni dintr-o familie relativ normală, sănătoasă. Aceasta pare a fi situaţia lui Eric Harris, criminalul de la liceul din Columbine, Colorado, ale cărui fapte criminale nu pot fi în niciun caz explicate prin situaţia familială. Lui Harris îi lipsea dorinţa de a domina o ţară, punându-se pe sine în postura de conducător tiranic. Ambiţia lui era să-i omoare pe cât mai mulţi dintre colegii săi de liceu. Dar personalitatea sa clasică de psihopat criminal sugerează că, în cazuri rare, genetica poate – chiar şi în absenţa unor factori de mediu favorizanţi, cum ar fi abuzul – să contribuie mai mult decât ne-ar plăcea să credem la crearea unei fiinţe umane capabile să distrugă fără remuşcări viaţa altor fiinţe umane. Psihiatrul Ben Karpman a denumit astfel de persoane „indivizi psihopaţi primari sau idiopatici”, în sensul că nimic din trecutul lor nu putea explica ceea ce el numea „plăcerea psihopatică”.[4]

Dacă o copilărie dificilă ar putea explica apariţia unui tiran sau a unui viitor tiran, personalităţile autoritare ar fi norma. în realitate, majoritatea populaţiei lumii se

mulţumeşte să aibă grijă de ei şi de familiile lor. Totuşi, există o rezervă ofertantă de personalităţi autoritare, gata să profite de condiţiile favorabile înfiinţării statelor autoritare. Nu va exista niciodată o penurie de despoţi în devenire, gata să iasă în faţă, ca să-i domine pe ceilalţi.

în al treilea rând, un viitor tiran trebuie să aibă ocazia de a se manifesta. Cum am văzut în cazul lui Hitler, el trebuie să ajungă la maturitate, atunci când sistemul politic al ţării sale de baştină e slab şi/sau instabil. împreună, aceste evenimente creează baza ascensiunii la putere. Astfel câştigă apoi controlul asupra vieţii şi morţii compatrioţilor săi. Instabilitatea, slăbiciunea guvernamentală şi suferinţa economică pot fi vehicule rapide pentru dictatori emergenţi, care vor să ajungă în vârf.

Dacă nu aveţi o ţară proprie de dominat, puteţi exploata o naţiune eşuată, divizată. Vă puteţi muta şi puteţi aduna o cohortă de zeloţi. Osama bin Laden şi organizaţia *Al-Qaeda* au făcut chiar acest lucru în Afganistan. El a fost capabil să facă asta, după ce SUA şi alte state au ignorat localizarea strategică a acestei ţări din Asia Centrală, în urma înfrângerii şi retragerii forţelor sovietice invadatoare, în 1989. Sau puteţi construi o armată de adepţi care împărtăşesc visurile dumneavoastră într-o ţară sfâşiată, care suferă consecinţele unei recuperări economice nereuşite după înfrângerea într-un război. Aşa a făcut Abu Musab al- Zarqawi când a fondat Statul Islamic în Irak, după ce guvernul SUA nu a reuşit să „construiască o naţiune” după

invadarea ţării în 2003.

Oamenii inteligenţi şi manipulatori, născuţi cu predispoziţie pentru dezvoltarea trăsăturilor psihopatice şi altor caracteristici ale narcisismului malign, care sunt capabili să-şi elimine fără milă rivalii în drum spre vârf, nu profită doar de situaţiile politice şi sociale haotice – ei văd în ele nişte oportunităţi. în schimb, indivizii care nu dezvoltă niciodată astfel de trăsături antisociale extreme, care sunt capabili de empatie, care se văd ca parte a comunităţii şi nu se percep ca fiind mai buni decât toţi ceilalţi nu ar considera niciodată un stat care eşuează o ocazie de exploatat. Stalin a fost unul dintre cei mai de succes tirani din secolul XX şi un prim exemplu de persoană capabilă să profite de astfel de oportunităţi.

Capitolul 5. „Natura regimului său era una eminamente personală”

Vladimir Mihailovici Behterev participa, la Moscova, la o reuniune medicală, la organizarea căreia ajutase, Primul Congres al Neuropatologilor şi Psihiatrilor din Uniunea Sovietică. Behterev mai avea doar cinci săptămâni până să împlinească 71 de ani. Deşi avea o sănătate robustă, nu a mai apucat să şi-i sărbătorească. Doar cu câteva săptămâni înainte, renumitul neurofiziolog/neurolog/psihiatru – care este încă foarte apreciat în Rusia şi în alte părţi ale lumii, ca pionier al medicinei şi ştiinţei – a avut nenorocul să fie convocat la Kremlin pentru un consult neurologic. Era la sfârşitul lunii decembrie 1927.

Pe 23 decembrie, Behterev a ţinut o prelegere de neurologie pediatrică la Congres. La scurt timp după ce şi-a terminat discursul, a plecat să răspundă „apelului de la Kremlin”. Pacientul s-a dovedit a fi losif Vissarionovici Djugaşvili, cunoscut sub numele de „Stalin”

Stalin însuşi sau cineva apropiat lui îl convocase pe unul dintre cei mai proeminenţi medici/oameni de ştiinţă ai timpului său. Behterev avea un aer impunător, cu o coamă grizonantă formidabilă, barbă şi mustăţi încă şi mai impresionante. înfăţişarea îi era pe potriva reputaţiei. Realizările ştiinţifice îi aduseseră respectul sincer al colegilor săi. Timp de

nouă ani, până să moară, a ocupat funcţia de decan al Facultăţii de Psihologie şi Reflexologie a Universităţii din Petrograd, înainte de asta, fondase un institut psihoneurologic la Sankt-Petersburg şi înfiinţase *Nevrologhiceskii Vestnik,* prima revistă rusească de neurologie, de fapt, primul periodic rusesc dedicat bolilor sistemului nervos. A fost şi profesor de psihiatrie la Academia Militară de Medicină. A descris mai multe maladii neurologice, inclusiv o formă de artrită reumatoidă, care afectează coloana vertebrală (boala Behterev sau spondilita Behterev). De asemenea, a fost primul care a descris mai multe regiuni ale creierului. Una dintre structurile cerebrale descoperite de el este cunoscută sub denumirea de nucleul Behterev sau nucleul vestibular superior. Când vă înclinaţi capul, nervii nucleului Behterev ajustează mişcarea ochilor.

Influentul său manual de neurologie, *The Pathways în the Brain and Spinal Cord: A Manual for the Study of the Structure and the Internai Connections of the Nervous System (Căile creierului şi ale măduvei spinării. Manual pentru studiul structurii şi conexiunilor interne ale sistemului nervos),* a devenit textul standard pentru neurologia acelor timpuri. Acesta l-ar fi inspirat pe un neuroanatomist care-i admira munca să declare: „Misterele creierului nu le ştiu decât Dumnezeu şi Behterev”[1].

Pentru a convoca un psihiatru/neurolog cu astfel de realizări, Stalin trebuie să fi avut o suferinţă fizică destul de gravă. Este foarte puţin probabil ca el să fi recunoscut că avea o problemă psihiatrică serioasă, deşi unele

relatări sugerează că Stalin suferea de depresie. Dacă ar fi admis acest lucru, i-ar fi fost compromisă, cu siguranţă, ascensiunea la putere, ceva ce el nu ar fi riscat niciodată. Cel mai probabil, Stalin a solicitat o consultaţie pentru mâna beteagă şi pentru braţ. Ştim totuşi că doctorul Behterev a descoperit atât probleme fizice, cât şi psihice la pacientul său.

La vreo trei ore după ce plecase de la Kremlin, Behterev s-a întors la Congres. El le-a pomenit colegilor, din întâmplare, ce făcuse după ce-i părăsise. Fără a-l identifica pe pacient după nume, Behterev a spus: „Tocmai am examinat un paranoic cu o mână scurtă şi uscată”.[2]

A doua zi, Behterev era mort.

„Mâna scurtă şi uscată” menţionată de Behterev a fost, fără îndoială, o referinţă la mâna stângă a lui Stalin. Braţul stâng îi fusese vătămat într-un accident din copilărie. Rana nu fusese tratată corespunzător şi, în consecinţă, braţul nu-i crescuse normal, astfel încât era mai scurt cu vreo zece centimetri decât dreptul. De asemenea, de la accident, lui Stalin îi lipsea complet controlul asupra musculaturii mâinii stângi.[3]

în seara dinaintea morţii, adică în seara în care-l consultase pe Stalin, doctorul a mers la teatru. Behterev s-a oprit la bufet, unde doi tineri i-au oferit prăjituri şi ceva de băut. După ce s-a întors în apartamentul unui prieten, unde trăgea de obicei când venea la Moscova, Behterev a început să vomite groaznic. El a reuşit să supravieţuiască acelei nopţi. A doua zi dimineaţă, însoţitoarea lui, Bertha lakovlevna, a

chemat un medic. Acesta i-a pus diagnosticul de „gastroenterită”.

Apoi umbra lui Stalin a căzut din nou asupra lui Behterev. Au apărut doi bărbaţi neinvitaţi: doctorii Klimenkov şi Konstantinovski. Erau membri ai Administraţiei Politice de Stat Unificate (OGPU). Această OGPU a precedat NKVD-ul şi KGB-ul şi a fost la fel de temută, la fel de criminală. Era poliţia secretă a lui Stalin.

După 1923, OGPU a avut o libertate considerabilă de a se ocupa de ameninţările la adresa conducerii comuniste. Le-a tratat într-o varietate de moduri, de la intimidare la trimiterea în Gulag sau în lagăre de muncă/de concentrare, la tortură şi la crimă. Informatorii OGPU păreau să stea la pândă în fiecare fabrică, magazin şi clădire de apartamente. Se spunea că erau acolo, pentru a preveni sabotajele. De fapt, erau practic peste tot, pentru a pune în aplicare controlul şi a insufla teama specifice unui stat poliţienesc.

Acum, erau în apartamentul în care bolea Behterev.

Este posibil ca un informator OGPU de la Congres să fi auzit remarca lui Behterev despre un „paranoic cu o mână scurtă şi uscată”. De asemenea, este posibil ca Stalin să se fi gândit de două ori, după ce-l consultase Behterev. Referinţa la o diformitate fizică ar fi fost suficientă, pentru a atrage atenţia poliţiei secrete a lui Stalin. Deficientele fizice evidente la Stalin – fata ciupită de vărsat, braţul şi mâna atrofiate, înălţimea (1,68 metri) – au fost acoperite şi retuşate în fotografii, pe tot parcursul carierei sale. O referinţă la „paranoia” cu

siguranţă ar fi sporit îngrijorarea OGPU şi s-ar putea să fi accelerat răzbunarea lui Stalin. Este puţin probabil ca subalternii din OGPU să-şi fi asumat responsabilitatea de a-l ucide pe unul dintre cei mai proeminenţi oameni de ştiinţă din Rusia. Este mult mai probabil să fi fost mâna lui Stalin în tot ce s-a întâmplat cu Vladimir Mihailovici.

Nu la mult timp după ce medicii poliţiei secrete l-au vizitat pe Behterev, care era pe moarte, li s-a alăturat un membru al Comitetului Central pe nume R. Rein. La fel ca în seara precedentă, când se lăsase întunericul, Behterev şi-a pierdut cunoştinţa. Respiraţia lui a devenit neregulată, iar tensiunea i-a scăzut.

Iniţial, moartea lui a fost pusă pe seama unei „insuficienţe cardiace”. Este posibil să nu fi bănuit că fusese otrăvit, întrucât se spune că, pe patul de moarte, ar fi solicitat să nu i se facă autopsia. Totuşi, ca un neurolog adevărat, el şi-ar fi dat permisiunea să-i fie prelevat creierul. Acesta a fost îndepărtat de medicul- şef al unui spital de psihiatrie, poate la ordinele ministrului sovietic al sănătăţii. Şi a fost îndepărtat rapid. În mai puţin de cincisprezece minute, creierul lui Behterev a trecut „din craniu într-o oală de pe V ZL masa .

Pe de altă parte, este posibil ca Behterev să nu fi cerut niciodată să nu fie autopsiat. Ancheta asupra morţii sale a fost efectuată cu „asistenţa” autorităţilor sovietice. O autopsie ar fi putut dezvălui ce fusese pus în prăjiturile şi băutura oferite lui Behterev la teatru de cei doi tineri necunoscuti. Falsificarea unor ultime cuvinte convenabile, care ar fi făcut imposibil să se

determine adevărata cauză a morţii, ar fi fost în beneficiul ucigaşilor săi. Era, de asemenea, o mişcare tipică pentru felul adesea neîndemânatic, nesofisticat de acoperire a manevrelor criminale folosite uneori de agenţiile de poliţie secretă. Nu trebuia să-şi facă prea multe griji cu privire la consecinţe, dacă ar fi fost prinşi fabricând dovezi sau răspândind minciuni. în acele vremuri, chestionarea acţiunilor era la fel de periculoasă cum este astăzi, în Rusia lui Vladimir Puţin.

Familia lui Behterev nu a dorit ca trupul să-i fie incinerat. în ziua următoare, trupul său a fost incinerat. Prin acest act, Behterev a dispărut nu numai de pe planetă, ci şi din manualele şi revistele ştiinţifice la care contribuise atât de mult. Articolele, cărţile şi chiar numele lui au fost sterse din literatura ştiinţifică rusă şi din presă. Presa controlată de statul sovietic a devenit astfel o adevărată sursă de „ştiri false” prin aderarea la ordinele lui Stalin şi ale responsabililor cu propaganda. Faptele care nu sunt raportate constituie „ştiri false” în aceeaşi măsură ca raportarea unor fapte de-a dreptul inventate.

Unul dintre fiii lui Behterev a murit la scurt timp după tatăl său. Fusese exilat din Uniunea Sovietică. Bertha lakovlevna, care fusese cu Behterev când acesta murise, a fost arestată în 1937 şi împuşcată o lună mai târziu.[5]

Tragedia lui Vladimir Behterev şi a rudelor sale este una dintre milioanele de tragedii trăite de cei care au avut ghinionul să se nască într-o ţară condusă de Stalin. Romancierul Anatoli Rîbakov a fost mai

norocos; el a supravieţuit epocii lui Stalin. Poveştile despre nemilosul tiran l-au inspirat să pună în gura lui Stalin cuvinte care surprind atât de bine comportamentul acestuia, încât au fost confundate la scară largă cu citate reale din spusele lui Stalin. în romanul *Copiii din Arbat,* de exemplu, personajul Stalin în versiunea lui Rîbakov spune: „Moartea rezolvă toate problemele – dacă nu mai există omul, nu mai există nici problema” Tiranul rus nu a rostit niciodată aceste cuvinte, dar el a trăit potrivit acestui principiu.

Un alt citat reprezentativ, inventat, pe care personajul Stalin îl rosteşte în universul Acţionai al lui Rîbakov, surprinde un aspect-cheie al vieţii de zi cu zi în timpul regimului lui Stalin şi pe care moartea lui Behterev îl prezice: „Trebuie să ştiţi că tovarăşului Stalin i se poate spune totul, că tovarăşului Stalin trebuie să i se spună totul, tovarăşului Stalin nu trebuie să i se ascundă nimic. Şi încă ceva, de tovarăşul Stalin nu poate fi ascuns nimic. *Mai devreme sau mai târziu, tovarăşul Stalin tot va sti adevărul”?*

De laînceputuri umile până la decenii de intrigă la Kremlin

Stalin s-a născut cu numele de losif Vissarionovici Djugaşvili pe 18 decembrie 1879 în Georgia, pe atunci parte a Imperiului Rus. Părinţii lui erau ţărani. Tatăl, Besarion Djugaşvili, era cizmar. Mama, Ketevan Geladze, spăla haine şi făcea şi alte treburi casnice pe bani puţini.

în copilărie, losif a supravieţuit unui episod de variolă. în jurul vârstei de 9 ani, a

suferit o vătămare gravă, poate ca urmare a faptului că fusese lovit de un cal şi o căruţă. Infecţia virală i-a lăsat urme vizibile pe faţă, iar accidentul l-a lăsat cu braţul stâng deformat şi cu mâna stângă parţial nefolositoare. în copilărie, fiind mic de statură, este posibil ca losif să fi fost hărţuit de alţi copii. Devenit adult, a încercat să-şi ascundă adevărata înălţime faţă de poporul sovietic. Cele mai bune estimări bazate pe analize fotografice sugerează că avea în jur de 1,68 metri înălţime. De asemenea, s-a asigurat că toate fotografiile lui publice erau retuşate, pentru a ascunde cicatricele variolei.

Deşi se juca şi se încăiera pe uliţele satului natal, ca şi alţi copii, tânărului losif îi plăceau şi cărţile. Pe lângă probabilitatea că moştenise o predispoziţie pentru un comportament antisocial, losif dădea semne de inteligenţă peste medie, ca adolescent şi tânăr adult. Mama lui crezuse c-ar fi frumos dacă băiatul ei ar fi devenit preot creştin ortodox, o opţiune evidentă pentru un copil deştept, în acel moment istoric şi în acele locuri.

Cu toate că-l bătea, mama lui avea totuşi grijă de „Soso”, porecla lui losif în acea perioadă. Ea a fost cea care şi-a ajutat fiul să aibă şansa unei educaţii decente. A aranjat ca el să intre la şcoala bisericească din Gori, când avea 11 ani. Spre deosebire de Soso, pe care-l şi iubea, dar îl şi bătea, Ketevan era foarte religioasă şi trebuie să se fi gândit că preoţia l-ar fi putut ţine pe fiul ei departe de necazuri şi să-l scape de viaţa de ţăran din Rusia taristă.

Una dintre cărţile citite de Soso după

intrarea la şcoală a fost romanul georgian intitulat *The Patricide (Patricidul),* de Alexandre Kazbeghi. S-a identificat în aşa măsură cu eroul popular şi răzbunător al cărţii, Koba, încât i-a preluat numele; a renunţat la porecla Soso şi i-a îndemnat pe toţi să-i spună Koba, folosind această poreclă, până s-a dedicat cauzei comuniste.

Koba s-a descurcat bine la şcoală, iar înainte ca interesul să i se îndrepte spre politică şi revoluţie, s-a descurcat bine la Seminarul Teologic din Tiflis, pe care l-a frecventat după ce a primit o bursă, pe când avea 16 ani. Mai mult, adolescentul nu l-a descoperit doar pe Dumnezeu în seminar.

Tânărul seminarist a aflat despre existenţa unei grupări secrete, Messame Dassy, care susţinea libertatea Georgiei faţă de Rusia. S-a alăturat organizaţiei, când a împlinit 18 ani. Aceasta a coincis şi cu descoperirea de texte noi, care într-o bună zi aveau să ia locul Cuvântului lui Dumnezeu pe tot teritoriul Rusiei, şi nu numai: Koba a avut revelaţia scrierilor lui Karl Marx şi Vladimir Ilici Lenin.

Sentimentele revoluţionare ale lui Koba nu erau populare printre profesorii săi. A părăsit seminarul în 1899. Rămânând la Tiflis, a câştigat bani dând meditaţii şi lucrând la Observatorul din oraş, unde înregistra date meteorologice simple. Lunga sa carieră de revoluţionar a luat avânt la vârsta de 21 de ani. A devenit membru al Partidului Social-Democrat al Muncii şi a început să-şi dedice tot timpul mişcării revoluţionare împotriva ţarului Nicolae II şi guvernului său. Koba şi-a găsit chemarea şi părea să adopte crezul că scopul scuză

mijloacele şi nimic nu ar trebui să stea în calea victoriei, în timpul luptei.

Koba i-a cedat locul „Omului de oţel”. A luat termenul rusesc – nu georgian – pentru oţel şi şi-a derivat numele din el, devenind losif Stalin. Ca o celebritate de succes modernă, cu o echipă profesionistă de relaţii publice, tânărul din Gori, Georgia, şi-a dat seama cât de valoros era să ai ceea ce se numeşte astăzi o „marcă” personală. O asociere strânsă între oţel şi persoana cuiva, în mintea adepţilor, reprezintă o bună marcare, dacă se doreşte transmiterea unui mesaj de putere printre revoluţionari competitivi şi adesea brutali, care fac tot felul de manevre pentru a ajunge la putere.

„Omul de oţel” şi-a demonstrat duritatea, folosind metode gangstereşti de a face rost de bani pentru el şi pentru Revoluţia căreia i se dedicase. A ajutat la organizarea unei greve a muncitorilor, printre alte activităţi revoluţionare. A strâns ruble şantajând, răpind şi jefuindu-şi victimele. în 1907, a participat la un jaf sângeros la o bancă din Tiflis, alegându-se cu echivalentul a peste trei milioane de dolari în banii de astăzi.

Aceste acţiuni subversive nu numai că au dus la arestarea lui, ci au făcut să fie exilat în Siberia de opt ori. Stalin nu trebuia să-şi facă griji că s-ar mai fi întors
în Siberia după aprilie 1917. Bolşevicii (care începuseră de curând să se numească Partidul Comunist) au preluat controlul asupra Rusiei, după ce ţarul a abdicat şi a fost plasat în arest la domiciliu. Anul următor, Nicolae II, soţia lui, fiul şi moştenitorul, fiicele sale şi servitorii lor au fost asasinaţi brutal cu gloanţe şi baionete,

într-o execuţie sălbatică, în subsolul casei unde erau închişi.

Rolul lui Stalin în revoluţia propriu-zisă s-a limitat la scrierea unor articole de ziar. El a corectat această situaţie jenantă după ce a preluat puterea, rescriind istoria şi creându-şi un rol fals, mai activ şi mai eroic, în răsturnarea vechiului sistem şi naşterea comunismului.

A fost mai activ în bătălia care a urmat între roşii (comunişti) şi albi (trupe care-l sprijineau pe ţarul abdicat). Stalin a primit titlul de „comisar al naţionalităţilor”, acţionând în forţă, în concordanţă cu caracterul şi, bineînţeles, cu numele său adoptat.

Stephen F. Cohen, de la Universitatea Princeton, specialist în studii ruseşti, spunea în 1996: „Războiul, şi în special războiul civil, aduce personalităţile belicoase în prim-plan. Stalin, încă din timpul războiului civil, a început să devină liderul moscovit al acestor personalităţi belicoase, al acestor indivizi duri, care nu doreau cu adevărat să dezbată dialectica marxismului, care nu prea voiau să vorbească despre nuanţele luptei de clasă, bărbaţi pentru care lupta de clasă însemna puterea pumnului”.[7]

Un exemplu timpuriu de cruzime din partea lui Stalin a avut loc tot cam atunci, în 1918. Troţki, comisarul bolşevic pentru Război, a transferat un grup de specialişti ai armatei, pentru a servi sub comanda lui Stalin. Acesta îi dispreţuia, ceea ce ar fi putut fi o dovadă timpurie de tulburare care avea să devină ulterior o paranoia severă. Erau militari instruiţi, nu revoluţionari

originali, de genul lui Stalin. Şi fuseseră trimişi de Troţki, o stea a Revoluţiei şi un om pe care Stalin îl vedea ca pe un rival (şi pe care-l va exila ulterior, înainte de a trimite un asasin să-l omoare). Stalin i-a pus pe o parte dintre soldaţii transferaţi să se urce pe un vas, care s-a scufundat, cine ştie cum. în tot cazul, misterios. Mulţi dintre cei care nu se înecaseră au fost împuşcaţi. în mod clar, cruzimea, brutalitatea, lipsa de empatie şi, poate, o doză mare din paranoia care-i va defini regimul îşi făcuseră deja bine loc în comportamentul lui Stalin, cu mult înainte ca el să demonstreze aceste trăsături ca dictator.

Patru ani mai târziu, Stalin dovedea cât de inteligent era, primind un post pe care nu şi-l dorea nimeni, acela de secretar-general al Comitetului Central al partidului. Cine, la urma urmei, ar fi vrut o slujbă administrativă de birocrat, în anii palpitanţi de după momentul când bolşevicii câştigaseră controlul asupra Imperiului Rus de la ţarul cel dispreţuit? Dar Stalin realizase că acel post îi oferea o putere de a face mai mult decât să urmărească cine erau membrii Partidului Comunist şi pe unde se găseau ei. Putea numi oameni în diferite funcţii. Şi a avut grijă să numească oameni care să-l ajute şi să-i înlăture pe cei care nu i-ar fi fost de ajutor.

Apoi, în 1923, Stalin a făcut echipă cu doi oficiali ai guvernului sovietic, Lev Kamenev şi Grigori Zinoviev. Aici, trăsăturile machiavelice şi psihopatice l-au ajutat pe Stalin în mod clar. O caracteristică tipică a psihopatiei este farmecul superficial, care-i poate înşela chiar şi pe specialişti, înainte

să afle suficiente date despre o persoană şi să-şi dea seama că au de-a face cu o personalitate psihopatică. împreună, Kamenev şi Zinoviev l-au ajutat pe Stalin să-şi menţină funcţia de şef al secretariatului partidului. L-au ajutat, de asemenea, să i se opună lui Lev Troţki şi să-i slăbească acestuia poziţia în partid, atunci când Troţki şi Stalin făceau maşinaţiuni pentru a-l înlocui pe Lenin, care era bolnav. Această alianţă a fost un exemplu timpuriu al machiavelismului lui Stalin. Nu avea niciun fel de loialitate.

în 1926, Stalin deja nu mai avea nevoie de Kamenev şi Zinoviev. A format o nouă alianţă cu un vechi coleg pe nume Nikolai Buharin şi cu alţi membri conservatori ai partidului. Aceştia l-au ajutat pe Stalin să-i înlăture pe Kamenev şi Zinoviev din poziţiile lor din partid. Apoi au reuşit să-i înlăture pe conservatori din Biroul Politic. în timp, şi Buharin şi-a dat seama că „Stalin nu cunoaşte decât răzbunarea, înjunghierea pe la spate”. Pentru Buharin şi alte victime ale lui Stalin care aveau morală, conştiinţă şi empatie, acţiunile acestuia erau trădări care puneau viaţa tuturor în pericol. Dar, pentru Stalin, au fost pur şi simplu paşi necesari pentru a câştiga puterea şi a-şi proteja ascensiunea la putere.

Atât Kamenev, cât şi Zinoviev au fost arestaţi în timpul Marii Epurări din anii ’30. într-un proces- spectacol din august 1936, au fost acuzaţi în mod fals că plănuiseră uciderea liderilor sovietici. Kamenev a sperat să-şi salveze familia, mărturisind. El şi Zinoviev au fost împuşcaţi. Stalin a permis ca soţia lui Kamenev să fie trimisă în

Gulag, unde a şi murit.

Prea grosolan

în timp ce Stalin şi Troţki încercau să se poziţioneze în vederea preluării controlului în partid, Lenin, bolnav, a decis că personalitatea lui Stalin prezenta mai multe probleme decât avantaje pentru mişcarea revoluţionară. Din păcate pentru zecile de milioane care aveau să moară sub conducerea lui Stalin, şi-a dat seama prea târziu. Profesorul Cohen a observat că impresia iniţială a lui Lenin despre Stalin era mult diferită de ultima sa impresie. La început, Lenin a scris că întâlnise „un georgian magnific”. Cohen crede că Lenin a văzut un om de acţiune în revoluţionarul cel aspru.[8] Mulţi dintre primii adepţi ai lui Lenin erau mai degrabă intelectuali, care nu aveau neapărat şcoala vieţii, Lenin credea, în mod evident, că originile ţărăneşti ale lui Stalin şi capacitatea sa demonstrată de a acţiona puteau fi valoroase pentru cauza revoluţionară. Preşedintele american Harry Truman recunoştea şi viclenia lui Stalin: „E cinstit, dar inteligent ca naiba”, a scris preşedintele în jurnalul său, după ce l-a întâlnit pentru prima dată pe Stalin, la 17 iulie 1945.

Lenin a văzut în Stalin un revoluţionar care ar fi făcut orice pentru a asigura succesul comunismului, un adevărat revoluţionar.

Admiraţia iniţială a lui Lenin fată de Stalin nu era surprinzătoare, din moment ce Lenin le-a răspuns adversarilor în moduri pe care ulterior Stalin avea să le dezvolte exponenţial. Lenin a încercat să suprime

disidenţa din rândul membrilor partidului, cerând pedepse dure pentru oricine se opunea bolşevismului. El a ordonat procese-spectacol şi şi-a executat adversarii. Aceste acţiuni, cu siguranţă, nu au ajutat cu nimic la descurajarea cuiva cu profilul psihologic al lui Stalin şi înclinaţiile sale ucigaşe.

Cam în aceeaşi perioadă când a murit Behterev, Stalin era obsedat să fie recunoscut ca moştenitorul lui Lenin. Acesta decedase cu trei ani în urmă (Behterev fusese unul dintre medicii chemaţi la căpătâiul său). Lenin nu se recuperase niciodată pe deplin după rănile provocate de glonţul unui asasin şi avusese o sănătate precară ani de zile după atentatul la viaţa sa. Deşi era convalescent şi după un accident vascular cerebral sever, sănătatea lui era suficient de bună, ca să-i permită să lanseze un avertisment, cu un an şi o lună înainte de a muri. Lenin a decis că Stalin nu era asa de „magnific”, precum îl crezuse prima dată. înainte să moară, Lenin şi-a avertizat adepţii că Stalin nu era un lider potrivit: „Tovarăşul Stalin”, a scris Lenin într-un testament din 25 decembrie 1922, „după ce a devenit secretar-general, a concentrat o putere enormă în mâinile lui; şi nu sunt sigur că el ştie întotdeauna să folosească această putere cu suficientă prudenţă”

Zece zile mai târziu, Lenin a adăugat un post- scriptum la testamentul său: „Stalin este prea grosolan, iar acest neajuns, pe deplin tolerabil printre noi, comuniştii, devine inacceptabil în biroul de secretar-general. Prin urmare, eu le propun tovarăşilor să găsească o modalitate de a-l

îndepărta pe Stalin din această funcţie şi de a numi un alt om care să se deosebească în toate privinţele de Stalin doar în bine – şi anume, să fie mai răbdător, mai loial, mai politicos şi mai atent cu tovarăşii, mai puţin capricios etc. Această circumstanţă poate părea un fleac, dar cred că, din punctul de vedere al prevenirii unei divizări şi din punctul de vedere al relaţiei dintre Stalin şi Troţki, pe care am discutat-o mai sus, nu este un fleac sau este un fleac ce poate dobândi o semnificaţie decisivă”.[9]

O persoană în faţa căreia Stalin se pare că ar fi fost grosolan era soţia lui Lenin, Nadejda Krupskaia. La scurt timp după ce soţul ei a murit, Krupskaia a trimis o copie a testamentului către Comitetul Central al Partidului Comunist. între timp însă, Stalin reuşise să controleze Comitetul. Opiniile jenante exprimate de unul dintre cei mai stimaţi părinţi fondatori ai comunismului au fost înăbuşite. Doar câţiva au avut permisiunea să citească evaluarea făcută de Lenin lui Stalin şi, desigur, publicarea acesteia a fost interzisă. Testamentul nu a fost publicat în Rusia pe durata regimului lui Stalin. Menţionarea lui, cât timp a mai trăit despotul, nu era o opţiune pentru cei care ştiau despre existenţa lui.

Deşi avertismentul lui Lenin în legătură cu Stalin a fost trimis pe furiş, de Krupskaia, şi la *The New York Times,* care a publicat textul complet la câţiva ani după ce Stalin îşi asigurase poziţia în vârful ierarhiei Kremlinului, din păcate, acest lucru nu a avut niciun efect asupra celor care trăiau în statul poliţienesc controlat de Stalin. Dacă ar fi ajuns cumva la cunoştinţa publicului

din Uniunea Sovietică, poate că Stalin l-ar fi considerat propagandă şi ştiri false, produs de *vrag naroda* – „duşmanul naţiunii/poporului”, Nikita Hruşciov i-a informat pe concetăţenii săi sovietici, în 1956: „Stalin a creat conceptul de «duşman al poporului»„ Acuzaţia „a făcut posibilă utilizarea celor mai crude mijloace de represiune, încălcarea tuturor normelor de legalitate revoluţionară, împotriva oricui nu era de acord cu Stalin, împotriva celor care erau suspectaţi doar de intenţii ostile, împotriva celor care aveau o reputaţie proastă”[10]

Condamnarea de către Hruşciov a expresiei „duşman al poporului” a fost inclusă în procesul de condamnare a stalinismului, după ce, în cele din urmă, i-a succedat fostului său şefi Cu toate acestea, au existat exemple anterioare de dictatori care foloseau sintagma din motive similare cu cele prezentate de Hruşciov, Bunăoară, Veronika Bondarenko relatează, în *Business Insider,* că Lenin a acuzat un partid rival, Partidul Constituţional-Democrat, că se umpluse de „duşmani ai poporului” El a ordonat arestarea liderilor acelui partid. Ministrul propagandei lui Hitler, Joseph Goebbels, i-a numit pe evrei „un duşman jurat al poporului german”. Mai târziu, Mao Zedong a folosit expresia „duşmani de clasă ai poporului” pentru a înfiera orice persoană care i se opunea. Acuzaţia de a fi duşman al poporului, venită din partea oricărui dictator, a dus adesea la moarte, aşa cum s-a văzut din soarta lui Lev Troţki, o figură-cheie în Revoluţia rusă şi unul dintre rivalii lui Stalin,

Troţki era un intelectual şi nu era capabil să omoare *la fel de* uşor şi fără milă ca Stalin, (Totuşi, Troţki n-a avut nicio problemă să trimită trupe care să ucidă marinari care-i fuseseră aliaţi în timpul războiului civil, când au început să protesteze faţă de lipsa de mâncare şi libertate, la sfârşitul războiului.) Potrivit biografului lui Stalin, Edward Radzinsky, „Lenin ştia că Troţki voia să fie un adevărat revoluţionar. Troţki voia să fie crud.
Trotki voia să fie un adevărat călău al duşmanilor revoluţiei. Stalin însă *era* crud. Stalin era în stare să urască cu adevărat”.

Incapacitatea lui Troţki de a fi nemilos, lucru pe care Stalin îl găsea atât de uşor de făcut, l-a costat foarte mult, aşa cum s-a întâmplat şi cu sute de alţi foşti tovarăşi ai lui Stalin. Mai întâi, l-a costat poziţia în partid şi apoi, viaţa. în lumea dictatorilor, dacă eşti dispus să-ţi ucizi rivalii şi suficient de abil să nu păţeşti nimic, ai un avantaj extraordinar faţă de competitori cu valori mai umane.

Ruptura dintre Stalin şi Troţki, despre care Lenin spera că putea fi prevenită, nu a fost prevenită. De fapt, Stalin şi-a alungat rivalul din Uniunea Sovietică în 1928, la un an după moartea lui Behterev. Nu numai că Troţki era un administrator competent, un intelectual cu adepti şi o ameninţare la adresa şanselor lui Stalin de a-şi păstra poziţia de vârf în Kremlin, dar critica planificarea economică a lui Stalin şi suprimarea democraţiei. După şederi în Turcia, Franţa şi Norvegia, Trotki a cerut azil în Mexic. Dar azilul nu era un refugiu.

Stalin s-a răzgândit şi nu i-a mai permis

rivalului să scape cu un simplu exil, mai ales că Troţki s-a mutat dintr-o ţară în alta, fără să renunţe la criticile aduse dictatorului. La fel ca şi actualul lider rus, Vladimir Puţin, losif Stalin nu putea să lase un „trădător”, adică pe oricine îl critica sau îi contesta autoritatea, să rămână nepedepsit. Stalin a ordonat o „lovitură” peste mări. Una dintre tentativele de asasinat a implicat un atac cu mitralieră, căruia Troţki i-a supravieţuit. în ziua de marţi, 20 august 1940, Ramon Mercader a ajuns la casa lui Troţki. Comunistul spaniol se împrietenise cu membrii gospodăriei exilatului. Asasinul lui Stalin i-a cerut lui Trotki să citească un articol scris de el. Troţki a început să citească. Mercader s-a dus în spatele victimei sale, a scos un piolet şi şi-a izbit gazda în creştet cu eL Troţki a murit a doua zi,

Mercader a primit o sentinţă de douăzeci de ani într- o închisoare mexicană. Troţki a primit un mormânt lângă casa în care fusese ucis. A primit, de asemenea, cincizeci de ani mai târziu, un muzeu dedicat lui şi promovării azilului politic. Stalin s-a ales cu un moment de satisfacţie, înainte ca paranoia să-i îndrepte din nou atenţia către o procesiune aparent interminabilă de ameninţări reale şi imaginare.

Stalin s-a străduit din răsputeri să contracareze părerea lui Lenin despre el. S-a folosit de propagandă, fals şi alte forme de dezinformare, pentru a crea impresia că el şi Lenin fuseseră foarte apropiaţi. Chiar a aprobat un film care-l înfăţişa ţinându-l pe Lenin în braţe, în timp ce Lenin murea. Stalin şi-a convins adepţii că el era alegerea

firească pentru a-i succeda lui Lenin. într-adevăr, sugera propaganda, Stalin ar fi fost alegerea lui Lenin, dacă acesta ar mai fi fost în viaţă ca s-o prezinte.

Kamenev, Zinoviev, Buharin, Troţki şi mulţi alţii nu au evaluat corect adevărata natură a personalităţii lui Stalin. „Greşelile grave şi, în cele din urmă, fatale ale tuturor succesorilor lui Lenin, cu excepţia lui Stalin, au fost că s-au luptat între ei, uneori aliniindu-se ideilor lui Stalin, când acestea li se potriveau, alteori nu”, observa istoricul Stephen Cohen. „Şi, în timp ce aceşti oameni se luptau între ei pentru chestiuni de principiu, unul dintre cei mai mari intriganţi şi combinatori politici ai secolului XX i-a distrus pe toţi, pas cu pas.”[11]

Odată ajuns la putere, Stalin a procedat la modernizarea zonelor neindustrializate. Deşi adesea părea simplu şi bădăran, Stalin stăpânea magistral filozofia comunistă şi era un orator iscusit, priceput la dezbateri. Dar, în afară de asta, el a arătat prea puţine alte semne de sofisticare. Comentariul lui Lenin, că era „prea grosolan”, fusese o previziune.

După prăbuşirea Uniunii Sovietice şi reducerea considerabilă a fostului imperiu, există ruşi, nostalgici după succesul lui Stalin în modernizarea unei ţări înapoiate, care ar vrea să facă din nou Rusia mare. Ei arată spre realizările tiranului şi minimalizează crimele acestuia. îi subliniază rolul în victoria Rusiei asupra Germaniei lui Hitler. Insistă asupra succesului şi vitezei cu care a modernizat infrastructura sovietică. Simpatizanţii de azi ai lui Stalin nu sunt dispuşi să menţioneze faptul că ofensiva eroului lor de a moderniza Uniunea

Sovietică, o ţară înapoiată din punct de vedere tehnologic, a fost însoţită de muncă forţată, tortură şi moarte. A presupus epurări şi, la un moment dat, o politică deliberată de înfometare a poporului ucrainean, care se împotrivise eforturilor lui Stalin de a-l pune să lucreze în colhozuri. Stalin a declarat că toţi cei care pomeneau de foametea provocată de sovietici, cunoscută sub denumirea de *Holodomor,* aveau să fie pedepsiţi.

Dar Stalin a ucis oameni cu mult înainte de *Holodomorul* din 1932-1933, care a luat între trei şi şapte milioane de vieţi, sau de Marea Teroare, sau de Marile Epurări din 1934-1939, care au mai luat încă un milion.

Chiar înainte de aceste ucideri istorice în masă, crimele lui Stalin le erau cunoscute celor care erau atenţi la ce se întâmpla în Uniunea Sovietică. în 1931, Lady Astor, prima femeie membră a Camerei Comunelor din Marea Britanie, l-a întrebat pe Stalin: „Până când veţi continua să omorâţi oameni?" Răspunsul lui Stalin: „Atât timp cât este necesar”. în total, crimele lui Stalin au produs aproximativ 20 de milioane de morti. Nu există cifre care să estimeze vieţile devastate ale familiilor celor morti şi ale supravieţuitorilor epurărilor lui Stalin.

Multe dintre aceste decese pot fi puse pe seama combinaţiei dintre paranoia lui Stalin şi dorinţa sa de a-şi consolida puterea prin orice mijloace. Politicile şi deciziile sale confirmă în repetate rânduri că nu a simţit nicio constrângere impusă de empatie pentru victime sau remuscări fată de acţiunile sale.

Acest comportament nu a putut fi ascuns

celorlalţi membri ai partidului. La doi ani după moartea lui Behterev şi la un an după uciderea lui Troţki, discuţiile despre ambiţia nemăsurată a lui Stalin şi personalitatea lui înspăimântătoare erau atât de puternice, încât nu mai puteau fi complet înăbuşite în cercurile Partidului Comunist.

Niciodată nu e de dorit să desconsideri personalitatea unui lider politic

Stalin tocmai îşi consolida poziţia în fruntea Partidului Comunist şi a Uniunii Sovietice, când a profitat de ocazia oferită de o şedinţă a Comitetului Central, pentru a răspunde preocupărilor tovarăşilor săi comunişti. Chestiunea personalităţii sale era nesemnificativă, un „fleac" şi fără „consecinţe reale", i-a liniştit el.[12] După un număr de ani, mulţi dintre cei pre- zenţi atunci erau fie morţi, fie în închisoare.

Un congres, de exemplu, a ales 139 de membri ai Comitetului Central; 98 au fost împuşcaţi mai târziu. Mai mult de jumătate dintre cei 1 966 de delegaţi la congresul partidului din 1934 au fost ulterior ucişi. Toţi au fost victime ale epurării ordonate de conducătorul lor, deşi chestiunea personalităţii lui era „un fleac fără consecinţe reale".

La 1 decembrie 1934, o vedetă populară şi în ascensiune în Partidul Comunist, Serghei Kirov, a fost asasinat în sediul partidului din Leningrad. Asasinul lui Kirov a murit apoi într-un „accident". Când a auzit că fusese împuşcat Kirov, unul dintre primii aliaţi ai lui Stalin, Nikolai Buharin, folosind una dintre poreclele acestuia din tinereţe, ar fi spus: „Acuma, Koba o să ne împuşte pe

toţi". Asasinarea lui Kirov a fost folosită ca scuză pentru a declanşa o campanie de epurare, care sa lăsat cu sute de morţi în Leningrad şi mii de noi prizonieri pentru lagărele de muncă ale lui Stalin. Buharin nu se înşelase; patru ani mai târziu, a fost arestat, i s-a înscenat un proces şi a fost împuşcat. Stalin este principalul suspect din umbră în cazul uciderii lui Kirov, precum şi în cazul uciderii lui Vladimir Behterev, cu şapte ani mai devreme.

Niciodată nu e de dorit să desconsideri personalitatea unui lider politic.

Cum s-a format caracterul lui Stalin

„Formarea caracterului lui Stalin este în mod special importantă, pentru că natura guvernării sale a fost foarte personală", scria Simon Sebag Montefiore în *Tânărul Stalin.* Cel mai bun mod de a „explica” un criminal în masă precum Stalin – pe cât este posibil cu înţelegerea noastră încă limitată asupra comportamentului uman – este să se ţină cont de trăsăturile sale de personalitate dominante. Exprimarea genelor care i-au influenţat personalitatea a fost ea însăşi influenţată în copilărie de un mediu caracterizat de provocări dure şi de protecţia unei mame aspre.

Comportamentul tatălui beţiv l-a marcat, cu siguranţă. Vissarion îşi bătea soţia. „O bătea cu cruzime, violent”, spunea Edvard Radzinsky, autorul unei biografii cuprinzătoare a lui Stalin. După părerea lui, faptul că fusese martor la acele scene de violenţă avusese un efect profund asupra lui Stalin şi contribuise la modelarea comportamentului său crud. Stalin însuşi a

povestit că tatăl său rămânea deseori fără slujbă şi că, atunci când se îmbăta, îl snopea în bătaie. Părinţii lui se băteau între ei uneori.

De asemenea, Stalin nu a uitat niciodată bătăile primite de la mama sa. După ce s-a instalat ferm la conducerea Uniunii Sovietice, dictatorul şi-a vizitat bătrâna mamă la ea acasă, în 1935. „De ce m-ai bătut atât de tare?” a întrebat-o. „Aşa ai ajuns atât de bine”, ia răspuns ea. Băiatul lui Ketevan ajunsese atât de bine, încât a semnat mai târziu ordine de executare a unor oameni despre care acum se ştie că erau complet nevinovaţi, potrivit ultimului secretar-general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Mihail Gorbaciov.

Bătăile pe care le-a îndurat Stalin în copilărie probabil că n-au făcut decât să sporească un potenţial înnăscut de cruzime. Dar este puţin probabil să fi fost doar ele cauza. Viaţa putea fi brutală pentru ţăranii din Rusia ţaristă, şi Stalin nu a trăit condiţii neapărat mai rele decât alţi copii din Georgia. Pedepsele corporale aplicate tinerilor pe vremea lui Stalin şi Hitler nu era văzută la fel de negativ ca în prezent. Şi Saddam Hussein ar fi fost abuzat de tatăl său vitreg, potrivit unui profil secret pregătit de CIA la începutul anilor "90.[13] Cu toate acestea, biograful Stephen Kotkin respinge ideea comună că brutalitatea neobişnuită a lui Stalin poate fi explicată prin copilăria sa dificilă şi abuzurile fizice pe care le-a suferit acasă, din partea unui tată beţiv.[14]

Astăzi, ştim că stresul provocat de abuzurile din copilărie, inclusiv de abuzul

fizic, este asociat cu o incidenţă crescută a tulburărilor de personalitate şi cu exprimarea trăsăturilor psihopatice, mai târziu în viaţă, în sine, abuzul nu poate duce la psihopatie, dar pare a fi un factor contributiv la o persoană care s-a născut cu predispoziţia de a dezvolta trăsături psihopatice.

Alte surse de stres, inclusiv faptul că era destul de scund în comparaţie cu alţi copii, braţul atrofiat şi faţa ciupită de vărsat, combinate cu greutăţile asociate sărăciei, trebuie să fi contribuit la dezvoltarea personalităţii omului ale cărui politici şi ordine au condus la moartea a milioane de oameni, dar nici ele nu-i pot explica în totalitate crimele.

Un singur „Om de oţel” a ieşit la lumină din toate familiile ţărăneşti destrămate, în care copiii sufereau abuzuri în Georgia şi Rusia secolului al XlX-lea. La unii indivizi, trăsăturile de personalitate moştenite pot avea mai multă influenţă asupra comportamentului decât mediul. După cum am văzut, în cazuri rare, un comportament psihopatie extrem poate apărea la indivizii crescuţi în medii în care nu a existat abuz. Cel mai probabil, Stalin s-a născut cu o predispoziţie spre psihopatie şi alte trăsături maligne sau întunecate ale personalităţii, iar copilăria sa plină de încercări a fost „educaţia" care a influenţat exprimarea „naturii" sale psihopate.

Se ridică astfel întrebarea dacă fenomenul Stalin ar fi putut fi evitat. Este posibil ca, dacă el s-ar fi născut într-o familie paşnică, afectuoasă şi care să-l fi sprijinit, într-o ţară stabilă, să fi găsit mai puţine modalităţi

distructive de a-şi petrece timpul. Este posibil, de asemenea, să fi devenit un individ psihopat „de succes", dar care să fi evitat activităţile criminale în căutarea puterii şi a dominaţiei. Dar combinaţia dintre abuzul din copilărie, o predispoziţie biologică probabilă la un comportament antisocial, inteligenţă şi „ocazia" de a se alătura unei mişcări revoluţionare care cuprinsese o naţiune instabilă, eşuată, condusă de o clasă conducătoare indiferentă şi incompetentă – toate au contribuit la apariţia „Omului de oţel" pe care ruşii au fost obligaţi să-l suporte timp de aproape trei decenii.

Trăsăturile întunecate ale lui Stalin

Stalin nu era un alienat mintal şi nici nu era „nebun". „Alienat mintal" este un termen juridic aplicat persoanelor care nu pot face diferenţa dintre bine şi rău şi care nu au legătură cu realitatea. „Nebun" este un termen colocvial, care poate să însemne două lucruri. Un sens se referă la cineva care este alienat mintal din punct de vedere juridic sau care se potriveşte definiţiei medicale a psihoticului. Persoanele psihotice nu pot face diferenţa dintre ce este real şi ce le spun simţurile sau gândurile lor că se întâmplă. Au adesea halucinaţii care îi determină să audă, să vadă sau să simtă lucruri care nu există.

O a doua definiţie populară şi, totodată, incorectă ar fi că „nebunul” este o persoană psihopată sau care desfăşoară anumite acţiuni, precum ucideri în masă, care depăşesc atât de mult standardele etice ale majorităţii oamenilor, încât motivele din

spatele respectivelor acţiuni par de neînţeles. De fapt, în cazurile de narcisism malign, aceste acţiuni sunt executate în mod deliberat, pentru a-şi asigura, exercita şi/sau spori puterea personală. De asemenea, pot satisface dorinţe legate de sadism, o altă trăsătură întâlnită în narcisismul malign. Bucuria faţă de suferinţa cuiva perceput ca duşman sau a cuiva care a eşuat nu este un sentiment neobişnuit pentru dictatori. Sfidând imaginea de sine grandioasă a dictatorului, păcătosul „merită” să fie torturat sau mai rău. Stalin era recunoscut pentru faptul că „se juca” cu victimele sale. De exemplu, o întemniţa pe soţia unui funcţionar aflat în serviciul său. Era şi un mijloc de a controla, şi un mijloc de a umili şi de a-şi demonstra puterea.

Otto Kernberg, profesor de psihiatrie la Colegiul Medical Weill de la Universitatea Corneli, îi clasifică atât pe Hitler, cât şi pe Stalin drept narcisişti maligni. Când era necesar, se pricepeau de minune să-i manipuleze pe ceilalţi. De multe ori au reuşit să obţină controlul, declara Kernberg pentru *The New York Times,* „pentru că narcisismul lor excesiv se exprimă în grandomanie, încredere în ei înşişi şi credinţa că ştiu ei mai bine de ce are nevoie lumea”. Asemenea oameni, observa cercetătorul, „îşi exprimă agresivitatea printr- un comportament crud şi sadic împotriva duşmanilor lor, adică împotriva oricui nu li se supune sau nu-i iubeşte”.[15] Elementele psihopatice ale narcisismului malign, cu lipsa lui caracteristică de empatie, sunt evidente într-un astfel de

comportament. Stalin nu era împovărat de conştiinţă, după cum dovedesc victimele ucise în propria ţară, la ordinele lui, şi tratamentul propriilor soldaţi după victoria împotriva germanilor, în Marele Război Patriotic. Frica de ceea ce ar putea face prizonierii de război sovietici la terminarea războiului l-a determinat pe Stalin să-i trimită în lagăre de muncă, după ce s-au întors acasă. De asemenea, narcisismul său era trădat de nevoia constantă de a fi lăudat.

Profesorul Dmitri Volkogonov, biograf al lui Stalin, a spus: „Era un om foarte vanitos. A încercat să ascundă asta, dar înţelegeţi că-i venea greu până şi lui”. Stalin, a explicat Volkogonov, „era un om cu o minte extraordinară, dar diabolică, un om căruia îi plăceau două lucruri în această lume: puterea şi faima, dar cel mai mult îi plăcea puterea. Şi, cu cât avea mai multă putere, cu cât mai multă putere a acumulat şi a păstrat în mâinile sale, cu atât mai multă putere şi-a dorit. Era ca o dependenţă puternică, de care nu a scăpat toată viaţa: o dependenţă de putere"

O altă trăsătură asociată adesea cu indivizii psihopaţi este farmecul superficial. într-adevăr, cercetările sale ample i-au dat de înţeles lui Stephen Kotkin că „Stalin putea fi extrem de fermecător când voia, în special cu personalul de serviciu”.[16]

Cu toate astea, „farmecul” nu era primul lucru care le-ar fi venit în minte celor care se întâlneau cu tiranul. Biograful Robert Conquest a descris principala impresie pe care le-o crea Stalin altora: „Avea o alură foarte întunecată, sinistră chiar, mai ales

ochii, care sunt întotdeauna descrişi ca fiind gălbui sau «ca de tigru». Aceasta era principala impresie pe care o lăsa”.[17]

Şi Hitler impresiona mulţi oameni cu privirea lui: „Aşa cum s-a spus de multe ori, ochii lui Hitler erau uimitori şi de neuitat – păreau albastru-pal, privirea era intensă, neclintită, hipnotică”, a scris fiica ambasadorului american în Germania de la mijlocul anilor 30, Martha Dodd, în cartea ei, *Through Embassy Eyes {Prin ochii ambasadei).*

Dodd l-a avertizat pe corespondentul străin William Shirer, care mai târziu a devenit unul dintre reporterii din grupul lui Murrow, care transmitea reportaje pentru CBS, să fie atent la ochii Fiihrerului. Ea i-a spus că erau de neuitat şi că-l vor copleşi.

Când Shirer l-a văzut pe Hitler de aproape, a înţeles de ce-l avertizase Dodd. Ochii lui Hitler, îşi amintea el mai târziu, „îi dominau faţa altfel comună”. El i-a descris ca fiind hipnotici, sfredelitori şi pătrunzători. Păreau să fie de un albastru-deschis, dar nu culoarea l- a impresionat, ci puterea din ei.

„Priveau prin tine”, scria Shirer în memoriile sale, *The Nightmare Years, 1930-1940 (Anii de coşmar, 1930-1940),* „păreau să imobilizeze persoana asupra căreia erau aţintiţi, înspăimântându-i pe unii, fascinându-i pe alţii, dar dominându-i, în orice caz. Am observat lideri îmbătrâniţi în rele ai partidului nazist, încremeniţi în timp ce se oprea să le vorbească unora dintre ei, hipnotizaţi de căutătura lui pătrunzătoare”.

Chiar şi jurnalista americană Dorothy Thompson a remarcat ochii lui Hitler, deşi a

fost complet neimpresionată de el ca bărbat, când l-a intervievat, la începutul anilor "30: „Este lipsit de formă, aproape fără chip, un bărbat a cărui înfăţişare este o caricatură, un om a cărui constituţie pare cartilaginoasă, fără oase”, îl descria Thompson în revista *Harper’s Magazine.* „Este inconsecvent şi volubil, disproporţionat, nesigur. Este chiar prototipul unui Omuleţ. O şuviţă pleoştită de păr îi cade peste o frunte nesemnificativă şi cu un început de chelie... Are nasul mare, dar urât şi lipsit de caracter. Mişcările îi sunt stângace, aproape lipsite de demnitate şi de eleganţă... Doar ochii lui sunt de menţionat. De culoare cenuşiu-închis, exoftalmici, au strălucirea deosebită care caracterizează adesea geniile, alcoolicii şi istericii.”[18]

Se spune că Hitler îşi folosea privirea pentru a-i domina pe alţii, dintre care mulţi se uitau în altă parte, la fel ca vechii lideri ai partidului nazist descrişi de Shirer. Dacă cineva îi susţinea privirea, Hitler nu mai încerca şi a doua oară trucul cu căutătura fixă.

Psihologul Robert Hare, iniţiatorul listei Hare de criterii ale psihopatiei – revizuită (PCL-R) – şi pionier în cercetarea psihopatiei, scrie că „multor oameni le este greu să facă faţă privirii intense, lipsite de emoţie sau «de animal de pradă» pe care o are un individ psihopat”. „Oamenii normali”, scria Hare în cartea sa *Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us (Fără conştiinţă. Lumea tulburătoare a psihopaţilor care trăiesc printre noi),* „păstrează un contact vizual

strâns cu ceilalţi dintr-o varietate de motive, dar privirea fixă a psihopatului este mai mult un preludiu al mulţumirii de sine şi exercitării puterii decât simplu interes sau grijă empatică”. Contactul vizual intens, spune Hare, este modul prin care unii oameni cu trăsături psihopatice profunde îi domină şi-i manipulează pe alţii.

Cea mai politică dintre tulburările mintale

În 1951, în timp ce era în vacanţă în Novîi Afon, un oraş de pe litoralul Mării Negre, Stalin i-a invitat pe doi membri ai cercului său de apropiaţi să-l viziteze. Nikita Hruşciov şi Anastas Mikoian au acceptat invitaţia. (Bineînţeles că au acceptat-o.) într-o zi, chiar înainte de cină, Stalin a ieşit din vilă şi s-a oprit în faţa ei. Cei doi oaspeţi s-au repezit să i se alăture. Fără avertisment, Stalin s-a întors spre Hruşciov, s-a uitat la el cu privirea lui sfredelitoare şi a spus: „Sunt un om execrabil. Nu am încredere în nimeni. Nici măcar în mine nu am încredere”.[19]

Oaspeţii lui Stalin au rămas fără cuvinte. Cei trei au stat tăcuţi o vreme, înainte de a începe o conversaţie mai normală.

După mai mulţi ani, Hruşciov nu uitase incidentul. După părerea lui, faptul că Stalin îşi recunoscuse paranoia exacerbată făcea mai uşor de înţeles acţiunile lui diabolice. „Adevărul este că el n-a avut niciodată încredere în nimeni” scria Hruşciov în memoriile sale.

Acesta din urmă a pus epurările dictate de Stalin mai ales pe seama paranoiei lui. Din această cauză, membrii camarilei sale au ocupat funcţii temporare. Stalin începea

„să-i urmărească mai atent” pe măsură ce-şi pierdea încrederea în ei. Apoi, după cum s-a exprimat Hruşciov, „paharul neîncrederii faţă de una sau alta dintre aceste persoane dădea pe dinafară şi le venea rândul la un final nefericit; astfel se alăturau celor plecaţi dintre noi”.[20]

Celălalt oaspete al lui Stalin în acea zi de vacanţă la Novîi Afon, Anastas Mikoian, avea să vadă în curând cum paharul cu numele lui începea să se umple cu neîncrederea lui Stalin. Nu conta că Mikoian îl susţinuse pe Stalin de la începutul anilor "20. Stalin a început să-şi critice vechiul coleg, în ciuda deceniilor de loialitate ale acestuia. Mikoian ştia că avea să fie executat. A fost scutit să aibă soarta atâtor altora, doar pentru că Stalin a murit înainte de a putea începe ultima epurare planificată.

Mikoian, cândva un apropiat al lui Lenin, a continuat să-l sprijine pe Hruşciov, care a câştigat lupta pentru înlocuirea lui Stalin. El şi Hruşciov au denunţat cruzimea lui Stalin, cultul personalităţii şi stalinismul, după venirea lui Hruşciov la putere. Cunoscut drept „armeanul viclean”, Mikoian a reuşit chiar să reziste cu un an mai mult decât Hruşciov, care a fost forţat să renunţe la putere în 1964. Mikoian, unul dintre vechii bolşevici, a murit în 1978, la vârsta de 82 de ani.

0 doză „sănătoasă” de paranoia?

Un lider paranoic este mereu în căutarea celor care complotează împotriva lui. Suspiciunea constantă faţă de ceilalţi este preţul pe care-l plăteşte pentru crimele pe

care le-a comis pentru a ajunge în vârful ierarhiei.

Ştie că, dacă poate reuşi, trădându-i pe alţii, şi alţii pot reuşi, trădându-l pe el. Ştie că identificarea celor care sunt pe cale de a-l trăda, care se gândesc la asta sau care sunt potenţial capabili de asta îl va ţine în viaţă. Pentru că oricine este un potenţial trădător, dictatorul nu are nicio legătură apropiată cu ceilalţi. Se vede înconjurat doar de ameninţări, fie reale, fie potenţiale. „Nevoia de a avea duşmani” crede Jerrold Post, „explică de ce paranoia este cea mai politică dintre tulburările mintale”.[21]

Se spune că Stalin ceruse ca perdelele din orice clădire în care-şi făcea apariţia să fie tăiate la 30 de centimetri de la podea, ca să se asigure că nu era vreun asasin ascuns în spatele lor. Pentru aceia dintre noi care nu sunt tirani, această cerinţă sună paranoică şi ridicolă. Dar, dacă ai ordonat să fie ucişi milioane de oameni, este logic să presupui că eşti şi tu o ţintă.

Aici se aplică modul în care psihiatria modernă înţelege tulburarea de personalitate, care devine ceva mai complicată, când este vorba despre tirani. Comportamentul represiv al tiranilor are ca rezultat apariţia duşmanilor externi şi interni, care vor acţiona cu răutate împotriva lor, dacă li se dă ocazia.

Pentru oricine trăieşte într-un mediu ameninţător, precum cel dintr-o ţară aflată în război, într-un stat poliţienesc sau în prezenţa oricăror duşmani, va fi natural şi de înţeles să se simtă ameninţat. Un imigrant nou-sosit într-o ţară democratică

ar putea prezenta semne care pot fi interpretate ca paranoia, dacă omul a trăit anterior într-o societate represivă. Aceasta nu ar fi o tulburare de personalitate: ar fi un răspuns natural prin prisma experienţelor trecute. Un tiran al cărui comportament psihopatie, sadic şi machiavelic a creat mii de duşmani potenţiali printre rudele supravieţuitoare ale victimelor sale nu ar supravieţui mult, dacă nu ar fi suspicios. Este în avantajul lui să presupună că toţi ceilalţi caută să se răzbune pe el, chiar dacă unii dintre ei nu funcţionează în această paradigmă. Pentru persoana aflată în această poziţie, paranoia este un tip de asigurare de viaţă. Totuşi, gândirea paranoică, la fel ca narcisismul, poate fi mai copleşitoare la unii indivizi decât la alţii. La fel ca în cazul narcisismului, gândirea paranoică excesivă se poate califica pentru un diagnostic de tulburare de personalitate.

Deşi Stalin a supravieţuit la putere peste două decenii, comportamentul său i-a convins pe mulţi dintre cei din cercul său că trăsăturile paranoice i s-au accentuat spre sfârşitul vieţii. în ianuarie 1953, de exemplu, când unul dintre medicii angajaţi de Stalin i-a sugerat acestuia să-şi reducă iar din îndatoririle politice, ca să-şi protejeze sănătatea, dictatorul paranoic a considerat că recomandarea făcea parte dintr- un complot împotriva lui. Medici evrei proeminenţi din Moscova au fost arestaţi, pentru că Stalin credea că intenţionau să-i otrăvească pe el şi pe apropiaţii săi. El a afirmat că medicii care lucrau la Kremlin uciseseră oficiali sovietici de rang înalt, pe care-i trataseră. Dacă Stalin nu ar fi murit

două luni mai târziu, acest „complot al medicilor” ar fi fost cu siguranţă începutul unei alte epurări sau al altei „Mari Terori". La fel ca înainte, dictatorul ar fi folosit ocazia oferită de epurare, pentru a elimina pe oricine era considerat o potenţială ameninţare, de la membrii camarilei sale până la funcţionarii guvernamentali de rang mic, acuzaţi în mod fals de complot de către poliţia secretă, pentru a fi presaţi să îndeplinească astfel cotele de arestări. De asemenea, este posibil ca el să fi folosit aceste false acuzaţii pentru a începe o epurare a evreilor.

Din fericire, medicii şi poporul sovietic au fost scutiţi de o altă epurare, printr-o lovitură norocoasă a sorţii.

La 28 februarie 1953, Stalin şi cercul său de sicofanţi s-au bucurat de o cină copioasă. Stalin s-a retras în camera sa. La un moment dat, în cursul nopţii, „Omul de otel" a suferit un accident vascular cerebral. Când nu a mai apărut, în dimineaţa următoare, gardienii şi personalul domestic se temeau prea tare, ca să intre în dormitor fără permisiunea lui. între timp, marele dictator zăcea pe podea, paralizat.

Imediat au sosit Lavrenti Beria (directorul poliţiei secrete sovietice), Nikita Hruşciov (secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist) şi alţi membri ai cercului de apropiaţi ai lui Stalin. Şi ei se temeau să-l deranjeze pe tiran. în cele din urmă, unei menajere i s-a spus să intre în dormitor. Ea l-a găsit pe dictator căzut la podea. Apoi au intrat şi ceilalţi în încăpere. Stalin a fost aşezat pe un pat, unde a mai dus- o câteva zile, în vreme ce tovarăşii lui

aşteptau, îngrijoraţi. Medicii, foarte nervoşi, unii condamnaţi anterior, transpirau în timp ce făceau tot ce puteau pentru el – adică, nimic. Stalin a rezistat până în dimineaţa de 5 martie 1953. în cele din urmă, omul pe care biograful rus Edward Radzinsky l-a caracterizat drept „un diavol, un diavol genial, dar un diavol” a murit.[22]

Alexander Measnikov a fost unul dintre medicii chemaţi să-l asiste pe Stalin pe patul de moarte. De asemenea, a participat la autopsie. „Susţin că paranoia şi cruzimea lui Stalin, frica sa de vrăjmaşi, pierderea abilităţii de a-i evalua în mod corect pe oameni şi evenimentele, precum şi încăpăţânarea sa extremă au fost în mare parte rezultatele aterosclerozei arterelor din creierul său.”[23]

Perspectiva fiziologică/psihologică post-mortem a lui Measnikov ar putea explica paranoia crescândă a lui Stalin în anii care au precedat moartea sa, dar probabil că nu poate explica tendinţele sale paranoice din perioada de început a ascensiunii spre vârful ierarhiei Kremlinului. Acestea pot fi parţial explicate prin faptul că la Kremlin, în epoca lui Stalin, oricine, inclusiv Stalin însuşi, dacă nu era suspicios, mereu în alertă şi mai mult sau mai puţin paranoic, nu era conştient de situaţia sa. în tot acest timp, o şoaptă la urechea lui Stalin era suficientă, pentru ca o persoană să fie încarcerată sau împuşcată, fapt pe care şeful poliţiei secrete, Lavrenti Beria, îl ştia din proprie experienţă, fiindcă el era unul dintre cei care şopteau. (în ciuda faptului că era responsabil de temuta poliţie secretă a lui Stalin, autoritatea lui Beria s-a încheiat

la scurt timp după moartea dictatorului. Hruşciov a organizat cu succes o coaliţie suficient de viguroasă, pentru a submina poziţia aparent puternică a lui Beria şi planul său de a prelua puterea. Hruşciov şi aliaţii săi au reuşit să-l vadă arestat şi executat pe temutul şef al poliţiei secrete a lui Stalin.)

Tulburarea de personalitate paranoidă

Sentimentul omniprezent de neîncredere al lui Stalin, credinţa sa în teoriile conspiraţiei îndreptate împotriva Uniunii Sovietice şi lui personal (care erau conectate, în mintea sa), convingerea că era ţinta trădătorilor şi a duşmanilor statului – care aveau de gând să-i facă rău –, precum şi lipsa de halucinaţii bizare şi simptome psihotice, toate sunt în concordanţă cu caracteristicile tulburării de personalitate paranoidă (TPP). Persoanele cu TPP suspectează, de obicei, intenţiile altor oameni, atunci când nu există motive de suspiciune. Sunt foarte sensibile la critici şi ţin ranchiună un timp foarte îndelungat sau pentru totdeauna împotriva celor care le jignesc.[24]

Criteriile de diagnostic actuale pentru TPP necesită prezenţa a patru dintre următoarele caracteristici[25]:

1. Are suspiciuni lipsite de temei că alte persoane acţionează cu rea-voinţă împotriva sa.
2. Este preocupat de îndoieli lipsite de temei cu privire la loialitatea celor apropiaţi.
3. Este reticent să împărtăşească

informaţii cu alţii, de teama nejustificată că acestea vor fi folosite împotriva sa.

4. Interpretează remarci sau evenimente inofensive ca fiind insultătoare sau ameninţătoare.
5. Păstrează mult timp resentimente pentru insulte reale sau închipuite.
6. Contraatacă prompt sau reacţionează furios la remarci pe care le percepe a fi jignitoare, dar pe care o persoană sănătoasă mintal nu le-ar considera jignitoare.
7. Are suspiciuni, fără dovezi, legate de fidelitatea partenerului sexual.

Diagnosticul nu se aplică, dacă semnele de mai sus pot fi atribuite efectelor altei condiţii medicale sau altei boli psihice majore, inclusiv unei tulburări psihotice.

Alte afecţiuni psihiatrice implică, de asemenea, paranoia, dar cu diferenţe importante. în cazul unui tiran, apariţia acestor diferenţe i-ar limita serios eficacitatea şi longevitatea. Apariţia lor în timpul ascensiunii sale la putere cel mai probabil l-ar împiedica să obţină vreodată puterea totală. De exemplu, schizofrenia cu trăsături paranoide este o tulburare mintală foarte gravă, distinctă de o tulburare de personalitate. Se caracterizează prin halucinaţii bizare, de persecuţie, care implică scenarii improbabile. Exemplele includ halucinaţii că alte persoane sau entităţi îi controlează gândurile sau că unele comunicări inofensive conţin mesaje cifrate ascunse. Nu este o situaţie neobişnuită pentru persoanele cu această

boală să aibă simptomul psihotic al halucinaţiilor auditive, adică „aud voci". Nu există dovezi sau indicaţii că Stalin ar fi suferit de psihoză. Probabil, a suferit din punct de vedere psihologic, ca urmare a tulburării sale de personalitate spre sfârşitul vieţii, dar suferinţa era nesemnificativă în comparaţie cu cea pe care a provocat-o în timpul vieţii sale. Din păcate, Stalin a avut o oarecare concurenţă printre liderii care şi-au transformat în victime propriul popor. Ba chiar l-a ajutat pe unul dintre aceşti lideri să ajungă la putere şi să devină un tiran într-o ţară haotică, aflată la est de Uniunea Sovietică.

Capitolul 6. A fost Mao Zedong un monstru?

Mao Zedong, cofondator al Partidului Comunist Chinez şi lider al acestuia, până la urmă, şi-a descris la un moment dat propria personalitate. A făcut-o, cu siguranţă, din motive politice, pentru a-şi promova imaginea de sine pe care voia s-o arate lumii. Parcă scria o explicaţie pentru portretele uriaşe care decorau China în anii regimului său, după ce reuşise să instituie cultul Preşedintelui Mao. Miniprofilul pregătit chiar de el a apărut într-o scrisoare adresată soţiei lui, dar pe care se aştepta ca şi alţii s-o citească şi să-i înţeleagă semnificaţia. Se referea la personalitatea sa „combinată" prin asociere cu semnele zodiacale chinezeşti. Pe de-o parte, scria Mao, avea îndrăzneala şi agresivitatea Tigrului. Pe de altă parte, poseda şmecheria şi adaptabilitatea Maimuţei.[1]

Semnele zodiacale chinezeşti mai au şi alte atribute. Criticii şi victimele sale ar putea spune că unele dintre aceste calităţi alternative erau mai apropiate de personalitatea lui Mao. Pentru ei, personalitatea lui reflecta mai degrabă lipsa de inimă şi de milă a semnului Tigrului şi viclenia şi şmecheria semnului Maimuţei.

Autorii de memorii şi victimele care au suferit în timpul ascensiunii lui Mao şi perioadei lungi petrecute la putere îl acuză de manevre machiavelice, că a încurajat abuzul, tortura şi uciderea duşmanilor, a

promovat haosul în timpul Revoluţiei Culturale, pentru a-şi consolida propria poziţie de conducere, şi a permis înfometarea a milioane de concetăţeni, ca urmare a incompetenţei şi nepăsării conducerii. Toate acestea, dacă sunt adevărate, ar sta mărturie pentru acurateţea descrierilor mai dure asociate personalităţii compuse din Tigru şi Maimuţă, expuse de însuşi Mao.

Cu toate acestea, unii istorici din mediul academic nu sunt de acord cu imaginea de „monstru” a lui Mao. Gregor Benton, profesor de istorie chineză la Universitatea din Cardiff, şi Lin Chun, lector universitar de politică comparată la Facultatea de Economie de la Londra, sunt de acord că Mao „a avut multe defecte şi a fost responsabil pentru unele politici dezastruoase”[2], dar resping afirmaţia că Mao ar fi fost un „monstru”.

Cel puţin, majoritatea studenţilor din China secolului XX vor fi de acord că Mao a fost inteligent şi, aparent, şi-a păstrat darurile intelectuale până la sfârşitul vieţii. Documentele de informare pregătite de secretarul de stat Henry Kissinger pentru preşedintele Gerald Ford, înainte de călătoria sa în China din decembrie 1975, susţin acest punct de vedere. Kissinger l-a informat pe preşedinte că, deşi dictatorul era foarte fragil din punct de vedere fizic, avea mintea foarte limpede. Mao a murit la vârsta de 81 de ani, la un an după întâlnire.

„Stilul laconic al lui Mao”, a scris Kissinger, „are mare profunzime şi sens. După cum veţi vedea din citirea transcrierilor din trecut, el foloseşte

analogii bogate, simbolism, aluzii şi are un umor destul de frust. îşi va respecta obiectivele din agenda personală într-o manieră aparent neoficială, chiar întâmplătoare, dar, până la final, va fi transmis toate punctele principale pe care doreşte să le expună, într-o manieră cuprinzătoare, deşi foarte economicoasă”.[3]

Interesele intelectuale ale lui Mao s-au reflectat în obiceiurile sale de lectură. El a fost un cititor vorace încă din copilăria petrecută la ţară, în provincia Hunan din China.

Până la vârsta de 8 ani, a locuit cu mama lui şi cu familia ei în Wen, unde toată lumea avea grijă de el. La fel ca Hitler, Mao şi-a adorat mama. Ambii şi-au iubit mamele mai mult decât pe oricine altcineva. în primii ani de viaţă lipsiţi de griji, mama, bunica maternă, doi unchi şi soţiile lor îl adorau pe micul Mao, care-şi va aminti cu afecţiune de acei ani.[4] Este posibil să ne imaginăm că răsfăţul de care a avut parte îl putea convinge pe un copil predispus să ajungă narcisist că era cea mai importantă persoană din lume, o lume care, după cum s-a exprimat chiar Mao, era „doar pentru mine".

La vârsta de 8 ani, Mao a fost trimis să locuiască cu tatăl său în Shaoshan, unde se născuse. Educaţia mai temeinică a lui Mao a început în jurul acelui moment. El s-a descurcat bine la şcoală, unde i-a memorat pe clasicii confucieni, chiar dacă şi el, şi colegii lui erau prea tineri pentru a-i înţelege. în afară de a scrie şi a citi, a învăţat şi despre istoria Chinei.[5]

Primele cărţi citite au fost „romane

istorice populare despre rebeliuni şi eroi militari neconvenţionali”.[6] Mai târziu, a început să citească ziarele, clasici chinezi şi cărţi de filozofie şi politică, un obicei la care nu a renunţat niciodată. Când era la putere, avea deseori patul pe jumătate acoperit cu materiale pe care le citea.

Tatăl său muncea din greu, dar nu era sărac. De fapt, era un mic fermier înstărit. Mai târziu, Mao i-a aplicat eticheta „ţăran bogat” tatălui său. Fost soldat, tatăl său era un om strict, gospodar şi cu opinii ferme cu privire la importanţa muncii şi a responsabilităţii. Viaţa lui Mao cu tatăl său era foarte diferită de cea petrecută cu familia îngăduitoare a iubitei sale mame. După cum i-a mărturisit lui Edgar Snow, un jurnalist american de care Mao s-a folosit ca să prezinte lumii o imagine agreabilă despre el, era bătut adesea de tatăl său. La fel ca Hitler, Mao a ajuns să-şi urască tatăl.

Mao era încăpăţânat şi adesea obraznic. Drept urmare, a trecut pe la mulţi profesori şi prin multe şcoli. Harnicul său tată se aştepta ca fiul să muncească la fel de mult ca el, în orice domeniu. După ce fiul său a fost dat afară din câteva scoli şi s-a arătat nemulţumit de câţiva profesori, tatăl şi-a simţit răbdarea pusă la încercare. în cele din urmă, a încetat să-i mai plătească educaţia.

La vârsta de 13 ani, băiatul s-a văzut nevoit să lucreze la ferma tatălui. Detesta munca manuală (şi atunci, şi la maturitate) şi a continuat să studieze pe cont propriu. Când Mao avea 14 ani, tatăl i-a aranjat căsătoria cu o verisoară în vârstă de 18 ani. Căsătoria nu s-a consumat, şi mireasa a

decedat un an mai târziu. Se pare că Mao nu l-a iertat niciodată, pentru că încercase să-l facă să se aşeze la casa lui şi să muncească din greu, pentru că încercase să-l împiedice să-şi petreacă timpul aşa cum dorea: citind, studiind şi reflectând. La 16 ani, Mao a fugit de acasă şi şi-a reluat studiile. A terminat şcoala elementară la Changsha, capitala provinciei Hunan, după care, a studiat literatura, istoria lumii şi filozofia chineză şi europeană.

în Hunan, Mao a intrat în contact cu ideile revoluţionare, care începeau să înflorească în China. Era o perioadă de schimbări radicale, fiindcă dinastia imperială Qing, aflată la putere de 267 de ani, s-a prăbuşit.

După o perioadă sigură şi fără întâmplări demne de menţionat, petrecută în armată, Mao s-a întors la şcoală. A absolvit Prima Şcoală Normală din Hunan, în 1918. Apoi s-a mutat la Beijing. în timp ce lucra la Biblioteca Universităţii din Beijing, unde ocupa o funcţie minoră, a întâlnit doi bărbaţi care aveau să contribuie, împreună cu Mao, la fondarea Partidului Comunist Chinez, în 1921: decanul Chen Duxiu şi bibliotecarul Li Dazhao. Până la acel moment, Mao publicase câteva articole în care discuta schimbările care aveau loc în societatea chineză şi nevoia unei reforme a proprietăţii asupra pământului. Reîntors în Hunan, a participat la viaţa politică locală, a organizat sindicate şi a promovat formarea grupurilor de activişti.

în curând, Mao a început să-şi dea seama de cât de utili s-ar fi putut dovedi ţăranii într-o mişcare revoluţionară. Se spune că Mao a folosit ţărănimea drept atu în luptele

sale.[7]

Această strategie a căpătat o importanţă mai mare după eşecurile răscoalei comuniste din 1927. Mao şi un grup mic de adepţi s-au retras la ţară, înfiinţând o bază într-o zonă muntoasă şi împădurită din provincia Jiangxi. în următorii doi ani, departe de alţi conducători comunişti, a recrutat o armată de ţărani. De asemenea, a încercat să iniţieze un sistem de agricultură colectivă.

După ani de luptă în condiţii dure împotriva duşmanilor săi, naţionaliştii chinezi şi invadatorii japonezi, Mao a devenit liderul de necontestat al Partidului Comunist Chinez. A fost numit preşedinte atât al Comitetului Central Comunist, cât şi al Biroului Politic, cel mai înalt organism de elaborare a politicilor din Comitetul Central al Partidului Comunist.

La sfârşitul anului 1949, după mai bine de două decenii de luptă, care au costat milioane de vieţi omeneşti, comuniştii au reuşit să-i gonească pe duşmanii lor naţionalişti pe mare şi apoi pe insula Taiwan. Mao a continuat să-şi consolideze funcţia de şef al partidului şi al guvernului şi a creat cultul personalităţii Preşedintelui Mao.

E de necontestat faptul că această figură istorică însemnată a schimbat China, o fostă naţiune eşuată, săracă, divizată, năpăstuită de căpeteniile militare şi exploatată de Marea Britanie şi de alte puteri occidentale. A îmbunătăţit serviciile medicale în toată tara. Dar dictatura lui a fost marcată de uriaşe catastrofe şi de dovezi ale firii sale nemiloase.

Bunăoară, în 1956, Mao a ţinut un discurs în care a spus că ar dori „să înflorească o sută de flori, să se lupte o sută de şcoli de gândire”, aşa încât a încurajat poporul chinez să-şi exprime liber sentimentele faţă de guvern. Mulţi l-au crezut. Au scris pe faţă despre ce credeau că nu făcea bine Partidul Comunist Chinez, Un an mai târziu, mulţi dintre acei scriitori au fost arestaţi. Unii au fost trimişi la închisoare, iar alţii în lagăre de muncă. Persoanele cu tulburare de personalitate narcisistă nu suportă criticile, E ca şi cum, în lipsa laudelor şi a manifestărilor explicite de respect, le-ar fi afectată profund imaginea de sine foarte nesigură, care are constant nevoie de laude şi linguşiri, Narcisiştii maligni, care se află în fruntea ţărilor, au mijloacele necesare de a răspunde în forţă la critici, spre nenorocirea celor care îndrăznesc să li se opună.

La nouă ani de la înfiinţarea Republicii Populare Chineze, dictatorul a pus la cale un plan, ca să nu mai depindă de economia globală, „Marele Salt înainte” a fost un eşec jenant şi a dat înapoi economia ţării. Programul a avut de suferit din cauza planificării şi organizării deficitare. Recoltele au scăzut, producţia a scăzut, iar populaţia a îndurat neajunsuri cumplite. Instruitul dictator împărtăşea disponibilitatea lui Stalin de a păstra puterea prin brutalitate, dar îi lipsea competenţa organizatorică a liderului sovietic,

Mao s-a retras din procesul de luare a deciziilor politice active şi le-a permis altor comunişti de rang înalt să-şi asume

responsabilitatea. Dar nu a renunţat niciodată la putere.

S-a opus cu tărie oricăror schimbări care ar fi echivalat cu ceea ce el numea „Restaurare capitalistă”. Politicile care nu se conformau viziunii sale erau ridiculizate şi numite „revizioniste”. Când premierul sovietic Nikita Hrusciov – un om care a fost martor la crimele lui Stalin, ca membru al cercului său de apropiaţi – a denunţat stalinismul, Mao a fost aproape sigur îngrijorat. Dacă politica lui Stalin putea fi denunţată în cea mai puternică ţară comunistă din lume, ce i s-ar fi putut întâmpla lui însuşi? Aşa că în anii ’60 a îndepărtat China de Uniunea Sovietică,

A început, de asemenea, să-şi regândească decizia de a renunţa la responsabilităţile legate de politica internă în favoarea tovarăşilor săi comunişti. Se temea că „lupta de clasă” pe care contase, ca să ajungă şi apoi să rămână la putere, era ignorată, în consecinţă, a venit cu o altă iniţiativă dezastruoasă – cel puţin pentru ţara sa: „Marea Revoluţie Culturală Proletară”, Era o manevră crudă şi necruţătoare de reafirmare a controlului şi de slăbire a concurentei sale în rândurile partidului. S-a folosit de studenţi radicali şi de civili organizaţi în aşa-numitele „Gărzi Roşii”, pentru a intimida grupuri mari din populaţia majoritar urbană, inclusiv membri de partid pe care Mao îi percepea ca pe o ameninţare la adresa poziţiei sale.

Se spune că, în timpul Revoluţiei Culturale din 1968, Mao ar fi vorbit despre sentimentele pe care le avea faţă de tatăl său. El le-a spus membrilor Gărzilor Roşii:

„Tatăl meu era un om rău,.. Dacă ar mai trăi astăzi, ar trebui să fie avionat”,[8] A fi „avionat” înseamnă să ţi se ridice cât mai sus braţele strânse la spate, în timp ce capul îţi este împins în jos. Era una dintre numeroasele metode chinuitoare de tortură folosite de gorilele lui Mao în deceniul sângeros de haos, care s-a încheiat în 1976 cu moartea dictatorului.

Pentru cei mai vehemenţi critici ai lui Mao, inclusiv pentru controversaţii biografi Jung Chang şi Jon Halliday, această situaţie ilustrează duritatea şi lipsa de empatie a dictatorului. Surse credibile estimează că au murit aproximativ 1,5 milioane de oameni, pentru ca el să-şi poată asigura cât mai bine poziţia. Haosul rezultat a afectat grav economia şi milioane de vieţi. Acei demnitari ai partidului comunist, în care Mao şi susţinătorii săi nu aveau încredere, au fost atacaţi, umiliţi, ucişi sau împinşi să-şi ia viaţa. Intelectualii erau luaţi în colimator, fără altă vină decât aceea de a fi fost intelectuali. Oamenii erau atacaţi, pentru că nu purtau haine potrivite. Conform celor mai vocali critici, narcisismul malign a făcut din Mao Zedong cel mai mare tiran ucigaş al secolului XX,

Hotărârea machiavelică a lui Mao de a folosi tineri, pentru a se menţine la putere, a avut efecte devastatoare, dar i-a fost de ajutor. Dictatorul a continuat să apere Revoluţia Culturală până a murit.

Un „profil” autobiografic

Este posibil ca Mao însuşi să fi furnizat dovezi ale aspectelor-cheie ale personalităţii

sale, încă de la începutul anului 1917, când avea 24 de ani. Potrivit lui Chang şi Halliday, Mao şi-a consemnat viziunea asupra moralităţii într-un comentariu lung: „Nu sunt de acord cu opinia că, pentru a fi moral, motivul acţiunilor cuiva trebuie să fie în folosul altora... Oamenii ca mine vor... să-şi satisfacă inima pe deplin şi, făcând acest lucru, avem automat cel mai valoros cod moral. Desigur, există oameni şi obiecte pe lume, dar sunt acolo numai şi numai pentru mine”.

Autocentrismul este în concordanţă deplină cu o trăsătură-cheie a narcisismului. Indiferenta fată de ceilalţi este o trăsătură-cheie a personalităţii antisociale, precum şi a celei narcisiste. Mao şi-a exprimat clar sentimentele: „Cei ca mine sunt datori numai fată de ei înşişi; nu avem nicio datorie fată de ceilalţi oameni”. Şi: „Sunt răspunzător doar pentru realitatea pe care o cunosc şi absolut deloc pentru orice altceva”.[9]

Chang şi Halliday susţin că acestea nu sunt, pur şi simplu, cuvintele unui tânăr lipsit de sentimente, cuvinte pe care ar putea cândva să le citească jenat, după ce s-a maturizat şi a acceptat responsabilităţi de adult. Mulţi părinţi ştiu, despre copiii lor, că pot prezenta semne incontestabile de narcisism. Dar aceste semne dispar, adesea, pe măsură ce copiii cresc. în cazul lui Mao, coautorii insistă asupra faptului că ar fi greşit să presupunem că el ar fi scăpat la maturitate de sentimentul exprimat la vârsta de 24 de ani. Pentru ei, aceste cuvinte descriu o amoralitate pe care Mao a

îmbrăţişat-o întreaga viaţă. Acestea au fost, după părerea lor, „elementele centrale ale caracterului său”.

Eminentul expert în istoria Chinei Jonathan D. Spence nu e de acord cu acest punct de vedere. El a sugerat că afirmaţiile lui Mao despre moralitate erau „o fază în trezirea unei conştiinţe novice”[10]. Dar faptele de mai târziu ale lui Mao, când a ajuns la putere, pun semne de întrebare serioase asupra acestei interpretări. Faptul că a început şi a încurajat crimele comise în timpul Revoluţiei Culturale pare să susţină punctul de vedere al mult-dispreţuiţilor Chang şi Halliday, mai mult decât pe cel al lui Spence şi al altor istorici respectaţi din mediul academic.

Spence şi alţi istorici nu au fost numai foarte critici faţă de biografia populară a lui Chang şi Halliday despre Mao, ci au scris şi o carte: *Was Mao Really a Monster? The Academic Response to Chang and Halliday’s „Mao: The Unknown Story”* (A *fost Mao realmente un monstru? Răspunsul academic la* Mao. Povestea necunoscută *de Changşi Halliday).*

Istoricii încep prin a observa că biografia pe care o dezaprobă „a fost primită cu braţele deschise de cei care făceau recenzii din presa populară şi a ajuns peste noapte în topul listei de cel mai bine vândute cărţi la nivel mondial. Puţine lucrări despre China scrise de autori occidentali au atins un astfel de impact”. De asemenea, observă că Chang şi Halliday nu au făcut referire şi nu au citat lucrările istoricilor din mediul a-cademic, inclusiv pe autorii cărţii care critică biografia populară.

Compilaţia de recenzii, reclamaţii şi critici include mai multe puncte valabile, inclusiv referinţe slabe şi citarea greşită de surse, în multe cazuri. Istoricii profesionişti s-au opus punctului de vedere unilateral al lui Chang şi Halliday faţă de Mao; ei au dreptate când susţin că autorii par să aibă un singur scop: să-l demonizeze pe Mao.

Viziunea mai sobră asupra locului ocupat de Mao în istorie stăruie asupra personalităţii sale; tinde să sublinieze că a fost una dintre cele mai importante figuri istorice ale secolului trecut. El a fost creditat, de exemplu, pentru rolul jucat în înfiinţarea Armatei Roşii şi pentru menţinerea revoluţiei în viaţă, în timpul lungii lupte a comuniştilor de la sfârşitul anului 1927 până în 1949 împotriva forţelor naţionaliste conduse de Chiang Kai-shek. Aceasta include perioada celui de- A1 Doilea Război Mondial, când China, slăbită puternic, a fost invadată de japonezi.

Chang şi Halliday îl prezintă pe Mao ca fiind rău, pur şi simplu: corupt, narcisist, machiavelic, lipsit de empatie şi de remuşcări. Pe scurt, pictează un portret al unui tiran narcisist extrem de malign. Ei nu fac niciun efort de a prezenta dovezi sau mărturii care ar sugera un alt punct de vedere. Fiecare eveniment din viaţa lui Mao este interpretat ca o dovadă a naturii sale patologice. Istoricii care-i critică pe Chang şi Halliday afirmă că observaţiile negative ale martorilor individuali sunt acceptate de cei doi fără verificare, că insinuările sunt prezentate ca fapte. Mai spun că, la examinarea detaliată a surselor din notele de subsol, acestea nu se susţin.

Respectatul biograf al lui Stalin, Simon Sebag Montefiore, a numit biografia „un triumf” în ziarul *Sunday Times* din Londra. La spus „un portret fascinant al tiraniei, degenerării, crimelor în masă şi promiscuităţii, un baraj de bombe revizioniste şi o cercetare superbă. Aceasta e prima biografie intimă şi politică a celui mai mare monstru dintre toţi”. În schimb, istoricul Bill Willmott a spus că ura lui Chang şi Halliday faţă de Mao i-a determinat „să selecteze, să citeze incorect şi să interpreteze greşit surse într-o asemenea măsură, încât niciuna dintre concluziile lor nu poate fi luată de bună”.[11]

Istoricii din mediul academic susţin că volumul nu este o lucrare ştiinţifică echilibrată, ci un „studiu extrem de selectiv şi chiar polemic, care-şi propune să- 1 demonizeze pe Mao” Se plâng că biografia îl înfăţişează pe Mao ca pe „un monstru egal cu sau mai rău decât Hitler sau Stalin şi un prost care a câştigat puterea prin viclenie înnăscută şi a guvernat prin teroare”[12]

Exact asta şi cred criticii lui Mao.

Este corect să-l comparăm pe Mao cu Hitler şi Stalin? Chiar şi după estimări conservatoare, politicile incompetente ale lui Mao au condus la moartea a 42,5 milioane de oameni.[13] Pe lângă decesele legate de Revoluţia Culturală, acestea includ 1 milion din diverse campanii şi 40 de milioane datorate direct foametei provocate de dezastrul numit „Marele Salt înainte”, şi anume campania nechibzuită dusă între 1958 şi 1960, pentru a realiza progrese utilizând cu precădere puterea umană în dauna maşinilor şi a investiţiilor financiare,

pentru a satisface nevoile agricole şi industriale ale Chinei. Mao nu a dat niciodată vreun semn că i-ar fi păsat de răul provocat şi pe care avea puterea de a-l opri. Pentru unele dintre victimele sale, să te plângi că Mao a fost comparat cu Hitler sau Stalin ar fi ca şi cum te-ai plânge de comparaţia dintre o panteră şi un jaguar sau leopard.

Ambele părţi din această dezbatere pot fi criticate: Chang şi Halliday, pentru prezentarea unei istorii populare (un gen îndeobşte desconsiderat de istoricii profesionişti), fără o documentaţie riguroasă şi, prin urmare, supusă îndoielii. Istoricii profesionişti ar putea fi criticaţi pentru că nu apreciază şi nu înţeleg aşa cum se cuvine natura personalităţii patologice a lui Mao, caracterizată de indiferenţă faţă de suferinţa pe care a provocat-o intenţionat sau din prostie. De fapt, ei apără rolul pe care l-a jucat Mao în aducerea Chinei la standardele secolului XX şi notează, adesea ca o paranteză, costurile acestui progres şi crimele asociate acestuia.

Editorii volumului *Was Mao Really a Monster?* suferă şi de ceea ce se cheamă *whataboutism.* Acest termen presupune să răspunzi unei acuzaţii, încercând să distragi atenţia unui cititor sau ascultător prin referire la un alt subiect, în maniera lui „Dar cum rămâne cu...?” Cetăţenii care au cunoştinţe în domeniu recunosc această strategie de dezbatere ieftină şi puerilă şi-şi dau ochii peste cap, când o aud. Consumatorii mai puţin sofisticaţi sunt distraşi, atunci când li se întâmplă. (De exemplu: „Uau! Ce sentinţă dură pentru

Paul Manafort, care i-a reprezentat în instanţă pe Ronald Reagan, Bob Dole şi mulţi alţi oameni politici de top şi a participat la campanii. Nu ştiam că Manafort era şeful Mafiei. Dar de ce nu spuneţi nimic despre Comey şi Hillary-cea-coruptă şi despre toţi ceilalţi? Foarte nedrept!”[14])

Editorii volumului *Was Mao Really a Monster?* folosesc această abordare, atunci când subliniază că Imperiul Britanic a fost responsabil pentru tot atâtea decese prin înfometare în India, pe cât a fost Mao în China. Ba chiar pun efectiv întrebarea: „Ce spuneţi despre decimarea populaţiei aborigene din Australia şi a indienilor americani din Statele Unite?”[15] Acestea sunt evenimente reale şi tragice, dar recurgerea la contraargumente de tipul „Da, dar ce ziceţi despre...?”, atunci când încearcă să submineze afirmaţiile cu privire la deficienţele lui Mao, tinde doar să le slăbească argumentaţia principală.

De exemplu, Spence şi-a încheiat critica faţă de Chang şi Halliday, reprezentanţi de frunte ai taberei „monstrul Mao”, spunând următoarele:

> „Citind această carte, m-am tot întrebat de ce istoricii ar trebui să fie corecti chiar şi fată de monştri patologici, dacă asta este cu adevărat ceea ce a fost Mao. Cel mai important răspuns este poate atât structural, cât şi conceptual. Fără unele încercări de corectitudine, nu există nicio nuanţă, nicio senzaţie de lumină şi întuneric. Monstrul, violent şi mortal, doar se prăbuşeşte pe o cale monstruoasă

creată de el însusi”.[16]

Este un exerciţiu interesant să examinăm propoziţia finală, care urmează reflecţiilor lui Spence despre abordarea folosită de istorici pentru a caracteriza un personaj ca Mao Zedong: „Dacă nu are conştiinţă, nu are o viziune semnificativă asupra unei lumi diferite, cu excepţia uneia în care este conducător suprem, în timp ce duşmanii lui sunt în mod constant umiliţi, iar poporul moare de foame, atunci nu putem învăţa nimic de la un astfel de om. Si aceasta este o concluzie în fata căreia, de-a lungul veacurilor, istoricii au încercat întotdeauna să reziste”.

Se poate argumenta că, probabil, istoricii ar trebui să nu mai încerce să reziste:

1. Psihologia modernă recunoaşte că aproximativ un procent din populaţia lumii nu are, efectiv, conştiinţă. Aceşti indivizi sunt denumiţi „psihopaţi”.
2. Medicina modernă recunoaşte că până la 6,2% dintre membrii unor comunităţi diferite nu au nicio viziune semnificativă asupra unei lumi diferite, cu excepţia uneia în care ei sunt conducători supremi. Aceşti indivizi sunt recunoscuţi ca având tulburare de personalitate narcisistă.
3. Indiferenta fată de umilirea şi înfometarea semenilor este coroborată consecvent cu lipsa de empatie, o trăsătură a psihopatiei şi a narcisismului.
4. Umilirea altora, inclusiv a duşmanilor, este o trăsătură comună personalităţilor psihopate şi narcisiste.

Contrar afirmaţiei lui Spence că „nu putem învăţa nimic” de la un lider care „nu are conştiinţă, nu are o viziune semnificativă asupra unei lumi diferite, cu excepţia uneia în care el este conducător suprem, în timp ce duşmanii lui sunt în mod constant umiliţi, iar poporul moare de foame”, putem, de fapt, să învăţăm că există o trăsătură-cheie a intersectării dintre natura umană şi istorie. Putem afla despre factori care contribuie la catastrofele umane, cum ar fi regimul lui Mao în China, şi tributul teribil pe care l-a plătit poporul chinez. Istoricii pot învăţa că există influenţe mai complexe asupra evoluţiilor istorice, că psihopatologia este şi va continua să fie un factor în desfăşurarea evenimentelor documentate, care oferă perspective istorice.

Psihois toria nedorită

Din anumite motive, aplicarea psihologiei în istorie, psihoistoria, nu este populară în rândurile multor istorici din mediul academic. Istoricii nu pot efectua experimente, pentru a-şi testa explicaţiile. Nu pot, pentru că istoria nu este o ştiinţă. Ei trebuie să se bazeze pe documente istorice şi alte înregistrări. Există puţine înregistrări istorice care oferă informaţii de încredere despre procesele de gândire sau viaţa interioară a subiecţilor pe care-i studiază. Jurnalele sunt adeseori scrise cu gândul la viitorii cititori şi, prin urmare, este posibil să nu reflecte cu exactitate adevăratele experienţe interioare ale celor care le scriu.

O altă provocare pentru psihoistorie este dată de contextul istoric şi de cultură.

Cultura influenţează comportamentul. Trebuie s-o luăm în considerare atunci când încercăm să înţelegem psihologia unei persoane. Unii istorici se întreabă dacă e potrivit să aplicăm modele psihologice moderne de personalitate figurilor care au trăit în trecut. Temerea lor este că există pericolul de a proiecta perspective contemporane asupra realităţilor din trecut, unde e posibil să nu se aplice.

Oamenii încă dezbat dacă mediul şi structura în care evoluează un personaj istoric sunt mai importante decât personajul istoric însuşi în determinarea cursului istoriei. Astfel de dezbateri de tip „A sau B" în mediul academic, aşa cum ar fi vechea dezbatere natură sau educaţie, pot fi adesea rezolvate, dacă le abordăm cu mintea deschisă: nu trebuie să fie A sau B. Pot fi ambele. în unele cazuri, A are mai multă influenţă. în alte cazuri, B are mai multă influenţă.

Cu toate acestea, mulţi istorici moderni sunt mai puţin preocupaţi să explice de ce un individ s-a comportat aşa cum s-a comportat, decât să lămurească şi să reconstituie influenţele şi tiparele istorice la scară largă. Aceste tipare primesc o importanţă mai mare decât detaliile despre apariţia şi cariera unei anumite persoane şi pot fi chiar considerate relativ banale în comparaţie cu marile tipare istorice. Această viziune susţine că, la întrebări despre istorie, nu se poate răspunde prin referire la povestea vieţii unei persoane sau la profilul său psihologic. O astfel de abordare ar putea duce la concluzia că, dacă Mao nu s-ar fi născut sau ar fi murit înainte

de a deveni conducător al
Partidului Comunist, tiparele şi orientarea evenimentelor istorice care au premers începutului secolului XX tot ar fi avut ca efect o tară asemănătoare cu China modernă.

Lăsând deoparte provocările abordării psihoistorice a istoriei, nu toţi istoricii minimalizează ororile dezvoltării Partidului Comunist în China, în favoarea schimbărilor sociale pe care le-a adus ţării. Maurice Meisner a fost un expert respectat în istoria Chinei secolului XX şi a predat la Universitatea din Madison, Wisconsin. El a recunoscut că preţul uman al luptei care a condus la ascensiunea comunismului în China, cu Mao ca lider, a fost „considerabil”. A menţionat milioanele de vieţi pierdute nu numai în lupta revoluţionară pentru controlul Chinei, ci şi „cele câteva milioane, care au fost persecutate politic”, după ce Mao a preluat puterea. Nici nu a ezitat să menţioneze „zecile de milioane care au pierit ca urmare a nenorocirilor politice numite Marele Salt înainte şi Revoluţia Culturală”, ambele, proiecte ale lui Mao. Meisner a considerat problema comparării „costurilor grele ale Revoluţiei” cu binele care a rezultat din ea o dilemă teribilă şi dureroasă. El credea că oamenii rezonabili ar putea rezolva această dilemă în moduri diferite.[17]

A rezolva dilema, desigur, nu înseamnă doar a o menţiona în treacăt. Meisner a părut să recunoască acest lucru, când a observat că rareori colegii săi istorici „au comparat costurile Revoluţiei cu beneficiile sale incontestabile”. Mai mult, el era de

părere că aceia care studiază serios situaţia din China au o obligaţie morală de a compara şi evalua aceste costuri.[18]

0 privire asupra unor trăsături de personalitate ale lui Mao

Una dintre caracteristicile definitorii ale narcisismului sever este contrastul dintre opinia grandioasă a unei persoane despre sine şi adevăratele ei abilităţi. Aceste persoane au o nevoie uriaşă de a fi lăudate. Pentru ele, criticile sau lipsa de laude din partea altora pot fi extrem de deranjante şi le pot trezi furia şi dorinţa de răzbunare într-un mod disproporţionat faţă de natura sau gravitatea insultei.

O persoană sănătoasă din punct de vedere psihologic va aprecia complimentele şi poate chiar şi linguşirile moderate, dar linguşirea exagerată îi va stârni suspiciuni. O persoană cu trăsături narcisiste extreme sau tulburare de personalitate narcisistă va saluta linguşirea, oricât de excesivă ar fi. în 1956, de exemplu, Mao a salutat linguşirile aduse de un colonel al forţelor aeriene, pe nume Hu Ping. Mao l-a promovat pe Hu în funcţia de şef al Statului Major al Forţelor Aeriene.

Potrivit lui Li Zhisui, medicul personal al lui Mao, din 1954 până la moartea dictatorului, în 1976, promovarea a fost strâns legată de linguşire. Li îşi amintea că promovarea se petrecea cu atât mai rapid, cu cât mai multe linguşiri primea Mao. în volumul său de amintiri, de altfel revelatoare, *The Private Life of Chairman Mao (Viaţa privată a preşedintelui Mao),* sunt evidente

caracteristicile de narcisist ale dictatorului. (Beneficiile linguşirii sunt limitate în dictaturi, desigur. La cincisprezece ani de la prima sa mare promovare, Hu Ping a fost închis, la ordinele lui Mao, când dictatorul epura armata de militarii despre care credea că le erau loiali duşmanilor săi.)

Narcisismul lui Mao era evident pentru aliaţii străini ai Chinei. în ciuda semnării unui „Tratat sino-sovietic de prietenie, alianţă şi asistenţă reciprocă”, în 1950, relaţiile dintre cele două ţări comuniste gigantice au început să se deterioreze şase ani mai târziu. La o întâlnire care a avut loc în timpul deceniului de disensiuni, Mao a încurajat o confruntare între o delegaţie sovietică şi lideri comunişti chinezi reuniţi la Beijing în decembrie 1959. Mihail Suslov era membru al delegaţiei sovietice. Câteva luni mai târziu, acesta şi- a informat şefii din Biroul Politic sovietic despre întâlnirea controversată. Cercetările istoricului Michael Sheng relevă că Suslov a declarat pentru Biroul Politic că „există elemente de vanitate şi aroganţă” în perspectiva prezentată de conducerea chineză. Mai mult, vanitatea şi aroganţa „sunt explicate în mare măsură de atmosfera cultului personalităţii tovarăşului Mao Zedong..., care, după toate aparenţele, a ajuns să creadă în propria infailibilitate”.[19]

La fel ca Stalin, Hitler şi alţi lideri narcisişti, şi Mao se bucura de adulaţia de care avea parte, în timp ce urmărea parade militare. Doctorul Li şi-a amintit că Mao era încântat şi plin de energie în zilele de paradă. Ulterior, el părea dezumflat şi nefericit săptămâni întregi.

Medicul lui Mao a raportat, de asemenea, semne importante de paranoia la pacientul său, observate prima dată când Mao avea în jur de 65 de ani şi a crezut că-i fusese otrăvită piscina. Când Mao avea 72 de ani, i-a spus lui Li că locuinţa în care stătea era „otrăvitoare”. Mao s-a mutat, dar paranoia a persistat. De data aceasta, despotul vârstnic era convins că se ascundea cineva în podul casei. Gărzile de corp au găsit două pisici sălbatice în pod, iar această explicaţie ar fi mulţumit pe cineva care nu suferea de paranoia. Dar frica lui Mao a persistat. El şi anturajul s-au mutat din nou. Şi, după câteva zile, a trebuit să se mute iarăşi.

Anul următor, la Beijing, în timp ce locuia din nou în complexul său personal, şi-a exprimat teama că una dintre clădiri fusese otrăvită. S-a mutat din nou. Medicul a spus că această paranoia a continuat cât a mai trăit Mao. Se pare că personalitatea neîncrezătoare a lui Mao, ca şi a lui Stalin, a evoluat odată cu înaintarea în vârstă, până când paranoia a fost atât de puternică, încât s-a apropiat sau poate chiar a ajuns la nivelul unei tulburări de personalitate.

Mao a dat, de asemenea, semne clare că nu avea remuşcări pentru acţiunile sale. Persoanelor psihopate le lipseşte o conştiinţă care să funcţioneze asa cum se întâmplă la majoritatea oamenilor. Conştiinţa este un soi de voce interioară, care ne spune când ne situăm pe latura corectă sau greşită din punct de vedere moral a unei probleme sau a unui fapt. Abilitatea de a ignora vocea sau sentimentul interior, sau absenţa completă a acestuia, este o caracteristică a profilului lui Mao.

Conştiinţa, susţinea el, „nu este bună decât pentru a te înfrâna, nu pentru a ţi se opune. Iar înfrânarea este folositoare pentru o mai bună finalizare a impulsului”.

în timpul ascensiunii sale la putere, când comuniştii luptau împotriva naţionaliştilor, Mao şi-a trădat colegii – pe cei pe care i-a considerat rivali – pentru a câştiga putere. A emis ordine pentru ca unii oameni să fie asasinaţi brutal, mult mai brutal decât era necesar pentru a-i executa. Şi-a abandonat copiii, şi-a ignorat soţiile. Toate aceste fapte sunt în concordanţă cu caracteristicile narcisismului malign, dar nu li s-a opus niciodată vreo urmă de conştiinţă pe care ar fi avut-o viitorul despot chinez. Nici nu au fost prea mult înfrânate, cu excepţia cazului în care primea reacţii negative la excesele sale din partea sponsorilor săi sovietici sau a superiorilor din Partidul Comunist, care să-l convingă că era în interesul său să se oprească temporar.

„Mie nu mi-e teamă de războiul nuclear” a spus conducătorul comunist chinez într-un discurs rostit în 1957. „Există 2,7 miliarde de oameni pe lume, nu contează dacă unii vor fi ucişi. China are o populaţie de 600 de milioane; chiar dacă jumătate dintre aceştia sunt ucişi, mai sunt încă 300 de milioane de oameni. Nu mi-e teamă de nimeni.”[20] Supravieţuirea lui Mao în această situaţie ipotetică ar fi fost asigurată. Eşaloanele superioare ale Partidului Comunist aveau la dispoziţie adăposturi antiatomice. Iar cei 300 de milioane de chinezi, despre care Mao spunea că nu l-ar fi deranjat să vadă cum mureau într-un război nuclear, nu ar fi avut loc în adăposturile rezervate lui Mao şi

camarilei de care avea nevoie pentru a conduce cât şi ce ar mai fi rămas din ţară. 300 de milioane de victime potenţiale erau „lucruri” pentru el, nu fiinţe umane. îi lipseau conştiinţa şi simţul empatiei. Spre deosebire de ei, numai el conta.

încă de pe vremea când trăia în China rurală, împreună cu adepţii săi, înainte de a prelua controlul asupra ţării, Mao „rechiziţiona” frecvent cele mai confortabile, ba chiar luxoase case sau clădiri din zonele pe care le ocupa. De obicei, se asigura că exista un plan de evadare şi de fugă din reşedinţa respectivă (o măsură de precauţie evidentă, pe care Osama bin Laden nu a reuşit s-o ia pe 2 mai 2011, când a fost ucis de forţele speciale americane în dormitorul său de la etajul doi al casei din Abbottabad, Pakistan).

Istoricii şi psihologii au sugerat că ura faţă de intelectuali a avut o influenţă importantă asupra dictatorului. Mao a câştigat puterea, identificându-se cu populaţia rurală şi susţinând că promova interesele ţăranilor. El nu fusese acceptat de comuniştii intelectuali, în timp ce aceştia se luptau pentru a obţine controlul asupra Chinei. Conform acestui punct de vedere, Mao, cu narcisismul caracteristic, a întreţinut o ură profundă faţă de cei care l-au insultat sau nu i-au acordat respectul pe care şi-l dorea. Se spune că i-a urât pe intelectuali şi nu a avut încredere în ei până la moartea sa, în 1976.

Acest dispreţ faţă de intelectuali şi munca lor, combinat cu narcisismul şi paranoia lui Mao, ajută la explicarea extremelor atinse de susţinătorii săi în timpul Revoluţiei

Culturale, când elita Chinei a fost abuzată, închisă, ucisă sau exilată la muncă la ţară, totul cu încurajarea preşedintelui Mao.

Deşi numele lui Hitler este cel mai frecvent asociat cu conceptul de dictator malefic, acţiunile lui Mao îl fac unul dintre liderii care au ucis cei mai multi oameni din toate timpurile. Istoricii estimează că politicile sale au provocat moartea a 40 până la 70 de milioane de persoane. Acest narcisist malign a provocat moartea victimelor sale prin înfometare, prin suprasolicitare în lagăre de muncă şi prin execuţii.

Moştenirea lui Mao

>

Sinologul Stuart Schram (fost expert în fizică nucleară şi istorie politică franceză) a petrecut o jumătate de secol studiind, comentând şi traducând operele lui Mao Zedong. El a fost de acord că politicile greşite ale lui Mao au condus la decesul a aproximativ 40 de milioane de persoane doar din cauza foametei. Decedat în 2012, Schram e considerat unul dintre cei mai importanţi experţi din lume în viaţa şi activitatea lui Mao. Cu ocazia unei conferinţe de trei zile la Harvard, dedicată operei sale, în decembrie 2003, el a împărtăşit câteva gânduri despre Mao.[21]

Schram a declarat că cei 27 de ani petrecuţi de Mao ca sef al Partidului Comunist Chinez au fost caracterizaţi de „judecată defectuoasă, refuz de a înfrunta faptele, impetuozitate şi răzbunare. Făcuse din loialitatea faţă de propria persoană piatra de temelie a gândirii ideologice, iar

convingerea că partidul devenise revizionist a acoperit ca o frunză de smochin o dictatură din ce în ce mai autocratică”.

- De ce Mao nu era privit ca Stalin, Hitler şi alţi dictatori? a fost întrebat Schram.

- în multe privinţe, a răspuns el, instinctele lui politice erau sănătoase. A încercat să investească în poporul chinez. Dar sentimentele lui personale erau emoţionale, distorsionate şi isterice, iar aceste trăsături l-au acaparat din ce în ce mai mult, în anii ’50. Dar, în ciuda gafelor şi a crimelor îngrozitoare, a fost un mare lider, care a încercat să facă tot ce era mai bun pentru China. Cred că asa îsi va aduce lumea aminte de el.

Probabil că victimele şi supravieţuitorii lagărelor sale de muncă, ai taberelor de reeducare, ai epurărilor, ai foametei din timpul Marelui Salt înainte şi ai terorii Revoluţiei Culturale nu ar fi întru totul de acord.

După moartea lui Mao, câţi oficiali comunişti chinezi au supravieţuit Revoluţiei Culturale a dictatorului au reuşit să câştige controlul asupra guvernului, după ce i- au învins pe cei care au susţinut planurile nerealiste ale lui Mao pentru China. Noul guvern a abandonat multe dintre principiile maoismului. Agricultura a fost decolectivizată. A luat avânt comerţul cu alte ţări. Pentru a ajuta economia, modelul comunist nereuşit a fost înlocuit cu unul care a permis mai multă libertate în antreprenoriat.

Din păcate, libertatea deplină pentru poporul chinez nu a fost nici acum inclusă în noile politici. Guvernul comunist post-Mao

continuă să cenzureze presa. Liderii actuali se tem atât de tare de posibilitatea ca Partidul Comunist să înceteze să existe şi, implicit, poziţiile lor în vârful ierarhiei să dispară, încât îi închid fără proces pe criticii regimului şi pe activiştii pentru drepturile civice. Moştenirea lui Mao poate fi văzută şi în votul Congresului Naţional al Poporului din martie 2018 în favoarea eliminării limitei de două mandate prezidenţiale – în vigoare din anii ’90 – pentru liderul comunist chinez Xi Jinping. La fel ca Mao, Xi poate fi „conducător pe viaţă”, într-o ţară care nu reuşeşte să respecte drepturile cetăţenilor, dacă aceştia îndrăznesc să protesteze.

La cinci ani după moartea lui Mao, Comitetul Central al Partidului Comunist a adoptat o rezoluţie care critica acţiunile lui Mao după ce instituise eşuatul „Mare Salt înainte”, în 1958. Această rezoluţie nu menţiona nimic despre milioanele de oameni care au murit din cauza incompetenţei şi crimelor lui Mao. A reafirmat, în schimb, rolul dictatorului de „mare conducător şi ideolog al revoluţiei comuniste chineze”.[22] Te întrebi câte milioane de oameni ar fi trebuit să mai moară, pentru ca Mao să nu mai fie considerat un mare lider.

Capitolul 7. „Cutia neagră”

La începutul lunii octombrie 2008, doi analişti de la Biroul de Informaţii şi Cercetare *(Bureau of Intelligence and Research* – INR) din cadrul Departamentului de Stat american mergeau cu maşina pe o vreme umedă, cu o temperatură de vreo 20 de grade Celsius, la Tokio. Aveau programată o întâlnire cu oficiali de cel mai înalt nivel din serviciile de informaţii japoneze. Ii însoţea superiorul lor, secretarul-adjunct pentru INR. De la crearea sa, în 1945, scopul principal al Biroului fusese acela de a le furniza diplomaţilor americani informaţii şi analize despre guvernele străine, personalul şi planurile acestora.

Câţiva oameni care au participat la şedinţa din acea zi de marţi purtau uniforme. Aceia erau reprezentanţi ai Ministerului Apărării din Japonia. Restul, ca şi angajaţii civili ai Ministerului, purtau haine civile.

Oficialii serviciilor de informaţii se întâlneau în capitala Japoniei, pentru a discuta despre ameninţările continue şi crescute la adresa aliatului de cursă lungă al Statelor Unite. O parte dintre temele dezbătute în acea zi reflectau îngrijorarea tot mai mare a Japoniei cu privire la conducerea Coreei de Nord. La începutul anilor 2000, Japonia avea la fel de multe motive să fie îngrijorată de ameninţările externe, precum se întâmplase în timpul Războiului Rece.

După înfrângerea Japoniei în Al Doilea Război Mondial – şi experienţa îngrozitoare a celor două mari oraşe distruse de bombele nucleare –, la insistenţa Statelor Unite, ţara se ferise de bunăvoie să-şi construiască o comunitate puternică şi robustă de informaţii militare. În schimb, se bazase foarte mult pe Statele Unite, pentru securitate şi rapoarte de informaţii. Dar, în ultimii ani, China devenise mai agresivă în eforturile ei de a-şi extinde influenţa în Asia de Est. în acelaşi timp, implicaţiile problematice ridicate de frecvenţa cu care Coreea de Nord promova abordări ameninţătoare ale relaţiilor internaţionale deveniseră şi mai alarmante.

Bineînţeles, ameninţarea reprezentată de Coreea de Nord e deosebit de îngrijorătoare pentru o naţiune care are o experienţă la primă mână în privinţa suferinţelor provocate de puterea distructivă a bombelor atomice care utilizează fisiunea nucleară. Acum oficialii japonezi din domeniul apărării ştiau că arme termonucleare mai puternice, care utilizează fisiunea nucleară ca detonator pentru a declanşa reacţiile de fuziune nucleară, ar fi fost, într-o bună zi, la doar câteva minute distantă de insulele lor. Oameni care nu au avut niciodată rude sau compatrioţi incineraţi de o bombă nucleară sau care să se fi îmbolnăvit din cauza radiaţiilor vor fi, desigur, îngrijoraţi de ameninţarea unui atac nuclear. Dar îngrijorarea creşte şi mai mult, atunci când un astfel de atac este încă prezent în memoria istorică naţională. Şi mai grav este că s-ar repeta cu o putere explozivă şi mai

mare. în situaţia în care Coreea de Nord, o naţiune fără reguli, făcea un efort hotărât pentru dezvoltarea unor arme nucleare mult mai puternice decât cele 15 000 de tone echivalent-TNT aruncate peste Hiroshima, şi mai puternice decât cele 21 000 de tone echivalent- TNT căzute peste Nagasaki, în 1945.

Până în 2008, ameninţări precum cele venite de dincolo de Marea Chinei de Est şi strâmtoarea Coreei inspiraseră Japonia să-şi intensifice capacităţile de spionaj şi obţinere de informaţii analitice. în consecinţă, reprezentanţi ai Serviciului de Informaţii şi Analiză din cadrul Ministerului japonez al Afacerilor Externe şi specialişti din cadrul Agenţiei pentru Informaţii privind Securitatea Publică a Ministerului Justiţiei, şi de la Biroul de Cercetare a Informaţiilor (CIRO) de pe lângă Cabinetul premierului plănuiau să actualizeze abilităţile şi capacităţile de colectare de informaţii, inclusiv de analiză şi spionaj.

Reprezentanţi ai tuturor acestor organizaţii au participat la întâlnirea de la Tokio, în timpul căreia au discutat o serie de subiecte cu cei trei americani. Au vorbit despre poziţia Japoniei cu privire la securitatea cibernetică. Au discutat despre evenimentele recente din Georgia, Pakistan şi China, Iar japonezii i-au informat pe americani despre schimbările care aveau loc în comunitatea de informaţii niponă. Directorul de cabinet al premierului japonez şi al Biroului de Cercetare a Informaţiilor a explicat că unul dintre obiectivele sale principale era de a construi o reţea de spionaj. Recunoscând că Japonia, în 2008,

nu avea experienţă, cunoştinţe şi personal pentru a grăbi înfiinţarea organismului HUMINT – capacitatea umană de colectare a informaţiilor –, el a explicat că intenţiona să construiască noua unitate de spionaj foarte încet.

Când discuţia s-a concentrat pe Coreea de Nord, directorul general al Serviciului de Informaţii şi Analiză din Ministerul Afacerilor Externe le-a explicat vizitatorilor de la INR ce ştia agenţia sa despre stabilitatea Coreei de Nord şi sănătatea liderului său de atunci, Kim Jong-il, în acel moment, dictatorul mai avea încă trei ani şi două luni de trăit; avea să moară pe 17 decembrie 2011,

La trei săptămâni după întâlnirea dintre japonezi şi americani, INR de la ambasada SUA din Tokio a trimis o telegramă către Departamentul de Stat de la Washington, D,C„ către CIA şi diverse ambasade americane. Acest rezumat al întâlnirii de la Tokio indica în mod clar problemele cu care se confruntau analiştii de informaţii – inclusiv cei cinci ofiţeri de informaţii japonezi de la agenţia centrală, care lucrau la acest proiect – când încercau să adune informaţii despre conducerea de stat nord-coreeană. A devenit clar atunci că nici americanii, nici japonezii nu ştiau multe despre Kim Jong-il sau despre familia sa, inclusiv despre mezinul Kim Jong-un, care avea să devină succesorul desemnat de tatăl său peste trei ani şi ceva.

Statul nord-coreean era pe atunci şi continuă să fie unul dintre cele mai secretoase de pe planetă. Puţine informaţii, dincolo de cele conţinute în materialele de

propagandă sau în lăudăroşenia ameninţătoare, au ajuns vreodată în mass-media occidentală sau la serviciile de informaţii din Vest.

întâlnirea dintre oficialii japonezi de informaţii şi analiştii Departamentului de Stat american a confirmat dificultatea creată de lipsa de informaţii pentru cei care încearcă să adune date despre gândirea liderilor unor state secretoase, poliţieneşti, în timpul întâlnirii, un funcţionar de rang înalt din cadrul INR le-a spus oficialilor japonezi că e dificil să speculezi ce ar putea face liderii nord-coreeni în viitor, din cauza lipsei informaţiilor disponibile pentru a fi analizate.

Ani de speculaţii

Lipsa materialelor-sursă capabile să ofere o perspectivă asupra minţii lui Kim Jong-il şi a succesorului său, Kim Jong-un, a fost o problemă cu mult înainte de întâlnirea de la Tokio şi a rămas o problemă ani buni după aceea, în ciuda eforturilor multor cercetători din mediul academic şi analişti guvernamentali, care au tot sperat să poată înţelege modul în care gândesc membrii familiei conducătoare a Coreei de Nord, Nu existau „cârtiţe” în cercul apropiat de conducere, care să ofere o perspectivă asupra personalităţii membrilor familiei Kim, Erau foarte puţine articole de presă, cărţi, memorii sau chiar bârfe care să furnizeze informaţii utile. Astfel s-a ajuns la unele presupuneri înşelătoare despre ce fel de bărbaţi erau tatăl şi fiul (care a fost denumit „cel mai misterios lider din

lume”[1]).

Este uşor de evidenţiat câte una dintre trăsăturile întunecate prezente la dictatori mai cunoscuţi. După cum am văzut, la fel ca şi alţi dictatori, Stalin manifesta trăsături paranoide. Faptul că punem în centrul atenţiei paranoia lui Stalin ne ajută să apreciem atât un aspect dominant al personalităţii lui, cât şi să înţelegem ceva despre paranoia arătată de Hitler, Mao, Saddam Hussein şi alţi tirani. Ştim destule despre Mao, ca să ne dăm seama c-ar putea fi folosit ca exemplu de paranoia sau narcisism dictatorial? Dar machiavelismul lui Mao a fost atât de evident, în perioada în care a ajuns la putere şi şi-a înşelat, trădat şi manipulat colegii comunişti, încât serveşte ca un bun exemplu al acestei caracteristici a personalităţii unui tiran.

Mao, Stalin, Saddam Hussein şi chiar Idi Amin Dada erau convinşi că erau singurii calificaţi să-şi conducă ţările şi, adesea, chiar şi ţările suficient de ghinioniste, pentru a se învecina cu ale lor. Hitler a oferit şi mai multe indicii despre asumarea acestor calificări unice de a conduce. După cum s-a discutat în primul capitol, dictatorul german era sigur că fusese ales de o putere superioară, pentru a conduce Germania către un Reich de o mie de ani. Anumite note din cartea sa *Mein Kampf,* comentarii private şi declaraţii mai mult sau mai puţin oficiale, exprimate faţă de colegi, arată clar că a crezut cu adevărat în ideea aproape delirantă că el, personal, era destinat să conducă Germania şi Europa. A fost atât de ataşat de această idee, încât a devenit

exponentul principal, „dictatorul-afiş” al complexului mesianic.

Lipsa istorică a materialelor-sursă despre actualul lider al Coreei de Nord face dificilă alegerea unei caracteristici a personalităţii sale, care să poată fi evidenţiată, dacă ţinem cont că ţara este în mare parte izolată de restul lumii de la fondarea ei, cu peste 70 de ani în urmă. Din cauză că există mai degrabă întrebări, speculaţii şi mister în legătură cu Kim Jong-un decât informaţii utile unui profil psihologic, el este un bun exemplu de subiect care a inspirat caracterizări inexacte şi înşelătoare, înainte ca timpul şi experienţa să ducă la o evaluare mai rezonabilă. De asemenea, Kim ilustrează dictatorul de tip „şef de stat mafiot” care este în măsură să-şi asume funcţia cu ajutorul tatălui său, după ce fraţii i-au fost descalificaţi. El nu a trebuit să omoare şi să se târască pe coate prin ierarhia revoluţionară, la fel ca Stalin şi Mao, sau să petreacă decenii conducând un partid minoritar, înainte să acceadă la un birou guvernamental, aşa cum i s-a întâmplat lui Hitler.

Psihiatrul Jerrold Post a evidenţiat perfect starea de fapt, când a declarat, pentru reporterii de la Reuters: „Nu vom reuşi niciodată perfect, dar trebuie să facem tot posibilul să înţelegem cum vede Kim lumea”.

Impresii şi caracterizări greşite

Când Walter Langer pregătea profilul lui Adolf Hitler, el se găsea la mii de kilometri depărtare de subiectul analizei sale. Era

limitat de utilizarea de surse secundare de informaţii şi de interviuri cu cunoscuti şi alte persoane care avuseseră interacţiuni personale cu dictatorul. Dar Germania, cel puţin până la izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost o ţară relativ deschisă. Turişti precum tânărul John F. Kennedy au călătorit fără probleme şi au văzut cu ochii lor efectele fascismului şi ale antisemitismului emergent asupra cetăţenilor şi celor desemnaţi ca „indezirabili”.

Astăzi Langer ar fi recunoscător, fără îndoială, dacă nu ar trebui să realizeze un profil psihologic al liderului unei ţări închise, „solitare” – bunăoară, o ţară precum Republica Populară Democrată Coreeană, mai cunoscută sub numele de „Coreea de Nord”. Această dictatură comunistă a fost în mare măsură izolată de o mare parte a lumii, din momentul în care a apărut, după înfrângerea din 1945 a Japoniei şi până în prezent.

Psihologii şi psihiatrii care lucrează pentru agenţii guvernamentale trebuie să se bazeze pe aceleaşi tipuri de surse, ca să-şi poată forma o părere şi să emită judecăţi despre conducătorii Coreei de Nord, aşa cum fac şi atunci când alcătuiesc profilurile unor lideri din societăţi mai deschise. Dar, în acest caz, există mai puţine memorii, filme şi discursuri pe care să le studieze. Plus că, deşi cei care evadează din regimul represiv sunt, în mod obişnuit, chestionaţi de specialiştii agenţiei de informaţii sud-coreene, care împărtăşesc unele informaţii cu alte guverne şi cu Naţiunile Unite, există

puţine mărturii de la oameni care au fost apropiaţi de actualul dictator, conducătorul suprem Kim Jong-un. Până la mijlocul anului 2015, liderii nord-coreeni nu părăsiseră niciodată Coreea de Nord pentru scopuri sau evenimente diplomatice semnificative sau prelungite.

Un oficial din SUA, familiarizat cu ultimele eforturi de a-l înţelege pe Kim, a confirmat că analiştii erau împiedicaţi să lucreze de aceleaşi probleme întâlnite cu ani în urmă. Oficialul anonim a declarat pentru Reuters că „informaţiile directe despre Kim rămân limitate – o «cutie neagră»... –, mai ales având în vedere lipsa de spioni şi informatori la faţa locului şi dificultăţile spionajului cibernetic într-o ţară în care utilizarea internetului este minimă” Nu mai departe de aprilie 2018, Daniel Coats, directorul structurilor americane de informaţii, descria sarcina de a aduna informaţii despre conducerea Coreei de Nord ca fiind „una dintre cele mai dificile întreprinderi de colectare de date, din câte există”.[4]

Problemele asociate cu încercarea de a prezice comportamentul lui Kim, pornind de la mai puţine surse de informaţii decât au fost disponibile pentru alţi lideri străini, sunt reflectate în primele declaraţii ale analiştilor guvernamentali. De pildă, la doi ani după ce Kim Jong-un a preluat puterea, în 2011, un analist din domeniul apărării l-a comparat cu un căţeluş, care „nu a fost dresat sau îngrijit şi, prin urmare, nu se teme de nimic”[5]. Mai mult, analiştii de la CIA avertizaseră că era posibil ca dictatorul nord-coreean să nu reziste mult, după ce

ajunsese la putere. Alţi experţi în probleme nord-coreene îl priveau pe Kim ca pe o enigmă. Tot ce puteau face era să teoretizeze că, de exemplu, „retorica belicoasă a tânărului Kim reprezintă, probabil, un strigăt disperat de legitimitate, mai degrabă decât un apetit autentic pentru luptă”.[6]

Un expert din Coreea de Nord a declarat, pentru *The Washington Post,* că Kim Jong-un are un complex de inferioritate. Kongdan Oh Hassig, de la Institutul pentru Analize în Domeniul Apărării, a spus despre Kim că „încearcă să arate că are o minte strategică şi că armata îl sprijină, şi că nimeni nu i se opune”.

Este posibil ca mai-tânărul Kim să fi urmărit aceeaşi abordare în relaţiile cu străinătatea, ca şi tatăl şi bunicul său, înaintea lui. Proferarea de ameninţări belicoase urmate de declaraţii mai moderate, care sugerează posibilitatea dialogului, este comportamentul tipic liderilor nord-coreeni de zeci de ani. Sau poate Kim urmează, pur şi simplu, manualul tiranului, pe care l-a moştenit. Analize ulterioare sugerează că această explicaţie este mai probabilă decât atribuirea acţiunilor sale unui complex de inferioritate, deşi e de aşteptat ca oricine a primit conducerea unei dictaturi să experimenteze şi sentimente de nesiguranţă. Acestea din urmă pot fi uşurate temporar şi, de obicei, sunt compensate, pentru o vreme, prin epurări sângeroase menite să elimine ameninţările şi să-i încurajeze pe supravieţuitori să fie loiali. Exact asta a făcut Kim în primii săi câţiva ani de

stăpânire.

La trei ani după ce moştenise Kim dictatura tatălui său, experţii în Coreea de Nord au recunoscut că „cea mai profundă perspectivă asupra gândirii tânărului lider [...] poate veni din partea singurului american cu care se ştie că s-a întâlnit: [Dennis] Rodman, fosta vedetă de baschet, un personaj care a călătorit anul acesta la Phenian" Amator de baschet încă din zilele petrecute la colegiu în Elveţia, Kim l-a primit pe fostul jucător profesionist, când Rodman a vizitat Coreea de Nord.

„El [Kim] vrea ca [preşedintele] Obama să facă un singur lucru: să-l sune", a spus Rodman într-un interviu la ABC News despre călătoria sa de la sfârşitul lunii februarie. „Mi-a zis: «Dacă poţi, Dennis, nu vreau să fac război. Nu vreau să fac război».”[7]

La patru ani după ce Kim ajunsese la putere – în ciuda contribuţiei lui Dennis Rodman la înţelegerea motivaţiilor lui Kim profilul realizat de Mark Bowden în revista *Vanity Fair* demonstrează că eticheta enigmei era încă intactă: „Nimic nu-l defineşte mai bine pe Kim decât faptul că ştim atât de puţine despre el. Când sunt întrebaţi, chiar şi cei mai respectaţi specialişti externi în Coreea de Nord, din Statele Unite şi din Coreea de Sud – ca să nu mai vorbim despre cei de la Casă Albă –, oferă invariabil detalii pentru care se dovedeşte că sursa este fie Dennis Rodman, fie un bucătar japonez de *sushi,* pe nume Kenji Fujimoto, care a fost angajat de familia conducătoare din 1988 până în 2001 şi care acum se ocupă de vânzarea unor

detalii banale despre membrii ei (cum ar fi faptul c-ar fi fost trimis odată la Beijing de Kim Jong-il, să-i cumpere ceva de mâncare de la McDonald's)"[8]

Kenji Fujimoto este pseudonimul fostului bucătar de *sushi* care a lucrat pentru familia conducătoare a Coreei de Nord. Este adevărat că ani de zile a fost o sursă primară de informaţii despre familia Kim şi a oferit chiar o oarecare perspectivă asupra lui Kim Jong-un, înainte ca acesta să moştenească guvernarea în 2011, după moartea tatălui său. Directorul de cabinet al premierului japonez şi şeful Biroului de Cercetare a Informaţiilor le-a spus analiştilor Departamentului de Stat american, în 2008, că oamenii lui citiseră cartea domnului Fujimoto foarte atent şi erau de părere că acolo se găseau indicii importante pentru înţelegerea comportamentului lui Kim Jong-un.

La cinci ani după ce Kim devenise „liderul suprem" al Coreei de Nord, nu existau încă informaţii relevante despre personalitatea sa. De exemplu, aceste informaţii nu se reflectau în comentariile despre Kim ale unui candidat la preşedinţie, fost dezvoltator imobiliar, proprietar de cazinou, vedetă de televiziune şi promotor al unei mărci care-i purta numele, Donald J. Trump. în schimb, domnul Trump îl descria pe Kim ca „un om rău" şi „acest maniac". Un an mai târziu, preşedintele Trump l-a caracterizat pe Kim ca fiind „dus cu pluta", „maniac" şi „om nebun". Apoi, în timpul unui discurs la Naţiunile Unite, preşedintele s-a referit astfel la Kim: „Omul-Rachetă se află într-o misiune sinucigaşă pentru el

însuşi”.

Donald Trump încerca să-l minimalizeze pe dictatorul înalt de sub 1,70 m, care obţinuse cu succes atât arme nucleare, cât şi capacitatea de a le trimite către ţinte de peste mări. Această realizare îndelung aşteptată i-a dat regimului represiv suficientă putere de negociere, pentru a determina SUA să ia în considerare în mod serios o întâlnire faţă în faţă între preşedintele SUA şi Kim. Ameninţarea armelor nucleare nord- coreene a schimbat balanţa negocierilor, într-o vreme în care Kim se lupta să facă faţă sancţiunilor economice grele, pe care cu disperare le dorea ridicate, şi i-au oferit o şansă de a-şi spori prestigiul la nivel internaţional, în ciuda antecedentelor atroce de încălcare a drepturilor omului din ţara sa.

Cinci ani mai târziu, analiştii încercau să îmbunătăţească profilul creat lui Kim, în pregătirea unei întâlniri programate între el şi preşedintele Trump. încă se confruntau cu provocarea de a realiza un profil psihologic al secretosului lider, care a rămas o necunoscută pentru aproape toată lumea. Cei câţiva oameni care i-ar fi putut ajuta pe analişti să întocmească un profil riguros al dictatorului se găseau în Coreea de Nord şi, oricum, nu erau prea dispuşi să ajute.

Un demon. Rău. Impulsiv. Iraţional. Aşa era perceput Kim Jong-un, înainte să se întâlnească cu preşedintele sud-coreean Moon Jae-în, în 2018. „înainte, avea o imagine notorie”, a spus consilierul prezidenţial pentru afaceri intercoreene, Moon Chung-în, în urma întâlnirii.[8]

După întâlnirea la nivel înalt de la Singapore, din iunie 2018, tonul evaluării personale a domnului Trump asupra dictatorului coreean s-a schimbat. El s-a referit la Kim Jong-il ca fiind „onorabil", un lider cu care îşi formase o „legătură specială". Preşedintele a stabilit că „el a fost foarte deschis şi, cred, foarte onorabil". A folosit cuvântul „excelent”, pentru a se referi la Kim, fiindcă, anterior întâlnirii lor, acesta fusese „drăguţ" să elibereze trei cetăţeni americani captivi de luni întregi. Inconsecvenţa lui Donald Trump în ceea ce-l priveşte pe Kim – insultele urmate de elogii – nu trebuie să fie considerată un profil psihologic serios, desigur. în schimb, face parte din stilul spectaculos al autointitulatului negociator de compromisuri, aplicat acum în diplomaţie – un „negociator" necooperant este întru totul rău, dar, atunci când cooperează, devine „foarte onorabil". Folosirea linguşirilor faţă de un tiran ucigaş poate fi scuzată, dacă se urmăreşte obţinerea unui rezultat mai important, adică denuclearizarea unei naţiuni care nu respectă regulile.

Un specialist în afaceri coreene de la Centrul pentru Strategie şi Studii Internaţionale, Sue Mi Terry, a remarcat că Trump „a trecut de la comentarii extrem de negative la adresa lui Kim, concepute să-l sperie şi să-l determine să vină la masa negocierilor, la comentarii extrem de măgulitoare, concepute să-l facă să încheie o înţelegere". Terry, fost analist de la CIA, a declarat pentru *The New York Times*\ „Este prea mult.

Niciun preşedinte nu a vorbit vreodată aşa,

oricum ai lua lucrurile”.[9]

Din ultimele încercări de a realiza profilul psihologic al lui Kim, reies ideile mai recente despre psihologia lui, dar nu e clar cât de mult sau dacă vor influenţa ele abordarea preşedintelui Trump faţă de Kim. Se ştie că preşedintelui nu-i place să citească mult. Asistenţii lui susţin că încearcă să-şi limiteze materialul de lectură la doar câteva pagini. De asemenea, ei încearcă să includă ilustraţii, pentru a-i atrage atenţia asupra aspectelor pe care cred că ar trebui să le afle sau de care să fie conştient. Un oficial de la Casa Albă a declarat pentru Reuters că Trump „... învaţă mai repede prin metode vizuale, şi asta funcţionează bine pentru el”.[1] Oficialul nu a comentat cât de multe informaţii importante a fost preşedintele capabil să reţină din fotografii, în comparaţie cu cât ar fi putut absorbi citind rapoarte detaliate şi dosare de informaţii.

CNN a transmis că principalii consilieri ai preşedintelui Trump erau îngrijoraţi că acesta nu ar fi „reţinut şi internalizat suficient” evaluările comunităţii de informaţii asupra liderului nord-coreean şi că, în schimb, s-ar putea baza pe intuiţie.[11]

La pregătirea unui profil al liderului nord-coreean pentru o întâlnire unde se discuta despre dezarmarea nucleară şi ridicarea sancţiunilor economice impuse tării asiatice de către Statele Unite şi alte state occidentale, analiştii au avut alte câteva surse. Alături de Dennis Rodman şi de unii trimişi sud-coreeni, care-l studiaseră pe Kim, mai era şi Mike Pompeo. Fostul director al CIA şi Secretar de Stat se

întâlnise cu Kim Jong-un de cel puţin două ori în 2015, înainte de întâlnirea la nivel înalt cu preşedintele american. Impresiile sale despre dictator aveau să fie incluse în profilul actualizat. Pompeo a observat că dictatorul de 30 şi ceva de ani era „un tip deştept, care-şi face temele”.[12]

Sursele jurnalistului australian Jonathan Swan, care ar fi fost familiarizat cu pregătirile dinaintea întâlnirii la nivel înalt, i-au spus că preşedintele Trump a arătat „un interes susţinut pentru personalitatea şi ciudăţeniile ermeticului Kim”.[13] Acest lucru este în concordantă cu informaţiile conform cărora Mike Pompeo l-ar fi informat pe preşedinte cu privire la impresiile sale despre Kim, adunate în timpul întâlnirilor cu dictatorul. Cu toate acestea, informările au fost foarte scurte, pentru că preşedintele devenise nerăbdător. Asistenţii au folosit şi hărţi şi diagrame, pentru a-i capta atenţia preşedintelui, au declarat anumite surse pentru CNN.

întrebat cum se pregătea în vederea întâlnirii cu Kim, Donald Trump a răspuns: „Cred că sunt foarte bine pregătit. Nu cred că trebuie să te pregăteşti foarte mult. E vorba despre atitudine. E vorba despre disponibilitatea de a obţine rezultate. Dar cred că m- am pregătit pentru această întâlnire la nivel înalt de mult timp, aşa cum a făcut şi cealaltă parte... Nu este o chestiune de pregătire. Este o chestiune despre ce doresc sau nu oamenii să se întâmple”.

Există un contrast semnificativ între pregătirea laborioasă a preşedintelui Jimmy Carter, pentru a avea o perspectivă asupra

personalităţii liderilor străini cu care a negociat la Câmp David, şi pregătirea domnului Trump pentru întâlnirea sa cu Kim, înaintea întâlnirii la nivel înalt SUA-Coreea de Nord, 40 de ani mai târziu. Preşedintele Carter a reuşit să negocieze Acordurile de la Câmp David, care au condus la un tratat de pace istoric între foştii duşmani declaraţi care erau Israelul şi Egiptul. La câteva luni după întâlnirea preşedintelui Trump cu Kim, invectivele adresate în public au scăzut ca număr şi manifestarea exterioară a tensiunilor s-a relaxat. Aceasta a fost o realizare pozitivă a domnului Trump. Dar, altfel, nu a existat un program pentru dezarmarea nucleară a Coreei de Nord sau pentru încheierea unui tratat de pace, care să pună capăt războiului coreean, început cu aproape şapte decenii înainte, de către „liderul etern" al Coreei de Nord, Kim Ir-sen.

Observaţii din trecut şi din prezent

Kim Ir-sen, bunicul actualului lider, a fost primul dictator din familie, fondatorul naţiunii comuniste represive. El şi-a condus ţara în războiul coreean, care a durat din 1950 până în 1953. Cu permisiunea şi sprijinul lui Stalin şi Mao, a invadat Coreea de Sud, cu intenţia să alunge forţele Naţiunilor Unite şi să unească ţara divizată. Se estimează că 2,5 până la 5 milioane de persoane au murit din cauza acestei decizii. La el în ţară, a pus temeliile unui adevărat cult al propriei personalităţi şi a reuşit să obţină un statut aproape divin, pe care nord-coreenii îl păstrează şi astăzi. Fără

îndoială, imaginea pe care o are în societatea nord- coreeană a pus o mare presiune asupra nepotului său, pentru a-şi construi o dimensiune publică la fel de exaltată.

Fiul lui Kim Ir-sen, Kim Jong-il, a preluat conducerea, după ce tatăl său a murit, în 1992, la vârsta de 82 de ani. El a continuat politica de izolare a ţării de restul lumii, dezvoltând, concomitent, arme nucleare. La fel ca în cazul tatălui său şi, mai târziu, al fiului său, politica de izolare le-a refuzat analiştilor de informaţii materiale pe baza cărora ar fi putut să pregătească profiluri psihologice utile. De exemplu, analiştii de informaţii i-au transmis un raport Secretarului de Stat Madeleine Albright, înainte ca ea să se întâlnească cu dictatorul coreean la Phenian, în 2000. Optsprezece ani mai târziu, Albright şi-a amintit, într-un interviu la Clubul Commonwealth din California: „Tatăl tipului actual, Kim Jong-il, era foarte deştept. Adevărul e că agenţiile noastre de informaţii îmi transmiseseră că era nebun şi pervers. Am descoperit că nu era nebun”.[14]

Psihiatrul Jerrold M. Post şi cercetătoarea Laurita M. Denny au conchis, bazându-se, în mare parte, pe rapoartele dezertorilor, că şi Kim Jong-il ar fi prezentat aceleaşi caracteristici ca Saddam Hussein, diagnosticul familiar pentru atâţia dictatori: narcisismul malign.[15] Au citat în acest sens: (1) lipsa de empatie, din cauza grandomaniei extreme şi a preocupării excesive faţă de propria persoană; (2) lipsa unor constrângeri legate de conştiinţă:

„Singura loialitate a lui Kim este faţă de el însuşi şi de propria supravieţuire. Dar el recunoaşte, de asemenea, necesitatea de a susţine cerinţele cercului său de apropiaţi şi stilul de viaţă luxos al acestora, pentru că are nevoie de sprijinul lor, dar el combină această îngăduinţă fastuoasă cu umilirea celor din jur, pentru a-şi menţine controlul asupra cercului de conducere”; (3) perspectiva paranoică, în urma căreia a pierdut contactul cu realitatea, dar care l-a împins să caute mereu comploturi şi duşmani (aceasta, desigur, este o trăsătură a fiecărui dictator aflat la putere); şi (4) agresiunea fără limite, evidentă atunci când a eliminat ameninţările reale sau închipuite.

Aşa tată, aşa fiu

Cu aproximativ doi ani înainte să moară, Kim Jong-il a luat decizia cu privire la cine ar fi condus Coreea de Nord după moartea sa; a hotărât că singurul capabil de o dictatură eficientă ar fi fost mezinul său, Kim Jong- un, ceea ce înseamnă că fratele acestuia, Kim Jong- chol, despre care se crede că ar fi cu trei ani mai mare decât Kim Jong-un, a fost sărit pentru această funcţie.

Potrivit lui Kenji Fujimoto, Kim Jong-il ar fi decis că fiul său cel mare, Kim Jong-chol, era prea efeminat pentru a conduce Coreea de Nord. Ţara acordă o importanţă atât de mare armatei, încât elita conducătoare credea că avea nevoie de cineva care să poată acţiona şi vorbi autoritar.

Aproape imediat după moartea lui Kim Jong-il, Kim Jong-un a fost declarat „marele succesor". Kim avea în jur de 28 de ani,

când a moştenit locul tatălui său în vârful ierarhiei nord-coreene. (Data naşterii sale, ca şi alte date personale, este incertă.) A dovedit că, potrivit standardelor nord-coreene, tatăl lui alesese cu înţelepciune. în câteva săptămâni, tânărul Kim şi-a asigurat conducerea statului, a armatei şi a partidului comunist de tip stalinist, care guvernează ţara. La fel ca Stalin, el a continuat practica epurării periodice a unor posibili suspecţi de trădare, pe măsură ce-şi consolida puterea. A păstrat lagărele de concentrare de tip gulag, unde erau ţinuţi prizonieri nord-coreenii consideraţi criminali sau care nu erau consideraţi de încredere, inclusiv cei care fuseseră prinşi încercând să evadeze din societatea represivă. Noul dictator s-a ocupat şi de programul nord-coreean de dezvoltare a armelor nucleare.

în noiembrie 2015, Organizaţia Naţiunilor Unite a votat, cu o majoritate covârşitoare, recomandarea de trimitere în faţa Curţii Penale Internaţionale de la Haga a lui Kim şi a guvernului nord-coreean pentru crime împotriva umanităţii. Mărturiile repetate oferite de evadaţi şi dovezile furnizate de imagini prin satelit ale reţelei de închisori şi lagăre de concentrare ale lui Kim fac inutilă utilizarea termenului „presupus” când se vorbeşte despre crimele lui Kim. Magnitudinea acestora se reflectă în faptul că până şi membrii naţiunilor de obicei necooperante şi recalcitrante ale Naţiunilor Unite au fost de acord cu privire la această rezoluţie.

La fel ca tatăl său, Kim Jong-un a alternat ameninţările şi provocările îndreptate

împotriva Coreei de Sud şi Statelor Unite cu sugestii că ar fi posibil un compromis plăcut şi rezonabil. Acest tipar de comportament se repetă atât de des, încât experţii în probleme nord-coreene se referă la el ca la „ciclu al provocărilor”.[16]

Tânărul Kim Jong-un

Kenji Fujimoto îşi aminteşte cum era Kim Jong-un în copilărie. în memoriile sale, l-a descris ca fiind foarte competitiv, impulsiv şi impetuos. Aceste trăsături s-ar putea explica prin îngăduinţa tatălui său, care l-a favorizat pe băiat.

Impresia pe care a lăsat-o Kim Jong-un asupra unora dintre colegii săi de şcoală a contribuit şi ea la încercările de a-l înţelege pe copilul devenit dictatorul coreean care a reuşit nu doar să achiziţioneze arme nucleare şi mijloacele necesare pentru a le folosi, ci şi să ajungă, în sfârşit, în postura de a obliga un preşedinte american să se întâlnească cu el şi să-i ofere statutul pe care el şi tatăl său l-au râvnit pe scena internaţională.

în adolescenţă, Kim Jong-un a petrecut câţiva ani la şcoli particulare din Elveţia, mai întâi la Şcoala Internaţională de la Berna, în Giimligen, apoi la şcoala Liebefeld Steinholzli, în apropierea Bernei.[17] S-a înscris în 1998, folosind o identitate şi o istorie personală false – inclusiv un alt nume şi un alt tată. în loc de fiul lui Kim Jong-il, era cunoscut sub numele de „Un Pak”, fiul unui diplomat nord-coreean mai puţin important. Cei care l-au cunoscut în acea perioadă spun că era un copil slab, care purta blugi, pantofi sport Nike şi un

hanorac inscripţionat cu „Chicago Bulls” pe partea din fată.

Colegii şi l-au amintit ca fiind un elev bun în timpul celor doi ani, cât a studiat la colegiul exclusivist cu internat, în timp ce alţii descriu performanţa lui academică drept mediocră. Colegii îşi amintesc de el jucând fotbal şi schiind, dar cea mai mare pasiune a sa era baschetul american, pe care-l şi juca destul de abil.

Fiind o persoană care a cunoscut direct atât viaţa din Coreea de Nord, cât şi pe cea din Coreea de Sud, Andrei Lankov a rămas cu impresia că tânărul Kim a avut parte de o „copilărie răsfăţată, privilegiată, nu foarte diferită de cea a copiilor unora dintre miliardarii occidentali, pentru care cel mai rău lucru care se poate întâmpla este să fii arestat pentru conducere sub influenţa alcoolului”?[8] Lankov, expert rus în probleme coreene, este directorul Grupului de Riscuri Coreene, A studiat la Universitatea Kim II Sung de la Phenian şi a predat la Universitatea Kookmin de la Seul.

Ca adult, Kim Jong-un pare să aibă mult mai multă stăpânire de sine decât avea în copilărie, dar pasiunea sa pentru baschet nu a scăzut niciodată. După mai mulţi ani, în calitate de lider al Coreei de Nord, s-a împrietenit cu fostul baschetbalist Dennis Rodman. La doi ani după ce-şi începuse studiile în Elveţia, colegii săi au descoperit că părăsise şcoala fără un cuvânt. Probabil că s-a întors în Coreea de Nord, pentru că analiştii au foarte puţine informaţii despre adolescenţa lui, după anul 2000. Se crede că a studiat la academia militară din Coreea de Nord, Universitatea Kim II Sung, situată

într-un cartier din Phenian.

Cu toate că era cel mai mic dintre fiii lui Kim Jong-il, impetuozitatea şi competitivitatea demonstrate de Kim Jong-un în copilărie au contribuit, probabil, la ascensiunea sa în poziţia de conducător al Coreei de Nord. Tatăl său a văzut, evident, la mezin trăsături care le lipseau fraţilor lui. „Kim Jong-un a etalat un fel de a conduce şi o duritate pe care fraţii săi mai mari nu le aveau”, a explicat, în 2013, Ken Gause, expert în afaceri nord-coreene şi cercetător principal la Centrul pentru Analize şi Studii Strategice al Marinei americane. „Această formă de conducere şi duritatea sunt necesare, ca să poţi conduce Coreea de Nord, unde, dacă nu ai personalitatea potrivită pentru a juca jocul politic, eşti mâncat de viu, cât se poate de repede.”[19]

Observaţia perspicace a lui Mark Bowden despre educaţia lui Kim oferă un indiciu interesant despre cum reacţionează acesta la mediul înconjurător şi despre cum vede lumea:

> „La vârsta de 5 ani, suntem cu toţii centrul universului, Totul – părinţi, familie, casă, cartier, şcoală, ţară – se învârte în jurul nostru. Pentru majoritatea oamenilor, urmează un lung proces de detronare, în care Majestatea-Sa Copilul dă piept cu adevărul din ce în ce mai evident, care-l va face să fie smerit în viitor. Nu şi în cazul lui Kim, Lumea de la vârsta de 5 ani s-a dovedit a fi, dacă nu aceeaşi cu lumea sa de la vârsta de 30 de ani, cel puţin foarte apropiată. Toată lumea există pentru a-l sluji. Lumea cunoscută chiar este configurată ca să-l

aibă pe el în centru”,[20]

Să ne gândim că un astfel de copil capătă controlul asupra unei ţări întregi. El are literalmente putere de viaţă sau de moarte asupra celor care-l slujesc. Este centrul universului său, cu colaboratori linguşitori şi sicofanţi temători de posibila lui nemulţumire, care-i spun întruna că este cea mai importantă persoană. Adăugaţi la asta o judecată neînduratoare, probabil cultivată de tatăl său şi de consilierii care l-au pregătit să devină, în cele din urmă, dictator. Un copil răsfăţat, cu disponibilitatea demonstrată de a continua să ucidă şi să închidă pe oricine, dacă simte că-l ameninţă sau doar nu-l simpatizează. Oricine negociază cu Kim, fără să ia în considerare caracterul său răsfăţat, egocentric, de copil mare, căruia i s-au făcut toate poftele, este naiv, A profita de aceste aspecte ale personalităţii sale poate aduce la fel de multe beneficii ca măgulirea oricărui alt lider mondial cu puternice trăsături narcisiste.

Nu mai e nebun

Pe măsură ce Kim a început să se întâlnească mai des cu diplomaţi sud-coreeni şi americani pentru pregătirea unei întâlniri cu preşedintele Trump, analiştilor li s-a oferit ocazia de a afla mai multe despre el, de a-i observa îndeaproape limbajul corporal şi tiparele de vorbire.

Cele mai recente profiluri ale lui Kim Jong-un arată că e destul de raţional. Acum se consideră că ceea ce-l motivează e supravieţuirea personală, supravieţuirea

Dinastiei Kim, o economie îmbunătăţită şi obţinerea respectului internaţional. îşi doreşte de mult recunoaşterea de către Statele Unite şi ridicarea sancţiunilor economice internaţionale paralizante. Prin dezvoltarea cu succes a capacităţilor nucleare, a obţinut pârghia de care avea nevoie, pentru a-şi îmbunătăţi sansele de a obţine ceea ce vrea de la Statele Unite, mai înclinate acum să negocieze cu el.

După întâlnirea la nivel înalt istorică dintre liderii celor două Corei, din aprilie 2018, preşedintele sud- coreean Moon le-a spus apropiaţilor săi că omologul Kim îi lăsase impresia c-ar fi fost „sincer, deschis la minte şi politicos”. Unul dintre consilierii preşedintelui Moon l-a descris pe Kim ca fiind „destul de raţional, rezonabil, binevoitor şi abordabil”. în timpul unui banchet, Kim şi-a demonstrat abilităţile sociale: „A zâmbit, a făcut glume şi, în general, a fermecat pe toată lumea, plimbându-se printre mese, toastând şi îmbrăţişându-i pe oficialii unei ţări cu care se află, de fapt, în război”[21]. Şi nu a menţionat deloc faptul că el ar avea arme nucleare, iar gazdele sud-coreene nu.

De asemenea, Kim i-a impresionat pe sud-coreeni prin faptul că părea un lider matur, de 30 şi ceva de ani, care înţelegea foarte bine problemele cu care se confruntă cele două Corei şi Statele Unite ale Americii. Nu a fost nevoie să se bazeze pe asistenţi în timpul discuţiilor. Oficialii sud-coreeni i-au dat de înţeles lui Robin Wright, de la *The New Yorker,* că liderul nord- coreean Kim Jong-un ar putea fi echipat cu „o inteligenţă care se poate măsura cu a preşedintelui

Trump”.

Sursele pe care s-a bazat Wright au indicat că deschiderea surprinzătoare a lui Kim, în timpul întâlnirii la nivel înalt, nu anulează natura lui suspicioasă sau, în funcţie de interpretarea dumneavoastră, paranoia comună tiranilor. Potrivit lui Wright, personalul lui Kim a sosit la întâlnire cu propriile pixuri şi creioane. Au şters bine orice suprafaţă pe care o atingea liderul lor, eliminând astfel amprentele digitale, Kim, ca de obicei, a sosit cu propria toaletă privată.[22] (Acest obicei curios ar putea aminti de un reportaj de la BBC, în care sunt citate articole din ziare ruseşti, despre cum a pus Stalin să fie examinate excrementele lui Mao, când dictatorul chinez a vizitat Moscova, în decembrie 1949,[23] Fostul agent sovietic Igor Atamanenko a descoperit descrieri ale proiectului în arhivele Serviciilor Secrete sovietice. Oamenii de ştiinţă sovietici credeau, chipurile, că pot estima starea emoţională a cuiva pe baza prezenţei aminoacizilor şi a ionilor, de exemplu. Niveluri ridicate de triptofan, bunăoară, ar fi indicat faptul că liderul chinez era „calm şi abordabil”. Niveluri scăzute de potasiu le indicau omului de ştiinţă sovietic şi lui Stalin, cel puţin, un individ nervos, care nu dormea bine, Stiinta sovietică sub Stalin este un avertisment crunt despre prostia şi pericolul politizării ştiinţei,)

Bill Richardson, fost ambasador american la Naţiunile Unite şi guvernator al statului New Mexico, a vizitat Coreea de Nord şi a negociat cu oficialii de la Phenian, întors acasă, i-a împărtăşit jurnalistului Mark

Bowden câteva bârfe pe care le auzise despre Kim Jong-un, La începutul guvernării sale, Kim glumea deseori despre tinereţe, lipsă de experienţă şi naivitate, îl amuza să se comporte astfel cu oficiali pe care îi depăşea în statut, Richardson auzise, în Coreea de Nord, despre Kim Jong-un c-ar fi dat semne de nesiguranţă. Potrivit relatării lui Richardson, lui Kim nu-i place să-i asculte pe alţii informându-l asupra subiectelor relevante pentru guvernul său. Această nerăbdare de a primi informaţii detaliate despre anumite probleme prin rapoarte furnizate direct de specialişti şi experţi – o trăsătură pe care o împărtăşeşte cu Donald Trump – nu este un semn că-i lipsesc inteligenţa, abilităţile sau „şcoala vieţii” El a demonstrat că a absolvit cu brio „şcoala vieţii”, când a epurat lideri militari şi alţi demnitari, pe care nu i-a considerat suficient de loiali şi i-a înlocuit cu oameni în care putea avea încredere. Aceste măsuri arătau că el fie ştia instinctiv, fie aflase de la tatăl său şi/sau de la anumiţi consilieri ce trebuia să facă pentru a supravieţui ca lider al unui stat de tip stalinist precum Coreea de Nord,

În primăvara lui 2018, Pentagonul a făcut publică o evaluare a lui Kim Jong-un, care contrastează izbitor cu evaluarea comandantul lor şef, Donald Trump. în loc să-l privească pe Kim ca pe un om „foarte onorabil”, analiştii Pentagonului au ajuns la concluzia că interesul şi obiectivul final al lui Kim este să se asigure că regimul său menţine şi perpetuează statutul conducător al familiei Kim, Mai mult, se ajungea la concluzia că el va continua să exploateze

populaţia Coreei de Nord pentru a atinge acest obiectiv,[24]

Analiştii care au petrecut ani de zile încercând să-l înţeleagă pe Kim Jong-un îl privesc acum ca pe un „actor raţional" şi „un lider şiret şi nemilos"[25], un punct de vedere care contrazice evaluările anterioare, neinformate, care-l descriau pe Kim ca fiind un „maniac" şi un „nebun",

în 2016, un diplomat nord-coreean de rang înalt, pe nume Thae Yong-ho, a dezertat şi a început să-şi împărtăşească impresiile şi cunoştinţele despre conducerea nord-coreeană, inclusiv despre Kim Jong- un, Thae i-a informat pe membrii comunităţii de informaţii din SUA, Congresul şi mass-media. El a confirmat despre Kim că nu este un „nebun", în schimb, era convins că acesta „înţelege că America este o mare putere militară. De aceea se teme foarte mult de imprevizibilitatea preşedintelui Trump... Şi ştie că armata nord-coreeană nu este pregătită pentru niciun fel de război cu America. Aşa că înţelege realitatea Coreei de Nord".[26]

Thae a oferit, de asemenea, unele perspective asupra trecutului lui Kim, pe care psihologii şi psihiatrii le-au găsit interesante, legate de mama defunctă a lui Kim, Ko Young-hee. Ko nu a fost acceptată pe de-a întregul în dinastia Kim, nici chiar după ce s-a căsătorit cu tatăl lui Kim Jong-un, potrivit lui Thae. Faptul că mama lui Kim se născuse în Japonia nu era pe placul eşaloanelor superioare ale conducerii coreene. Acest neajuns poate explica de ce bunicul actualului lider nu a aprobat

niciodată căsătoria.

Thae afirmă că Kim Jong-un era indignat de felul cum fusese tratată mama lui de către elita coreeană. El dădea vina pe unchiul său, Jang Song-thaek, care l-ar fi încurajat pe părintele fondator al Coreei de Nord să nu aprobe căsătoria. La doi ani după ce a preluat conducerea ţării, Kim Jong-un a pus să fie ucişi unchiul şi câţiva dintre apropiaţii acestuia. Resentimentul lui Kim fată de felul cum fusese tratată mama sa nu a fost singurul motiv pentru care el şi-a executat unchiul, dar Thae consideră că a fost un factor important.

Sentimentul de îndreptăţire al familiei Kim este în deplină concordanţă cu comportamentul egoist tipic al tiranilor. în timp ce populaţia nord-coreeană murea de foame, în anii ’90, reprezentanţi ai familiei conducătoare făceau cumpărături în Europa. Fuseseră trimişi să achiziţioneze animale pentru o fermă care furniza mâncare exclusiv familiei Kim. O expediţie separată căuta bere daneză pentru elita nord- coreeană.[27] în timpul acestor excursii, mulţi nord- coreeni, care nu făceau parte din elită, mureau de foame sau sufereau din lipsă de alimente. Dar cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Kim şi familiile lor se hrăneau bine.

Legături de familie

Conducerea autoritară a dinastiei Kim a fost transferată de la bunic la tată şi apoi la fiu. La fel ca în cazul lui Bashar al-Assad din Siria, Kim Jong-un a luat locul tatălui său ca şef al „familiei” de apropiaţi care susţineau regimul Kim. Bashar şi-a asumat funcţia

după moartea tatălui său, Hafez al-Assad, în 2000. în mare măsură, Bashar serveşte ca element de echilibru într-un guvern totalitar controlat de serviciile de informaţii siriene, armată, birocraţia guvernamentală şi Partidul Baas. Si Kim trebuie să menţină echilibrul între diverse facţiuni din Coreea de Nord, pentru a supravieţui.

Atât ţara lui Kim, cât şi a lui Bashar sunt, într-un anumit sens, teritoriile lor mafiote. Liderii şi cercurile lor de apropiaţi le exploatează şi beneficiază material de pe urma lor, pe seama populaţiei. Membrii acestor camarile trebuie loializaţi, desigur. Acest lucru se poate face recompensându-i şi prin epurarea periodică a duşmanilor şi a suspecţilor, atunci când este necesar, pentru a-i lua prin surprindere pe potenţialii complotişti şi a le insufla frică acelora care-l slujesc pe dictator.

în timp ce fraţii lui au fost excluşi ca posibili succesori ai dictatorului de către însuşi tatăl lor, Kim Jong-un avea trăsături care l-au convins pe tatăl şi pe susţinătorii săi că ar putea fi modelat într-un dictator eficient şi pe picioarele lui. La fel ca fiul unui cap mafiot, tânărul Kim, odată ales, avea calea deschisă spre a deveni un „om făcut”. I-a fost mult mai uşor, ca timp şi efort, să ajungă în vârf decât le-a fost lui Hitler, Stalin, Mao sau Saddam Hussein. Aceşti bărbaţi s-au născut săraci, fără conexiuni personale cu oameni puternici. Din cauza lipsei privilegiilor la naştere, au fost nevoiţi să se ridice pe speze proprii. Dacă se naşte cineva prinţ tiran, oare psihologia sa ar putea fi diferită de a cuiva care a trebuit să manipuleze, să dea din

coate şi să omoare în drumul spre vârf?

Un mic studiu preliminar sugerează că nu toţi criminalii sunt atât de narcisişti, machiavelici şi psihopaţi, precum se aşteaptă oamenii să fie.

Adriano Schimmenti, profesor doctor de psihopatologie la Universitatea UKE-Kore din Enna, Italia, şi colegii săi au măsurat psihopatia la 30 de membri condamnaţi ai mafiei italiene şi la 39 de prizonieri care nu aparţineau organizaţiei criminale.[28] Criminalii care făceau parte din mafie aveau scoruri mai mici pe lista de verificare a psihopatiei revizuită (PCL-R) decât infractorii care nu făceau parte. Niciunul dintre membrii mafiei nu a avut un scor mai mare de 30 (din 40) pentru un diagnostic de psihopatie. 10% dintre infractorii obisnuiti au obtinut 30 sau mai mult. De fapt, dacă testai acest grup de condamnaţi şi nu ştiai cine era membru al mafiei şi cine nu, ţi-ai fi putut face o idee foarte bună despre cine era „om făcut”, uitându-te la scorul PCL-R. Cu cât scorul era mai mic, cu atât era mai probabil ca deţinutul să fie membru al mafiei. Acest lucru era adevărat, chiar dacă 7 dintre membrii mafiei fuseseră închişi pentru crimă (23%), 17 pentru alte infracţiuni violente (57%) şi 6 fuseseră condamnaţi pentru extorcare, fraudă, răpire, exploatare sexuală şi/sau trafic de stupefiante (20%).

Cercetătorii au ajuns la concluzia că membrii mafiei „erau mai puţin manipulativi, machiavelici, narcisişti, lipsiţi de emoţii, parazitari şi/sau impulsivi decât ceilalţi. Mai mult, în timpul interviurilor, ei

şi-au exprimat adesea îngrijorarea faţă de copiii şi de familiile lor şi nu au încetat să le scrie şi să-i sune. Astfel de expresii de ataşament erau mai puţin prezente la grupul de bărbaţi cu care s-a făcut comparaţia”.

„Pentru majoritatea membrilor mafiei, chiar şi acţiunile criminale au fost motivate de loialitatea fată de familiile lor sau de adeziunea la «misiunea» familiei mai degrabă decât de un interes personal… Este posibil ca aceste persoane să-şi fi împărţit viaţa şi comportamentul – pe de-o parte, afacerile mafiote, pe de altă parte, sentimentele pozitive faţă de rude şi prieteni.”

Ca în cazul tuturor studiilor, concluziile preliminare ce rezultă din acest proiect interesant trebuie confirmate şi extinse, înainte de a se trage o concluzie fermă. La fel ca în toate studiile, numărul subiecţilor este un factor esenţial: un număr mic poate conduce uneori la concluzii înşelătoare, chiar şi cu utilizarea analizelor statistice adecvate. Trecutul subiecţilor dintr-un studiu este, de asemenea, un factor crucial de luat în considerare. De exemplu, e posibil ca membrii mafiei cu un grad înalt de psihopatie să se descurce mai bine şi să reuşească să evite închisoarea. Este mai probabil să ajungă să deţină ranguri mai înalte în sindicatul crimei organizate decât membrii mai puţin psihopaţi. Autorii notează că numai un mafiot de rang inferior putea fi testat, pentru că sistemul penal italian interzice intervievarea şefilor încarceraţi ai mafiei.

Este posibil oare ca lideri precum Kim

Jong-un şi Bashar al-Assad să aibă ceva în comun cu familiile crimei organizate? Ar putea ei să acţioneze din loialitate faţă de câte un grup care-i sprijină? „Astăzi, Kim Jong-un are controlul şi, pe termen lung, are aceeaşi sarcină ca şi tatăl şi bunicul său”, a scris Andrei Lankov în *Foreign Policy,* „de a asigura supravieţuirea regimului sub controlul lui şi al succesorului pe care-l va alege la final”.[29]

Din punct de vedere moral, desigur, nici membrii mafiei, nici tiranii care-şi moştenesc dictaturile de la părinţii lor nu pot fi absolviţi de vină, chiar dacă sunt capabili să-şi compartimenteze viaţa şi comportamentul şi reuşesc să fie amabili cu prietenii şi familiile lor. Nu contează unde se înscriu Kim Jong-un şi Bashar al-Assad pe lista PCL-R. Administrarea lagărelor de concentrare în care nord-coreenii sunt puşi să muncească până la moarte, executarea şi asasinarea unor oficiali căzuţi în dizgraţie, inclusiv a fratelui său vitreg, şi politica sa de redirecţionare a resurselor şi aşa precare ale statului, ca să dezvolte arme de distrugere în masă, în timp ce poporul său suferă, ne arată că fie Kim Jong-un a avut suficiente trăsături psihologice întunecate, ca să se califice pentru rolul de tiran, fie şi le-a format pe parcurs. Acelaşi lucru este valabil şi pentru Bashar al-Assad, care a preluat conducerea Siriei după moartea tatălui său şi şi-a arătat disponibilitatea de a permite armatei să folosească arme chimice, la fel ca Saddam Hussein, împotriva compatrioţilor săi, femei şi copii.

Coreea de Nord a fost descrisă ca un „stat de tip stalinist”. în ceea ce priveşte

controlul strict pe care guvernanţii îl exercită asupra poporului nord-coreean, aceasta e o descriere de mare acurateţe. Totuşi, epurările lui Kim se deosebesc de cele ale lui Stalin. Kim omoară periodic membri ai armatei şi poliţiei. „Kim pare să creadă că cea mai de încredere tehnică de prevenire a unei lovituri de stat e teroarea", scria Andrei Lankov în *Foreign Policy.* Cu toate acestea, civilii inocenţi nu sunt prinşi în aceste epurări, ca în Rusia lui Stalin. Lagărele de concentrare ale lui Kim sunt pline de oameni care au fost acuzaţi că l-au criticat pe el sau regimul său, de alţi oponenţi şi de oameni care au fost prinşi încercând să scape de regimul său represiv. Uneori, membrii familiilor acestor victime sunt persecutaţi şi ei.

Specialiştii în profiluri politice Jerrold M. Post şi Laurita Denny au furnizat poate cel mai bun răspuns la întrebarea dacă asemănarea dintre familia Kim şi un sindicat al crimei organizate îi face cumva să fie diferiţi din punct de vedere psihologic de alţi dictatori. Kim Jong-il a arătat că poseda toate semnele de narcisism malign. Fiul său este mai puţin retras, mai dispus să fie fotografiat şi să apară în public decât tatăl său, dar îi continuă politicile şi acţiunile necruţătoare.

Capitolul 8. „Trebuie să existe oameni care să moară.” „Poporul meu mă iubeşte.”

Idi Amin Dada şi Muammar Gaddafi
>

- Patrick, a sosit momentul să părăseşti Uganda chiar acum, în după-amiaza asta.

Anii Clerk era literalmente speriat de moarte, când l- a avertizat pe Patrick Keatley, cu care lua prânzul pe veranda hotelului Speke din Kampala, Uganda.[1]

Clerk era ceea ce se numeşte *Queen's Counsel,* textual: „Avocatul Reginei”, un avocat distins, decan al baroului ugandez. Era şi prietenul lui Patrick Keatley. Acesta din urmă, corespondentul diplomatic al ziarului *The Guardian,* îl privea pe Clerk cum îşi îndrepta cu mare grijă atenţia către un angajat al poliţiei secrete. Acela era membru al uneia dintre cele patru agenţii pe care dictatorul ugandez Idi Amin le crease pentru a teroriza, tortura şi ucide pe oricine reprezenta o ameninţare reală sau imaginară la adresa lui. Keatley a urmat sfatul imperios al prietenului său şi a scăpat nevătămat, deşi, după cum a aflat câteva săptămâni mai târziu, Clerk însuşi nu a avut această şansă.

Incidentul care-l convinsese pe Clerk că trebuia să-l avertizeze pe Keatley avusese loc mai devreme în acea zi. Se întâmpla în timpul unei ceremonii importante din Kampala. Evenimentul indusese o reprezentaţie a unei fanfare a trupelor de poliţie. Jurnalistul canadiano-britanic urmărise cum fanfara tocmai încheia o piesă. Apoi, înainte să înceapă să cânte din nou, Clerk văzuse un bărbat solid, îmbrăcat

în uniformă militară, luând bagheta din mâna „dirijorului, care tremura” (aşa cum l-a descris Keatley mai târziu). Toată lumea ştia cine era bărbatul cel masiv: Idi Amin Dada, „Tăticul” Idi Amin. Ca să folosim propriile sale cuvinte, „Excelenţa-Sa Preşedinte pe viaţă, feldmareşal Al Hadji Doctor Idi Amin, VC, DSO, MC[2], stăpân al tuturor animalelor pământului şi al peştilor mării şi cuceritor al Imperiului Britanic din Africa în general şi din Uganda în special” A mai ajuns să fie cunoscut şi ca „Măcelarul din Uganda”.

Văzând că liderul tării sale se afla în lumina reflectoarelor, un fotograf oficial al poliţiei a urcat să imortalizeze ceea ce se pregătea să facă Idi Amin. în timp ce fotograful stătea în poziţie de drepţi, Idi Amin i-a anunţat pe toţi cei prezenţi la ceremonie: „E şi prietenul meu Patrick aici”, referindu-se la Keatley, care se afla printre spectatori. „El va dirija următoarea piesă”

Veteranul-jurnalist al Commonwealth-ului avea reputaţia că păstra legături strânse cu surse importante, menţinând, în acelaşi timp, standarde profesionaliste stricte. Canadian născut la Vancouver din părinţi britanici, avea toată simpatia pentru fostele colonii britanice, care se luptau şi/sau căutau să se elibereze de domnia imperiului, fără a lăsa ca simpatiile să-i prejudicieze actul jurnalistic. La *The Guardian,* fusese însărcinat să se ocupe de ţările din Commonwealth, apoi ajunsese corespondent diplomatic, timp de trei decenii. Un coleg, producătorul de radio Ian Wright, a scris despre Keatley: „El ne-a

învăţat ce înseamnă să fii reporter, era un jurnalist care vorbea pe baza experienţei directe a ceea ce văzuse şi cum văzuse. Mă îndoiesc că Patrick s- ar fi pretins un analist profund a ceea ce văzuse sau un mare gânditor sau teoretician. Priorităţile sale au fost întotdeauna să-i înţeleagă pe oamenii de la ambele capete ale politicii, deopotrivă pe cei care o fac şi pe cei care o suportă”.[3]

în dimineaţa aceea din Kampala, Keatley şi-a dat seama că invitaţia lui Idi Amin era o capcană. Dacă era fotografiat dirijând o fanfară, în timp ce stătea lângă dictator, avea să-i fie afectată grav reputaţia de jurnalist în presa anilor 70, cu mult înainte să fie greu să faci diferenţa între divertisment, propagandă şi ştiri.

Ca să-şi salveze reputaţia, Keatley şi-a acoperit gura cu batista şi s-a prefăcut că avea un acces de tuse. A evitat astfel invitaţia brutalului dictator de a dirija fanfara şi şi-a închipuit că scăpase cu bine din situaţia periculoasă şi stânjenitoare. Dar, abia după ce fusese avertizat de prietenul său avocat, mai târziu în acea zi, la prânz, şi după ce plecase imediat din ţară, a scăpat cu adevărat de pericol.

La două săptămâni după ce Keatley fugise din Uganda şi de poliţia secretă a lui Idi Amin, corpul lui Anii Clerk a fost găsit în portbagajul unei maşini pe care cineva reuşise doar parţial s-o ardă. Celebrul avocat ugandez avea o bucată de sârmă ghimpată în jurul gâtului.

Numele lui Keatley, după cum i s-a spus câteva luni mai târziu, era pe listele morţii, la comanda lui Idi Amin. Dacă s-ar fi aflat vreodată într-un avion care oprea să

realimenteze în Uganda, ar fi fost debarcat şi ucis. Funcţionarul de la compania aeriană africană care l-a avertizat, un alt prieten, chiar l-a sfătuit să nu se urce nici măcar într-un avion care zbura fără escală prin spaţiul aerian ugandez. Cât a fost corespondent de presă, Keatley a legat multe prietenii care i-au salvat viaţa, în special cea cu Clerk.

Ameninţarea împotriva lui Keatley a fost reală şi imediată. El n-ar fi fost singurul, nici ultimul jurnalist care să moară de mâinile brutelor lui Idi Amin. La data de 10 aprilie 1979, Ministerul de Externe ugandez a anunţat execuţia a patru jurnalişti care intraseră în Uganda fără permisiune, pentru a relata despre conflictul dictatorului cu Tanzania. *The Washington Post* a relatat că „suedezii Arne Lemberg, 38 de ani, de la ziarul *Expressen,* Cari Bergman, 31 de ani, de la *Svenska Dagbladet,* şi vest-germanii Wolfgang Steins, 30 de ani, corespondentul la Nairobi al revistei *Stern,* şi Hans Bollinger, 34 de ani, fotograf pentru Agenţia Gamma din Paris, care lucra pentru *Stern",* fuseseră împuşcaţi. Opt ani mai devreme, Nicholas Stroh, un jurnalist independent din Statele Unite, fusese şi el ucis de trupele armatei ugandeze.

Acestea au fost tragediile despre care s-a vorbit pe larg în Occident, însă, timp de opt ani groaznici, Idi Amin a fost implicat fără rezervă în uciderea semenilor săi ugandezi, care-l nemulţumeau. El a fost responsabil, prin crimă şi incompetenţă, pentru decesele a 80 000 până la 500 000 de ugandezi. 300 000 este o estimare corectă. Idi Amin s-a autointitulat „eroul Africii" şi şi-a acordat

onoruri pe măsură. Cu toate acestea, când a murit, în 2003, la vârsta de 78 de ani, *Sunday Times* i-a sintetizat caracterul prin titlul „Un clovn îmbibat în brutalitate".

Intr-o anumită măsură, Idi Amin a fost un produs al imperialismului britanic. S-a alăturat regimentului de puşcaşi africani al armatei coloniale britanice la vârsta de 21 de ani, în 1946. în mai multe situaţii, rapoarte despre brutalitatea lui Idi Amin, inclusiv crime şi tortură, au fost aduse în atenţia ofiţerilor săi superiori britanici, dar nu a fost niciodată acuzat. De fapt, a fost promovat. Le-a fost de folos britanicilor, când aceştia luptau împotriva trupelor zise „Mau Mau", în timpul răscoalei din Kenya.

Semne ale personalităţii sale tulburate erau clare, cu mult înainte ca Idi Amin să preia puterea printr-o lovitură de stat, în 1971. Cu un deceniu în urmă, îşi folosise farmecul superficial şi disponibilitatea demonstrată de a utiliza violenţa în serviciul lor, pentru a-i convinge pe ofiţerii superiori britanici să-i ignore lipsa aproape completă de educaţie şi reputaţia de om brutal şi să-l promoveze. A primit un rang de ofiţer în regimentul britanic. Cu toate acestea, în timp ce servea în armata britanică, a fost criticat în mod repetat – şi aproape judecat – pentru cruzime şi brutalitate în timpul interogării prizonierilor. în 1962, britanicii au acordat independenţa Ugandei, şi Idi Amin a devenit ofiţer în armata ugandeză. Până în 1964, ajunsese la gradul de comandant al armatei.

Iniţial un aliat al preşedintelui ugandez Milton Obote, Idi Amin a aflat că viitorul îi era în pericol, deoarece Obote nu prea mai

avea încredere să-l aibă în preajmă. Când acesta se afla într-o călătorie în străinătate, Idi Amin l-a răsturnat de la putere printr-o lovitură de stat, înainte ca Obote să fi apucat să-l scoată din funcţie. Regimul înfiorător al lui Idi Amin a început în 1971.

Obote nu fusese un lider popular. în consecinţă, Idi Amin a fost iniţial primit cu urale de ugandezi. Sentimentele calde au fost, în curând, înlocuite de teroare. Totul a început în primul an, imediat după preluarea puterii: a ordonat masacrarea soldaţilor bănuiţi că nu-i erau loiali. După o tentativă de lovitură de stat, în 1972, soldaţii săi i-au vânat pe criticii lui Idi Amin şi pe alţi adversari. Au urmat şi mai multe măceluri.

Nici ca Stalin, nici ca Mao

Pe lângă crimele oribile, abuzurile asupra drepturilor omului şi represiunea politică, el a fost un conducător incompetent, care a afectat grav şi a gestionat greşit economia pe vremuri sănătoasă a Ugandei. în 1972, a expulzat minoritatea asiatică, în principal negustori indieni şi pakistanezi şi familiile acestora, din Uganda. Această populaţie avea un rol foarte important în mediul de afaceri local şi contribuia major la economia ţării. A fost începutul declinului Ugandei sub dictatura lui Idi Amin.

Regimul relativ scurt al lui Idi Amin a avut mult mai puţin succes decât al lui Stalin sau al lui Mao, dar printre trăsăturile psihologice importante pe care le-a împărtăşit cu ceilalţi despoţi s-a numărat ranchiuna faţă de intelectuali. Mii de

ugandezi foarte bine educaţi şi-au pierdut libertatea şi chiar viaţa din cauza resentimentelor şi nesiguranţei lui Idi Amin.

Niciodată timid

Departamentul de Stat al Statelor Unite a trimis, în 1977, un profil psihologic al lui Idi Amin personalului său de la ambasada din Mogadiscio, Somalia. Peste mai bine de trei decenii, documentul a fost marcat cu: „A nu se da publicităţii în temeiul niciunui decret, legi sau prevederi. Departamentul de Stat al SUA. Revizuire sistematică. 22 mai 2009”. Spre deosebire de Kim Jong- il din Coreea de Nord sau de fiul şi moştenitorul său, Kim Jong-un, există o mulţime de informaţii despre dictatorul din Uganda, pentru ca psihologii să-i poată face profilul cu o încredere considerabilă.

Spre deosebire de liderul comunist nord-coreean Kim Jong-il, „Tăticul” Idi Amin nu a fost niciodată timid. Voia atenţie. A participat la un documentar despre persoana sa. A dat interviuri. S-a împrietenit cu jurnalişti. Le-a scris scrisori aiuristice unor lideri mondiali. A organizat evenimente în care el era personajul principal. A lăsat în urmă o mulţime de indicii despre ce fel de om era.

Hipomania

Spre deosebire de Stalin şi Mao, Idi Amin a dat semne clare ale unei afecţiuni psihice care, potrivit unui medic care l-a tratat, era o formă de manie. Diagnosticul suspectat a fost pus de doctorul David Barkham.

Activitatea lui David Barkham în Uganda a

început în 1963, la scurt timp după ce ţara şi-a câştigat independenţa. A fost consilier medical guvernamental în primii ani ai domniei lui Idi Amin. A avut contacte strânse cu dictatorul, fiindu-i medic personal în perioada 1971-1972. A fost membru al Colegiului Regal al Medicilor. Potrivit necrologului publicat de Colegiu, era „înzestrat cu daruri intelectuale excepţionale” şi era un „medic priceput” cu „cunoştinţe enciclopedice”.[4]

„Cred că [Idi Amin] era uneori ceea ce am numi «hipomaniac»„, explica Barkham. „Era exaltat. Credea că are o înţelegere mai bună decât majoritatea oamenilor asupra a ceea ce se întâmpla şi că ideile sale – de altfel, destul de previzibile – erau, de fapt, mai degrabă ideile unui geniu şi că era de datoria lui să pună lumea pe drumul cel bun.”[5]

Barkham a menţionat, de asemenea, că dictatorul vorbea foarte mult. „Oamenii care sunt surescitaţi, care au idei de grandoare, cred că au răspunsul la probleme complicate şi, într-un fel, pierd legătura cu realitatea cotidiană.”

Doctorul Barkham a supravieţuit regimului lui Idi Amin. A avut norocul să fie exilat, şi nu ucis, după ce şi-a manifestat direct dezaprobarea faţă de „războiul economic” împotriva populaţiei asiatice din Uganda. Părerea lui medicală despre sănătatea mintală a lui Idi Amin devine mai interesantă atunci când avem în vedere propriul său istoric medical. Doctorul „a recunoscut la el însuşi un tip de tulburare ciclotimică, bipolară, şi a trecut prin

perioade de depresie profundă”.[6] A murit în 2009, la vârsta de 78 de ani.

Ciclotimia sau tulburarea ciclotimică este o tulburare de dispoziţie, care provoacă schimbări ale acesteia, incluzând perioade uşoare de depresie şi perioade de dispoziţie entuziastă sau hipomanie. Este o afecţiune relativ rară şi adesea descrisă ca o tulburare uşoară a dispoziţiei. Stările de spirit fluctuante sunt mai puţin severe şi debilitante decât cele observate în tulburarea bipolară, dar este posibil ca ciclotimia să evolueze în tulburare bipolară. Cariera lungă, de succes şi productivă, a doctorului Barkham a fost evident la minimum afectată de schimbările sale de dispoziţie relativ minore. El s-ar fi putut număra printre cei aproximativ un procent din populaţie, care experimentează astfel de schimbări de dispoziţie.

Schimbările de dispoziţie mai grave sunt asociate cu persoanele care suferă de hipomanie[7], o stare emoţională de exaltare, care poate face ca o persoană să fie impulsivă, iraţională şi instabilă. Persoanele cu acest tip de dispoziţie exuberantă sunt adesea imprevizibile şi dezinhibate. Ele acţionează şi vorbesc, în mod frecvent, ca şi cum ar avea un exces de energie, cu o nevoie redusă de somn. Un nivel periculos de încredere în sine este obişnuit la astfel de indivizi. Idi Amin vorbea foarte mult şi credea că avea talente excepţionale, chiar măreţe. în ciuda incompetenţei sale demonstrate la nivel administrativ, credea că putea rezolva multe probleme complicate din Uganda şi din întreaga lume. Această credinţă era atât de importantă, în viziunea

sa, încât se învecina cu sau chiar depăşea limita bunului-simţ spre delir. Aceste caracteristici ale comportamentului său erau compatibile cu hipomania.

Ideile sale grandioase erau, desigur, strâns legate de părerea foarte bună despre sine. „întreaga lume se uită la Idi Amin şi la Uganda ca la un tot”[8], a declarat dictatorul. (Idi Amin a învăţat să vorbească engleză în timp ce era în armată. Nu vorbea limba engleză atât de fluent pe cât îşi vorbea limba maternă, kakwa, unele limbi înrudite şi swahili.)

Comportamentul hipomaniacal al lui Amin, din păcate, se combina cu trăsături asociate cu psihopatia. Avea un farmec superficial, comic, considerabil. Keatley, care a avut o experienţă directă cu Idi Amin, spunea că „nu era nici un tip bine educat şi nici deosebit de inteligent. Dar avea o viclenie ţărănească ce-i surclasa de multe ori pe oponenţi mai inteligenţi...” Keatley a descris „magnetismul animalic” al lui Amin, pe care dictatorul „l-a folosit cu abilitate sadică în relaţiile cu oamenii pe care dorea să-i domine”.[9]

Idi Amin afişa, de asemenea, un soi de răutate amuzantă, jucăuşă, care este evidentă în clasicul documentar al lui Barbet Schroeder din 1974, *General Idi Amin Dada. Un autoportret.* Titulatura pe care şi-a dat-o el însuşi (şi care merită repetată) – „Excelenţa-Sa Preşedinte pe viaţă, feldmareşal Al Hadji Doctor Idi Amin, VC, DSO, MC, stăpân al tuturor animalelor pământului şi al peştilor mării şi cuceritor al Imperiului Britanic din Africa în general şi din Uganda în special” – poate că-i reflecta

umorul la fel de mult ca şi părerea grandioasă despre sine. Un alt exemplu de simţ al umorului şi tachinare s-a arătat când i-a spus unui coleg, lider al unui stat african, că s-ar fi căsătorit cu el, dacă ar fi fost femeie. La un moment dat, a anunţat că strângea alimente şi alte ajutoare pentru Marea Britanie, când foştii ocupanţi ai Ugandei se confruntau cu o recesiune economică. A rugat-o şi pe regina Elisabeta II să trimită soldaţi scoţieni să-l însoţească la o întâlnire a naţiunilor din Commonwealth. Scrisorile sale către liderii străini, în care oferea sfaturi nesolicitate şi-şi expunea opiniile cu privire la diferite probleme, au fost, din nou, foarte probabil provocate pe jumătate de faptul că era răutăcios şi pe jumătate de grandomanie.

Sclipirea de amuzament din ochii lui devenea repede suspicioasă ori nemulţumită, când era întrebat sau i se spunea ceva ce nu-i plăcea. Acest lucru este uşor de văzut în documentarul lui Schroeder, când i se adresează unui ministru care nu se conformează standardelor sale şi când îi ascultă pe medicii ugandezi vorbind în timpul unei întâlniri.

După orchestrarea loviturii de stat prin care a câştigat controlul asupra Ugandei, tuturor le-a fost clar că lui Idi Amin îi lipseau abilităţile administrative ale unui Stalin sau Mao, care le-au permis acestora să se menţină la putere timp de mai multe decenii. Dar la fel de clar era că, dincolo de comportamentul de bufon al lui Idi Amin, se ascundea acelaşi tip de comportament brutal, nemilos, paranoic întâlnit la alţi

tirani. Minţea, înşela, nu avea empatie şi remuşcări. Ucidea, pentru a- şi stăpâni oamenii, pentru a trezi frica şi a-şi linişti îngrijorările paranoice, spunându-şi că şi alţii ar acţiona la fel de necruţător ca el.

„în orice ţară, trebuie să existe oameni care să moară”, a declarat eL „Sunt sacrificiile pe care orice naţiune trebuie să le facă, pentru a instaura legea şi ordinea," Combinaţia dintre excesul de încredere şi excesul de energie al hipomaniei şi comportamentul lipsit de milă al psihopatiei poate să explice acţiunile brutale ale lui Idi Amin, Ca şi în cazul rar al altor persoane cu psihopatie extremă, lipsa de concentrare şi incapacitatea de a pune în practică un plan eficient pe termen lung au dus la căderea relativ rapidă a lui Idi Amin, deşi nu destul de repede pentru victimele sale din Uganda, Regimul său a fost unul scurt, de mai puţin de un deceniu, prin comparaţie cu cele ale lui Stalin sau Mao,

După ce trupele lui Idi Amin au făcut greşeala de a jefui şi distruge satele de pe graniţa cu Tanzania vecină, armata tanzaniană a trimis o coloană blindată, care includea şi trei tancuri, în Uganda, Trei tancuri nu par să fie o forţă masivă de invazie, dar coloana a atras sute de ugandezi care fugiseră de Idi Amin. Acum s-au întors şi l-au silit pe dictator să ia calea exilului.

După o scurtă şedere la Tripoli, în Libia, la prietenul său Muammar Gaddafi, Idi Amin s-a stabilit în Arabia Saudită, Şi-a petrecut ultimii ani făcând cumpărături şi răsfăţându-se, A murit în 2003, după aproape un sfert de secol de exil,

împlinindu-şi în mod neobişnuit promisiunea faţă de saudiţi de a nu atrage atenţia asupra sa. A declarat uneori că intenţiona să se întoarcă în Uganda cândva, dar părea să-şi dea seama că siguranţa lui depindea exclusiv de măsura în care nu-şi enerva gazdele saudite.

Pare curios că dictatorul s-a retras aparent atât de uşor. Când i se luau interviuri, declaraţiile sale extravagante se limitau la a spune că avea să se întoarcă şi să conducă iar Uganda, O explicaţie este că, în timp ce se afla la putere, o mare parte dintre afirmaţiile lui extravagante erau doar pentru spectacol. Jurnaliştii occidentali i-au comentat răutatea „ludică". Şi, aşa cum se întâmplă în cazul tuturor tiranilor, siguranţa personală era o preocupare primordială pentru el. Ca toţi tiranii, a ucis pe oricine, vinovat sau nevinovat, pe care-l bănuia că reprezenta o ameninţare. Cu toate că era, fără îndoială, convins de abilităţile sale unice de a conduce, şi-a înfrânat mândria nemăsurată când s-a confruntat cu certitudinea unei morti oribile şi c-ar fi putut ajunge la cheremul propriului popor. Hipomania şi iluzia grandorii nu anulează neapărat sentimentul de autoconservare. Era suficient de conştient şi de inteligent ca să evite să fie măcelărit de duşmanii săi.

„Poporul meu mă iubeşte.
Ar muri pentru a mă proteja."

Muammar Gaddafi

Soraya nici nu împlinise bine 15 ani, în 2004, când a fost aleasă să-i ofere un buchet de flori dictatorului libian Muammar Gaddafi. Era încântată de onoare şi

emoţionată, când s-a prezentat cu buchetul în faţa conducătorului tării, care-i vizita şcoala.

La maturitate, Soraya avea să-şi amintească expresia lui Gaddafi din momentul când acceptase florile, ca fiind „un rânjet oarecum îngheţat”. însă atunci, în copilărie, îi spusese plină de încântare mamei: „Papa Muammar mi-a zâmbit, mamă. Jur că mi-a zâmbit! M- a mângâiat pe cap!”

Gaddafi a remarcat-o, cu siguranţă, pe Soraya. A doua zi, a trimis trei femei din „Comitetul Revoluţionar” libian să i-o aducă pe fată. Femeile au dus-o pe Soraya într-o tabără, de unde nu a mai fost lăsată să plece. A fost spălată, machiată şi dusă în patul lui Gaddafi.[10]

Secretarul-general libian al Congresului General al Poporului, „Regele Regilor din Africa”, „Fratele Lider”, Muammar Gaddafi, a violat-o pe Soraya.

Gaddafi a ţinut-o prizonieră timp de cinci ani. A obligat-o să urmărească filme porno. A forţat-o să consume tutun, alcool şi cocaină. A făcut acelaşi lucru cu celelalte fete pe care le-a siluit în harem, potrivit relatării lui Annick Cojean despre aceste acte criminale, din cartea ei *Gaddafi’s Harem: The Story of a Young Woman and the Abuses of Power în Libya (Haremul lui Gaddafi, Povestea unei tinere şi abuzurile puterii din Libia),*

Despotului depravat nu-i păsa că le priva de copilărie pe Soraya şi pe celelalte fete, Nu-i păsa că le condamna la o viaţă de ruşine într-o societate care dă vina pe victimele violului pentru crimele comise

împotriva lor. Libianul avea impresia că oamenii îl preţuiau. Dacă-l iubeau, cum ar fi putut el să le facă vreun rău?

Fără habar sau rupt de realitate?

în timpul revoluţiei care a dus, în cele din urmă, la moartea sa, Jacqueline Frazier, care lucra pentru Saadi, fiul dictatorului, a ajuns la concluzia că Gaddafi era „rupt de realitate” pentru că refuza să creadă ameninţările la adresa lui şi a regimului său,[11] Comportamentul său sugera că pierduse, într-adevăr, legătura cu ce se întâmpla în propria ţară. Când a fost întrebat despre pericolele la care se putea aştepta după ce Egiptul şi Tunisia îşi răsturnaseră dictatorii, a râs, ceea ce a ridicat semne de întrebare serioase cu privire la capacitatea sa de a recunoaşte o ameninţare reală, A râs şi a insistat că: „Mă iubesc... Poporul meu e cu mine. Mă iubeşte. Ar muri pentru a mă proteja,.. Poporul meu” A fost ultimul său interviu,

Jerrold Post, fost consultant la CIA şi specialist în psihologie politică la Universitatea George Washington, a declarat că lui Gaddafi „i se părea de neconceput că nu-l iubea tot poporul” Nu la mult timp după ce dictatorul libian îşi afirmase popularitatea în rândurile „oamenilor săi”, aceştia s-au revoltat.

Este posibil ca narcisismul să-l fi împiedicat pe Gaddafi să-şi prevadă soarta, în perspectiva unei revolte serioase a poporului. „El nu era atât de psihotic, încât să poată nega ce se întâmpla sau că pierduse puterea”, a zis Post. „Acestea fiind

zise, cred că i-a fost greu să creadă că propriul popor se ridica împotriva lui.”[12]

La câteva luni după ce respinsese ameninţarea la adresa guvernării sale, a fost găsit ascunzându-se de oamenii despre care credea că-l iubeau. Se adăpostise într-o conductă de evacuare, după ce convoiul său de 80 de maşini fusese atacat de avioanele militare franceze. Puterea îi fusese subminată nu doar de propriul popor, ci şi de forţele aeriene britanice, americane şi franceze. Oamenii lui l-au târât pe străzi, l-au însângerat şi îngrozit, trăgând cu arme automate Kalaşnikov în aer, sărbătorind şi strigând: „Allah (nu Gaddafi) e mare!” Curând a murit, ucis aşa cum şi el ucisese atât de mulţi compatrioţi.

Muammar Gaddafi avea 27 de ani când a preluat puterea, în 1969. Paza îi era asigurată şi de „Garda Amazoanelor”, o unitate de gărzi de corp formată din femei înarmate. „Realizările” sale au inclus sponsorizarea terorismului ani întregi, inclusiv asasinarea a 273 de pasageri prin aruncarea în aer a zborului PanAm 103 deasupra localităţii Lockerbie din Scoţia, la 21 decembrie 1988. Şi-a asigurat loialitatea celor din cercul său de apropiaţi, oferindu-le bani şi cadouri scumpe. Şi-a controlat poporul prin frică.

Mama Sorayei spunea despre Gaddafi că „a aruncat această ţară înapoi în Evul Mediu; îşi târăşte oamenii în prăpastie! Şi ăsta se numeşte lider?"

Portretele lui nu erau niciodată greu de găsit, în ţara pe care o controla strict. A avut două soţii care i-au făcut în total opt copii. Ca şi Idi Amin, se îmbrăca în costume

militare extravagante.

Stalin, spre deosebire de Gaddafi, prezenta în faţa lumii o imagine gravă, serioasă. Imaginea sa era pe potriva numelui pe care şi-l asumase: Stalin – „Omul de oţel". A fost dispreţuit, respectat şi temut, dar nu a fost considerat niciodată bufon. Fără să vrea, dictatorul libian a prezentat lumii o imagine diferită.

Deşi recunoscut ca un susţinător serios şi periculos al terorismului, uneori spunea, la fel ca Idi Amin, lucruri care păreau absurde. Şi-a dezvăluit personalitatea puternic narcisistă prin afirmaţii precum: „Eu sunt un lider internaţional, decanul conducătorilor arabi, regele regilor din Africa şi imamul musulmanilor, iar statutul meu internaţional nu-mi permite să mă cobor la un nivel inferior”.

Gaddafi, potrivit psihiatrului Jerrold Post, împărtăşea trăsăturile narcisismului malign cu Saddam, Stalin şi alţi dictatori. Ca majoritatea conducătorilor cruzi şi despotici, era extrem de absorbit de sine. La fel ca Stalin şi Saddam, Gaddafi se considera atât de important, încât credea că el era salvatorul tării sale. Si, la fel ca ei, a manifestat niveluri pronunţate de paranoia, ceva ce am aflat că reprezintă un defect profesional pentru tirani şi dictatori.

Percepţiile timpurii din străinătate

La începutul anilor ’80, Gaddafi a fost suspectat că trimisese o echipă de asasini în Statele Unite, ca să-l omoare pe preşedintele Ronald Reagan. Jurnaliştii Ronald Ostrow şi Robert Toth, de la *Los*

Angeles Times, au susţinut că avuseseră acces la un profil al liderului libian, întocmit de CIA. Profilul îl înfăţişa ca fiind mai periculos decât se credea în mod obişnuit, un specialist descriindu-l chiar ca având o „minte toxică”[13]* Profilul, potrivit jurnaliştilor, îl descria pe Gaddafi ca fiind un om nesigur pe el şi care era capabil să trimită asasini în SUA, ca să-l omoare pe preşedinte. Un purtător de cuvânt de la CIA nu a vrut să facă niciun comentariu asupra profilului. Sursele lui Ostrow şi Toth sugerau că profilurile psihologice ar putea avea între o sută şi o mie de pagini şi acopereau, de obicei, subiectele tratate în rapoartele pregătite pentru Jimmy Carter: informaţii biografice şi trăsături de personalitate cu aprecieri privind reacţiile probabile în timpul negocierilor şi răspunsurile în situaţii de criză,

în anii care au urmat pregătirii acestui profil, au existat actualizări care-l descriau pe Gaddafi drept „instabil şi psihopat, dar posedând, totodată, un grad neobişnuit de mare de inteligenţă. Această combinaţie de inteligenţă şi instabilitate mentală îl face pe Gaddafi să fie periculos de imprevizibil şi capabil să planifice fără remuscări acte de violentă ieşite din comun”,[14]

0 combinaţie de narcisism malign şi personalitate- lîmită

Diferenţa dintre tirani precum Gaddafi şi Stalin ar putea fi prezenţa unei alte tulburări de personalitate, Gaddafi a avut manifestări întâlnite la persoanele diagnosticate cu tulburare de personalitate-

limită, pe lângă narcisismul malign, potrivit doctorului Post, Această tulburare ar putea explica stările lui ciudate, Stalin era paranoic, narcisist şi psihopat, dar nu a dat semne de tulburare de personalitate-limită, cu stările ei de spirit fluctuante, histrionismul şi instabilitatea emoţională. „El [Gaddafi] putea fi euforic, atunci când îi reuşea ceva, şi se purta de parcă se simţea complet invulnerabil”[15], a zis Post, Acest lucru ar putea părea hipomanie, dar Post a observat că, atunci când lucrurile nu-i mergeau bine, despotul libian putea deveni instabil. Un astfel de model de comportament este caracteristic tulburării de personalitate-limită.

Capitolul 9. „Ştiu că există oameni care plănuiesc să mă omoare cu mult timp înainte ca ei să se gândească măcar la asta.”

Saddam Hussein

în 1982, conducătorul Irakului, Saddam Hussein, în vârstă de 45 de ani, le-a cerut sfatul miniştrilor din guvernul său. Ce-ar putea face, a întrebat el, ca să pună capăt războiului cu Iranul, pe care-l începuse cu doi ani mai devreme. Războiul a fost dezastruos şi a luat, în cele din urmă, vieţile a jumătate de milion de irakieni şi a unui milion de iranieni.

Miniştrii lui Saddam ştiau cu toţii că ayatollahul Khomeini, conducătorul Iranului, nu ar fi fost de acord cu pacea, câtă vreme Saddam se afla la putere. Ministrul sănătăţii a făcut greşeala să creadă că Saddam îşi dorea un sfat sincer. A sugerat ca Saddam să demisioneze, doar până când cele două ţări încheiau războiul. După aceea Saddam putea să-şi reia funcţia şi controlul asupra ţării, a sugerat naiv ministrul.

Saddam i-a mulţumit pentru sfatul sincer. Nu după mult timp, a ordonat arestarea ministrului. Soţia acestuia l-a rugat pe Saddam să-i returneze soţul dispărut. Dictatorul a fost de acord. Poliţia secretă a lui Saddam a aruncat un sac mare şi negru în faţa casei ministrului. Sacul conţinea trupul dezmembrat al soţului femeii.

Ceilalţi miniştri ai cabinetului au fost de acord că Saddam ar fi trebuit să rămână la putere.

Această crimă a fost una dintre miile comise de Saddam Hussein, conducătorul Irakului timp de o generaţie, din 1979 până în 2003. El a ordonat moartea a cel puţin 20

000 de musulmani suniţi în primii douăzeci de ani ai domniei sale. între 1986 şi 1989, a ordonat armatei să utilizeze gaze toxice, pentru a ucide cel puţin 200 000 de oameni care trăiau în sate irakiene. Toate acestea, în plus faţă de războiul pe care l-a început împotriva Iranului şi care a provocat aproximativ 1,5 milioane de decese. Criticii şi duşmanii săi îl numeau adesea „nebun” o greşeală obişnuită, după cum am văzut, atunci când este aplicată unui dictator. La fel ca majoritatea dictatorilor, el nu a fost „nebun”, alienat sau psihotic. Era pe deplin conectat la realitate. Nu avea halucinaţii, nu vedea, nu auzea şi nu simţea lucruri care nu erau reale. Nu avea deliruri sau gânduri şi credinţe bizare. Era convins că el era cea mai importantă persoană din Irak, dar această credinţă este mai degrabă narcisistă decât delirantă. Dacă Saddam nu era psihotic, alienat sau nebun, prin ce era el diferit de oamenii care nu devin dictatori ucigaşi? Asemenea celor mai nemiloşi conducători, avea o personalitate dominată de aceleaşi trăsături sau caracteristici care apar în mod repetat la astfel de lideri. Realizatorii de profiluri politice sunt, în general, de acord că Saddam avea trăsăturile întunecate obişnuite şi în cazul lui Hitler şi Stalin. Acestea includ deja familiarele trăsături narcisiste şi psihopate, pe lângă gândirea paranoidă. Ca şi în cazul lui Stalin şi Hitler, pe care Saddam îl admira, anumite indicii despre motivul pentru care avea aceste trăsături pot fi descoperite în experienţele sale din copilărie. Altele, după cum am văzut, probabil se ascundeau în genele sale. Iar

altele erau asociate cu evenimente istorice care au avut loc în anii tinereţii sale.

Copilăria

Saddam Hussein s-a născut în Al Awja, un mic sat din centrul Irakului, în 1937. Al Awja se află lângă orăşelul Tikrit, un loc de care Saddam s-a simţit legat întreaga viaţă şi unde şi-a găsit sprijin. Loialitatea irakiană depinde foarte mult de relaţiile tribale. Când era la putere, Saddam avea încredere în familie şi în oamenii din Tikrit mai mult decât în membrii propriului partid politic. Dar chiar şi această încredere tribală, legată de locul naşterii, nu este obligatoriu să fie reciprocă. La fel ca tot ce ţine de o personalitate narcisistă severă, şi încrederea depindea de interesul propriu al dictatorului.

Cu doar câteva luni înainte să vină pe lume viitorul dictator, tatăl lui, Hussein Abd al-Majid, care era cioban, a dispărut sau, poate, a murit. Nimeni nu ştie sigur. Fratele lui mai mare, în vârstă de 12 ani, a murit de cancer la câteva luni după naşterea lui Saddam. Se pare că mama lui a suferit o depresie gravă în ultimele luni de sarcină. Boala a persistat şi după naşterea lui Saddam. Când copilul avea 3 ani, mama l-a trimis la Bagdad la unchiul său, Khairallah Talfah.

După câţiva ani, Saddam s-a întors acasă, la mama sa şi la noul ei soţ. A fost nevoit să fure alimente, pentru a-şi ajuta familia săracă. La 10 ani, a aflat că vărul său ştia să citească şi să scrie. A cerut să i se permită şi lui să înveţe. Este un indiciu timpuriu al

ambiţiei şi dorinţei sale de a fi mai mult decât un băiat analfabet, care-şi trăieşte viaţa în sărăcie, într-un sătuc. Aici vedem o paralelă cu Stalin. Ambii copii şi-au manifestat devreme ambiţia şi dorinţa de a învăţa.

însă tatăl vitreg al lui Saddam nu-i preţuia ambiţia. De fapt, nu-l preţuia deloc pe Saddam. La fel ca Stalin sau Hitler, Saddam a îndurat bătăi. Singura diferenţă a fost că loviturile pe care le-a primit el au venit de la un tată vitreg, în timp ce loviturile primite de Hitler şi Stalin au venit din partea părinţilor biologici. Tânărul Saddam a fugit de acasă, înapoi la Bagdad, iar unchiul său, Khairallah Talfah, urma să aibă o influenţă majoră în viata sa.

Mediul politic

Khairallah era fost ofiţer de armată şi susţinător al ideii de autoguvernare, fără control occidental. El i-a călăuzit paşii lui Saddam spre o viaţă de rezistenţă împotriva britanicilor imperialişti, care ocupau Irakul la acea vreme. De asemenea, l-a încurajat nu doar să se împotrivească, ci şi să viseze să devină un mare luptător. Când avea 15 ani, Saddam şi-a găsit un erou în Gamal Abdel Nasser.

Nasser apăruse ca un lider puternic şi charismatic, în vremea când arabii se săturaseră ca pământurile şi popoarele lor să mai fie exploatate de ţări precum Marea Britanie, Franţa şi alte puteri occidentale. El a condus o lovitură de stat, care în 1952 l-a răsturnat pe monarhul egiptean, regele Farouk, devenind astfel preşedinte al

Egiptului în 1956.
Nasser a fost foarte popular în lumea arabă, pentru afirmarea drepturilor egiptenilor împotriva puterilor imperialiste care dominaseră multă vreme ţările din Orientul Mijlociu. El a încurajat şi visul de a unifica lumea arabă şi de a pune capăt certurilor şi competiţiei care separaseră mult timp popoarele din regiune şi care le împiedicaseră progresul şi prosperitatea.
în această perioadă, Saddam s-a alăturat partidului naţionalist arab Baas. Partidul, înfiinţat în 1947 în Siria, se opunea conducătorilor Irakului de la acea vreme şi relaţiei lor strânse cu puterile occidentale. Scopul era ca arabii din Orientul Mijlociu să se unească şi să coopereze mai strâns, pe baza unor obiective comune. Partidul a trebuit să opereze clandestin în mai multe ţări arabe, pe măsură ce şi-a promovat ideile revoluţionare.
în 1956, generalul Abd al-Karim Qasim a răsturnat monarhia din Irak. Din păcate, pentru Saddam şi colegii săi, Qasim vedea partidul Baas ca pe o ameninţare.
Saddam, în vârstă de 22 de ani, a fost unul dintre cei cinci bărbaţi trimişi să-l omoare pe general. Tentativa de asasinat a eşuat. Probabil, a eşuat din cauză că Saddam era prea impulsiv. A început să tragă prea curând, înainte să fie gata şi ceilalţi asasini. (Mai târziu, Saddam a învăţat să-şi controleze impulsivitatea.)
Qasim a fost rănit, dar a supravieţuit, cu toate că şoferul său a fost împuşcat şi ucis. O parte dintre asasini au fost capturaţi şi executaţi. Saddam s-a ales cu un glonţ în picior, dar se presupune că a fugit călare

spre Siria. El a pretins că ajunsese în Siria după ce traversase un râu înot.

După ce s-a văzut în siguranţă afară din Irak, Saddam a plecat la Cairo, în Egipt. A rămas în partidul Baas şi a petrecut câţiva ani ca student la drept, la Universitatea din Cairo. S-a întors în Irak după ce membrii partidului Baas l-au răsturnat de la putere pe Qasim, în 1963.

S-a căsătorit cu fiica unchiului său, Khairallah Talfah, Sajida, şi a aşteptat cu nerăbdare să-şi facă un viitor în propria ţară. Curând însă, acţiunile politice ale partidului său l-au silit să se ascundă. A fost capturat un an mai târziu şi închis, până când a evadat, în 1966.

în timp, a reuşit să devină lider în partid şi a conspirat cu alţii, pentru a obţine controlul asupra guvernului. în 1968, Saddam – atunci în vârstă de 31 de ani – a cerut ajutorul şefului serviciului de informaţii militare din Irak, Abdul Rassaz al-Nayef, ca să preia controlul asupra ţării. Lovitura de stat fără vărsare de sânge a reuşit. Ahmed Hassan al-Bakr a devenit preşedinte, iar Saddam – vicepreşedinte. Nu a durat mult până când Saddam să-şi demonstreze cruzimea.

S-a întors împotriva complicelui său Nayef şi a ordonat să fie exilat. Mai târziu, a ordonat asasinarea acestuia. Raţionamentul lui Saddam era foarte clar: dacă Nayef îl ajutase pe el să răstoarne conducerea partidului, atunci Nayef ar fi putut ajuta pe altcineva să-l răstoarne pe el. Orice ameninţare la adresa lui Saddam trebuia eliminată şi era eliminată fără re- muşcări. Ceea ce era bine pentru Saddam era bun pentru Irak.

Din 1969, vreme de un deceniu, Saddam şi-a folosit influenţa semnificativă şi a profitat de veniturile provenite din preţul ridicat al petrolului, pentru a reforma economia ţării şi a spori nivelul de trai al poporului irakian. în zonele rurale, au fost construite drumuri, reţele de comunicaţii şi scoli mai bune. Industria s-a dezvoltat, iar ţăranii au primit mai mult teren. Şcolarizarea până la terminarea liceului şi asistenţa medicală au devenit gratuite. Nicio altă ţară arabă nu se putea lăuda cu astfel de reforme. în felul acesta, Saddam şi-a asigurat susţinerea clasei muncitoare.

în 1979, Saddam l-a obligat pe preşedinte să se retragă. Şi-a asumat controlul deplin al ţării. Ceea ce a urmat, într-un interval de 24 de ani, a fost traumatizant şi înfricoşător pentru poporul irakian.

în anii săi de guvernare, Saddam l-a eliminat aproape pe orice irakian independent, cu voinţă proprie, care avea acces la el. Astfel, au rămas în jurul lui doar sicofanţi care nu îndrăzneau să-l provoace, de teama de a nu fi ucişi, aşa cum li s-a întâmplat ministrului sănătăţii şi multor altor persoane. Această lichidare la scară largă a potenţialelor ameninţări interne a început odată cu domnia lui Saddam. Nu la mult timp după ce preluase puterea, Saddam le-a ordonat înalţilor săi oficiali să ia personal parte la execuţia a cinci sute de membri ai Partidului Comunist Irakian. O altă demonstraţie timpurie de brutalitate a avut loc în 1979, când a ordonat execuţia a 21 de demnitari în care nu avea încredere.

Acesta este momentul în care unii observatori au atribuit comportamentul lui

Saddam unei simple „nebunii”. Dar răutatea nu este acelaşi lucru cu nebunia. Să explici răutatea extraordinară, fără a invoca nebunia, poate fi un demers riscant. Aşa cum a scris Erica Goode în articolul său din *The New York Times* „Lumea, de la Stalin la Saddam. S-a dus şi teoria cu nebunia”: „Psihanaliza liderilor politici este o afacere riscantă, iar psihiatrii sunt primii care atrag atenţia că, fără cercetări ample sau contact personal cu domnul Hussein, nimic nu se poate spune cu certitudine despre structura sa psihologică. Dar ceea ce se ştie deja despre domnul Hussein este sugestiv, spun psihiatrii”.[1] Iată ce se ştie despre Saddam Hussein: caracteristicile personalităţii sale ilustrează gama de trăsături întunecate acum atât de familiare în cazul celor mai abjecte figuri politice autoritare: machiavelism, paranoia, complex mesianic, narcisism şi psihopatie.

Machiavelismul

Saddam a demonstrat caracteristica extremă de egocentrism a machiavelicului. Interesul personal este atât de mare, încât concepte precum corectitudinea, etica şi moralitatea au o valoare mică sau inexistentă pentru Saddam şi pentru cei ca el. Aceşti oameni vor minţi, vor înşela, vor manipula şi vor profita de oricine, dacă acţiunile lor le vor aduce beneficii şi-i vor ajuta să- şi atingă obiectivele.

Un astfel de egocentrism extrem, cel puţin la dictatori precum Saddam, nu prea a lăsat loc pentru formarea unor perspective sofisticate asupra vieţii. în afară de studiile

în Egipt şi o singură vizită în Franţa, Saddam a avut foarte puţine experienţe directe cu străinii. Această ignoranţă adeseori l-a dezavantajat, când a avut de-a face cu alte naţiuni. De fapt, greşelile sale de calcul au condus, în cele din urmă, la căderea lui, când Statele Unite şi aliaţii lor au invadat Irakul, în 2003, folosind falsa ameninţare a armelor irakiene de distrugere în masă drept scuză. Machiavelismul lui Saddam, disponibilitatea de a face orice pentru a obţine ce voia, era în strânsă legătură cu celelalte trăsături psihologice, inclusiv cu imaginea grandioasă despre sine şi îndârjirea cu care credea că era un conducător cum nu mai era nimeni altul. Acest lucru nu i-a permis să aibă empatie pentru victimele sale sau pentru oricine altcineva.

Paranoia

Machiavelismul lui Saddam a contribuit direct la o altă caracteristică importantă a psihologiei sale: paranoia. Comportamentul său criminal era indus de o logică circulară, teribilă, necruţătoare. L-a dat jos pe fostul preşedinte al Irakului. Era conştient că aşa ceva i se putea întâmpla şi lui, aşa încât a ucis pe oricine bănuia el că reprezenta o ameninţare. Cu siguranţă, nu ar fi lăsat nepedepsit un astfel de comportament. Prin urmare, era convins – pe bună dreptate – că şi alţii ar fi încercat să se răzbune. Acest lucru a dus la uciderea unui număr mare de irakieni. Perspectiva lui criminală şi paranoică este de înţeles, dar şi-a făcut-o cu mâna lui. Faptul că era atât de preocupat să nu fie omorât l-a făcut nesigur. La fel ca

Stalin, a încercat să facă faţă nesiguranţei şi ameninţărilor, lichidându-i pe cei despre care credea că reprezentau o ameninţare, fie reală, fie nu.

După cum spunea Saddam în 1979: „Ştiu că există zeci de oameni care complotează să mă omoare, şi acest lucru nu este greu de înţeles. La urma urmei, nu am făcut-o şi noi, nu am preluat puterea, complotând împotriva predecesorilor noştri? Cu toate acestea, sunt mult mai deştept decât ei. Ştiu că există oameni care plănuiesc să mă omoare cu mult timp înainte ca ei să se gândească măcar la asta. Acest lucru îmi permite să-i descopăr înainte ca ei să aibă cea mai slabă şansă de a mă lovi”.

Zilnic, i se pregătea masa în locuri diferite de pe tot cuprinsul Irakului. îşi închipuia că aşa era mai greu să fie otrăvit, deoarece complotiştii nu ar fi ştiut unde ar fi ales el să mănânce. Alegea bărbaţi de aceeaşi statură şi constituţie ca şi el şi-i punea să facă operaţii estetice, ca să semene şi mai mult cu el, în ideea că acele sosii ar fi creat confuzie printre potenţialii asasini.

Complexul mesianic

La fel ca Hitler, Saddam avea un complex mesianic. Se credea excepţional, un jucător cu adevărat special în istoria lumii. A şi spus la un moment dat: „Saddam este Irakul şi Irakul e Saddam” A crezut sincer că era menit să aibă un destin măreţ. A crezut sincer că era un om mare, şi nu doar un dictator nemilos, care ucidea pe oricine îl ameninţa sau îl nemulţumea profund.

Narcisismul

Saddam admira personajele istorice puternice – precum Nabucodonosor, regele Babilonului şi cuceritorul Ierusalimului în anul 586 î.Hr., sau Saladin, conducătorul musulman care a recucerit Ierusalimul de la cruciaţi în 1187 – şi se includea printre ele. De asemenea, s-a identificat cu popularul lider egiptean Gamal Abdel Nasser, cu dictatorul cubanez Fidel Castro şi cu dictatorul comunist chinez Mao Zedong. Ca şi Mao, Saddam a încurajat expunerea unor portrete şi statui uriaşe, care-l reprezentau în locuri publice.

Un exemplu al modului în care narcisismul extrem al lui Saddam i-ar fi putut afecta judecata s-a văzut după invazia Kuweitului. Deoarece se credea un lider excepţional şi măreţ, a presupus, pesemne, că şi celelalte naţiuni arabe îi împărtăşeau opiniile. La urma urmei, măreţia lui era evidentă pentru el şi pentru oamenii de care se înconjurase. Saddam a fost surprins când invazia lui a fost criticată de lumea arabă.

Trăsături psihopatice

Saddam a manifestat, de asemenea, semne clare de psihopatie. S-a remarcat printr-o paletă întreagă de trăsături de personalitate, cum ar fi lipsa conştiinţei, lipsa remuşcărilor şi lipsa empatiei. La fel ca mulţi indivizi psihopaţi, putea simula îngrijorarea şi empatia, dar acţiunile sale îi dezvăluiau adevărata natură. Şi, ca multe alte persoane cu psihopatie, avea tendinţa de a-i vedea pe cei apropiaţi, familia sa şi consilierii, mai degrabă ca pe nişte bunuri decât ca pe nişte indivizi cu drepturi proprii.

Loialitatea era esenţială pentru Saddam, dar asta era valabil doar într-o direcţie. Oricine putea fi oricând sacrificat, dacă Saddam îl bănuia de lipsă de loialitate, pe bună dreptate sau nu.

Nu toţi oamenii cu trăsături psihopatice sunt violenţi, dar persoanele violente, ca Saddam, sunt adesea vinovate de agresiune cu ţintă. Cu alte cuvinte, el a planificat majoritatea acţiunilor sale violente, pentru a-şi atinge un scop. Opusul agresiunii instrumentale este agresiunea reactivă, un act violent ca răspuns la o provocare semnificativă sau la o ameninţare reală.

Agresiunea instrumentală este ilustrată perfect de ce i-a făcut Saddam ministrului sănătăţii, care, aşa cum am descris la începutul acestui capitol, îi sugerase să renunţe temporar la putere, o insultă gravă pentru un tiran paranoic, narcisist şi psihopat.

Un alt exemplu de agresiune instrumentală, plină de cruzime, a avut loc la doar câteva zile după ce Saddam obţinuse preşedinţia Irakului, în timpul unei întâlniri a liderilor partidului Baas, arogant, el savura un trabuc şi citea cu voce tare numele celor pe care-i suspecta de a- i fi duşmani. Acuzaţii au fost escortaţi afară din incintă. Apoi i-a obligat pe înalţii oficiali ai partidului, care supravieţuiseră epurării, să formeze echipe de execuţie şi să-i împuşte pe 21 dintre nefericiţii lor colegi, O filmare din timpul epurării îl arată foarte mulţumit, deoarece tocmai îşi demonstrase puterea îngrozitoare şi lipsa completă de omenie.

Trei ani mai târziu, a ordonat să fie ucişi peste trei sute de ofiţeri din armată. Este

posibil ca victimele respective să se fi îndoit de autoritatea şi competenţa lui militare. Nici chiar membrii „de încredere” ai cercului său, alcătuit în mare parte din rude şi camarazi apropiaţi, nu erau în siguranţă. Prietenul său din copilărie, care îi era şi cumnat, a murit într-un accident suspect de elicopter; de asemenea, Saddam a aprobat uciderea ginerilor săi, după ce aceştia fugiseră iniţial din ţară, ca să-şi salveze viaţa, şi se întorseseră doar fiindcă li se promisese că erau în siguranţă.

Scriitorul şi jurnalistul Said K. Aburish i-a luat o serie de interviuri lui Saddam. El a observat lipsa de conştiinţă şi de remuscări tipică oamenilor cu personalitate psihopatică. După ani de întâlniri cu dictatorul, Aburish a ajuns la concluzia că Saddam nu avea „niciun fel de ideologie. Acesta este cel mai important lucru de reţinut despre Saddam Hussein... A vrut să ducă Irakul în secolul XX. Dar, dacă asta însemna să elimine 50% din populaţia Irakului, el era dispus s-o facă”.[2] în acest sens, Saddam a semănat foarte mult cu Mao. Astfel de agresiune instrumentală, combinată cu lipsa de empatie, de remuşcări şi de conştiinţă, reprezintă trăsături importante ale minţii cuiva cu o formă severă de psihopatie.

Printre trăsăturile psihologice ale lui Saddam nu se număra impulsivitatea excesivă, care se observă adesea la mulţi indivizi psihopaţi. El se putea stăpâni, dacă mai trebuia să atingă un scop. Persoana cea mai importantă era el însuşi, aşa încât îşi putea controla comportamentul, pentru a-şi vedea împlinit un obiectiv. A reuşit să facă

acest lucru, până când Statele Unite i-au invadat ţara, pe baza afirmaţiilor false şi inexacte că Saddam ar fi avut arme de distrugere în masă – chimice, biologice şi/sau nucleare – şi că era aliat cu Osama bin Laden şi organizaţia teroristă Al- Qaeda.

Până când a fost capturat de trupele invadatoare americane, în 2003, judecat şi spânzurat în decembrie 2006, Saddam a fost – la fel ca Stalin – un „supravieţuitor” care s-a pus mereu pe primul loc. Stalin a fost un model pentru Saddam, care colecţiona cărţi despre dictatorul sovietic şi şi-a bazat multe dintre strategiile folosite pentru a se menţine la putere pe exemplele lui Stalin. Ambii ucigaşi în masă s-au născut în familii sărace, ambii şi-au croit drum pe scările ierarhice ale partidelor respective, până când au fost suficient de puternici să preia controlul complet. Ambii au făcut eforturi feroce să-şi modernizeze ţările înapoiate. Ambii au ucis frecvent şi fără remuşcări.

Saddam trăia şi mânca bine, în timp ce, sub sancţiunile impuse de Statele Unite şi alte ţări, compatrioţii săi sufereau din cauza lipsei de hrană şi medicamente. A început războaie cu ţările vecine, Iran şi Kuweit, dar a reuşit să supravieţuiască înfrângerilor care au rezultat din aventurile lui externe. Saddam s-a pus întotdeauna pe primul loc; propria supravieţuire a contat cel mai mult pentru el. Tot ce a făcut, a fost pentru el însuşi. Această perspectivă este în concordanţă cu narcisismul său, care se îmbina cu credinţa că avea un drept special de a conduce Irakul.

Psihologul Jerrold Post, care a înfiinţat Centrul CIA pentru Analiza Personalităţii şi

a Comportamentului Politic, a recunoscut acest complex mesianic la Saddam. Post l-a analizat pe Saddam pentru CIA şi a conchis că avea o combinaţie de trăsături, inclusiv „ambiţia mesianică de a obţine putere nelimitată, absenţa conştiinţei, agresivitate fără restricţii şi o perspectivă paranoică – ceea ce-l face pe Saddam foarte periculos”. Aşadar, Saddam era un narcisist malign.

Narcisismul malign) o versiune deosebit de periculoasă a narcisismului

Psihanalistul şi filozoful Erich Fromm a fost primul care a descris narcisismul malign; a spus că e „chintesenţa răului”. El a introdus termenul în cartea sa din 1964, *The Heart of Man (Inima omului).* Fromm credea, în mod idealist, că tehnicile psihanalitice ar putea fi aplicate problemelor care afectează societăţile şi că această abordare ar putea duce la o societate „sănătoasă” din punct de vedere psihic, în *The Heart of Man,* el a susţinut că societatea industrială din secolul XX şi accentul pe consumerism au făcut ca oamenii să se înstrăineze şi să se îndepărteze de un sine sănătos. Experienţa şi istoria sugerează că nu este clar dacă eul animalului uman este în mod natural bun. Specia este supusă unor presiuni evolutive, care par să fi creat variaţii mari în comportamentul uman, în ceea ce priveşte atribute precum empatia şi altruismul, în orice caz, necesitatea unei etichetări de tipul narcisismului malign există în continuare.

La douăzeci de ani după ce La folosit Fromm, termenul a apărut la psihiatrul Otto

Kernberg, în volumul *Severe Personality Disorders (Tulburări grave ale personalităţii).* Cât de severă este această tulburare devine mai clar când este citită lista scurtă a principalelor caracteristici ale sindromului,[3]

Narcisismul malign este legat de tulburarea de personalitate narcisistă, dar ea se află pe un cu totul alt palier în ceea ce priveşte gravitatea sa. Are caracteristici comune cu TPN, precum grandomania, lipsa de empatie, egocentrismul şi sensibilitatea extremă la critici, dar include şi alte trăsături care fac din narcisismul malign un diagnostic devastator pentru o personalitate politică. Acestea includ comportamente agresive sau antisociale, paranoide şi ceea ce psihanaliştii numesc „comportamente sadice ego-sintonice”. („Ego-sintonic” este un termen psihanalitic care înseamnă, în acest caz, că persoana nu se simte în niciun fel vinovată pentru actele sale sadice, fiindcă acestea sunt în concordanţă cu personalitatea ei. Nu sunt deranjate, pentru că li se par fapte naturale, complet acceptabile,) Această realitate terifiantă sugerează că există o problemă mai mare decât înstrăinarea fată de societate şi de adevăratul sine. Actele sadice ego-sintonice au fost observate la copiii cu probleme, cu mult timp înainte ca efectele unei economii industrializate şi orientate către consumerism să le influenţeze semnificativ.

La fel ca la multe personalităţi narcisiste, psihiatrii şi psihologii cred că narcisismul malign reflectă o imagine de sine hiperbolizată, care încearcă să compenseze o nesiguranţă acută.

Psihologii recunosc cel puţin două tipuri de narcisişti. Tipul „făţiş” este cel mai vizibil. Aceşti oameni au o viziune grandioasă evidentă asupra lor, sunt agresivi, profită de alţii, îşi doresc şi caută în mod activ atenţie şi laudă. Tipul „ascuns” este supărăcios şi adesea se simte anxios, neglijat sau nerespectat. Sentimentele de persecuţie pot fi atât de puternice, încât să conducă la iluzii. (Unele studii sugerează că o bună parte dintre atacurile cu arme în şcoli sunt realizate nu atât de indivizi cu un respect de sine scăzut şi niveluri ridicate de nesiguranţă, ci de narcisişti care se cred superiori celorlalţi. Dacă s-ar confirma o asemenea ipoteză, astfel de indivizi ar ilustra legătura între narcisism, agresiune şi violenţă.[4])

Persoanele cu narcisism malign au simptome evidente.

Aceşti indivizi sunt extrem de sensibili şi nu răspund bine la critici. Criticii lui Stalin, Mao, Gaddafi şi Saddam Hussein adeseori au plătit cu închisoare şi tortură – şi prea des cu viaţa – pentru faptul că nu au apreciat cum se cuvine acest lucru.

Termenul pare să rezume destul de precis personalitatea anormal de periculoasă a lui Saddam Hussein. Narcisismul malign nu este descris în manualul enciclopedic pe care-l folosesc majoritatea psihiatrilor şi psihologilor pentru diagnosticarea tulburărilor mintale şi de personalitate, *DSM-5.* Totuşi, această paletă de trăsături de personalitate este frecvent folosită pentru a descrie comportamentul dictatorilor. Psihiatra Carrie Barron, de la Universitatea Columbia, enumeră câteva

trăsături caracteristice ale narcisismului malign[5]:

1. Trăsături narcisiste
2. Sentimente de îndreptăţire
3. Lipsa conştiinţei
4. Sadism
5. Egocentrism
6. Regresie
7. Grandomanie
8. Paranoia
9. Tendinţă de distrugere
10. Manipulare
11. Proiecţie (în unele cazuri, când Saddam acuza oameni nevinovaţi că ar fi conspirat împotriva lui, îşi dovedea paranoia. în alte cazuri, acest comportament dezvăluia tendinţa de a proiecta sau atribui propriile intenţii de ameninţare asupra altor persoane.)

Dictatorii cu narcisism malign doresc adeseori puterea totală, nu ezită să exercite puterea şi au o viziune paranoică asupra lumii. De obicei, identifică şi dau vina pe cei din afară ca fiind duşmani, pentru a-şi aduce laolaltă supuşii.

„Combinaţia de paranoia subtilă, lipsa de conştiinţă şi sadism la narcisiştii maligni îi face pe aceşti indivizi înfricoşători, periculoşi şi nemiloşi", scria Carrie Barron. „Pentru că nu au interiorizat capacitatea de a se înfrâna, răzbunarea pentru agresiunile imaginare poate fi crudă, excesivă şi de neînţeles. Dorinţa lor de a umili şi a distruge poate fi extremă.”[6]

Indivizii cu narcisism malign se străduiesc adesea să reuşească în domeniile pe care şi le aleg, dar ceea ce-i motivează este să

dobândească recunoaştere şi laude. Se pare că dedică atât de mult din energia lor intelectuală gândindu-se la ei şi la nevoile lor, încât intelectul lor e destul de superficial. Iar asta concordă cu convingerea lor că sunt superiori. Fiind superiori, ideile, impresiile şi judecăţile lor sunt superioare. De ce ar avea nevoie de cunoştinţe aprofundate, furnizate de alţii sau citite din cărţi, dacă cele mai bune răspunsuri le vin uşor, datorită intelectului lor superior? De ce ar trebui să se deranjeze să studieze şi să se informeze din cărţi, dacă ideile lor sunt atât de bune?

Normele sociale de comportament nu-i impresionează şi nu le îngrădesc comportamentul oamenilor cu narcisism malign. Minciuna este adesea, pentru ei, a doua natură. Dacă, după cum se crede, unii au o imagine de sine fragilă, minciuna îi ajută să întărească felul în care vor să fie priviţi de ceilalţi. Problemele etice asociate cu minciuna sunt nesemnificative în comparaţie cu importanţa pe care o au în protejarea imaginii de sine a narcisistului. Minciunile servesc drept instrumente de propagandă, pentru a le arăta că nu este niciodată vina lor, că au la fel de mult succes şi sunt la fel de măreţi, precum îşi doresc cu disperare să fie, în ciuda probelor contrare.

Dacă atingerea unui scop necesită încălcarea legii, legea nu este un obstacol. Poate părea că le pasă de membrii cercului lor de apropiaţi, şi le vor arăta loialitate, câtă vreme serveşte intereselor lor. îi vor trăda însă chiar şi pe cei mai loiali adepţi, pentru a se proteja.

Elementul psihopatie al narcisiştilor maligni explică dorinţa lor de a utiliza orice mijloace necesare, pentru a obţine ceea ce doresc. Violenta este întotdeauna o opţiune, la fel ca represiunea, încarcerarea în masă, tortura şi, în cazul lui Stalin şi Mao, indiferenţa faţă de suferinţa a milioane de oameni care mor prin înfometare ca urmare a politicii lor.

Moştenirea lui Saddam

>

Timp de nouă luni după invazia americană în Irak, Saddam a reuşit să se ascundă de armata de ocupaţie, în cele din urmă, a fost găsit într-un adăpost subteran camuflat, săpat la o adâncime de doi metri şi jumătate, în curtea unei ferme din Tikrit, căminul său tribal. Ascunzătoarea era dotată cu un puţ de ventilaţie şi a fost foarte greu de detectat. Tikritul, în mod ironic, fusese ocupat de cincisprezece mii de soldaţi americani, dar dictatorul răsturnat a fost găsit doar pentru că garda lui de corp le-a dezvăluit interogatorilor exact locul unde se afla.

în timpul procesului, Saddam a insistat că el încă era conducătorul Irakului: „Eu sunt Saddam Hussein al- Majid, preşedintele Republicii Irak”, a declarat el sfidător. „Sunt încă preşedintele Republicii, şi ocupaţia nu-mi poate lua asta.” A fost judecat şi condamnat pentru infracţiuni contra umanităţii. Când a fost spânzurat, sâmbătă 30 decembrie 2006, un judecător a spus că nu arătase niciun fel de teamă de spânzurătoare. Un alt martor l-a descris ca fiind un om frânt, cu teamă în privire.

înregistrarea audio a execuţiei arată că a fost sfidător până la capăt.

Cele câteva realizări ale lui Saddam, desigur, nu pot compensa niciodată răul pe care l-a făcut. Deşi a îmbunătăţit infrastructura Irakului, după ce a venit la putere, şi a ajutat mulţi copii să aibă acces la educaţie, un progres faţă de preşedinţii irakieni anteriori, el a creat şi o societate de coşmar, în care guvernul său îi recompensa pe copiii care informau poliţia secretă, dacă părinţii lor criticau regimul. Saddam s-a făcut responsabil de moartea a sute de mii de oameni din tara sa şi din ţările vecine. Vanitatea lui şi dorinţa de putere şi de a fi respectat au provocat suferinţe incomensurabile poporului său. Ne-a arătat trăsături întunecate comune multor tirani. Chipul său este însăşi definiţia narcisismului malign.

Un tip de narcisism mai puţin malign este comun altor profesii decât aceea de „dictator”. Unii narcisişti pot fi atraşi de o activitate care le oferă ocazia de a fi remarcaţi, de a fi centrul atenţiei. Politica este unul dintre aceste domenii.

Capitolul 10. Aici nu se poate întâmpla

— Staţi aşa, să vină Buzz la putere, atunci să vedeţi
dictatură fascistă!
— Prostii! Prostii!pufni Tasbough. Asta nu se poate
întâmpla aici, în America, nu e

posibil! Suntem o ţară de oameni liberi.

— Răspunsul la afirmaţia dumitale, interveni Doremus

Jessup, dacă-mi este cu iertare, domnule Falck, este: cum naiba să nu se poată? Nu există ţară pe lume care să poată deveni mai isterică – da, sau mai nesuferită – decât America.

Sinclair Lewis, *It Can't Happen Here*[1]

Romanul lui Sinclair Lewis *It Can't Happen Here (Aici nu se poate întâmpla)* descrie un viitor distopic pentru Statele Unite. A fost inspirat de o ameninţare reală a dictaturii, percepută de Lewis şi de alţii în timpul Marii Crize. Pentru unii dintre cei mai severi critici ai lor, preşedintele Donald Trump şi actualul şi fostul său grup „numai bun" de consilieri conservatori, antiimigranţi, reprezintă o ameninţare similară, clară şi prezentă.- Astfel se poate explica şi creşterea vânzărilor romanului lui Sinclair Lewis în jurul datei la care domnul Trump a fost ales preşedinte de Colegiul Electoral.

La fel ca în cazul multor romane de gen, inclusiv mare parte din literatura ştiinţifico-fantastică scrisă în a doua jumătate a secolului XX, acţiunea din *It Can't Happen Here* este mai importantă decât dezvoltarea personajelor sau stilul literar. Sinclair Lewis a scris romanul în patru luni, sperând să-l termine şi să-l publice la timp, ca să influenţeze alegerile prezidenţiale din 1936. Laureatul Premiului Nobel pentru Literatură credea că democraţia fusese ameninţată, în anii anteriori acelor alegeri, de ambiţiile

unui demagog care deţinea o funcţie înaltă în statul american, senatorului Huey Long,

Povestea despre oroarea ca un preşedinte fascist să fie ales în Statele Unite a fost inspirată de mai multe figuri politice, pe lângă senatorul din onorabilul stat Louisiana. Evident, l-a avut ca sursă de inspiraţie pe Hitler, Dar ascensiunea lui Hitler, dorinţa sa de a face din nou Germania mare, antisemitismul său şi promisiunea de a răzbuna termenii duri impuşi Patriei- Mamă, idealizate, prin Tratatul de la Versailles din 1919 nu au avut o influenţă mai mare decât demagogia pe care a observat-o în propria ţară, Sinclair Lewis include în cartea sa o referire la Huey Long, care devenise, într-adevăr, „monarh absolut în Louisiana”, Long a fost modelul de necontestat pentru personajul din roman, demagogul Berzelius („Buzz”) Windrip,

Afirmaţia protagonistului, editorul de ziar Doremus Jessup, cum că Statele Unite sunt predispuse la isterie este greu de contracarat. Maniera în care Huey Long s- a ridicat în politica locală din Louisiana, ajungând guvernator, apoi senator american, avea elemente de isterie, Long, ca şi personajul fictiv Windrip, şi-a atras susţinători, îmbunătăţind viata multor cetăţeni săraci ai acestui stat sudic. La fel ca Saddam Hussein, el a construit drumuri şi scoli, a îmbunătăţit asistenta medicală pentru numeroşi oameni. Mulţi dintre cei care au beneficiat i-au devenit adepţi devotaţi. Inspirat de sprijinul fanilor săi, Long a tras tot felul de sfori, pentru a obţine controlul asupra numeroaselor agenţii de stat. S-a autoproclamat autoritatea

investigativă principală în stat, A aprobat un proiect de lege, care a legalizat arestarea fără mandat a cetăţenilor de către poliţie, A promovat o legislaţie concepută să-i afecteze pe proprietarii de ziare care-l criticau, A exploatat sentimente rasiste extreme în Louisiana, acuzându-şi oponenţii că ar fi avut origini afro-americane, acuzaţii menite să-i stârnească pe rasişti.

După ce a fost ales în Senat, Kingfish – „Regele- Peşte” cum era cunoscut Long de numeroşii săi admiratori, viza preşedinţia Statelor Unite, Planul de a duce stilul său dictatorial de guvernare la nivel naţional s-a încheiat, când a fost împuşcat pe holul clădirii Capitoliului de Stat din Louisiana, din Baton Rouge, pe 10 septembrie 1935, Se poate ca gloanţele care l-au lichidat să fi fost trase de Cari Austin Weiss, un medic orelist, care nu încălcase niciodată legea până atunci. Socrul lui Weiss, un judecător pe nume Benjamin Pavy, fusese victima calomniilor lui Long – zvonuri perpetuate de acesta, potrivit cărora în familia judecătorului ar fi existat copii negri. Astăzi, un astfel de zvon ar fi privit cu indiferenţă, poate mai puţin din partea persoanelor prejudiciate. Totuşi, ignoranţa rasistă era atât de puternică în Sudul profund în anii "30 (şi, din păcate, mult timp după aceea, în toată ţara), încât un astfel de zvon, răspândit de guvernator, putea să distrugă aproape sigur cariera judecătorului, în beneficiul lui Huey Long.

Există o explicaţie alternativă legată de moartea lui Long. Câţiva legişti, la decenii după eveniment, au venit cu teoria că Long ar fi fost împuşcat de propriile gărzi de corp.

Ei sugerează că acestea au reacţionat excesiv şi şi-au împuşcat accidental şeful, când Weiss s- a apropiat de senator, Weiss avea o armă, dar mulţi oameni purtau în mod obişnuit arme asupra lor, în Louisiana acelor vremuri. Este posibil ca medicul să se fi apropiat de Long, ca să-l lovească sau să-l înfrunte. În orice caz, Weiss a murit pe loc, după ce a fost împuşcat de 61 de ori, după estimările ulterioare,[2] Long a murit două zile mai târziu, la spital, Sinclair Lewis ar fi fost, fără îndoială, de acord că Statele Unite „au scăpat ca prin urechile acului” de dictatură, când a murit Kingfish, chiar dacă modelul aceluia nu a murit.

O altă ameninţare la adresa democraţiei, pe vremea lui Sinclair Lewis, era părintele Charles Coughlin, Acesta a jucat un rol proeminent printre comentatorii radiofonici furibunzi, care stârneau populaţia, în timpul vieţii scriitorului. Acest preot romano-catolic antisemit a câştigat un număr mare de ascultători loiali. Discursurile lui ar fi putut rivaliza cu cele ale lui Hitler, prin intensitatea lor emoţională şi bombastică,

„Am trăit să vedem ziua în care copii moderne ale lui Shylock s-au îngrăşat şi îmbogăţit, sunt lăudate şi divinizate”, a declarat Coughlin într-unul dintre discursurile lui furibunde tipice, „pentru că au perpetuat vechiul păcat al cămătăriei sub haina modernă de om de stat!”

Pe măsură ce opiniile lui Coughlin alunecau şi mai mult spre extrema dreaptă politică, preşedintele Franklin Roosevelt, pe care preotul îl susţinuse odată, a devenit, în viziunea lui Coughlin, un instrument al bancherilor evrei internaţionali. Dictatorii

fascişti Adolf Hitler şi Benito Mussolini au devenit modele demne de respect. Credea că cei doi amici dictatori ofereau soluţii binevenite la problemele create de capitalism. Acest om al lui Dumnezeu a vorbit la radio de la începutul anilor "30 până în 1942, când superiorii săi din Biserica Catolică i-au ordonat, în cele din urmă, să înceteze să-şi mai transmită diatribele învrăjbitoare,

„Activităţi antiamericane”

Dacă Sinclair Lewis şi-ar fi scris romanul cincisprezece ani mai târziu, ar fi putut include un alt exemplu de isterie americană. Pe lângă Huey Long şi părintele Coughlin, ar fi putut face aluzie la istoria tulburătoare a lui Joseph McCarthy. Senatorul junior[3] de Wisconsin şi consilierul său, Roy Cohn (avocatul personal favorit al preşedintelui Trump, când acesta era încă la începuturile carierei sale de om de afaceri), au fost responsabili, în anii ’50, pentru o mare parte din isteria cu privire la ameninţarea comuniştilor ascunşi din Statele Unite, Acuzaţiile adesea nefondate şi iresponsabile ale lui McCarthy şi Cohn au exploatat şi au contribuit la o adevărată „panică roşie” Cei doi au distrus cariere şi şi-au împins victimele la sinucidere. Sute de persoane au fost închise sau deportate, între zece şi douăsprezece mii de oameni şi-au pierdut locurile de muncă.[4] Atât de traumatizant a fost calvarul „panicii roşii” pentru societatea americană şi atât de lipsit de etică era comportamentul lui McCarthy şi Cohn, încât termenul *mccarthyism* este acum folosit

pentru a descrie practica de a aduce acuzaţii nefondate şi a recurge la intimidare, pentru a crea şi exploata frica într-o anumită societate.

După cum subliniază Ellen Schrecker în cartea Many Are the Crimes: McCarthyism în America *(Multe sunt infracţiunile. Mccarthyismul în America),* „frica de şomaj a fost suficientă, ca să înăbuşe disidenţa timp de aproape un deceniu”. Tot frica a făcut ca mulţi cetăţeni americani să se abţină de la aderarea la orice organizaţie mai liberală decât Partidul Democrat sau de a critica guvernul. Represiunea, aşa cum o vede Schrecker, a fost blândă, în comparaţie cu ceea ce le-au impus Hitler sau Stalin victimelor lor. Şi totuşi, isteria creată de „panica roşie” şi răutăţile susţinătorilor lui Joe McCarthy faţă de cei pe care-i intimidau nu ar fi deplasate într-o posibilă versiune „actualizată” a romanului lui Sinclair Lewis,

Printre alte situaţii jenante din istoria americană se numără semnarea de către preşedintele John Adams, în 1778, a legilor privind străinii şi rebeliunea. Acestea includeau Legea de Naturalizare şi Legea Prietenilor Străini. Prima făcea să le fie mai dificil imigranţilor să voteze, din cauza prelungirii timpului necesar pentru a obţine cetăţenia de la 5 la 14 ani. Exista o probabilitate mai mare ca imigranţii să voteze împotriva partidului politic al lui Adams, Federaliştii, A doua lege facilita deportarea străinilor.

Legea Rebeliunii era îndreptată împotriva membrilor Partidului Republican, pe atunci în minoritate, (Partidul Republican de pe vremea lui Adams semăna mai mult cu

actualul Partid Democrat.) Această lege stipula ca infracţiune „defăimarea” preşedintelui sau a Congresului, precum şi rostirea sau scrierea a orice ar fi putut promova „ura” faţă de preşedinte sau Congres. Republicanii s-au opus, deoarece legea încălca Primul Amendament al Constituţiei SUA, care protejează dreptul la libera exprimare şi la o presă liberă. Partidul majoritar, Federaliştii, nu a fost deranjat de această obiecţie incomodă. Ei au justificat adoptarea legii, susţinând că, potrivit normelor de drept anglo-saxon, deşi guvernul nu poate împiedica pe nimeni să vorbească, sigur i-ar putea pedepsi pe cetăţeni, dacă partidul ar considera că vorbele acestora erau menite să dăuneze sau erau false. Din fericire, legea a expirat în ultima zi a mandatului lui Adams. Inamicul său politic, Thomas Jefferson, republican, i-a succedat lui Adams şi a înlăturat ameninţarea cu prelungirea valabilităţii acestei legi.

La 216 ani după ce Jefferson a preluat funcţia, preşedintele Donald Trump a discutat despre posibilitatea schimbării legilor naţiunii privind calomnia, ca să-i fi mai uşor să dea în judecată jurnalişti pentru articole care, după părerea lui, îl nedreptăţeau.

Din fericire, libertatea presei a fost recunoscută ca o parte-cheie a democraţiei de către majoritatea cetăţenilor americani, în ciuda sentimentelor multor preşedinţi, de-a lungul anilor. Cel mai recent exemplu este încercarea lui Donald Trump de a submina presa ca fiind sursa „ştirilor false”. Se aplică termenul articolelor şi ştirilor care-l combat,

îl critică sau îl pun în discuţie pe el sau administraţia sa. Dacă strigi „ŞTIRI FALSE!”, în loc să contracarezi ştirile cu fapte, acest lucru nu reflectă decât lenea, incapacitatea de a corecta greşelile cu argumente sau, cel mai alarmant, o decizie conştientă de a submina o instituţie al cărei scop este acela de a-i provoca pe cei cu autoritate. Ultima explicaţie reflectă o tactică folosită în mod curent de către dictatori.

Hitler şi propagandiştii săi nazişti vorbeau despre *Lugenpresse* („presa mincinoasă") în timpul campaniei lui Hitler pentru o funcţie în stat. După preluarea puterii, *Lugenpresse* a dispărut, fiind înlocuită cu mass- media controlată de stat a lui Joseph Goebbels. Mao Zedong, pur şi simplu, a pus capăt oricărei libertăţi editoriale, de îndată ce şi-a învins opoziţia, forţele naţionaliste chineze, conduse de Chiang Kai-shek, în 1949. Mulţi jurnalişti şi scriitori care nu s-au conformat concepţiilor lui Mao şi-au pierdut viaţa. Vladimir Ilici Lenin a semnat „Decretul asupra presei" pe 27 octombrie 1917. A interzis efectiv mass-media care critica orice aspect al revoluţiei care-l răsturnase pe ţar şi-i adusese pe bolşevici la putere. Peste trei sute de ziare au fost închise, în decurs de doi ani. Sub Stalin, controlul presei a fost şi mai bine organizat.[5]

Desigur, subminarea libertăţii presei nu-şi are locul într-o democraţie sănătoasă. Ceea ce trebuie să existe, într-o democraţie sănătoasă, este prezentarea de dovezi care contracarează criticile şi susţin punctul de vedere al cuiva. Insultarea jurnaliştilor, când relatează de la mitinguri la care au

participat susţinători loiali, urmează liniile directoare ale lui Joseph Goebbels pentru catalogarea presei libere ca *Lugenpresse,* mai degrabă decât tradiţia democratică de a permite unei prese libere să conteste comportamentul şi deciziile aleşilor. La urma urmei, acesta e rolul presei în democraţia americană.

Madeleine Albright arată clar că nu-l consideră pe Donald Trump fascist, dar a declarat pentru *The Commonwealth Club* că, după părerea ei, „este cel mai nedemocratic preşedinte din istoria americană modernă" şi că el „nu recunoaşte importanţa presei sub nicio formă. Mă uimeşte faptul că el consideră presa duşmanul oamenilor, pentru că o presă liberă nu este... inamicul democraţiei”.[6]

Efortul de a submina rolul presei libere în societatea americană le poate părea unora fără precedent, dar lucrurile nu stau chiar aşa. Richard Nixon, a cărui preşedinţie nu s-a încheiat deloc bine pentru el, l-a trimis pe Spiro T. Agnew, vicepreşedintele de atunci, să critice presa. Nixon îi privea pe jurnalişti ca pe nişte adevăraţi duşmani. Jurnalistul care-l critica îşi câştiga un loc pe „lista inamicilor”. Includerea pe listă era un motiv de onoare în ochii multora, deoarece preşedintele compromis se poziţionase foarte clar de partea greşită a legii. Nixon a demisionat, când nu s-a mai putut evita faptul că încercase să ascundă informaţii în timpul anchetei legate de scandalul Watergate. Acest scandal a fost expus, în mare parte, prin eforturile presei libere, în special ale ziarului *The Washington Post.*

Animozitatea prezidenţială faţă de presă

este mai veche decât Trump şi Nixon. Cu toate acestea, preşedinţii anteriori au fost oarecum mai puţin vizibili în încercările lor de a-i submina presei rolul de câine de pază al democraţiei şi de critic al celor de la putere. Jurnalistul David Brinkley şi-a amintit că preşedintele Franklin D. Roosevelt considera, în anii "30, că reporterii ar fi trebuit să repete, pur şi simplu, ceea ce le spunea el. Totuşi, spre deosebire de Trump şi de Nixon, Roosevelt a fost un maestru în proiectarea unei imagini prietenoase şi, cel puţin la suprafaţă, a unui interes sincer fată de cei cu care se confrunta. Abilităţile de comunicare îi permiteau adeseori să farmece corpul de presă. Se ştie că John F. Kennedy şi Lyndon Johnson răbufneau în privat la adresa reporterilor necooperanţi, dar comentariile lor publice şi interacţiunile lor cu presa au fost, în general, mai discrete şi mai puţin abrazive decât cele ale lui Donald Trump sau Richard Nixon. Kennedy, mai ales, îi manipula cu măiestrie pe jurnalişti în timpul conferinţelor de presă prezidenţiale, folosindu-se de spiritul, farmecul şi cunoştinţele cu care se înarma, citind documentele de poziţie şi consultându-se cu consilierii.

în primul său an de preşedinţie, Barack Obama a ţinut şapte conferinţe de presă, dintre care patru la o oră de maximă audienţă; George W. Bush a susţinut patru conferinţe de presă, dintre care una la o oră de maximă audienţă; Bill Clinton – unsprezece, respectiv una; George H.W. Bush – douăzeci şi şapte şi una; Ronald Reagan – şase şi niciuna; Gerald Ford –

patru şi niciuna; şi Richard Nixon – şase şi două.[7]

Până la data de 12 iunie 2018, Donald Trump a susţinut singur două conferinţe de presă de la alegerea sa în funcţie şi niciuna la o oră de maximă audientă. Dispreţul domnului Trump pentru presă şi rolul acesteia în societatea americană ar putea explica parţial ezitarea de a se supune întrebărilor despre politicile şi cunoştinţele sale cu privire la probleme importante pentru publicul american. O altă explicaţie ar putea fi aversiunea sa declarată faţă de lectură, un obicei care i- ar oferi resursele necesare, pentru a răspunde cu autoritatea celui care stăpâneşte bine subiectele de interes. Din punct de vedere politic, domnul Trump poate apela la baza sa de simpatizanţi mai mult prin organizarea de mitinguri de susţinere şi evitând situaţii precum conferinţele de presă, în care să poată demonstra că înţelege fundamentul şi implicaţiile politicilor sale. La nivel personal, acest comportament este în concordanţă cu o personalitate narcisistă – orice critică venită din partea presei este inacceptabilă pentru o persoană cu o imagine de sine dependentă de părerea favorabilă a celorlalţi. La nivel politic, este util, pentru a evita efectele negative ale unor critici care ar putea slăbi imaginea liderului şi ar submina puterea.

însă aceste speculaţii au fost spulberate pe măsură ce s-au apropiat alegerile parţiale din 2018. Preşedintele Trump a început să accepte întrebări de la presă, în diferite situaţii. Deşi nu susţinea multe conferinţe de presă oficiale regulate, şi-a făcut timp totuşi

să răspundă la aproape trei sute de întrebări din partea reporterilor în perioada 7-18 octombrie. Analiştii de la ABC News au observat că a răspuns la mai multe întrebări decât oricare alt preşedinte, într-o perioadă mai scurtă de două săptămâni.

Preocupare profesională

Când am redactat schiţa iniţială a acestei cărţi, nu am inclus referinţe la niciun preşedinte al Statelor Unite. SUA nu au avut un lider fascist sau dictatorial, de la fondare până în 2018, incluzând aici Administraţia Trump. După cum s-a discutat mai sus, unii preşedinţi şi potenţiali preşedinţi au propus legi şi au folosit tactici utilizate în mod obişnuit în dictatură, dar presa şi modul în care statul american protejează acţiunile de control şi echilibru între puterile statului au neutralizat în mare măsură ameninţările. în ciuda acestui fapt, există un motiv pentru aparenta creştere a vânzărilor romanului semisatiric al lui Sinclair Lewis, vechi de 80 de ani, *It Carit Happen Here,* după alegerile prezidenţiale din 2016.

Al 45-lea preşedinte, Donald Trump, a stabilit un precedent prin punerea vocală şi publică de diagnostice de boli mintale unor critici sau unor persoane cu care nu este de acord. Foloseşte un argou şi o terminologie neştiinţifică, dar intenţia şi scopul lui sunt clare. După cum a subliniat Amy B. Wang în *The Washington Post,* domnul Trump obişnuieşte să-i facă în fel şi chip pe cei pe care nu-i simpatizează. Printre apelativele folosite se numără: „nebun”, „ţăcănit”, „n-are toate ţiglele pe casă” Le-a spus

oficialilor ruşi veniţi în vizită la Casa Albă: „Tocmai l-am dat afară pe şeful FBI. Era nebun de legat, vă spun, dus cu pluta”.

La rândul lor, multe persoane au pus sub semnul întrebării sănătatea lui mintală, din mai multe motive. Incapacitatea sa de a tolera critici, răzbunarea de lungă durată pentru insulte sau ironii, susceptibilitatea la linguşire, imaginea de sine grandioasă, obiceiul de a-i împărţi pe oameni în buni şi răi, precum şi alte caracteristici ale persoanelor extrem de narcisiste trezesc îngrijorarea

Cu toţii avem un anumit grad de narcisism. La fel ca şi alte caracteristici sau trăsături de personalitate, şi acestea există pe lungimea unui spectru. Este important să se facă distincţia între trăsăturile narcisiste şi starea mult mai gravă şi ameninţătoare numită „tulburare de personalitate narcisistă” (TPN).

Potrivit diferiţilor bloggeri şi comentatori amatori, comportamentul lui Donald Trump poate fi explicat prin TPN, psihopatie, sociopatie, tulburare de personalitate antisocială, triada întunecată a trăsăturilor sau demenţă. în mod alarmant, unii comentatori reputaţi şi calificaţi avertizează, de asemenea, cu privire la sănătatea mintală a comandantului suprem al SUA. Printre ei, sunt şi profesionişti respectaţi din domeniul sănătăţii mintale. Avertizările lor mediatizate sunt controversate şi au fost condamnate de psihologi şi psihiatri, precum şi de aliaţii şi susţinătorii politici ai domnului Trump.

Pentru că aproape întreaga viaţă şi-a dorit să fie subiect de ştiri, domnul Trump a oferit

o mulţime de materiale demne de luat în considerare de către autorii de profiluri profesionişti şi amatori. Dacă alegătorii care l-au votat, deşi în minoritate, erau extaziaţi de victoria sa surprinzătoare, mulţi dintre cei care nu l-au votat s-au temut de ce ar putea face, ţinând cont de comentariile sale de la mitingurile electorale şi de pe reţelele de socializare, în special Twitter. Erau îngrijoraţi de atitudinea de la mitinguri, unde sugera că violenţa ar putea fi răspunsul adecvat faţă de contestatari, de retorica sa antiimigraţie, care exploata temerile faţă de „alţii", întruchipaţi de imigranţi şi de musulmani, precum şi de afirmaţia că doar el poate rezolva problemele care, după părerea sa, năpăstuiesc tara.

Domnul Trump recurge în mod constant la invective şi chiar la comentarii învrăjbitoare, inspirate din surse rasiste. Chiar dacă îşi delectează suporterii cu ele, un asemenea comportament iconoclast şi deliberat-şocant e de natură să-i alarmeze pe cetăţenii care-i sunt împotrivă. Acest fel de a fi, combinat cu semne incontestabile de narcisism, le-a atras atenţia profesioniştilor a căror misiune este să recunoască şi să trateze persoanele periculoase. Mai mult decât orice candidat la preşedinţie, de când Barry Goldwater a candidat şi a pierdut preşedinţia împotriva lui Lyndon Johnson, în 1964, Trump şi sănătatea sa mintală au devenit subiectele unei dezbateri naţionale. Acest grup iniţial mic (dar care a crescut şi cuprinde mii de adepţi) a explicat că domnul Trump nu e doar instabil din punct de vedere mintal, ci reprezintă şi o ameninţare la adresa tării.

La un an şi jumătate după ce Donald Trump şi-a anunţat candidatura, Judith Herman, profesoară de psihiatrie la Facultatea de Medicină de la Harvard, şi doi colegi de la Universitatea din San Francisco erau atât de îngrijoraţi de comportamentul preşedintelui ales, încât i-au scris o scrisoare preşedintelui Obama, ca să exprime „serioase îngrijorări cu privire la stabilitatea mintală a preşedintelui nostru ales. Standardele profesionale nu ne permit să punem un diagnostic unei persoane publice, pe care nu am evaluat-o personal. Cu toate acestea, simptomele de instabilitate mintală – inclusiv grandomanie, impulsivitate, hipersensibilitate la insulte minore sau critică şi o incapacitate vizibilă de a distinge între fantezie şi realitate – ne determină să punem la îndoială că ar fi apt pentru imensele responsabilităţi ale funcţiei. Vă recomandăm cu tărie, ca pregătire pentru asumarea acestor responsabilităţi, să i se facă o evaluare completă, medicală şi neuropsihiatrică, de către o echipă imparţială"[8]

Psihologul clinician Lynne Meyer şi alţi specialişti în sănătate mintală au susţinut public faptul că Trump ar putea să aibă o tulburare severă de personalitate, cu precădere o tulburare de personalitate narcisistă.

După cum s-a menţionat anterior, „narcisismul de zi cu zi" este des întâlnit. Prezenta sa cu moderaţie nu e nici neobişnuită, nici patologică. Deşi nu este una dintre „cele cinci mari trăsături de personalitate", care ne definesc personalitatea (introspecţie, agreabilitate,

conştiinciozitate, stabilitate emoţională şi deschidere către experienţe noi), narcisismul cu „n" mic este totuşi ceva ce recunoaştem frecvent la alţii şi – dacă suntem sinceri şi nu prea narcisişti – uneori puţin şi la noi înşine.

Donald Trump, potrivit unor observatori politici şi experţi calificaţi, care au făcut declaraţii publice, se califică pentru un diagnostic de tulburare de personalitate narcisistă, o situaţie mult mai gravă.

Persoanele cu tulburări de personalitate nu sunt nebune din punct de vedere juridic. Nu sunt psihotice, în sensul în care poate fi o persoană care suferă de schizofrenie. Nu aud voci şi nici nu văd lucruri care nu există. Cu toate acestea, pot avea probleme grave de funcţionare şi/sau le pot provoca probleme semnificative altor persoane.

O persoană bogată şi protejată de bani, de membrii familiei şi de angajaţi poate avea trăsături care ţin de narcisismul extrem sau chiar de TPN, dar, atâta timp cât capacitatea ei de funcţionare nu este compromisă de trăsăturile de personalitate şi atâta timp cât acestea nu reprezintă o ameninţare pentru alţii, nu trebuie să ajungă în atenţia psihiatrilor sau a psihologilor. Dar, când trăsăturile de personalitate satisfac cinci din cele nouă criterii enumerate în *DSM-5* (şi, desigur, comportamentul persoanei impietează asupra capacităţii ei de a îndeplini o funcţie), diagnosticul de tulburare de personalitate este adecvat. Un preşedinte al Statelor Unite cu tulburare de personalitate narcisistă va reprezenta o ameninţare potenţială pentru naţiune şi pentru lume.

Bandy X. Lee a convocat specialişti de la Facultatea de Medicină, Facultatea de Sănătate Publică şi cea de Asistenţă Medicală de la Universitatea Yale, pentru a analiza problema. Lee este conferenţiar de psihiatrie la Yale, o persoană cu multă experienţă şi respectată, expertă în violenţă, recunoscută pe plan internaţional. Cum data conferinţei se apropia, Lee a explicat conducerii universităţii că avea să meargă singură, având în vedere controversa şi riscul de imagine pentru instituţie. Facultatea de Medicină de la Yale i-a oferit o aulă pentru întrunire, dar de prea mult sprijin nu s-a bucurat. „Sunt o paria la catedra mea”, a mărturisit ea, de faţă cu Gail Sheehy.[9]

Fără a patrona întâlnirea, administratorii de la Yale au permis programarea vorbitorilor şi întâlnirea lor cu publicul în campus. Participarea a fost slabă, cu mai puţin de o sută de persoane în sală sau online. Cu toate acestea, printre vorbitori şi participanţi s-au numărat experţi respectaţi, cum ar fi profesorul de psihiatrie James F. Gilligan de la Facultatea de Medicină a Universităţii din New York, Judith Herman, profesoară de psihologie clinică la Facultatea de Medicină a Universităţii Harvard, şi profesorul de psihiatrie Robert Jay Lifton, de la Universitatea Yale, actualmente pensionar. Lifton este autorul unei cărţi foarte apreciate, *The Nazi Doctors: Medical Killing and the Psychology of Genocide (Medicii nazişti Uciderea în scop medical şi psihologia genocidului),* în care a explorat psihologia medicilor care au lucrat cu naziştii şi rolul acestora în

Holocaust. Suferinţele provocate de traume şi abuzuri, precum şi psihologia agresorilor le sunt foarte familiare acestor experţi.

Gilligan a spus, în faţa micii adunări, că este convins că Trump reprezintă o ameninţare: „Am lucrat cu criminali şi violatori. Pot recunoaşte pericolul de la o poştă. Nu trebuie să fii expert în situaţii de risc sau să petreci 50 de ani studiindu-le, ca mine, pentru a şti cât de periculos este acest om [Trump]”.[10]

Lifton şi-a explicat conceptul de „normalitate malignă”, care descrie situaţii prezentate ca fiind normale, dar, de fapt, sunt ameninţătoare şi dăunătoare. După întâlnire, el a descris personalitatea domnului Trump pentru Gail Sheehy: „Trump îşi creează propria manipulare extremă a realităţii. El insistă ca purtătorii săi de cuvânt să-i apere realitatea falsă ca fiind normală şi se aşteaptă ca restul societăţii s-o accepte, în ciuda lipsei oricăror dovezi”.[11]

Psihologul John Gartner nu a fost în prezidiu, dar a fost prezent la întâlnire. El este un critic vocal al preşedintelui şi profund preocupat de ameninţarea pe care crede că o reprezintă domnul Trump. Gartner este convins că preşedintele are „o boală mintală gravă, care-l face incapabil să îndeplinească în mod competent atribuţiile de preşedinte al Statelor Unite”, potrivit unei petiţii pe care a scris-o. Cel puţin 41 000 de persoane au semnat petiţia până în aprilie 2017.

Gartner, psihoterapeut, şi-a exprimat răspicat opinia despre Donald Trump, într-un mod care-i face pe psihiatrii şi psihologii

mai prudenţi să se înfioare: „Mai grav decât că este mincinos sau narcisist, este şi paranoic, delirant şi are o gândire grandomană, lucru pe care l-a dovedit din prima zi în care a ajuns preşedinte. Dacă Donald Trump chiar crede că a avut cea mai mare mulţime din istorie prezentă la inaugurare, ăsta-i delir”.[12]

Acesta este exact tipul de discuţie care-l îngrijorează pe Allen J. Frances, un psihiatru foarte apreciat. „Aruncarea cu termeni psihiatrici este o modalitate greşită de a combate atacul domnului Trump asupra democraţiei. El poate şi ar trebui să fie denunţat corespunzător pentru ignoranţă, incompetenţă, impulsivitate şi pentru că urmăreşte să obţină puteri dictatoriale” a avertizat Frances în *The New York Times.*[13]

Scrisorile continuă să sosească

în februarie 2017, 33 de furnizori de servicii de sănătate mintală au semnat o scrisoare, pentru a-şi exprima îngrijorarea cu privire la stabilitatea mintală a preşedintelui. Aceştia susţineau că domnul Trump prezenta semne că nu putea tolera disidenţa sau opiniile care difereau de ale sale, „ducând la reacţii de furie”. îi lipsea şi empatia, potrivit semnatarilor. „Persoanele cu aceste trăsături denaturează realitatea, ca să se potrivească stării lor psihologice, atacând fapte şi pe cei care le transmit (jurnalişti, oameni de ştiinţă)”, au continuat semnatarii.

în afară de asta, în scrisoare se spunea: „în cazul unui lider puternic, este probabil ca aceste atacuri să se înmulţească, deoarece mitul personal al măreţiei pare confirmat. Credem că instabilitatea emoţională gravă

dovedită de domnul Trump prin discursul şi acţiunile sale îl face incapabil să servească fără temeri în calitate de preşedinte”.[14]

„Regula Goldwater” sau „obligaţia de a avertiza”

Lee spune că ea şi alţi psihiatri şi psihologi care-i împărtăşesc opiniile au „obligaţia de a-i avertiza” pe cei din jur despre ameninţarea pe care cred că o reprezintă preşedintele Trump. Această obligaţie, explică ei, înlocuieşte renumitul ghid publicat de Asociaţia Americană de Psihiatrie, cunoscut sub numele de „Regula Goldwater".

în timpul campaniei prezidenţiale din 1964, editorul Ralph Ginsberg a chestionat peste 12 000 de psihiatri despre sănătatea mintală a candidatului republican. Peste 1 000 de medici şi-au oferit opiniile despre trăsăturile psihologice ale candidatului Barry Goldwater. Rezultatul, reflectat de titlul din revista lui Ginsberg, a fost: „Rezultat: 1 189 de psihiatri spun că Goldwater nu este apt din punct de vedere psihologic pentru a fi preşedinte!” Diagnosticele includeau schizofrenia paranoidă, psihoza, megalomania, tulburarea de personalitate paranoică şi tulburarea de personalitate narcisistă.

Goldwater i-a dat în judecată şi a câştigat. Asociaţiile medicale au condamnat demersul. Nouă ani mai târziu, Asociaţia Americană de Psihiatrie a emis ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „Regula Goldwater”:

„Uneori, psihiatrilor li se cere părerea

despre un individ care se află în atenţia publicului sau care a dezvăluit informaţii despre sine însuşi prin intermediul mass-mediei. în astfel de circumstanţe, un psihiatru poate împărtăşi publicului din cunoştinţele sale despre problemele psihiatrice în general. Totuşi, este lipsit de etică să ofere o opinie profesională, cu excepţia cazului în care el sau ea a efectuat o examinare medicală a persoanei respective şi i-a fost acordată permisiunea corespunzătoare pentru o astfel de declaraţie”.

Deşi înţelegerea bolilor mintale în rândurile publicului s-a îmbunătăţit faţă de anii "60, tulburările mintale şi de personalitate încă se mai confruntă cu un grad semnificativ de stigmatizare. Deoarece astfel de tulburări pot afecta capacitatea cuiva de a funcţiona atât în privat, cât şi public, diagnosticul nu trebuie făcut niciodată pe repede înainte sau fără cunoştinţe profesioniste.

Asociaţia Americană de Psihiatrie (APA) insistă că a pune un diagnostic fără efectuarea unei examinări faţă în faţă sporeşte şansele ca diagnosticul să fie greşit. Eticheta ataşată la diagnostic îi poate crea cu uşurinţă probleme subiectului diagnosticului la distanţă şi familiei acestuia. Un diagnostic public trădează dreptul pacientului la confidenţialitate. Şi, în climatul politic extrem de polarizat de astăzi, poate fi respins ca fiind un atac politic de către o persoană aflată în tabăra opusă.

Pe 9 ianuarie 2018, Asociaţia Americană

de Psihiatrie şi-a reafirmat apelul de a nu mai fi exprimate opinii profesionale despre persoane publice în mass- media. „Noi, cei de la APA, le solicităm psihiatrilor să înceteze furnizarea de opinii profesionale în mass- media despre persoane publice pe care nu le-au examinat, fie că este vorba despre apariţii la programe de ştiri, în cărţi sau pe reţelele de socializare. Psihiatria făcută din fotoliu sau utilizarea psihiatriei ca instrument politic este o formă de abuz inacceptabilă şi lipsită de etică”, a declarat APA într-un comunicat de presă.

APA îşi poate impune ghidul de bune practici doar celor 37 000 de membri, dar organizaţia îi îndeamnă pe toţi psihiatrii să respecte aceste linii directoare. Psihiatrii competenţi ştiu că este necesar mai mult decât un interviu, pentru a ajunge la un diagnostic valid de sănătate mintală. Trebuie luate în considerare istoricul medical al unui pacient şi starea de sănătate fizică, nu doar sănătatea mintală, înainte de a ajunge la un diagnostic de boală mintală. Unele medicamente, de exemplu, pot produce efecte care imită tulburările mintale, ca şi unele suferinţe legate de tulburări metabolice.

Cu toate acestea, criticii comunicatului de presă al Asociaţiei, inclusiv unii membri ai acesteia, au declarat că este o modalitate de a-i reduce la tăcere pe psihiatri. Alţii au onorat „Regula Goldwater”, dar şi-au pus întrebarea dacă nu ar avea nevoie de o revizuire.

„Mă străduiesc să nu discut despre Ştim-noi-cine”, i- a declarat Jerrold Post, psihiatru şi fost realizator de profiluri ale unor

personalităţi politice pentru CIA, lui Jane Mayer, de la *The New Yorker,* în mai 2017.[15] Post nu e un simplu membru, ci este un membru de onoare pe viaţă al asociaţiei Americane de Psihiatrie.

Sute de furnizori de servicii de sănătate mintală cred că această politică, deşi prudentă, nu este una responsabilă. „Asociaţia Americană de Psihiatrie are grijă de binele membrilor săi, pentru a-i proteja de procese”, a zis psihologul John Gartner într-un dialog cu Gail Sheehy. „Nu se îngrijorează dacă 300 de milioane de americani sunt vulnerabili la acţiunile de viaţă şi de moarte întreprinse de acest preşedinte anormal.”[16]

Gartner pune la îndoială şi ideea că un interviu personal este absolut necesar, pentru a ajunge la un diagnostic: „În primul rând, cercetările arată că interviul psihiatric este modalitatea cel mai puţin fiabilă statistic de a da un diagnostic”.[17]

în timp ce unii profesionişti au exprimat părerea că domnul Trump are tulburare de personalitate narcisistă şi/sau caracteristici legate de tulburarea de personalitate antisocială, alţi specialişti în sănătate mintală, pe care comportamentul preşedintelui îi convinge că el nu este potrivit pentru ţară, nu pretind că i-ar pune un diagnostic. Ei fac distincţia importantă între diagnosticarea unei persoane şi recunoaşterea faptului că o persoană pare a fi o ameninţare sau este periculoasă.

în general, medicilor li se cere să păstreze confidenţialitatea informaţiilor despre un pacient, cu excepţia cazului în care pacientul reprezintă o ameninţare. Apoi

specialistul în sănătate mintală este solicitat sau i se permite, în funcţie de natura legislaţiei de stat, să avertizeze pe oricine este în pericol sau să anunţe forţele de ordine.

Asociaţia Americană de Psihiatrie a părut că încearcă să reducă aplicarea „obligaţiei de avertizare” în cazul unui preşedinte în funcţie, care nu a fost supus unui examen psihiatric. într-o postare pe blog din 16 ianuarie 2018, oficialii de la APA au scris: „Obligaţia de a avertiza se aplică numai informaţiilor despre o ameninţare specifică, obţinute în procesul de interacţiune confidenţială dintre medic şi pacient. Cerinţele nu se aplică hotărârilor bazate pe alte informaţii publice”.[18] Cu alte cuvinte, potrivit APA, un psihiatru nu are datoria de a avertiza dacă ea sau el îşi bazează evaluarea pe informaţii publice.

în cazul în care un profesionist din domeniul sănătăţii mintale crede că o persoană este fie periculoasă, fie o ameninţare pe baza propriei experienţe şi pe evaluarea informaţiilor disponibile public, nu ar fi el neglijent, dacă nu şi-ar împărtăşi concluzia? O astfel de evaluare ar fi, după cum s-a exprimat APA, „psihiatrie din fotoliu” şi „inacceptabilă şi lipsită de etică”? Ar fi fost psihiatrie din fotoliu, dacă lumea ar fi fost avertizată, în 1920, că Stalin era ambiţios, viclean, antisocial, lipsit de empatie şi remuşcări şi periculos de paranoic? Ar fi fost lipsit de etică să fie avertizată lumea că Saddam Hussein dădea semne de narcisism malign înainte de a prelua controlul asupra Irakului? Sau că trăsăturile machiavelice combinate cu lipsa

de milă ale lui Mao Zedong ar putea duce la moartea a milioane de oameni, în timp ce acoliţii săi îi atârnau portretele prin Piaţa Roşie şi pe te-miri-unde? Acestea sunt, evident, printre cele mai duse la extrem exemple din istoria modernă, dar nu au început ca extreme. Trump nu este Hitler, Saddam sau Stalin, dar ce ar trebui să facă profesioniştii din domeniul sănătăţii mintale, dacă observă semne că ar putea fi periculos?

„Tipul din avion cu accese de tuse”

Criticile aduse „Regulii Goldwater” au sporit semnificativ în timpul campaniei prezidenţiale şi după alegerea lui Donald Trump. La un an şi şase luni după ce noul preşedinte a preluat funcţia, Asociaţia Americană de Psihiatrie a primit mai multe apeluri care cereau o discuţie sau o comisie, pentru a reexamina „Regula Goldwater”. în urma mai multor refuzuri la aceste solicitări, psihiatri de frunte şi psihologi precum Robert Jay Lifton, James Gilligan, Leonard Glass, de la Facultatea de Medicină a Universităţii Harvard, şi alţi nouăsprezece au adresat o scrisoare către APA, cerând ceea ce au considerat a fi o revizuire atât de necesară a liniilor directoare vechi de 45 de ani.[19]

Promotorii scrisorii susţineau că publicul nu trebuie împiedicat să afle opinii ale experţilor privind sănătatea mintală a politicienilor. Din nou se sublinia că ar fi lipsit de etică din partea profesioniştilor din domeniul sănătăţii mintale să nu avertizeze publicul, dacă detectează „un pericol clar pentru sănătatea şi binele oamenilor”, pe baza concluziilor lor despre stabilitatea

mintală a unui candidat la funcţia aleasă.

Alţi psihiatri nu văd niciun rost să se renunţe la orientarea actuală. „Suntem deja văzuţi ca propovăduitorii unei viziuni liberale asupra lumii”, a spus Mark Komrad la o reuniune a filialei APA din Washington, D.C. „Dacă noi facem declaraţii despre Donald Trump, nu se câştigă nimic”, a adăugat psihiatrul. „Nu aveţi nevoie de un medic care să vă spună că tipul din avion cu accese de tuse e bolnav.”[20]

Punerea sub semnul întrebării a „Regulii Goldwater” ca standard de conduită

într-un articol din *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online (Revista online a Academiei Americane de Psihiatrie şi Legislaţie),* din 2016, Jerome Kroll şi Claire Pouncey au ajuns la concluzia că „«Regula Goldwater» nu este numai inutilă, dar distrage atenţia de la edictele mai profunde de etică şi profesionalism”. Ei continuă să se întrebe dacă nu cumva regula e prea restrictivă, pentru a-i împiedica pe psihiatri să vorbească. în cele din urmă, susţin „că psihiatrii au obligaţia expresă de a vorbi public în anumite circumstanţe şi dreptul de a vorbi în altele”.

Fundamentul acestei judecăţi, desigur, nu s-ar baza pe un examen psihiatric în persoană. în schimb, s-ar baza pe surse tipice utilizate în profilarea psihologică, inclusiv antecedente personale, comportament public, discursuri, interviuri, mesaje pe Twitter, rapoarte ale informatorilor şi pe alte surse de informaţii indirecte. Astfel de surse, susţin criticii, pot

fi mai utile în determinarea stabilităţii mintale a unei persoane decât un interviu faţă în faţă, cu scopul evaluării sănătăţii mintale.

Criticii poziţiei adoptate de APA cu privire la „Regula Goldwater” susţin dreptul la confidenţialitate al pacientului. Nu sugerează că specialistul în sănătate mintală ar trebui să discute vreodată despre un pacient care a fost în grija sa. Nici nu cred că ar trebui să discute vreodată sănătatea mintală a indivizilor privaţi, care nu joacă niciun rol în treburile publice. Libertatea de a comenta sănătatea mintală a unei persoane publice ar trebui exercitată numai atunci când persoana în chestiune are autoritatea de a lua decizii care ar putea pune în pericol publicul. Comandantul- sef al forţelor armate americane ar fi o astfel de persoană.

APA a recunoscut în mod oficial valoarea şi legitimitatea pregătirii „studiilor de conducere pe bază de informaţii psihologice" ale liderilor străini şi personalităţilor istorice. Aprobarea a venit după ce asociaţia a sponsorizat grupul de lucru „Psihiatrul ca psihoistoric". Astfel de studii, desigur, nu includ niciodată interviuri în persoană. APA şi-a dat aprobarea pentru realizarea unor astfel de profiluri, pentru a-i ajuta pe oficialii guvernamentali să negocieze cu liderii străini. Nu sunt interzise de „Regula Goldwater", atâta timp cât nu etichetează subiectul cu un diagnostic specific şi sunt rezultatul unor cercetări academice bine realizate.[21]

APA nu a spus doar că profilurile psihologice ale figurilor politice sunt etice,

ci şi că au contribuit pozitiv la binele naţiunii.[22] Profilul lui Hitler realizat de Walter Langer, în Al Doilea Război Mondial, a fost unul dintre factorii pozitivi, care au influenţat aprobarea profilării psihiatrice „de la distanţă” şi fără un examen psihiatric oficial.

Jerrold Post, unul dintre părinţii-fondatori ai profilării moderne a personalităţilor politice, a fost, la un moment dat, chestionat de membrii APA în legătură cu publicarea profilului lui Saddam Hussein. După ce a explicat că nu publicase o opinie de expert în psihiatrie, ci un profil de personalitate politică, a spus că se simţise obligat să facă acest lucru. Simţise că „ar fi fost lipsit de etică să fi ţinut această evaluare pentru mine. Am crezut că am obligaţia de a avertiza”.[23]

în iulie 2017, Asociaţia Americană de Psihanaliză (APsaA), care reprezintă aproximativ 3 500 de psihanalişti şi stagiari în domeniul psihanalizei, a enunţat o politică uşor diferită de politica APA în ansamblu. Psihanaliştii nu „consideră comentariul politic al membrilor săi individuali ca fiind o chestiune etică”. Codul lor etic se aplică doar practicii clinice a membrilor săi, nu pentru ceea ce spun ei în mod public.

Preşedintele american are dreptul la intimitate şi confidenţialitate, atâta timp cât aceste drepturi nu reprezintă o ameninţare pentru populaţia Statelor Unite sau pentru lumea întreagă. Şeful executivului nu este un cetăţean privat, ale cărui informaţii confidenţiale despre sănătatea mintală proprie ar trebui să fie date publicităţii numai cu acordul său, în termenii legilor

privind obligaţia de avertizare. în conformitate cu ghidul APA, preşedintele este tratat ca un cetăţean privat. Dacă APA este de acord că profilarea psihiatrică a liderilor străini este etică şi folositoare pentru binele naţiunii, de ce nu ar fi etic să-l evaluezi pe conducătorul celei mai puternice naţiuni de pe planetă, ale cărui decizii pot afecta viaţa oamenilor din ţară şi din întreaga lume?

Unul dintre răspunsuri ar fi că şi discuţiile psihiatrice pot fi politizate. Această îngrijorare legitimă nu compensează totuşi preocupările legate de ameninţările pe care le poate crea un individ instabil mintal. Prea multe ar fi în joc, pentru a trece cu vederea, pur şi simplu, cunoştinţele despre stabilitatea mintală a unui politician, doar pentru că s-ar putea să pară o declaraţie politică.

Este, poate, timpul pentru un alt grup de lucru APA.

Luând la cunoştinţă faptul că Donald Trump intenţiona să-şi facă examenul medical anual, APA a declarat că are „încredere că medicul său va respecta standardul de îngrijire, făcând o examinare completă, care include şi o evaluare a sănătăţii mintale adecvate vârstei. Dacă apar îngrijorări legate de sănătatea mintală, standardul de îngrijire prevede ca medicul examinator să solicite consultarea unui psihiatru cu experienţă, care va aborda consultaţia cu obiectivitate şi în cadrul relaţiei de confidenţialitate medic-pacient”.[24]

Doar că acest lucru nu s-a întâmplat.

în timpul examenului fizic, medicul de la

Casa Albă, contraamiralul Ronny Jackson, i-a dat pacientului său un test de evaluare rapidă numit „Evaluarea Cognitivă Montréal”. Acesta este conceput ca o modalitate rapidă de a identifica deficienţe cognitive minore, nu probleme psihiatrice sau psihologice. Jackson a raportat că domnul Trump a trecut testul, cu un scor de 30 din 30. Tot ceea ce se poate învăţa din acest rezultat este că el nu prezintă semne timpurii de demenţă, conform acelui scurt test. Asta e tot ce arată. Contraamiralul Jackson l-a caracterizat pe preşedinte ca având o „minte foarte ascuţită”. Este o evaluare exactă, bazată pe acel test. De asemenea, e corect să spunem că este posibil să obţii un scor mare la test şi să ai în continuare o tulburare de personalitate sau altă problemă psihiatrică.

Jackson a raportat, de asemenea, că greutatea domnului Trump era doar cu o jumătate de kilogram sub nivelul de obezitate, trezind îndoieli cu privire la credibilitatea sa. (Nu la mult timp după examinare, preşedintele l-a numit pe doctorul Jackson secretar pentru problemele veteranilor. Jackson şi-a retras numele după ce au apărut în public acuzaţii că ar fi fost uneori în stare de ebrietate în timpul serviciului, că se comporta „abuziv" cu cei cu care lucra şi că era înclinat să prescrie prea uşor medicamente cu eliberare controlată. El a negat acuzaţiile, care au devenit apoi subiectul unei anchete a Pentagonului.)

Deoarece nu există teste biologice definitive pentru tulburările de personalitate, diagnosticarea trebuie să

depindă de observaţii, interviuri şi eliminarea altor afecţiuni medicale, care pot produce simptome similare. Nu toţi psihiatrii sunt de acord asupra tuturor diagnosticelor, deoarece ele necesită interpretarea şi acceptarea rezultatelor examinării psihiatrice, iar aceasta nu este cantitativă, ca evaluarea rezultatelor testelor fizice. în consecinţă, părerile diferite, deşi aparţin unor experţi, pot complica uneori încercările de a ajunge la un consens pe probleme importante.

Părerea psihiatrului Allen Frances este că Donald Trump nu are o tulburare mintală.[25] Frances şi-a câştigat dreptul de a contribui la argumentaţie prin faptul că a fost preşedinte al grupului de lucru din cadrul Asociaţiei Americane de Psihiatrie, care a redactat manualul *DSM-IV.* El a scris criteriile pentru tulburarea de personalitate narcisistă, pe care le găsim în continuare în cea mai recentă versiune a manualului, *DSM-5,* Preşedintele Trump, declară el răspicat, nu este bolnav mintal.

Posibilitatea 1: Donald Trump nu are o tulburare de personalitate

Doctorul Frances îi acuză pe „diagnosticienii amatori ai lui Trump” că au făcut o greşeală crucială. Nu e nevoie de studii de psihiatrie sau psihologie, pentru a citi trăsăturile definitorii ale tulburării de personalitate narcisistă în *DSM-5* şi a le verifica pe fiecare dintre ele în cazul preşedintelui, pe baza comportamentului mediatizat şi documentat. Frances este de acord că i se potrivesc lui Trump „ca o mănuşă”: domnul Trump are nevoie de admiraţie constantă, se simte

îndreptăţit şi special, îi lipseşte empatia, este preocupat de măreţia lui, are un simţ grandios al propriei importanţe, trebuie să se asocieze cu „cei mai buni” şi este invidios, arogant şi exploatator.[26]

Toate acestea sunt de netăgăduit în ochii omului care „a scris literalmente cartea” care descrie trăsăturile caracteristice ale tulburării de personalitate narcisistă şi în ochii oricui îşi face timp să le citească. Dar doctorul Frances susţine că „a fi un narcisist de talie mondială nu face din Trump un bolnav mintal”. Acest lucru se datorează faptului că felul de a se comporta narcisist al preşedintelui nu-i „provoacă suferinţă sau afectare pronunţată din punct de vedere clinic" domnului Trump însuşi. Aceasta este o cerinţă crucială pentru un astfel de diagnostic, potrivit doctorului Frances. Din această perspectivă, faptul că comportamentul domnului Trump le produce suferinţă altora este irelevant în sens psihiatric, deoarece preşedintele nu arată în niciun fel că modul lui de a se comporta îl deranjează cumva sau îi afectează capacitatea de funcţionare.

Nu numai că este aparent neafectată capacitatea sa de a funcţiona, dar a reuşit chiar să-i impresioneze pe unii dintre duşmanii săi hotărâţi. De exemplu, Roberta Brandes Gratz, jurnalistă specializată în arhitectură urbană, s-a opus planurilor dezvoltatorului imobiliar Trump, propuse pentru prima dată în 1985, de a construi un „Trump City” pe 30 de hectare de teren neamenajat de pe malul fluviului Hudson, din Manhattan. A fost o încercare a dezvoltatorului imobiliar de a-şi asigura

nemurirea, potrivit standardelor domnului Trump.

Acel „Trump City” ar fi avut 6 turnuri cu 76 de etaje, care înconjurau un turn central, înalt de 50 de metri. Ele ar fi fost împărţite în 8 000 de apartamente pentru aproape 20 000 de locuitori, ar fi avut o parcare pentru aproape 10 000 de vehicule, mai mult de 325 000 de metri pătraţi de spaţiu de studio pentru televiziune şi companii de filme şi 186 000 de metri pătraţi de magazine de lux.[27]

Dezvoltatorul imobiliar Trump nu a reuşit să-şi realizeze visul ambiţios. El nu are propriul oraş şi nici nu locuieşte în vârful celei mai înalte clădiri din lume, pe care intenţiona s-o construiască. Pe parcursul a două decenii, el nu a putut depăşi opoziţia semnificativă faţă de plan, arătată de rezidenţii din Manhattan, urbaniştii şi oficialităţile oraşului.

în ciuda opoziţiei sale faţă de proiect, Gratz a spus că „i-a acordat întotdeauna credit lui Trump, pentru că şi- a recunoscut deschis înfrângerea şi pentru că a schimbat vitezele”. Mai mult, inginerul-şef al cartierului Manhattan din anii "90 l-a caracterizat pe Trump drept „un supravieţuitor şi un cameleon”.[28] Domnul Trump, în faţa înfrângerii, a acceptat planul alternativ al rivalilor săi pentru zona în care dorise să construiască „Trump City”. Şi tot a reuşit să facă bani.

„Comportamentul domnului Trump, oricât de scandalos şi inacceptabil”, scrie Frances, „reuşeşte să-i aducă în mod constant faimă, avere, femei şi, acum, puterea politică – el a fost răsplătit generos pentru trumpismul

său, nu afectat de acesta”. Faima, averea, femeile şi puterea sună, fără îndoială, ca o versiune a „visului american”, pentru unii dintre susţinătorii lui Trump, care nu-l consideră pe preşedinte un om „rău”, ci un american original.

Reacţie deplasată în faţa unui „american original”?

Expresia „american original” nu are o definiţie strictă. Se aplică unor indivizi strâns asociaţi cu Statele Unite, care s-au distins într-o manieră unică. Edward R. Murrow a fost numit „american original”, pentru că a fost un pionier al jurnalismului la standarde înalte, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial şi după aceea. „Nu e necesar să vă reamintim”, le-a spus el radiodifuzorilor în 1958, „că faptul că vocea dumneavoastră este amplificată astfel încât ajunge dintr-un capăt în altul al ţării nu vă conferă mai multă înţelepciune sau înţelegere decât aţi avut când vocea dumneavoastră ajungea doar dintr-un capăt în altul al barului”.[29]

Senatorul Daniel Patrick Moynihan a fost, de asemenea, numit un american original. Pe lângă senator, a fost şi consilier pentru patru preşedinţi şi a servit ca ambasador în India şi la Organizaţia Naţiunilor Unite. Era cunoscut pentru inteligenţa, isteţimea, perspicacitatea şi credibilitatea sa. Mai mult decât majoritatea politicienilor, fostul profesor de la Harvard era mai interesat de idei decât de manevre politice. „Toată lumea are dreptul la propria opinie”, a observat Moynihan, „dar nu şi să facă orice”.

Există zeci de alţi candidaţi la acest titlu, inclusiv iubiţii umorişti Mark Twain şi Will

Rogers, ca şi omul- spectacol, necinstit de altfel, P.T. Barnum. Ca om de afaceri, care-şi face singur publicitate, şi personalitate de televiziune, domnul Trump a devenit poate un american original în ochii simpatizanţilor săi. El este, după cum observă Cas Mudde, profesor asociat de ştiinţe politice la Universitatea statului Georgia, un fenomen american.

Donald Trump a fost singura persoană aleasă vreodată în funcţie, fără să aibă în prealabil experienţa serviciului public. Este fiul lui Fred Trump, un dezvoltator imobiliar bogat, care şi-a ajutat fiul atât financiar, cât şi prin contactele sale. încercările lui Donald Trump de a domina industria cazinourilor şi jocurilor de noroc din Atlantic City au condus la un lanţ falimentar, dar el a reuşit să-şi comercializeze numele, asociindu-l cu un stil de viaţă luxos şi, în cele din urmă, a devenit vedetă de televiziune prin reality-show-ul de mare succes *The Apprentice (Ucenicul),*

După ce şi-a anunţat candidatura, la 16 iunie 2015, Donald Trump a fost considerat de mulţi jurnalişti şi analişti politici o posibilitate îndepărtată, un om dornic de publicitate sau egoist. Trump le-a dovedit că greşeau. El a învins şaisprezece adversari în alegerile primare republicane şi a atras destui alegători, pentru a câştiga mai mult decât suficienţi electori în colegiul electoral, care să-i asigure preşedinţia. El a pierdut totuşi votul popular cu aproape trei milioane de voturi în minus faţă de Hillary Rodham Clinton, adversara sa din Partidul Democrat. Dacă-i mai punem la socoteală şi pe oamenii care au votat pentru candidaţii democrat,

libertarian, verde şi cei independenţi, înseamnă că aproximativ zece milioane de votanţi în plus şi-au dorit să vadă câştigător un alt candidat decât Donald Trump. Şi totuşi, el a câştigat preşedinţia, cu 304 voturi în Colegiul Electoral, faţă de cele 227 primite de Hillary Clinton. Trump a obţinut victoria în ciuda sau, poate, în unele privinţe, datorită comportamentului său grosolan, insultător şi duşmănos. Jurnaliştii şi analiştii care-l subapreciaseră pe Donald Trump nu au putut să nu observe trăsăturile vizibil narcisiste ale personalităţii candidatului.

Cas Mudde, autorul cărţii *On Extremism and Democracy în Europe (Despre extremism şi democraţie în Europa),* observă că Trump nu a ajuns la preşedinţie ca reprezentant al unui partid politic. Aşa ceva este normal în Europa. Domnul Trump a reuşit ca individ.[30] Cariera sa de om de afaceri a fost văzută, în unele cercuri, ca un semn de competenţă şi capacitate de a conduce o naţiune, ca şi cum ar fi o afacere, deşi guvernele nu sunt simple afaceri; au scopuri foarte diferite, cu responsabilităţi care depăşesc simplul profit. Ideea că un reprezentant al oamenilor ar trebui să acţioneze ca un CEO de corporaţie este o viziune susţinută de o minoritate de alegători, dar care este predominant americană, comparativ cu alte democraţii.

Cu toate acestea, cariera domnului Trump nu se potriveşte cu stereotipul directorului executiv. Companiile sale au dezvoltat proprietăţi, au încercat şi nu au reuşit să obţină profit în cazinouri şi au reuşit să câştige bani vânzând drepturile pentru

numele TRUMP, marca sa. Companiile sale nu au fost niciodată corporaţii mari, cu acţionari publici. Erau organizaţii relativ mici, în care el era mai mult patron decât CEO. Nu avea experienţă de a lucra simultan cu acţionari, membri ai consiliului de administraţie, cu un număr mare de angajaţi şi public, în timp ce conducea o companie uriaşă pe drumul spre profit.

Minoritatea alegătorilor care l-au ales pe Trump în 2016 părea să-i aprecieze impoliteţea, lipsa de convenţionalism şi statutul de „venit din afară”. I-au apreciat statutul de om de afaceri bogat şi celebru. Era o persoană care nu le amintea de vechii, mai experimentaţii politicieni ai „sistemului”, ale căror politici fie nu erau în acord, fie nu rezonau cu preocupările şi temerile lor. în plus, domnul Trump a apelat la alegătorii albi, conservatori, deranjaţi de perspectiva ca profilul social al ţării şi feţele majorităţii americanilor să ajungă, în curând, să nu mai semene cu ale lor.

Trump nu a fost ales de votanţii care s-au simţit „lăsaţi în urmă”, pentru că au încetat să mai obţină creşteri salariale ori şi-au pierdut locurile de muncă. El a fost ales de oameni speriaţi de creşterea diversităţii rasiale şi de globalizare.[31] Diana C. Mutz, profesoară de ştiinţe politice la Universitatea statului Pennsylvania, a ajuns la această concluzie după urmărirea aceloraşi indivizi – peste 1 200 la număr – pe o perioadă de patru ani, începând din 2012. Cu alte cuvinte, oamenii care au simţit că-şi pierduseră sau îşi pierdeau statutul în SUA l-au susţinut pe candidatul care a respins standardele de comportament asociate

curentului principal politic. I-au respins pe politicienii care s-au abţinut să folosească apelative jignitoare în public; să acuze deschis grupuri mari de oameni, inclusiv imigranţi şi musulmani; să încurajeze violenţa la mitinguri electorale („Iubesc vremurile vechi. Ştiţi ce le făceau băieţilor de genul ăsta când erau într-un astfel de loc? Ar fi ieşit pe targă, oameni buni!”); şi să admită că, în trecut, agresaseră sexual femei („Ştii, sunt automat atras de femeile frumoase – încep imediat să le sărut. E ca un magnet. Le sărut. Nici măcar nu aştept. Şi, când eşti un star, te lasă să faci ce vrei. Poţi face orice... Să le apuci de păsărică. Poţi face orice.”)

în cea mai mare parte a istoriei Statelor Unite, bărbaţii albi şi creştini s-au bucurat de cel mai înalt statut. Acest lucru se schimbă. Pierderea acestui statut ameninţă o minoritate de alegători, care simt nevoia să susţină un preşedinte neconvenţional.

„Un lider narcisist”, notează istoricul Michael Shen de la Universitatea de Stat a Sud-Vestului, din Georgia, „nu poate reuşi fără adepţi săraci sau tulburaţi emoţional”.[32] Dar Shen se referea la Mao Zedong. în cazul lui Donald Trump, el este susţinut nu doar de alegătorii cărora le place comportamentul lui neconvenţional, ci şi de republicani care, pur şi simplu, îl acceptă, ca să atingă un obiectiv politic conservator, inclusiv umplerea sistemului judiciar cu judecători conservatori şi punerea în aplicare a reducerilor de impozite.

Am vorbit cu şase susţinători ai lui Trump, care ar putea să aparţină unei alte categorii. Sunt inteligenţi, harnici şi buni părinţi.

Ridică din umeri, când este citată lunga listă de denaturări şi neadevăruri a domnului Trump. „Toată lumea minte", a ripostat unul. Respinge alte critici aduse preşedintelui, ignorându-le, pentru că, aşa cum afirmase cineva, „el este cel care face lucrurile să se mişte". Oricum, nu am putut obţine un răspuns la întrebarea: „Crezi că domnul Trump este un exemplu bun pentru copiii tăi?" Aceşti oameni sunt americani serioşi, din clasa de mijloc, care par să ignore trăsăturile negative ale domnului Trump, pentru că este republican, şi nu liberal. Nu văd nicio ameninţare în comportamentul domnului Trump, ci îl percep ca pe un „american original".

Unii dintre alegătorii lui Donald Trump sunt, de asemenea, îngrijoraţi de pierderea de către SUA a dominaţiei globale, în timp ce China şi chiar naţiuni mai puţin performante din punct de vedere economic, precum Rusia, continuă să se afirme. Influenţa rusă este deosebit de relevantă, pentru că domnul Trump a demonstrat o tolerantă izbitoare şi chiar o admiraţie pentru liderul autocratic Vladimir Puţin, acuzat de agenţiile de informaţii occidentale, în mod repetat, de asasinarea duşmanilor politici şi de încercări de a influenţa alegerile occidentale.

în 2018, agresiv şi autoritar, Puţin prezida o ţară cu un produs intern brut (PIB) de numai 1,7 bilioane de dolari, comparativ cu cele 20,4 bilioane ale Statelor Unite, şi cele 14,1 bilioane ale Chinei. Cifrele furnizate de Fondul Monetar Internaţional arată că PIB-ul rusesc este mai mic decât cele din India, Italia, Brazilia şi alte şapte ţări.

Ca putere nucleară, Rusia poate contesta dominaţia Statelor Unite. Ca putere economică, preşedintele Puţin nu poate face decât să demonstreze un complex napoleonic. Acest lucru explică de ce a recurs la acte de imixtiune în alegerile occidentale, prin manipularea reţelelor de socializare şi piratarea reţelelor de computere. Această strategie are potenţialul de a slăbi dominaţia SUA, manipulându-i pe alegătorii susceptibili la dezinformare cu ajutorul reţelelor de socializare şi al propagandei.

Aceste activităţi îi pot încuraja pe alegători să-i sprijine pe politicienii susţinători ai politicilor care favorizează izolaţionismul şi reducerea cooperării internaţionale. Slăbirea asocierilor şi a prieteniilor dintre ţările mari din Vest este o modalitate prin care liderul unei ţări defavorizate, precum Rusia, poate obţine un avantaj în relaţiile internaţionale. Cu siguranţă, l-ar putea ajuta pe Puţin să recupereze, în cele din urmă, teritoriile pierdute în momentul prăbuşirii Uniunii Sovietice, în 1991. Curios este că Donald Trump şi-a exprimat în mod constant admiraţia pentru autocratul rus, chiar dacă agenţiile de informaţii americane au ajuns la concluzia că ruşii s-au amestecat în alegerile din 2016. El a repetat chiar afirmaţiile lui Puţin, care neagă imixtiunea Rusiei, ridicând astfel şi mai multe întrebări despre motivele pentru care preşedintele american l-a lăudat în repetate rânduri pe cel rus.

Donald Trump nu renunţă în vecii vecilor

în 2016, aproape 63 de milioane de cetăţeni americani au votat pentru Donald Trump, în

ciuda faptului că a declarat că ar putea molesta femei fără să suporte consecinţe, din cauza celebrităţii sale, a ridiculizat o jurnalistă cu handicap fizic, a desconsiderat un fost prizonier care suportase ani de tortură în mâinile inamicului, s-a certat cu o văduvă şi cu părinţi de militari ucişi în misiune şi a organizat mitinguri electorale în timpul cărora a indicat că ar putea plăti costurile juridice pentru simpatizanţii săi care agresau oameni ce manifestau împotriva lui. în trecut, candidaturile la preşedinţie erau perturbate de simple incidente. într-o zi de februarie, în New Hampshire, în timpul campaniei prezidenţiale din 1972, de exemplu, Edmund Muskie, care era candidatul favorit, s-a emoţionat în timp ce apăra onoarea soţiei sale.

Reporterii au spus că-i văzuseră lacrimi pe faţă. Asistenţii lui Muskie au spus că văzuseră zăpadă topită. Nu a contat. Campania senatorului Muskie a sucombat efectiv în acea zi. Senatorul Gary Hart era primul pe listă la nominalizarea la preşedinţie din partea democraţilor, în 1988. Apoi reporterii au scris că el minţise şi avusese o aventură extraconjugală (după ce senatorul negase zvonurile despre infidelitatea sa şi declarase, pentru *The New York Times:* „Dacă vrea cineva să-mi pună o coadă, daţi-i drumul!”) „Coada” a strâns dovezi puternice ale unei aventuri, şi campania senatorului s-a încheiat curând.

De ce a reuşit Donald Trump să supravieţuiască? Ce s-a schimbat în societatea care l-a cruţat pe domnul Trump

de soarta candidaţilor anteriori?

Există un fapt care ar putea explica de ce o minoritate de alegători americani ar putea fi convinşi să-l susţină în continuare pe Donald Trump, în ciuda acţiunilor care l-ar fi eliminat din orice cursă pentru o poziţie oficială, cu doar câţiva ani în urmă. Acesta e pierderea surselor de ştiri comune. Proliferarea „ştirilor” şi opiniilor care, pur şi simplu, reflectă credinţele deja stabilite ale oamenilor nu promovează discuţiile, ci, mai degrabă, exacerbează emoţiile. Naţiunea nu mai împărtăşeşte surse comune de informaţii despre care să se facă dezbateri, aşa cum se întâmpla când doar trei reţele acopereau evenimentele curente. În schimb, sunt reafirmate şi întărite opiniile private ale oamenilor, din orice punct al spectrului politic.

Acest fenomen contribuie la accentuarea credinţelor şi a prejudecăţilor. De exemplu, tribalismul sau atitudinea de „noi împotriva celorlalţi”, întărită prin ascultarea doar a surselor cu care eşti deja de acord, încurajează devotamentul zelos faţă de cei care vă împărtăşesc convingerile şi intoleranţa faţă de cei care nu sunt de acord.

Un alt factor potenţial este viteza crescută a comunicaţiilor moderne şi efectele sale asupra vieţii noastre de zi cu zi; acest lucru ar putea să fi contribuit la o degradare generală a manierelor. Se aşteaptă rezultate rapide. A nu răspunde la întrebări este mai eficient decât să oferi un răspuns. Conturile anonime de pe reţelele de socializare le permit „trolilor” să-i intimideze şi denigreze pe alţii, mai repede şi mai eficient ca

niciodată.

Cu siguranţă, astfel de schimbări în societate nu i-au împiedicat drumul lui Donald Trump spre Casa Albă, dimpotrivă, poate că i l-au uşurat oarecum.

Un aspect al personalităţii lui Trump, care l-a ajutat foarte mult şi continuă să-l ajute, este mai puţin menţionat decât narcisismul. E vorba despre rezistenţa lui. La începutul anilor ’90, de exemplu, decizii dezastruoase în afaceri l-au obligat pe proprietarul de cazinouri de atunci să-şi anunţe de patru ori falimentul financiar al companiilor. Aproape că a trebuit să anunţe şi falimentul personal, dar a reuşit să evite această neplăcere suplimentară, abandonându-şi planurile de a construi acel „Trump City” aşa cum şi-l imaginase. A acceptat, inteligent, planuri mai puţin grandioase pentru terenul propus, proiectate şi oferite de adversarii săi.

Când a fost învins, Trump a renunţat în mod constant la primul său plan, de obicei unul grandios, şi a fost de acord (după care s-a lăudat) cu orice putea obţine, ca să supravieţuiască şi, în ochii lui, să salveze aparenţele. Şi a câştigat adesea bani făcând asta. Din 1988, venitul net al domnului Trump a crescut cu aproximativ 300%, până la vreo 4 miliarde de dolari, potrivit rapoartelor de la *Forbes, Bloomberg* şi *Associated Press.* După spusele sale, primise un „mic" împrumut de un milion de dolari (echivalentul a mai mult de 4,6 milioane de dolari la valoarea din 2018) de la tatăl său, pentru a-şi începe propria afacere. E adevărat că astăzi el ar avea mai mult de trei ori suma estimată de *Forbes,* dacă ar fi investit aceşti bani în acţiuni cu rentabilitate

scăzută şi s-ar fi uitat
la televizor în loc să-şi conducă afacerile. Cu toate astea, pretenţia lui Trump că ar fi devenit miliardar pe speze proprii a fost adusă în discuţie, după ce reporterii de investigaţie de la *The New York Times* au obţinut rapoartele fiscale ale tatălui său. Ele arată că domnul Trump a primit, de fapt, echivalentul a 413 milioane de dolari la valoarea de astăzi, din imperiul imobiliar al tatălui său.[33]

Donald Trump nu a câştigat atât de mulţi bani cât ar fi câştigat în cazul în care i-ar fi reuşit planurile pentru „Trump City”, dar a fost suficient pentru standardele unor oameni care lucrează pentru salariul mediu. Instinctul său de supravieţuitor i-a permis nu doar să treacă de 70 de ani ca om bogat, ci şi să câştige preşedinţia.

Această caracteristică a personalităţii sale sugerează cu tărie că va schimba politicile, dacă adversarii săi pot obţine un avantaj faţă de el, atunci când este în interesul lui. Dacă domnul Trump continuă să folosească această strategie pentru a supravieţui, când lucrurile se întorc împotriva lui, adversarii săi trebuie doar să câştige un calup semnificativ dintre simpa- tizanţii lui, propunând politici atractive pentru ei. Domnul Trump va adopta apoi aceste politici şi va susţine că a fost ideea lui. Această predicţie a fost confirmată după alegerile parţiale din 2018. Democraţii au obtinut controlul Camerei Reprezentanţilor. Preşedintele şi-a arătat imediat disponibilitatea de a lucra cu opoziţia. Apoi a reconfirmat una dintre trăsăturile sale de

bază; a ameninţat că-i va ataca pe reprezentanţii democraţi – chiar dacă astfel punea capăt oricărei cooperări şi oricărui progres –, dacă începeau să-l cerceteze. Un lucru care ar putea minimaliza beneficiile rezilienţei sale ar fi dovada că a încălcat legea.

Fără tancuri pe străzi după victoria lui Trump

Edward (al cărui nume a fost schimbat) este un newyorkez extravertit şi jovial. Se împrieteneşte uşor, are nevoie de compania altora şi se bucură de ea. O caută, oriunde s-ar afla. A petrecut mult timp în baruri, nu atât ca să bea, cât pentru a fi în preajma oamenilor, şi a găsit acolo diferite comunităţi care-i aduc aminte de serialul *Cheers* din anii 1980-1990. Dacă pleacă din Manhattan şi ajunge într-un alt oraş, la întoarcere povesteşte cum a legat prietenii cu bucătari din localuri, cu vânzători din magazine şi cu mecanici din ateliere auto. Comportamentul său sociabil i-a asigurat multi cunoscuti sau ceea ce Facebook numeşte „prieteni”- mii de „prieteni”. Majoritatea erau din New York.

în 2016, el nu era un susţinător înflăcărat al lui Donald Trump, dar, spre deosebire de majoritatea contactelor lui de pe reţelele de socializare, era atras de retorica neortodoxă, neîngrădită de corectitudine politică a candidatului republican la preşedinţie. Lui Edward i-a plăcut abordarea domnului Trump. Părea necenzurat, spontan, ca o gură de aer proaspăt. Edward era progresist în multe privinţe, cu un puternic simţ al corectitudinii, dar nu părea deosebit de deranjat de afirmaţiile

controversate ale lui Trump. Nu-i păsa că acest candidat recunoscuse că nu avusese timp să citească prea multe cărţi sau că se considera cea mai bună sursă de sfaturi. Edward nu credea că mexicanii care traversează ilegal graniţa sunt preponderent violatori, ucigaşi sau traficanţi de droguri – cum afirma Trump –, dar nu i se părea deranjant felul în care se comporta fostul realizator de emisiuni de televiziune, care candida la preşedinţie.

Noutatea domnului Trump l-a atras. La fel şi soluţiile uşoare pe care le promitea el. La plăcut felul în care se prezenta candidatul republican: bombastic, spectaculos şi neconvenţional. Edward nu împărtăşea temerile celor mai mulţi newyorkezi că declaraţiile candidatului neconvenţional ar fi sugerat că s-ar putea ca el să nu posede o înţelegere deplină asupra felului în care funcţionează guvernul şi că, după cum credeau unii, ar putea reprezenta o ameninţare pentru ţară.

în dimineaţa de după victoria domnului Trump din noiembrie 2016, Edward a postat o scurtă observaţie pe pagina sa de Facebook: „Trump a câştigat, iar eu nu văd niciun tanc pe stradă”. Aproape imediat, prietenii de pe Facebook au început să-l renege. A pierdut cel puţin o mie dintre ei în câteva ore.

Doi ani mai târziu, încă nu existau tancuri pe străzi. Comportamentul preşedintelui nu se schimbase. încă îi îngrijora pe adversari, dar asta nu i-a împiedicat nici pe Trump, nici pe republicanii care l-au tolerat să facă progrese în atingerea obiectivelor lor politice, întrebările legate de starea mentală

a preşedintelui nu au constituit un factor în implementarea legislaţiei sau în primele victorii ale preşedinţiei.

Victorii pentru preşedintele Trump

Părerea lui Edward despre preşedinte nu a fost niciodată afectată de îngrijorări cu privire la starea lui mentală. Ireverenţa lui este mai importantă. Cei pe care nu-i deranjează preşedinţia domnului Trump îi menţionează realizările, inclusiv adoptarea unei reduceri de impozite, dorită de mult de republicani şi una pe care mulţi preşedinţi republicani ar fi făcut-o, probabil.

Celelalte victorii complete sau parţiale ale preşedintelui includ luarea de măsuri pentru repudierea legii privind protecţia pacienţilor şi îngrijirea la preţuri accesibile, „Obamacare”, ca parte a politicii sale de demontare a programelor şi realizărilor predecesorului său. De asemenea, profită de orice ocazie pentru a numi zeci de judecători care vor influenţa calitatea vieţii americane timp de decenii, printre care, în primii doi ani de mandat, cel puţin doi judecători ai Curţii Supreme.

Numai în primul său an în funcţie, a numit 23 de judecători la nivelurile instanţelor districtuale, de apel şi la Curtea Supremă. A reuşit să facă acest lucru în parte pentru că republicanii au blocat 36 de nominalizări judiciare cu cinci ani înainte ca domnul Trump să preia funcţia. în al doilea an de mandat, a fost în măsură să numească un înlocuitor pentru judecătorul Anthony Kennedy de la Curtea Supremă. Numirea unui judecător în vârstă de circa 50 de ani înseamnă că la Curtea Supremă se vor

pronunţa hotărâri foarte conservatoare timp de zeci de ani. Deciziile tuturor acestor judecători aleşi pentru opiniile lor conservatoare vor fi o componentă majoră a moştenirii lui Trump. Aceste succese s-au datorat unui sprijin robust din partea elementelor-cheie ale Partidului Republican, inclusiv a liderilor Congresului.

Trump a primit, de asemenea, anumite laude pentru întâlnirea cu liderul nord-coreean Kim Jong-un, după ce dictatorul a reuşit să achiziţioneze arme nucleare. Dacă dialogul va duce vreodată la dezarmarea nord- coreeană, va fi o victorie diplomatică. în caz contrar, va intra în istorie doar ca o repetare a tachinărilor diplomatice nord-coreene anterioare despre „denuclearizare” în peninsula nord-coreeană.

După trei încercări de a împiedica intrarea cetăţenilor din ţările musulmane în SUA, Curtea Supremă a confirmat o decizie care a permis Administraţiei Trump să-şi pună planul în practică. Donald Trump a reuşit să se descurce mai bine, potrivit standardelor Partidului Republican, pe care le- a transformat, decât îl credeau în stare mulţi dintre adversarii săi. După cum remarca doctorul Frances, narcisismul i-a fost de mare folos preşedintelui.

Avantajele narcisismului

Unele persoane cu narcisism (dar nu cele cu tulburare de personalitate narcisistă) sunt de obicei obositoare, sâcâitoare, iritabile şi tot timpul nemulţumite. Dar chestiunea este mai complicată, după părerea lui Kostas Papageorgiou, lector de psihologie la Universitatea Reginei, din Belfast: „Dacă

eşti narcisist”, a declarat acesta pentru BBC, „crezi cu tărie că eşti mai bun decât oricine altcineva şi că meriţi o recompensă”[34] Acest aspect al narcisismului poate prezenta avantaje, după cum subliniază atât Papageorgiou, cât şi psihiatrul Allen Frances.

Personalitatea lui Donald Trump, cu trăsături de vanitate şi insensibilitate, se potriveşte descrierii făcute de Papageorgiou persoanelor extrem de narcisiste, respectiv unor oameni care nu sunt uşor descurajaţi de respingeri, sunt foarte motivaţi şi se bucură adesea de succes social. Pe baza studiilor sale, care au implicat trei sute de studenţi cu personalităţi narcisiste, psihologul şi colaboratorii săi au conchis că subiecţii nu sunt neapărat mai deştepţi decât oamenii pe care-i depăşesc, dar au avantajul de a fi foarte încrezători, mai mult decât cei cu care concurează. „încrederea” poate fi rezultatul incapacităţii de a accepta orice eşec care le subminează imaginea unui sine care are nevoie disperată de laude şi este îngrozit de lipsa de respect sau, în opinia domnului Trump, de „obiectivitate”.

Desigur, narcisismul vine cu dezavantaje incontestabile în cazul unui lider. Aceste persoane, crede Papageorgiou, sunt „absolut distructive pentru cei din jur”. Un asemenea caracter distrugător poate fi compensat de un farmec superficial, eficient pentru o parte din populaţie. Este, de asemenea, un lucru obişnuit ca astfel de indivizi să folosească o balanţă foarte simplă, pentru a-i judeca pe oamenii cu care interacţionează, catalogaţi binar – fie grozavi, fie groaznici. Adeseori, oameni

cândva favorizaţi cad în dizgraţie şi sunt aruncaţi peste bord de către un şef cu personalitate narcisistă. La fel ca domnul Trump, şefii narcisişti par să promoveze şi să aprecieze haosul, pentru că se simt în largul lor în asemenea condiţii. La urma urmei, un şef cu astfel de trăsături narcisiste extreme este centrul atenţiei în situaţii haotice, iar a fi în centrul atenţiei este esenţial pentru o astfel de persoană.

Cum să fii „Marele Donald”

Milioane de oameni vorbesc despre ei înşişi pe reţelele de socializare, spre bucuria şi, uneori, spre iritarea celor care citesc aceste încercări de autopromovare. Folosirea de către Donald Trump a unuia dintre aceste mijloace de informare oferă date clare despre felul în care el vede lumea, şi anume că lumea se învârte în jurul lui.

în 2018, cu ocazia Zilei Eroilor, de exemplu, Trump a scris pe Twitter: „O Zi a Eroilor fericită! Cei care au murit pentru măreaţa noastră tară ar fi foarte fericiţi şi mândri să vadă cât de bine merge ţara noastră astăzi. Cea mai bună economie din ultimele decenii, cel mai mic şomaj pentru negri şi hispanici DIN ISTORIE (şi pentru femei, din ultimii 18 ani), reconstruirea armatei noastre şi multe altele. Grozav!”

Mulţi au interpretat această comunicare, ca şi cum preşedintele Statelor Unite ar fi spus efectiv: „Cei care au murit pentru ţara noastră ar fi fericiţi că sunt eu aici şi am făcut ce am făcut”. Semnificaţia Zilei Eroilor este să ne amintim şi să ne arătăm respectul faţă de cei care şi-au pierdut viaţa luptând pentru Statele Unite. Domnul Trump a

transformat-o într-un elogiu faţă de propria persoană. Pentru cineva cu trăsături narcisiste extreme, totul e despre sine, chiar o zi a anului rezervată pentru a-i comemora pe soldaţii căzuţi.

O altă trăsătură a sa de personalitate, care poate fi explicată prin narcisism, este înclinaţia de a prelungi răfuielile meschine cu criticii, inclusiv cu tatăl unui soldat căzut în război sau cu o vedetă din domeniul divertismentului, cum ar fi Roşie O'DonnelL Acest tip de comportament e tipic pentru o persoană care nu poate tolera să-i conteste cineva imaginea de sine.

Susţinătorii domnului Trump trec cu vederea acţiunile şi declaraţiile sale îngrozitoare despre alţii. De exemplu, el l-a denigrat pe senatorul John McCain, un om care a luptat pentru ţara sa, a fost capturat de inamic, a fost torturat ani buni şi totuşi a refuzat propunerea de a fi eliberat până când nu erau eliberaţi şi camarazii săi prizonieri de război. Comportamentul său în timpul conflictului din Vietnam a fost remarcabil, extraordinar de curajos. Cu toate acestea, domnul Trump a spus despre McCain: „Nu este un erou de război. A devenit erou de război, pentru că a fost capturat. îmi plac oamenii care nu se lasă capturaţi. îmi pare rău să vă spun asta". Nu după mult timp, domnul Trump a negat că ar fi spus că McCain nu este un erou de război, adăugând: „Dacă cineva cade prizonier, consider că este un erou de război”.[35] Cuvintele pe care Donald Trump neagă că le-ar fi spus au fost înregistrate, dar s-a întâmplat de mai multe ori ca el să nege afirmaţii care fuseseră înregistrate.

Aceste afirmaţii jenante şi suprarealiste ale unui lider mondial îi alarmează pe unii psihologi şi psihiatri, care le interpretează ca indicii sau chiar dovezi că preşedintele îşi creează propria realitate, pentru a-şi satisface nevoile narcisiste.

O explicaţie alternativă este că foloseşte o tehnică de păcălire a clientului, utilizată de un vânzător ambulant, neinteresat de adevăr, dar care are intenţia vădită de a- şi influenţa ascultătorii prietenoşi, în timp ce respinge judecata ascultătorilor neprietenoşi. Dacă acesta e cazul, atunci minciunile preşedintelui reprezintă o tehnică de propagandă, care funcţionează numai pentru că nu este admonestat de propriii simpatizanţi. Este posibil ca domnului Trump pur şi simplu să nu-i pese că face declaraţii false sau, ca o alternativă, să creadă că sunt adevărate în acel moment, pentru că are nevoie să fie adevărate, ca să-şi păstreze imaginea bună despre sine. Aceasta e diferenţa dintre a fi „rău", dar nu bolnav mintal, după cum insistă Frances că este domnul Trump, şi a fi tulburat mintal după cum sugerează Coaliţia Naţională a Experţilor în Sănătate Mintală.

Drumul în viaţă al preşedintelui şi folosirea autopromovării au fost dictate de trăsăturile sale narcisiste, dar pe care le-a folosit într-un mod şiret, pentru a atinge obiective specifice. Simpatizanţii lui Trump trec cu vederea sau chiar se bucură, atunci când el îi face în toate felurile pe alţii (oricât de imatur le-ar suna asta oponenţilor săi, care, în cea mai mare parte, au depăşit nivelul răspunsului de tip „ochi pentru ochi”) şi stridentele atacuri la persoana criticilor săi.

în majoritatea cazurilor, domnul Trump este uşor de înţeles, potrivit unui citat din cartea sa *Trump: The Art of the Deal (Trump. Arta negocierii):* „Sunt foarte bun cu oamenii care sunt buni cu mine. Dar, atunci când oamenii mă tratează rău sau nedrept, sau încearcă să profite de mine, atitudinea mea generală, toată viaţa mea, a fost să le răspund în forţă”.[36] O altă interpretare este că orice sau oricine contrazice imaginea de sine fragilă a unei persoane foarte narcisiste va declanşa un răspuns emoţional răutăcios, tocmai fiindcă imaginea de sine este atât de vulnerabilă.

Comportamentul general al domnului Trump, înainte şi după alegeri, este consecvent cu experienţa sa de saltimbanc, negustor, vedetă de televiziune şi promotor al propriei mărci: TRUMP. Unul dintre modurile în care face acest lucru este să folosească o metodă pe care o prezintă în cartea sa, scrisă, de fapt, de Tony Schwartz, ca fiind „o hiperbolă veridică. Este o formă inocentă de exagerare şi o formă foarte eficientă de promovare”.[37]

în calitate de saltimbanc/negustor/om care-şi face singur publicitate, Donald Trump a aflat că folosirea unor superlative precum „cel mai grozav”, „cel mai grandios”, „cel mai bun” şi altele îi influenţează pe oamenii care nu reusesc să analizeze astfel de afirmaţii. Scriitorul din umbră Tony Schwartz a împărtăşit în carte faptul că Donald Trump a admis că promovează bravada: „Mă joc cu fanteziile oamenilor. Poate că oamenii nu pot să se vadă întotdeauna pe ei înşişi ca fiind mari şi importanţi, dar pot fi foarte entuziasmaţi în

faţa celor care o fac. De aceea o mică hiperbolă nu strică niciodată. Oamenii vor să creadă că au parte de ceva care este cel mai mare, şi cel mai grozav, şi cel mai spectaculos".[38] Iar de aceste superlative se bucură, conform declaraţiilor proprii ale domnului Trump, inteligenţa sa, capacitatea sa de a rezolva probleme, capacitatea sa de a construi ziduri şi capacitatea sa de a acţiona „prezidenţial". Narcisismul lui Donald Trump este strâns legat de principiile sale de autopromovare, dar, de unele singure, aceste afirmaţii nu dovedesc că el ar avea o tulburare mintală.

Cartea a fost publicată în 2019. (n.red.)

Capitolul 11. S-ar putea întâmpla
♦ 4 4 o
şi aici?

Dacă un preşedinte al Statelor Unite ar fi diagnosticat cu tulburare de personalitate narcisistă (TPN), majoritatea psihiatrilor şi psihologilor familiarizaţi cu această afecţiune ar fi de acord că acest lucru reprezintă o ameninţare pentru ţară. Ca şi psihopatia, narcisismul în această formă extremă e foarte dificil de tratat şi constituie o ameninţare semnificativă. Am discutat despre posibilitatea 1, şi anume că Donald Trump nu are o tulburare de personalitate. Există şi o altă posibilitate.

Posibilitatea 2: personalitatea lui Trump reprezintă un pericol

Medicul psihiatru John Zinner este convins că Donald Trump reprezintă o ameninţare. El i-a spus lui Will Pavia, de la ziarul *The Times,* din Londra, că domnul Trump constituie o ameninţare existenţială, deoarece are autoritatea de a folosi un arsenal de arme nucleare.[1] Absolvent al Facultăţii de Medicină de la Harvard şi psihiatru atestat, Zinner a declarat că persoanele cu trăsături precum cele prezentate de Donald Trump le sunt foarte familiare specialiştilor din domeniul său. Asta presupune, a explicat el, „o problemă fundamentală, legată de respectul de sine, o nesiguranţă legată de acesta, alături de un

sentiment de grandomanie. Deci, persoana are o imagine foarte contradictorie despre sine”.

Ca exemple de grandomanie, psihiatrul citează afirmaţiile domnului Trump, potrivit cărora „niciun politician din lume nu a fost vreodată defăimat aşa cum am fost eu” şi „la festivitatea de inaugurare, am avut cel mai mare public din istorie”.

Zinner este, de asemenea, convins că domnul Trump prezintă dovezi clare de „identificare proiectivă”. Cu alte cuvinte, el îi numeşte pe alţii sau proiectează asupra altora trăsături pe care el însuşi le are şi care-l deranjează. Nu e nevoie de studii la Harvard pentru a aprecia ironia faptului că domnul Trump l-a făcut pe James Comey, directorul FBI, pe care l-a concediat, un „fanfaron” şi unul „care se dă mare”. După cum tocmai am văzut în citatul din propria carte a domnului Trump, acesta crede că „hiperbola veridică” este o „formă foarte eficientă de promovare”. Zinner remarcă faptul că Trump îi numeşte în mod repetat pe oamenii pe care nu-i simpatizează „rataţi”, „slabi”, „nerealizaţi” sau „mincinoşi”. Acestea, crede Zinner, sunt imagini proiectate ale lui însuşi, pe care nu le poate tolera.

Profilul schiţat de Zinner include cel puţin alte patru trăsături ale personalităţii lui Donald Trump, care-l preocupă:

(1) O incapacitate de a se îngriji de binele altora, cu excepţia cazului în care aceştia îi arată adulaţie. „Nu-i poate păsa de valoarea unei alte persoane în sine, ci doar în măsura

în care-l preamăreşte pe Trump”, i-a declarat Zinner lui Will Pavia. „De aceea, deşi într-o zi îi poate plăcea de cineva, a doua zi îl poate concedia. în momentul în care nu reuşesc să-l preamărească sau să- 1 facă să se simtă mai bine în pielea lui, oamenii nu mai au nicio valoare.”

Acest comportament pare să funcţioneze şi în sens invers. Kim Jong-un a fost cândva „nebun”, după aprecierea lui Trump, un om pe care l-a ridiculizat pentru statura sa scundă, numindu-l „Omuleţul- rachetă” *(Little Rocket Man).* Apoi, după ce cei doi lideri au convenit să organizeze la Singapore o întâlnire la nivel înalt fără precedent, Kim a devenit un „lider foarte onorabil” în ochii lui Trump. Reevaluarea ciudată a lui Kim s-ar putea datora tacticii unui agent de vânzări de a spune tot ceea ce crede că-l va ajuta să facă o vânzare. Sau ar putea reflecta, pur şi simplu, felul maniheic – „bine sau rău" – de a vedea lumea, în funcţie de felul cum evenimentele sau oamenii îi susţin viziunea grandioasă pe care o are despre sine o persoană narcisistă. întâlnirea cu Kim l-a făcut pe preşedintele Trump să creadă că obţinuse o victorie diplomatică, în ciuda faptului că preşedinţii anteriori refuzaseră în repetate rânduri să-l întâlnească pe Kim Jong-il, tatăl actualului lider nord-coreean, atâta timp cât dictatorul nu făcea concesii substanţiale.

Un alt exemplu de comportament tipic unei persoane cu o imagine de sine grandioasă se observă într-un interviu pe care Donald Trump l-a acordat ziarului *The New York Times.*

El susţinea că va câştiga un al doilea

mandat de preşedinte, deoarece „ziarele, televiziunile, toate formele de media se vor prăbuşi, dacă eu nu sunt acolo, pentru că fără mine ratingurile lor se vor duce de râpă. Fără mine, *The New York Times* nu va mai fi un *New York Times* aproape falimentar, ci un *New York Times* eşuat. Aşa că, practic, trebuie să mă lase să câştig. Şi, în cele din urmă, probabil cu şase luni înainte de alegeri, mă vor iubi, pentru că vor spune: «Vă rugăm, nu-l pierdeţi pe Donald Trump. OK?»„[2]

Din nou există două moduri de a evalua un astfel de comentariu. Puteti să-l atribuiti abordării de saltimbanc a lui Donald Trump faţă de publicitate, aşa cum e descrisă în cartea sa, scrisă de un autor din umbră, *Trump: The Art of the Deal.* Sau puteţi să-l consideraţi o personalitate narcisistă, care crede cu adevărat că popularitatea sa menţine un ziar important pe linia de plutire. Dacă domnul Trump ar dispărea brusc, *The New York Times* nu ar dispărea odată cu el. Sugestia bizară că s-ar putea întâmpla aşa ceva este, din nou, în concordanţă cu convingerile unei personalităţi foarte narcisiste. Descrierea ziarului *The New York Times* drept „falimentar” ar putea fi, de asemenea, privită din aceleaşi două unghiuri: manifestarea realităţii dorite de o persoană extrem de narcisistă sau o afirmaţie falsă, menită să influenţeze orice adept care nu reuşeşte să verifice astfel de afirmaţii, (De fapt, *The New York Times* nu numai că *nu* a eşuat – aşa cum afirma Donald Trump ci ziarul a avut succes, cu o creştere de 63,4% a abonamentelor digitale plătite, ajungând

la 2,3 milioane de cititori online. De asemenea, a înregistrat o creştere de opt procente a veniturilor totale în 2017: a încasat 1,7 miliarde de dolari, potrivit *Forbes.)*

Nu e surprinzător, în faţa unor afirmaţii atât de evident inexacte, că unii furnizori de servicii de sănătate mintală au ajuns la concluzia că domnul Trump îşi creează propria realitate, un semn periculos, pe care l-au observat la indivizi foarte narcisişti,

O altă posibilitate este aceea că Donald Trump face şi acum exact ce a făcut în toată viata sa de adult. Prin afirmaţii hiperbolice şi spectaculoase, el îşi vinde propria imagine către un anumit public. Dacă facţiuni minoritare din SUA îi puteau susţine pe Huey Long şi Joseph McCarthy, nu este surprinzător că domnul Trump poate găsi susţinători care să-l creadă, atunci când face afirmaţii pe care oricine le poate infirma, dacă se uită la rapoarte de afaceri sau de altă natură din surse neutre de pe inter net,

(2) O mare sensibilitate, un „obraz remarcabil de subţire", adică o susceptibilitate extraordinară la lipsa de respect, insulte sau jigniri. „Nu suportă criticile şi dă vina pe alţii, aşa cum face şi acum, dând vina pe personalul său pentru toate lucrurile pe care le-a făcut el însuşi. Cealaltă reacţie a lui este furia”, a declarat Zinner.

(3) Incapacitatea de a simţi remuşcări sau vinovăţie, Zinner a mers atât de departe în interviul acordat cotidianului *The Times,* încât a afirmat că Donald Trump ar putea acţiona impulsiv, în moduri care l-ar putea

„face vulnerabil sau, mai degrabă, ne-ar putea face pe noi vulnerabili la furia sa interioară îndreptată împotriva altora, pentru a lansa o armă nucleară”.

Şi (4) semnele de imaturitate, trădate de contradicţii în caracterul şi sentimentul legat de eul său, „Pe măsură ce un individ se maturizează” i-a explicat Zinner lui Pavia, „el integrează emoţiile rele cu cele bune, astfel încât are un sentiment echilibrat despre sine. Acest lucru nu există în cazul domnului Trump, Din punct de vedere psihologic, este foarte imatur, din cauza educaţiei şi a tatălui său”.

Eu sunt bine- Tu eşti pe cont propriu

Psihiatrii ca Allen J, Frances, care insistă că Donald Trump nu e bolnav mintal, îşi bazează opiniile pe succesul personal al preşedintelui şi pe faptul că felul în care se comportă nu-i provoacă suferinţă personală sau nu-i împiedică, de fapt, capacitatea de a funcţiona. Dar nu un diagnostic specific sau lipsa unui diagnostic anume îi deranjează pe adversarii lui Trump şi pe experţii în sănătate mintală, îngrijoraţi de stabilitatea sa psihică. Ei sunt îngrijoraţi de efectul pe care l-ar putea avea comportamentul său asupra celorlalţi, Trăsătura-cheie a profilului psihologic al domnului Trump este una care poate duce la niveluri semnificative de dramatism şi chiar haos pentru cei cu care interactionează.

Printre semnele unei administraţii pe alocuri haotice, în timpul celor doi ani de preşedinţie Trump, se pot aminti: numărul-record de schimbări de personal, declaraţiile politice contradictorii, precum şi

comunicarea şi cooperarea slabe între persoanele numite la nivel înalt. Preşedintele şi susţinătorii săi subliniază realizările lui Trump, cum ar fi cele prezentate în capitolul anterior. Criticii săi oferă contraexemple care, pe lângă cele enumerate mai sus, includ haosul creat de prima sa încercare de a institui o interdicţie de călătorie pentru persoanele din ţările musulmane, precum şi sprijinul acordat agenţilor Departamentului Vamal şi de Imigraţie, care-i separă în mod deliberat pe copii de părinţii lor. Acest din urmă act este dăunător din punct de vedere psihologic pentru copiii mici şi nu poate fi justificat decât în cazul în care aceştia ar fi în pericol dacă ar rămâne în grija părinţilor.

Dacă doctorul Frances are dreptate, şi domnul Trump nu e bolnav mintal, ci numai „rău", atunci *de ce* este rău? E posibil ca Frances să fi oferit un răspuns atunci când a declarat că trăsăturile definitorii ale unei tulburări grave de personalitate i se potrivesc lui Donald Trump ca o mănuşă.

Din punct de vedere politic şi social, faptul că un psihiatru de renume recunoaşte că domnul Trump este, practic, un caz de manual pentru trăsăturile tulburării de personalitate narcisistă trebuie să provoace îngrijorare. Doar pentru că domnul Trump nu e deranjat de lipsa lui de empatie şi de alte trăsături narcisiste extreme, nu înseamnă că ceilalţi nu ar trebui să fie deranjaţi sau chiar ameninţaţi de acestea.

Imaginaţi-vă un psihiatru care examinează un pacient care nu e câtuşi de puţin deranjat de trăsăturile sale psihologice tulburătoare. Dacă acel pacient reprezintă o

potenţială ameninţare pentru ceilalţi, ar trebui psihiatrul să anunţe că pacientul nu are tulburări psihice şi apoi să respingă ameninţările, deoarece pacientul nu resimte niciun stres? Un psihiatru responsabil nu ar face acest lucru şi, în majoritatea cazurilor, ar fi obligat să-i avertizeze pe cei ameninţaţi de pacientul său, chiar dacă manualul *DSM-5* nu-i permite să pună un diagnostic de tulburare mintală în acest caz. Problema nu e diagnosticul, ci potenţialul de vătămare a celor din jur. Dacă o persoană are o constelaţie de trăsături de personalitate care se potrivesc cu cele observate la indivizii cu tulburare de personalitate narcisistă sau psihopatie, de exemplu, nu contează ce etichetă îi punem. Ceea ce contează este modul în care aceste trăsături de personalitate îi afectează comportamentul faţă de ceilalţi.

De acest lucru sunt îngrijoraţi psihiatrii care avertizează asupra trăsăturilor de personalitate ale domnului Trump, dar care se abţin de la a pune un „diagnostic la distanţă”: potenţialul pericol pe care personalitatea sa îl reprezintă nu pentru el, ci pentru alţii.

Bandy Lee, conferenţiar de psihiatrie judiciară la Facultatea de Medicină de la Universitatea Yale, a organizat conferinţa „Obligaţia de a avertiza” la Yale. De asemenea, a editat cartea *The Dangerous Case of Donald Trump (Cazul periculos al lui Donald Trump),* care cuprinde articole scrise de 27 de experţi în sănătate mintală, care analizează implicaţiile personalităţii preşedintelui. Lee a format, de asemenea, Coaliţia Naţională a Experţilor în Sănătate

Mintală. Aceasta numără aproximativ patru mii de profesionişti în domeniul sănătăţii mintale, care respectă liniile directoare profesionale şi care sunt disponibili pentru consultanţă pentru membrii tuturor ramurilor guvernului. Coaliţia este apolitică şi evită conflictele de interese financiare.

„M-am gândit încă de la început că prezintă multe semne de deficienţă mintală”, i-a declarat Lee reporterului Chauncey DeVega.[3] Ea susţine că mulţi dintre colegii ei cred că Donald Trump prezintă ceea ce echivalează cu un pericol clar şi imediat, pe baza experienţei lor în tratarea persoanelor care manifestă un comportament precum cel al domnului Trump.

Lee afirmă: „Avem obligaţia să vorbim despre problemele de sănătate mintală ale lui Donald Trump... Supravieţuirea noastră ca specie ar putea fi în joc”.

Lee i-a spus lui DeVega că ea şi alţi psihiatri sunt îngrijoraţi de „marea nevoie de adulaţie” a domnului Trump şi de furia pe care o manifestă, atunci când „realitatea nu-i satisface nevoile”. Ea afirmă că persoanele cu trăsături de personalitate precum cele ale lui Donald Trump nu se schimbă prea uşor, de obicei, explicând astfel de ce domnul Trump nu a făcut niciodată tranziţia de la un candidat răzvrătit, care a sugerat, în timpul mitingurilor sale electorale, că violenţa împotriva contestatarilor săi este acceptabilă, la o prezenţă mai matură, stabilizatoare, capabilă să acţioneze „prezidenţial”

Lee crede că domnul Trump este capabil

să-şi creeze propria realitate, una care să răspundă nevoilor sale emoţionale unice. Din nefericire, dacă are dreptate, acest lucru poate veni la pachet cu dorinţa de a ne impune această realitate nouă, celorlalţi. După cum a spus chiar ea: „Lista sa impenetrabilă de fapte şi realităţi ne-ar putea pune pe toţi în pericol”.

Rezultatele posibileîn cazul unei personalităţi narcisiste

Dacă Donald Trump este, aşa cum susţine Allen Frances, „o ameninţare pentru Statele Unite şi pentru lume, nu pentru că e nebun din punct de vedere clinic, ci pentru că e rău”[4], la ce ne putem aştepta în viitor? Dacă el „este o persoană înclinată spre un comportament autoritar”, după cum i-a spus Robert Jay Lifton lui Gail Sheehy[5], putem prezice – aşa cum au făcut Walter Langer, Jerrold Post şi alţi autori de profiluri politice în cazul altor lideri – cum ar putea răspunde la posibile evenimente în viitor?

în mai 2018, Bandy Lee a răspuns la o serie de întrebări care i-au fost puse de către autorul cărţii de faţă, cu privire la posibilele acţiuni ale lui Donald Trump în diferite circumstanţe.[6] întrebările se referă la modul în care personalitatea sau starea mentală a lui Trump ar putea influenţa rezultatele diferitelor scenarii sau posibilităţi pe care le întâlneşte.

întrebarea 1: Cum credeţi că ar reacţiona preşedintele Trump dacă ar pierde vreodată sprijinul bazei sale de votanţi, de exemplu, prin nerespectarea promisiunilor pe care le-a făcut, prin

dovezi incontestabile de activitate infracţională sau prin apariţia unei figuri populiste sau antisistem mai atrăgătoare?

Lee: în primul rând, permiteţi-mi să spun că există o mare libertate de acţiune în comportamentul uman, şi chiar şi persoanele afectate în modul cel mai sever sunt încă în mare parte libere. De asemenea, când şi cum se întâmplă un anumit comportament depinde foarte mult de factorii situaţionali de moment, inclusiv de starea de spirit, de ceilalţi care sunt prezenţi, de mediul în care funcţionează şi de accesul la arme, în cazul violenţei. Cu toate acestea, modelele psihologice de durată dezvăluie riscuri inacceptabile, despre care este important să se vorbească. (Vă rog să înţelegeţi totuşi că, în calitate de psihiatru, vorbesc despre probabilităţi mai mult decât despre predicţii.) Tiparele pe care le vedem la domnul Trump se bazează pe datele publice abundente şi de înaltă calitate, pe care le avem la dispoziţie, pe rapoartele celor din jurul său şi pe răspunsurile sale ample în situaţii reale. Acţiunile şi tiparele sale de gândire sunt în concordanţă cu ale cuiva care are deficienţe grave în a-şi controla impulsurile, în a lua în considerare consecinţele şi în a avea empatie pentru ceilalţi, la care se adaugă absenţa unui centru stabil, care să acumuleze convingerile, principiile de bază, ataşamentele şi loialităţile, şi chiar o umanitate comună pe care s-o poată împărtăşi cu ceilalţi. Atunci când cuiva îi lipseşte acest aspect fundamental al fiinţei umane şi depinde aproape în totalitate de

alţii pentru imaginea de sine, situaţia poate deveni periculos de disperată şi critică, dacă se pierde sprijinul extern. Unei persoane obişnuite îi este greu să-şi imagineze ce reacţii violente sunt posibile atunci când cel care nu dispune de resurse interioare se confruntă cu prăbuşirea imaginii grandioase despre sine. Aproape că nu
există limite pentru ce-ar face, ca să dărâme lumea odată cu el sau, mai mult, ca să-i distrugă pe „martorii” ruşinii şi umilinţei sale. Scenariile pe care le descrieţi sunt înspăimântătoare pentru o persoană care are deja dificultăţi în a face faţă chiar şi unor minime critici sau unor veşti deloc măgulitoare.

întrebarea 2: Presupunând că nu apar crize interne sau externe grave care să ne pună vieţile în pericol, cât de probabil este ca Donald Trump să continue aşa cum a făcut-o în primele luni ale preşedinţiei sale şi să-şi încheie mandatul asa cum l-a început, de exemplu, cu iweei-uri, schimbări frecvente de personal, decizii contradictorii, certuri cu cei care-l critică, insulte etc.?

Lee: După cum am văzut, ideea unui Premiu Nobel pentru Pace l-a distras doar momentan pe domnul Trump de la impulsurile sale de a ataca. Era inevitabil ca el să revină în curând la dispoziţia sa naturală, ceea ce s-a întâmplat când a anulat Planul Comun de Acţiune sau acordul nuclear cu Iranul. Această cale era previzibilă nu din cauza politicii sale, ci din cauză că este comună unei deficienţe

mintale periculoase. Ştim din *tweet*- urile nenumărate ale domnului Trump, precum şi din comentariile sale publice că orice formă de provocare a imaginii sale de sine pompoase poate inspira represalii. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că a concediat sau a forţat demisia unui număr fără precedent de membri ai administraţiei sale, în primele şaisprezece luni de mandat. Deficienţa sa îl determină să se izoleze, să provoace şi să găsească premise pentru război şi, prin urmare, mă aştept ca el să stârnească un conflict, dacă nu există deja condiţii pentru ca unul să se desfăşoare, ca să se potrivească viziunii sale asupra lumii. Mai mult, personalul şi politicile sale îi reflectă din ce în ce mai mult patologia, deoarece adulatorii şi manipulatorii slăbiciunilor sale psihologice sunt, de asemenea, susceptibili de a fi distructivi şi, prin urmare, preşedinţia sa nu numai că va continua asa cum a început, ci va deveni şi mai periculoasă, pe măsură ce atât puterea, cât şi aşteptările sale se extind, iar el îşi înstrăinează aliatii şi escaladează ameninţarea conflictelor din întreaga lume.

întrebarea 3: Cum ar reacţiona Donald Trump într-o situaţie de criză care ameninţă siguranţa Statelor Unite?

Lee: Am văzut cum faptele iraţionale şi autodistructive ale domnului Trump îi subminează atât procesele în instanţă, cât şi propria imagine publică. Ce ar putea fi el capabil să submineze în ce priveşte interesele de securitate şi poziţia Statelor Unite în lume? Mă îndoiesc serios chiar şi

de capacitatea sa de a lua în considerare siguranţa Statelor Unite, independent de beneficiile pe care i le aduce. în prezent, ca parte a grandomaniei sale, el consideră că SUA sunt echivalente cu el însuşi, aşa cum a făcut cândva un anumit conducător: „Statul sunt eu”. Dar afinitatea sa se bazează pe exploatare şi pe instinctul de prădător. Dacă naţiunea ar trebui, într-adevăr, să se protejeze împotriva destructivităţii sale, de exemplu, punându-l sub acuzare, atunci el ar putea sacrifica de bunăvoie ţara. Dacă s-ar întâmpla cu adevărat ca vreun război să devasteze ţara, el ar putea s-o abandoneze ca pe un „perdant”. De asemenea, ar fi un candidat excelent, pe care naţiunile ostile l-ar putea manipula pentru a-şi atinge scopurile; el are nu doar capacitatea psihologică, ci şi probabilitatea să servească interesele Rusiei, de exemplu. Acesta, de asemenea, e motivul pentru care punem la îndoială capacitatea sa de a lua decizii solide, raţionale şi bazate pe realitate, bazate pe asimilarea de informaţii importante şi pe luarea în considerare a consecinţelor. Atunci când anulează fiecare decizie din epoca Obama, el nu urmează logica unei politici coerente, ci mai degrabă tiparele unei nevoi şi constrângeri emoţionale. Atunci când este de acord să poarte discuţii de pace cu Coreea de Nord, după ce s-a îndreptat neîncetat spre război, aşa cum a revenit asupra multor poziţii, uneori chiar a doua zi (de exemplu, în ceea ce priveşte controlul armelor de foc), el răspunde probabil acestor nevoi emoţionale şi impulsivităţii.

Cazul lui John Bolton, desemnat de domnul Trump consilier pentru securitate naţională, este revelator pentru starea de spirit a preşedintelui: are opinii de prădător, în conformitate cu înclinaţiile domnului Trump spre violenţă şi război. Donald Trump trăieşte într-o perpetuă stare de supravieţuire, gata să intre în modul de atac, dacă vreodată imaginea sa fragilă de sine ar fi ameninţată, iar acest lucru îl face foarte volatil. John Bolton se face ecoul sentimentului său de ameninţare şi al nevoii de atac, precum şi al dispreţului său pentru diplomaţie şi dreptul internaţional – care se referă la cooperare şi colaborare multilaterală – şi este congruent cu dispoziţia sa paranoică. Domnul Bolton a sugerat în mod deschis necesitatea unui angajament militar în Iran şi Coreea de Nord, ceea ce este pesemne atrăgător pentru domnul Trump, care caută întotdeauna să proiecteze puterea şi i se va părea extrem de tentant să scoată la rampă întreaga capacitate militară a SUA. Din aceste motive consider că domnul Trump şi asociaţii pe care-i alege reprezintă o ameninţare la adresa securităţii naţionale şi internaţionale, nu o ameliorare a situaţiei.

întrebarea 4: Cum ar reacţiona domnul Trump, dacă ar fi pus sub acuzare de Camera Reprezentanţilor şi condamnat de Senat?

Lee: Din nou, nu se poate subestima teroarea absolută şi apărarea violentă care pot apărea la o persoană cu tiparele psihologice ale lui Trump, dacă faţada sa

grandioasă s-ar prăbuşi; iar acum are în jurul său un nou personal cu instincte de prădător, care să-i pună în aplicare impulsurile. Punerea sub acuzare ar putea fi declanşatorul unui război pe scară largă, al unui atac terorist înscenat sau al incitării adepţilor săi la război civil – nimic nu este exclus, având în vedere puterea şi tehnologia de război care sunt la dispoziţia unui singur individ. Problemele de sănătate mintală ar trebui să fie evaluate de specialişti în domeniul sănătăţii mintale. Ar trebui să luăm problemele de sănătate mintală la fel de mult în serios ca şi pe cele juridice şi să cerem ca acest preşedinte şi toţi viitorii preşedinţi să fie supuşi unui examen de sănătate mintală cel puţin la fel de riguros ca în cazul ofiţerilor pe care-i comandă. Domnul Trump nu a fost încă supus unei examinări adecvate. Ştim acum că şi-a dictat primul raport medical. Ştim, de asemenea, că medicului său curant de la Casa Albă, Ronny Jackson, i-a fost retrasă nominalizarea pentru funcţia de secretar pentru Afacerile Veteranilor şi, de asemenea, a fost înlăturat din funcţia de medic al preşedintelui. El nu era calificat şi nu avea nicio bază pentru a-şi declara angajatorul şi comandantul-şef „foarte ager din punct de vedere mental, intact” şi „absolut... apt pentru serviciu”, pe baza unui test cognitiv de zece minute, inadecvat şi nepotrivit. De fapt, este vorba despre malpraxis. Ceea ce ne poate da speranţă este faptul că încă trăim într-o democraţie, iar poporul este angajatorul preşedintelui. Poporul poate încă să ceară

o examinare adecvată şi independentă a sănătăţii mintale şi a aptitudinii de a-şi exercita funcţia, iar o evaluare a capacităţii mintale nu necesită consimţământ.

întrebarea 5: La unii indivizi cu anumite tulburări de personalitate, acestea se pot atenua cu vârsta şi pot apărea manifestări mai puţin frecvente sau grave. Trump are 70 de ani. S-ar putea ca personalitatea lui să se schimbe în vreun fel, pe măsură ce îmbătrâneşte?

?

Lee: Problema este că, fără o examinare cuprinzătoare de către o persoană cu pregătire în domeniul sănătăţii mintale, care să implice un istoric complet şi o baterie standardizată de teste, precum şi scanări ale creierului, nu putem şti dacă semnele pe care le vedem sunt din cauza unei tulburări de personalitate sau a unui alt proces care se agravează în timp. Un examen complet ar permite şi un diagnostic, şi un prognostic. Aveţi dreptate în ceea ce priveşte faptul că unele tulburări de personalitate se „ameliorează” odată cu vârsta, în cursul lor natural, dar se pot şi intensifica, în caz de stres. Afecţiunile medicale sau neurologice pot mima tulburările de personalitate şi, în acest caz, este de aşteptat ca simptomele să se agraveze la o persoană care avansează în vârstă. Prin urmare, o evaluare amănunţită ar fi crucială, pentru a putea desluşi implicaţiile asupra bunăstării publicului. în cadrul consultului medical din ianuarie, i s-a făcut doar examenul cognitiv Montréal

sau MoCA, dar acela nu este un test adecvat pentru cazul în speţă. Folosit în general ca un test de depistare a simptomelor bolii Alzheimer, MoCA are doar o sensibilitate moderată sau bună în detectarea tulburărilor cognitive, ceea ce înseamnă că până şi pacienţii diagnosticaţi clinic cu demenţă Alzheimer pot obţine un scor de până la 30 din 30. De asemenea, studiile au arătat că şi pacienţii schizofrenici spitalizaţi pot obţine scoruri normale la MoCA. Prin urmare, obţinerea unui scor în intervalul de normalitate la MoCA nu exclude prezenţa unei boli mintale grave şi nu e deloc o măsură bună a afectării psihologice. Mai potrivite ar fi fost Inventarul Multifazic de Personalitate Minnesota, Testul de Alegere a Cartonaşelor Wisconsin, Testul de învăţare Verbală California, testul Stroop şi Scara de Inteligenţă a Adulţilor Wechsler. Un RMN şi o tomografie PET amiloidă a creierului ar fi fost, de asemenea, utile, având în vedere simptomele şi istoricul familial. Mai presus de toate, testul aplicat este irelevant pentru întrebarea cea mai presantă: dacă are sau nu capacitatea mentală de a funcţiona la minimum în funcţia sa. Această evaluare ar trebui făcută de experţi medico- legali în domeniul sănătăţii mintale, iar ţara noastră are o varietate de profesionişti de înaltă calitate şi bine pregătiţi. Nu există niciun motiv pentru a se recurge la un medic de urgenţă personal, şi încă unul contestat.

întrebarea 6: Cum ar reacţiona Donald

Trump dacă ar fi învins în alegeri?

Lee: Din nou, nu pot face previziuni, dar, bazându- mă pe faptul că am tratat sau am conceput programe pentru mai mult de o mie de infractori violenţi, cu tipare psihologice foarte asemănătoare cu al lui Trump, în cei douăzeci de ani de practică în mediul penitenciar, pot face câteva comentarii. în unele privinţe domnul Trump este chiar mai rău decât cei cu care am lucrat, în sensul că a evitat până acum orice responsabilitate, datorită privilegiilor şi altor mijloace de atac, cum ar fi utilizarea abuzivă a litigiilor sau a abuzurilor verbale ori sexuale, dintr-o poziţie de putere. Astfel, se va simţi mai îndreptăţit şi va fi o surpriză ca lucrurile să nu meargă aşa cum vrea el. Ceea ce e departe de a fi evident la el sau la bărbaţii pe care-i tratez – şi sunt aproape toţi bărbaţi – este profunzimea umilinţei şi a ruşinii lor nerecunoscute. Ei ar face orice pentru a-şi ascunde această slăbiciune, *mai ales* faţă de ei înşişi, şi poate că şi-au perfecţionat chiar şi proiecţia unei imagini de forţă sau de „hipersănătate”, dar toate acestea sunt doar o peliculă subţire. în realitate, persoanele respective sunt, de obicei, destul de laşe şi fragile. Dispreţuiesc miezul de umanitate pe care-l văd la ceilalţi, dorind să torpileze şi să distrugă ceea ce ele nu au. Nu sunt sigură că domnul Trump poate îndura multe alte înfrângeri, fără un răspuns foarte sadic şi violent. Pe de altă parte, dacă înfrângerea poate fi transformată într-o victorie sau dacă ar exista o modalitate prin care să demisioneze, salvând aparenţele şi

transformând eşecul în „victorie”, atunci ar putea fi evitată o reacţie violentă catastrofală. Ar fi nevoie de un confident foarte abil din punct de vedere psihologic sau de un organism politic inteligent, pentru a realiza acest lucru.

întrebarea 7: Şi-ar putea schimba comportamentul, dacă ar fi reales?

Lee: Da, dar în direcţia greşită. A urmărit în mod constant laude şi atenţie de-a lungul vieţii sale, mai ales în acest mandat. Realegerea i-ar consolida imaginea de sine şi l-ar menţine iniţial într-o stare de calm, însă nu pentru mult timp. Deoarece niciun munte de laude în viaţa reală nu va fi suficient pentru a umple golul interior, cu cât va sta mai mult la putere, cu atât puterea îi va agrava simptomele. O a doua victorie i-ar exacerba exponenţial starea, prin eliminarea constrângerilor faţă de patologia sa, dân- du-i idei mai fanteziste de putere nelimitată, făcându-l mai exigent şi mai îndreptăţit, în moduri care nu corespund realităţii, iar toate acestea nu ar fi de bun augur pentru libertatea şi siguranţa noastră.

întrebarea 8: Trump a dat dovadă de o admiraţie fără precedent faţă de liderii autoritari străini, precum Recep Erdogan din Turcia, Vladimir Puţin din Rusia şi Rodrigo Duterte din Filipine. Dacă sistemul de control şi echilibru instituit de Constituţie ar fi slăbit, cum s-ar putea comporta Trump?

Lee: Şi acest lucru spune foarte multe despre psihologia domnului Trump. în calitate de preşedinte, şi-a intensificat atacurile verbale şi pe Twitter, şi-a incitat adepţii la violenţă prin discursurile sale, a susţinut politici care facilitează dezvoltarea armelor şi a războaielor şi a apărat un comportament abuziv şi lipsit de etică până şi în rândul personalului său. Din admiraţia sa faţă de aceşti lideri, înţelegem că tânjeşte după mai multă opresiune şi după un regim autoritar şi mai puternic. El însusi a concediat sau a fortat demisiile unui număr fără precedent de membri ai administraţiei sale, în primele şaisprezece luni de mandat, în special pentru că şi-au manifestat dezacordul faţă de acţiunile sale sau pentru încercările lor de a arăta moderaţie. A desemnat acţiuni mediatice legitime drept „ştiri false” ori de câte ori nu i-a convenit felul în care-i prezentau faptele şi continuă să submineze instituţiile democratice. Controlul şi echilibrul nu mai funcţionează din cauza corupţiei politice pe care am văzut-o manifestată din partea grupurilor de interese speciale care profită de slăbiciunile sale psihologice, în loc să le limiteze efectele, iar acest lucru este extrem de periculos. Profesioniştii din domeniul sănătăţii mintale sunt instruiti să analizeze structurile mai profunde ale personalităţii şi modelele comportamentale mai ample, aplicând cunoştinţe ştiinţifice şi experienţa clinică obţinută în urma consultării a numeroşi pacienţi, dar deja principala noastră

organizaţie profesională ne-a redus la tăcere, în conivenţă cu această administraţie. O mare parte din comportamentul său a fost „normalizat”, adică oamenii fie îl tolerează, fie sunt epuizaţi psihic din cauza lui, dar sănătatea mintală a populaţiei are de suferit, după cum arată multe statistici actuale. Acestea sunt semne inconfundabile de ajungere la un nivel pe care unii îl numesc „patocraţie”. Oamenii se feresc de paralelele cu fascismul, dar este important de reţinut că fascismul nu este o ideologie sau o strategie politică, ci o patologie mintală la scară societală, care începe cu un individ afectat, care manipulează slăbiciunile psihologice ale populaţiei, pentru a ajunge la putere, apoi multiplică tulburarea prin duplicarea ei în cultura generală. Este important să se facă aceste paralele, pentru a înţelege corect ceea ce se întâmplă şi pentru a preveni acest lucru.

Motive de îngrijorare

în ciuda rezistenţei lui Donald Trump, a hotărârii sale de a nu renunţa niciodată şi a succesului pe care l-a avut începând cu anii 70, folosindu-se de contactele de afaceri şi de banii tatălui său, unele evenimente din trecutul său pun serioase semne de întrebare cu privire la procesele sale de gândire. Din nou, acestea ar putea indica dorinţa de a se adresa unui anumit public sau refuzul de a recunoaşte că a greşit pur şi simplu. Ambele posibilităţi sunt îngrijorătoare. Un bun exemplu se referă la o crimă oribilă. în 1989, Trump a cheltuit 85

000 de dolari ca să publice anunţuri pe câte o pagină întreagă, în patru ziare din New York, în care spunea: „Agresorii şi criminalii ar trebui să fie forţaţi să sufere şi, atunci când ucid, ar trebui să fie executaţi pentru crimele lor”[7]. Nu a precizat la ce agresori se gândea, dar toată lumea din New York ştia la ce se referea.

El a lăsat să se înţeleagă, fără dovezi, că cinci tineri de culoare şi hispanici erau vinovaţi de a fi bătut, violat şi sodomizat o femeie albă, bancher de investiţii, în timp ce alerga în Central Park. Aşa-numitul grup „cei cinci din Central Park” a fost judecat, condamnat şi încarcerat. Domnul Trump a cerut reintroducerea pedepsei cu moartea.

în 2002 însă, adevăratul atacator a mărturisit. Probele ADN au dovedit că un anume Matias Reyes era vinovat, şi nu cei cinci tineri închişi pentru crimă. Aceia au fost eliberaţi. Domnul Trump nu a recunoscut niciodată că greşise şi nici nu şi-a cerut scuze pentru apelul său la o schimbare a politicii, care ar fi dus la moartea a cinci persoane nevinovate. Ca răspuns la dezvăluirea jenantă care-i dovedea că greşise, cu dovezi ştiinţifice, domnul Trump a declarat pentru CNN, nici mai mult, nici mai puţin: „Au recunoscut că sunt vinovaţi. Poliţia care a făcut ancheta iniţială spune că au fost vinovaţi. Faptul că acest caz a fost soluţionat cu atât de multe dovezi împotriva lor este revoltător". în 2014, domnul Trump a insinuat că cele cinci persoane acuzate pe nedrept aveau trecutul unor infractori, că nu aveau „trecutul unor îngeri". De fapt, adolescenţii în vârstă de 14, 15 şi 16 ani nu aveau antecedente penale.

Răspunsul său conţinea indicii importante despre cum gândeşte domnul Trump. Nu recunoaşte o eroare şi nici nu-şi cere scuze, o trăsătură specifică narcisismului.

Respinge sau nu poate înţelege dovezile ştiinţifice. Este uşor să te informezi despre ce spun probele ADN. Sunt disponibile o mulţime de explicaţii scrise clar, inclusiv discuţii despre avertismentele şi avantajele testelor. Acestea facilitează înţelegerea instrumentului medico-legal de către cei care nu sunt oameni de ştiinţă, în special pentru cei cu un IQ atât de ridicat precum cel pe care pretinde că-l are domnul Trump. Se ştie, de asemenea, că mărturisirile false nu sunt deloc rare, în special atunci când sunt implicate minorităţi. După cum subliniază Sarah Burns, coscenaristă şi coregizor al documentarului *The Central Park Pive (Cei cinci din Central Park):* „în sutele de exonerări post- condamnare, obţinute pe baza testelor ADN, pe care le-a studiat Proiectul Nevinovăţia, cel puţin unul din patru dintre cei condamnaţi pe nedrept făcuse o mărturisire”.[8]

Consecinţele potenţiale ale declaraţiilor domnului Trump înseamnă prea puţin pentru el.

Refuzul de a recunoaşte o greşeală şi de a-ţi cere scuze este în deplină concordanţă cu narcisismul. E nevoie de tărie de caracter pentru a recunoaşte o greşeală. Oamenii împovăraţi de narcisism nu au această tărie, deoarece, în mintea lor, acest lucru ar fi o dovadă de slăbiciune.

A pleda pentru o execuţie fără dovezi şi, ulterior, a nu recunoaşte că solicitarea execuţiei ar fi dus la o teribilă nedreptate e

de neconceput. Oameni nevinovaţi ar fi murit dacă domnul Trump ar fi avut vreo autoritate asupra lor în acel moment. Acest exemplu înspăimântător de judecată greşită şi refuzul de a admite o greşeală atroce, ba chiar jenantă dezvăluie defecte de caracter şi un raţionament anulat de un răspuns emoţional. Sau ar putea fi un exemplu al unei personalităţi machiavelice, care încearcă să apeleze la o populaţie intolerantă şi plină de prejudecăţi – victimele nevinovate acuzate pentru că erau membri ai unor minorităţi. Unii oameni sunt atât de profund taraţi din punct de vedere etic, încât îşi pot justifica singuri puterea de a cere moartea altora, fără să cunoască faptele sau să le pese de ele.

Faptul că se bazează mai mult pe „instinct” sau pe intuiţie decât pe studiu, reticenţa de a face cercetări detaliate şi lipsa generală de curiozitate intelectuală sunt, de asemenea, în concordanţă cu o obsesie exagerată faţă de el însuşi. Foştii angajaţi şi biografii lui Trump menţionează că este impulsiv şi are o capacitate de atenţie redusă, cu excepţia cazului în care subiectul se referă la el însusi.

Tendinţe autoritare

Domnul Trump a recunoscut că a fost foarte dezamăgit când a aflat că, în calitate de preşedinte, nu are căderea să le spună celor de la FBI şi din Departamentul de Justiţie cum să procedeze în anchetele judiciare. A şi recunoscut, într-un interviu radiofonic: „Ştiţi, cel mai trist lucru este că, fiind preşedintele Statelor Unite, nu am voie să mă implic în Departamentul de Justiţie. Nu

am voie să mă bag în treburile celor de la FBI. Nu am voie să fac genul de lucruri pe care mi-ar plăcea să le fac. Şi mă simt foarte frustrat”.[9]

Cu toate acestea, el a continuat să critice şi să ridiculizeze ambele entitâti atunci când acestea nu au acţionat aşa cum dorea el, în ceea ce priveşte suspecţii de terorism: „Avem nevoie de o justiţie rapidă şi avem nevoie de o justiţie puternică, mult mai rapidă şi mult mai puternică decât cea pe care o avem acum. Pentru că ceea ce avem acum este o glumă şi e de râsul curcilor”. Trump nu ştia că, în cei paisprezece ani trecuţi de la 11 septembrie 2001, Departamentul de Justiţie condamnase 627 de persoane pentru terorism sau infracţiuni legate de terorism. Majoritatea condamnărilor au fost obţinute în doi ani sau mai puţin de la punerea sub acuzare. în cazul celor care trebuiau extrădaţi din străinătate, a fost nevoie, bineînţeles, de mai mult timp.[10]

Domnul Trump a mers până acolo, încât a criticat atât FBI-ul, cât şi Departamentul de Justiţie, pentru că nu i-au investigat adversarii politici. Nu e de mirare că, atunci când o persoană aflată la putere solicită agenţiilor guvernamentale să-i investigheze inamicii, ne vin în minte imagini cu dictatori de doi bani, cu bătăuşi, cu Puţin şi cu comunişti chinezi autoritari.

Bunăoară, atunci când a deschis vorba despre liderul comunist chinez Xi Jinping, care-şi consolidase puterea prin eliminarea limitei de două mandate pentru preşedinţia sa, domnul Trump a spus: „Acum este preşedinte pe viaţă. Preşedinte pe viaţă! Nu,

e un om grozav. Şi, uite, a fost în stare să facă asta. Cred că e grozav. Poate va trebui să încercăm şi noi asta într-o bună zi”.[11] Mulţi au luat comentariul ca pe o glumă, dar, având în vedere alte afirmaţii şi declaraţii ale lui Trump, care le amintesc criticilor săi de sentimentele unui potenţial conducător autoritar, unii au văzut invidia fată de o conducere autoritară ascunsă în spatele umorului.

Fostul congressman Joe Scarborough, cândva prieten şi acum un critic vocal al preşedintelui, a declarat: „Sunt mulţi oameni care vor spune: «O, preşedintele doar glumea»... Dar există declaraţii din trecut pe care le-a făcut Donald Trump, în care l-a lăudat pe Xi pentru consolidarea puterii. China a devenit din ce în ce mai autocratică în ultimele sase luni sau chiar un an. A făcut mişcări conştiente, pentru a deveni din ce în ce mai autocratică”.

Scarborough a continuat: „Când republicanii ignoră faptul că acest om vorbeşte despre a fi preşedinte pe viaţă, dacă-şi închipuie că Donald Trump glumeşte, atunci sunt proşti. Iar eu nu cred că sunt proşti. Cred că ei ştiu exact ce spune”.[12]

în afară de Xi, Trump şi-a exprimat admiraţia şi pentru oameni puternici precum preşedintele rus Vladimir Puţin, despre care agenţiile de informaţii din SUA şi Marea Britanie spun că are legătură cu multiple asasinate ale unor oponenţi politici, critici ai regimului şi jurnalişti. Potentatul Rodrigo Duterte, preşedintele filipinez, care este responsabil pentru execuţiile ilegale, în plină stradă, a mii de presupuşi traficanţi de

droguri, a primit un telefon de la domnul Trump: „Am vrut doar să vă felicit pentru că am auzit despre rezultatele incredibile pe care le aveţi în problema drogurilor”.

în fine, Trump şi-a exprimat respectul pentru preşedintele turc Recep Tayyip Erdogan, un alt dur, despre care a spus: „Conduce o parte foarte dificilă a lumii. Este implicat foarte, foarte puternic şi, sincer, primeşte note foarte mari”. Implicarea „foarte, foarte” puternică a autocratului turc a condus la acţiuni semnificative în ceea ce priveşte dezmembrarea democraţiei turce, în urma unei tentative de lovitură de stat. Zeci de mii de persoane, care nu fuseseră implicate în lovitura de stat, au fost încarcerate. Sute de mii de persoane, care nu fuseseră implicate în lovitura de stat, au fost concediate. Presa liberă din Turcia nu mai este liberă.

Elogiile preşedintelui faţă de aceşti oameni puternici, profund antidemocratici, trezeşte, în mod evident, îngrijorarea în rândurile oamenilor care au măcar cunoştinţe de bază de istorie şi o înţelegere medie a comportamentului uman. Cei care preţuiesc statul de drept şi nu apreciază capriciile dictatorilor mărunţi trebuie să fie îngrijoraţi de laudele aduse de domnul Trump acestor lideri străini,

Donald Trump, cu sprijinul soţiei sale, Melania, a promovat o teorie a conspiraţiei cu tentă rasistă, potrivit căreia predecesorul său, Barack Obama, nu s- ar fi născut în Statele Unite, Această afirmaţie eronată a fost acceptată de un grup restrâns de persoane cu vederi conspiraţioniste. Sprijinul lui Trump pentru această afirmaţie

nefondată a rezonat în minţile acestor adepţi, care l-au susţinut, la rândul lor. Sprijinul pozitiv pe care l-a primit l-a încurajat în încercarea de a ajunge la preşedinţie. L-a încurajat să îmbrăţişeze strategia politică de a crea duşmani ai poporului: presa liberă şi „Ei” sau „Ceilalţi” (imigranţii, musulmanii). Ironia includerii imigranţilor pe lista de ameninţări la adresa adepţilor săi nu scapă nimănui care-şi aminteşte că soţia, mama şi bunicul său au fost cu toţii imigranţi în SUA, Este adevărat că nu au încercat să treacă ilegal o graniţă, dar nici cei cărora li s-a interzis să intre venind din Iran, Siria, Yemen, Libia şi Somalia nu doreau să treacă ilegal, în mod ironic, Arabia Saudită, ţara predominant musulmană pe care preşedintele o vede cu ochi buni, nu se află pe listă, în ciuda faptului că cincisprezece dintre cei nouăsprezece terorişti responsabili de atacurile de la 11 septembrie 2001 asupra turnurilor gemene de la World Trade Center şi Pentagonului, eveniment care a dus la un „Război împotriva terorismului" şi la sentimentele antiislamice ulterioare, proveneau din această ţară.

Domnul Trump a aplicat viziunea binară a narcisistului, „bine sau rău", pe scena politică naţională, „Cred că islamul ne urăşte. Există ceva acolo, care,., există o ură imensă acolo. Există o ură imensă. Trebuie să ajungem la fondul problemei. Există o ură de necrezut faţă de noi", a declarat candidatul la 9 martie 2016. Există, desigur, o diferenţă semnificativă între islam, o religie practicată în mod paşnic de milioane de oameni din întreaga lume, şi terorismul

islamic radical.

Rezumat şi concluzie
>

Experţii sunt de acord că trăsăturile narcisiste considerabile ale preşedintelui Trump nu pot fi tăgăduite. Controversa se referă la întrebarea cât de mare este ameninţarea, dacă ea există, pe care acest aspect-cheie al personalităţii sale o reprezintă pentru public. Narcisismul nu este rar în politică, în divertisment şi în alte profesii care presupun expunerea publică, dar narcisismul lui Donald Trump este un exemplu de manual, în ciuda afirmaţiilor unor profesionişti din domeniul sănătăţii mintale, care nu l- au examinat, este mai problematic, din cauza „Regulii Goldwater", să se afirme că preşedintele are o tulburare de personalitate decât să se observe că personalitatea sa este dominată de o formă pronunţată, totuşi subclinică, de narcisism. Există indicii bine documentate şi uşor de observat care arată că Donald Trump are un comportament care ar putea fi îngrijorător din punct de vedere psihologic, deoarece reflectă o viziune autoritară. Un exemplu al acestui comportament tulburător este afirmaţia sa, conform căreia „doar eu pot rezolva situaţia". Această afirmaţie, care nu se susţine în niciun fel, a urmat declaraţiilor sale, potrivit cărora Statele Unite sunt ameninţate pe mai multe fronturi: de imigranţi, de terorişti, de musulmani, de birocraţia de la Washington, de către democrati etc.

Afirmaţia că un singur bărbat sau o singură femeie ar fi esenţiali în majoritatea

situaţiilor este ridicolă, (O excepţie ar putea fi aceea din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, când Winston Churchill a rezistat agresiunii naziste, în ciuda opoziţiei altor politicieni britanici. Procedând astfel, Churchill a contribuit la salvarea Europei de fascism,) Dacă se întâmplă ca lideri precum Abraham Lincoln sau Franklin Roosevelt să se afle în funcţie în timp de război, istoricii le recunosc măreţia. în caz contrar, preşedinţii vin şi pleacă. Majoritatea celorlalţi trec prin funcţii şi sunt apreciaţi dacă sunt competenţi, dar niciunul nu este esenţial. Acelaşi lucru este valabil, chiar şi la cele mai înalte niveluri de realizări stiintifi.ee.

Dacă Charles Darwin, de exemplu, nu şi-ar fi descris gândurile privind selecţia naturală şi teoria evoluţiei în lucrarea *Originea speciilor,* din 1859, tot am fi avut o teorie a evoluţiei viabilă. De fapt, Darwin a fost stimulat să-şi publice teoria după ce a primit o scrisoare de la naturalistul britanic Alfred Russel Wallace, în care acesta îşi descria versiunea proprie a teoriei evoluţiei prin selecţie naturală.

Dacă Albert Einstein ar fi murit înainte să fi descris teoriile relativităţii, alţii le-ar fi dezvoltat, în cele din urmă. Progresul ar fi fost mult mai lent şi, probabil, nu la fel de elegant, dar ştiinţa se îndrepta, oricât de încet, spre perspectivele pe care geniul lui Einstein le-a descris, cu mult timp înainte de oricine altcineva. Acelaşi lucru este valabil şi pentru descoperirea structurii ADN-ului, Dacă Francis Crick, James Watson, Rosalind Franklin şi Maurice Wilkins nu ar fi furnizat datele, analiza şi sinteza necesare, atunci

când au făcut-o, nu am fi avut imaginea completă a dublei elice în 1953, Cu toate acestea, structura ar fi fost elucidată mai târziu, poate mult mai târziu. Efortul ar fi putut include mai multe starturi greşite, cum ar fi modelul incorect al ADN-ului cu triplă elice al lui Linus Pauling, chimistul laureat al Premiului NobeL Iar soluţia poate că nu ar fi fost prezentată atât de frumos, într-o scurtă lucrare din revista *Nature,* aşa cum a fost descrisă de Watson şi Crick, dar tot am fi cunoscut astăzi structura ADN-ului, De-a lungul timpului, practic nimeni nu s-a dovedit a fi esenţial.

Dacă domnul Trump crede cu adevărat că este esenţial, ar da dovadă de un grad de narcisism foarte îngrijorător, „Doar eu pot rezolva totul!” sună ca o iluzie mesianică a cuiva hotărât să preia controlul unei ţări, precum Adolf Hitler, Idi Amin Dada şi alţi dictatori care au exprimat sentimente similare. Dacă afirmaţia este făcută fără a avea planuri de a cuceri o ţară, atunci este, pur şi simplu, o prostie.

Pe de altă parte, ar putea fi vorba despre cuvintele unui vânzător ambulant, care face afirmaţii false fără nicio ruşine, ca să impresioneze un segment de populaţie sensibil la astfel de declaraţii. Este o dovadă vie de oportunism şi exploatare din partea cuiva care spune tot ceea ce crede că-l va ajuta să câştige voturile unor simpatizanţi, care nu vor sau sunt incapabili să înţeleagă faptul că afirmaţia este nefondată şi ne-susţinută sau cărora, pur şi simplu, nu le pasă de ce spune candidatul lor, atâta timp cât nu este membru al celuilalt partid politic.

Prima explicaţie este ameninţătoare într-o democraţie, deoarece poate însemna că o persoană cu gânduri posibil mesianice deţine cea mai înaltă funcţie în stat şi serveşte drept comandant suprem. Cea de-a doua opţiune este o politică pură de tipul „spune tot ce trebuie să spui pentru a câştiga”. Ambele sunt sub standardele pe care le merită naţiunea.

Problema cu ambele explicaţii ar fi că afirmaţia „doar eu pot rezolva problema” este, în cele din urmă, o pretenţie împărtăşită de mulţi dictatori. Faptul că se fac afirmaţii similare cu ale unor dictatori este o problemă într-o democraţie, indiferent dacă persoana care face afirmaţia are un complex mesianic sau este doar un politician narcisist, care va spune tot ce crede că este necesar, pentru a fi ales, indiferent cât de stupid ar suna.

Ca aproape întotdeauna în ceea ce-l priveşte pe Donald J, Trump, vârsta şi succesul său trebuie luate în considerare de oricine îi face profilul Nu ar fi surprinzător să vedem că, în viitor, unii creatori de profiluri vor ajunge la concluzia că multe dintre declaraţiile lui Trump fac parte din atitudinea lui şmecherească de-o viaţă, E foarte posibil ca acestea să facă parte din strategia sa de a-şi vinde imaginea, ceea ce consideră el „hiperbole veridice” pe lângă dorinţa de a fi remarcat şi a se vorbi despre el. Acest lucru nu înseamnă că nu e periculos, mai ales dacă se iau în considerare înclinaţiile sale autoritare. Combinate cu istoricul său extins şi foarte bine documentat în privinţa declaraţiilor false, toate acestea pot fi dovezi ale unui

vânzător ambulant narcisist, cu limba ascuţită, care nu este mai bolnav mintal decât orice altă persoană care tânjeşte după putere şi atenţie,

Trump a recunoscut că nu este prea instruit. Comentariile sale au confirmat acest lucru. El a spus unui grup de vizitatori de la Casa Albă că aude din ce în ce mai multe lucruri bune despre Frederick Douglass, ca şi cum celebrul aboliţionist, scriitor şi contemporan al lui Abraham Lincoln ar mai fi în viaţă. L-a întrebat de două ori pe Bill Gates care e diferenţa dintre virusurile HIV şi HPV, A arătat că nu ştia că izolaţioniştii, care-l priveau cu ochi buni pe Hitler în anii dinaintea celui de-Al Doilea Război Mondial, au fost primii care au folosit sloganul pe care l-a folosit el: „America mai întâi".

Alte semne de pericol

Afirmaţia domnului Trump că el singur poate rezolva problemele care afectează Statele Unite îi îngrijorează pe unii oameni care au obiceiul să citească, precum Peter Ross Range, autorul cărţii *1924: The Year That Made Hitler (1924. Anul care l-a făcut pe Hitler).* „Deşi e posibil ca Trump să nu ştie nimic despre tehnicile lui Hitler, instinctele sale amintesc în mod straniu de acestea”, a scris Range intr-un editorial din *Washington Post:* „La fel ca în anii "30, alegătorii sunt invitaţi în Ţara Minunilor, iar cei disperaţi ar putea simţi nevoia să meargă”[13] Comparaţiile dintre viaţa din SUA, în anii 2000, şi Germania anilor "30 nu se limitează la opiniile autorilor actuali. Stephen B. Jacobs, un supravieţuitor al

Holocaustului în vârstă de 79 de ani, nu a uitat ce au păţit prietenii şi familia sa căzuţi în mâinile naziştilor. Şi, cu siguranţă, nu a uitat cum a fost în lagărul de concentrare de la Buchenwald. Jacobs vede o paralelă directă între ceea ce se întâmplă în Statele Unite, în Administraţia lui Donald Trump, şi ce s-a întâmplat în Germania între Primul şi Al Doilea Război Mondial. „Ai senzaţia că eşti în Berlinul din 1929 sau 1930”, a declarat el pentru *Newsweek* în aprilie 2018.[14]

După părerea lui Jacobs, este absolut inacceptabil ca lucruri care nu puteau fi rostite în public în urmă cu doar trei ani să fie acum obişnuite. îl întâlnise pe domnul Trump pe vremea când făcea afaceri imobiliare în New York. „îl cunosc personal pe acest om. Trump este un facilitator [al extremei drepte]. Trump nu are idei. Trump se luptă doar pentru el însusi.”

Evaluarea lui Jacobs cu privire la capacităţile şi motivaţiile domnului Trump susţine cea de-a doua explicaţie, oferită anterior, pentru declaraţiile fără precedent ale lui Donald Trump: ele sunt, pur şi simplu, mânate de interese personale. Şi totuşi, Jacobs susţine că Trump este „un individ bolnav, foarte tulburat. Nu aş putea spune că Trump este un fascist, pentru că trebuie să ştii ce este fascismul. Şi nu cred că el are puterea mentală de a înţelege măcar acest lucru”

Opinia lui Jacobs, potrivit căreia domnul Trump este un „individ bolnav şi tulburat” care nu poate înţelege fascismul şi acţionează în mod egoist, dacă este corectă, sugerează că Trump are un comportament

care ar putea fi atribuit unei combinaţii între narcisismul extrem şi dorinţa de a spune ce este necesar pentru a-şi satisface adepţii.

După doi ani de preşedinţie a lui Donald Trump, niciun critic sau comentator responsabil nu ar putea să se refere la el ca la un dictator, cu atât mai puţin ca la un alt Hitler. Dar faptul că această idee a fost prezentă în mintea multora dintre cei care au votat împotriva lui merită luat în considerare. De asemenea, e demn de remarcat faptul că domnul Trump a demonstrat, în mod incontestabil, dorinţe, preferinţe şi unele comportamente, care sugerează cu tărie nu numai că admira oamenii puternici, precum Vladimir Puţin, dar nu l-ar deranja să fie şi el unul dintre ei.

Ştiri subminate

Acest comportament l-a inspirat pe Brian Klaas să se refere la preşedinte ca la „Ucenicul despotului”, în cartea sa cu acelaşi nume. El citează încercările domnului Trump de a submina integritatea oricărei surse jurnalistice care-l critică sau cu care nu este de acord. Atacarea presei libere prin încercarea de a o face să pară ilegitimă în ochii susţinătorilor săi şi de a se referi la ea ca fiind „duşmanul poporului” trage un semnal de alarmă pentru oricine apreciază rolul presei în societatea americană.

Senatorul Jeff Flake, colegul republican al preşedintelui, l-a criticat pe Donald Trump pentru că a recurs la expresia „duşmanul poporului”. Flake a declarat că „este o dovadă a stării democraţiei noastre faptul că

propriul nostru preşedinte foloseşte cuvintele infame rostite de Stalin pentru a-şi descrie duşmanii”.

A pune semnul egalităţii între Donald Trump şi Stalin li s-a părut multora ca fiind ceva extrem. Redactorul-sef al revistei tradiţional conservatoare *Naţional Review,* Rich Lowry, a recunoscut că domnul Trump este „grosolan şi nechibzuit” dar susţine că nu este un despot.[15] Lowry şi alţii sunt de părere că, departe de a fi un autocrat, Donald Trump este un preşedinte slab. Dar acest punct de vedere nu ia în considerare situaţia în care Trump ar fi un conducător absolut, dacă ar avea ocazia. Admiraţia lui Trump pentru dictatori meschini şi criminali, precum fostul colonel KGB Puţin, preşedintele filipinez Duterte şi preşedintele turc Erdogan, care distruge democraţia, precum şi regretele sale că nu le poate spune agenţiilor federale de aplicare a legii ce să facă ar fi îngrijorătoare în orice societate democratică. Ignorând înclinaţia grosolană spre injurii şi atacuri personale la adresa criticilor, care amintesc de certurile din şcoala primară, comportamentul domnului Trump, în primii doi ani de preşedinţie, trezeşte îngrijorări legitime cu privire la ce ar face dacă ar putea să-şi extindă puterile.

Slăbiciunile pe care le-a dezvăluit în prima parte a mandatului susţin punctul de vedere al lui Lowry. Nu e de mirare că Donald Trump s-a înconjurat de membri ai familiei în primul său an în Biroul Oval şi că a angajat şi concediat un număr-record de oameni în această perioadă – cel puţin optsprezece angajaţi de rang înalt, fără

legătură de rudenie. în primul an al administraţiei sale, el a ordonat concedierea a 34% din personalul său, un nivel-record pentru orice administraţie prezidenţială. Au urmat şi mai multe concedieri în primele trei luni ale anului următor.[16] Consilierii şi biografii atestă că este adesea puternic influenţat de ultima persoană cu care stă de vorbă.

Donald Trump a adus certuri meschine şi declaraţii hiperbolice la Casa Albă, unde au înlocuit stilul tradiţional, mai stabil, de comportament de conducere. Acest lucru irită zilnic majoritatea care a votat împotriva lui. în acelaşi timp, amuză şi linişteşte minoritatea care a votat în favoarea lui Trump, arătându-le că nu este unul dintre politicienii tradiţionali, care nu au reuşit să le asigure liniştea şi fostul statut pe care-l regretă, într-o ţară aflată în schimbare. Atâta timp cât o presă liberă pune la îndoială încercările reuşite ale domnului Trump de a face apel la baza sa de susţinători, acesta va încerca s-o submineze ca fiind sursă de „ştiri false” şi „duşman al poporului”.

Domnul Trump are un talent incontestabil de a manipula presa. A învăţat, pe vremea când era dezvoltator imobiliar în New York, că mass-media este atrasă de scandal. Reuşeşte de mult timp să se bucure de expunere în presă, exploatând această slăbiciune a trusturilor de ştiri.

înaintea erei Ronald Reagan, departamentele de ştiri ale celor trei reţele majore de atunci nu erau presate de şefii lor corporativi să obţină profit. înainte de 1985, posturile de televiziune aveau linii

directoare trasate de Comisia Federală de Comunicaţii, care impuneau un volum minim de programe care nu erau de divertisment. Jurnalismul de televiziune satisfăcea această cerinţă. Furnizarea unei expuneri mediatice profesioniste era modul în care reţelele „plăteau” publicul pentru privilegiul de a folosi căile de comunicaţie şi a face bani cu emisiuni de jocuri, telenovele şi seriale de comedie.

După dereglementare, departamentele de ştiri s-au văzut nevoite brusc să înceapă să câştige bani pentru şefii lor corporativi, care au favorizat întotdeauna profitul în detrimentul culturii. Divertismentul a început să se strecoare în emisiunile de ştiri „adevărate” de până acum. Vestigiile moştenirii audiovizualului stabilite de Edward R. Murrow, Fred Friendly şi colegii lor de la CBS după cel de-Al Doilea Război Mondial s-au redus. Există încă jurnalism de calitate produs de profesionişti dedicaţi, dar acesta se găseşte doar pe mici insule împrăştiate într-un ocean de ştiri uşoare, informaţii de divertisment, opinii şi propagandă.

Efectele acestei situaţii au fost evidente atunci când Donald Trump şi-a anunţat candidatura.

„Un lucru pe care l-am învăţat în legătură cu presa este că e mereu avidă de o poveste bună, şi cu cât mai senzaţională, cu atât mai bine. Este în natura meseriei şi înţeleg acest lucru. Ideea este că, dacă eşti puţin diferit, sau puţin scandalos, sau dacă faci lucruri îndrăzneţe sau controversate, presa va scrie despre tine. întotdeauna am făcut lucruri puţin diferite, nu mă deranjează

controversele, iar afacerile mele tind să fie oarecum ambiţioase.”[17] El şi candidatura sa au primit un volum extraordinar de expunere gratuită, pentru că a făcut declaraţii scandaloase şi fără suport. Afirmaţia sa potrivit căreia mexicanii care trec graniţa în SUA „aduc droguri, aduc infracţionalitate, sunt violatori” nu a fost susţinută de fapte. Din contră, supoziţia că „unii, presupun, sunt oameni buni”, deşi subestimează dimensiunea acestui grup, a fost documentată ca fiind adevărată, dacă prin oameni buni se referea la cei care nu erau violenti sau criminali.

Donald Trump îndreaptă astfel de afirmaţii către susţinătorii săi, care se tem de străini şi sunt îngrijoraţi de posibilitatea de a-şi pierde statutul de majoritari într-o ţară cu populaţii minoritare în creştere rapidă. Studii repetate, efectuate de-a lungul mai multor ani, au arătat că o persoană care s-a născut în Statele Unite are mai multe sanse să comită o infracţiune decât un imigrant.[19] Dacă acest fapt ar fi făcut public, nu l-ar ajuta pe domnul Trump în faţa susţinătorilor săi. Nu se ştie dacă el cunoştea aceste adevăruri incomode sau dacă, în caz că le cunoştea, îi păsa de ele. Ca om căruia îi place să-şi facă publicitate, Donald Trump va spune lucruri scandaloase, pentru a se promova, chiar dacă sunt inexacte sau, pur şi simplu, nişte minciuni. Din acest punct de vedere, unele dintre minciunile sale fac parte dintr-o strategie şi nu sunt simptome ale unei tulburări de personalitate; sunt exemple ale „hiperbolei sale veridice”.

în alte cazuri, minciunile sale reflectă o lipsă de preocupare sau de conştientizare cu

privire la rigurozitate. De exemplu, atunci când a comentat rolul său în împiedicarea Chinei de a-şi manipula moneda, a oferit în mod repetat declaraţii contradictorii. La 4 mai 2017, a declarat că acţiunile sale au avut efecte pozitive „de când am vorbit despre manipularea monedei". Trei zile mai târziu, a spus: de când am început
campania prezidenţială". La 30 aprilie, a afirmat că s-a întâmplat „imediat ce am fost ales", A doua zi, a spus: în timpul alegerilor". Şi, în cele din urmă, o săptămână mai târziu, a spus: din momentul în care am preluat funcţia”,[19]

înainte de a împlini doi ani de mandat, Trump făcuse peste cinci mii de declaraţii false sau înşelătoare, potrivit *The Washington Post.* Asta înseamnă o medie de aproximativ şapte pe zi. Şi nu s-a oprit.

Acest record prezidenţial fără precedent l-a inspirat pe Joe Scarborough, critic al lui Trump şi fost membru al Congresului, să le reamintească ascultătorilor emisiunii sale de la MSNBC, *Morning Joe* („/Neaţa, Joe"), ce a scris Walter Langer despre minciunile lui Hitler: „Regulile sale principale erau: nu permite niciodată publicului să se liniştească; nu recunoaşte niciodată o greşeală sau un eşec; nu admite niciodată c-ar putea exista ceva bun la duşmanul tău; nu lăsa niciodată loc pentru alternative; nu accepta niciodată vina; concentrează-te pe un singur duşman la un moment dat şi învinovăţeşte-l de tot ceea ce nu merge bine; oamenii vor crede mai repede o minciună mare decât una mică; şi, dacă o repeţi suficient de des, o vor crede, mai

devreme sau mai târziu”. Apoi, Joe Scarborough a subliniat că citatul se referea doar la Hitler şi la absolut nimeni altcineva.

Nu e clar, atunci când preşedintele face o declaraţie neadevărată, dacă minte pentru că nu poate accepta sau recunoaşte stânjeneala ori eroarea, dacă răspândeşte în mod deliberat dezinformări, dacă crede cu adevărat sau trebuie să creadă faptele alternative pe care le prezintă adepţilor săi şi mass-mediei, sau avem de-a face cu o combinaţie a tuturor acestora,

într-o zi de vineri, de exemplu, domnul Trump a scris pe Twitter:

> „REPUBLICANII DIN CAMERA REPREZENTANŢILOR AR TREBUI SĂ APROBE PROIECTUL DE LEGE STRICT, DAR CORECT PRIVIND IMIGRAŢIA, CUNOSCUT SUB NUMELE DE GOODLATTE II, LA VOTUL DIN DUPĂ-AMIAZA DE ASTĂZI, CHIAR DACĂ DEMOCRAŢII NU-L VOR LĂSA SĂ TREACĂ ÎN SENAT, ADOPTAREA VA ARĂTA CĂ NOI DORIM GRANIŢE PUTERNICE ŞI SECURITATE, ÎN TIMP CE DEMOCRAŢII DORESC GRANIŢE DESCHISE CRIMINALITATE, CÂŞTIGĂM!
>
> Donald J, Trump (@realDonaldTrump)”
>
> 27 iunie 2018

La scurt timp după aceea, el a scris pe Twitter:

> „Nu i-am împins niciodată pe republicanii din Cameră să voteze pentru proiectul de lege privind imigraţia, fie că este vorba despre Goodlatte 1 sau 2, deoarece nu ar fi putut niciodată să obţină destule voturi de la democraţi, atâta timp cât există pragul de 60 de voturi. Am lansat multe înainte de vot, ştiind că avem nevoie de cât mai mulţi

republicani pentru a câştiga în noiembrie,
Donald J, Trump (@realDonaldTrump)”
30 iunie 2018

Cu astfel de dovezi clare ale unei extraordinare bâlbâieli, nu e greu de înţeles de ce unii furnizori de servicii de sănătate mintală suspectează că domnul Trump distorsionează realitatea pentru a-şi satisface propriile nevoi. Acest lucru nu e deloc liniştitor şi justifică discuţiile serioase prezentate în acest capitol şi în cel precedent.

Unele minciuni par a fi încercări de a salva aparenţele. De exemplu, domnul Trump a scris pe Twitter, imediat după miezul nopţii de 4 iulie 2018:

„După ce am scris multe cărţi de succes şi m-am mândrit oarecum cu capacitatea mea de a scrie, ar trebui să observaţi că celor de la «Ştiri False» le place în mod constant să se năpustească [sic] peste *tweet*-urile mele în căutarea unei greşeli. Scriu cu majuscule anumite cuvinte, doar pentru a le accentua, nu pt. că ar trebui să fie scrise cu majuscule!
Donald J. Trump (@realDonaldTrump)!”

Mai multe persoane care cunosc îndeaproape situaţia susţin că toate cărţile domnului Trump fie au avut coautori, fie au fost scrise de autori din umbră.

Coautorul creditat la prima sa carte, Tony Schwartz, a declarat pentru *The Independent* că „Trump nu a scris niciun cuvânt din *Trump: The Art of the Deal,* şi mă îndoiesc că a scris vreun cuvânt din oricare altă carte care-i poartă numele. El nu citeşte

cărţi şi nu le scrie”.[20]

Cu doar câţiva ani în urmă, astfel de afirmaţii evident inexacte ar fi afectat grav credibilitatea unui politician şi l-ar fi expus unor critici intense. Donald Trump supravieţuieşte ridicolului şi rămâne un preşedinte viabil în ochii simpatizanţilor săi şi ai liderilor din Congres, care au ales să-i susţină politicile, pentru a-şi promova propriile agende. Ei facilitează astfel comportamentul unei persoane extrem de narcisiste aflate la putere, spunând, în esenţă: „Trump e Trump, ce să-i facem, iar noi îl vom folosi în avantajul nostru”.

Expunerea mediatică pentru „Trump e Trump” şi comentariile false şi scandaloase pe care le-a făcut în timpul campaniei sale pentru preşedinţie au atras telespectatori şi au sporit profiturile corporaţiilor care deţineau mijloacele de informare în masă. Până în martie 2016, Trump a primit aproape 2 miliarde de dolari în acoperire mediatică gratuită. în campanie, a cheltuit doar 10 milioane de dolari. Adversara lui din finală, Hillary Clinton, a primit mult mai puţin: o acoperire gratuită în valoare de 746 de milioane de dolari, în timp ce a cheltuit 28 de milioane de dolari.[21]

Astfel domnul Trump a exploatat cu succes lipsa unor standarde jurnalistice serioase în marile instituţii de presă deţinute de corporaţii. însă până acum el nu a dat dovadă de acea hotărâre nemiloasă şi necruţătoare, de care dau dovadă dictatorii în drumul lor spre putere. El îi admiră pe oamenii puternici, care tind să devină sau devin dictatori, dar nu face manevre asemenea lor.

Un pericol potenţial constă în dezvoltarea unei situaţii de criză precum cele care au facilitat ascensiunea multor dictatori. Chiar şi în lipsa unei personalităţi narcisiste maligne, o personalitate autoritară ar putea profita cu uşurinţă de un atac terorist sau de un război, pentru a revendica puteri care să-i satisfacă nevoia de atentie şi control. Nevoia narcisistă excesivă de aprobare, manifestată în cazul unui lider, poate crea dificultăţi serioase vocilor critice care-şi exercită dreptul la liberă exprimare în cazul unei urgenţe naţionale.

Mai multe manifestări autoritare

în primul an al preşedinţiei sale, instanţele au împiedicat punerea în aplicare a mai multor planuri ale administraţiei Trump. Statele Unite au o democraţie puternică, despre care unii consideră că este puţin probabil să fie subminată de o fostă vedetă de televiziune cu o înţelegere limitată a puterilor şi limitărilor funcţiei pe care o deţine. Să postezi pe Twitter insulte infantile la adresa duşmanilor este foarte diferit de a face manevre pentru a-i aresta şi executa, după ce i-ai torturat, ca să scoţi mărturisiri false de la ei. Dacă Donald Trump ar vrea să fie un dictator, ar trebui să se schimbe radical.

Preşedintele şi-a exprimat în repetate rânduri părerea că oponenţii săi politici – inclusiv Hillary Clinton, adversara sa în campania electorală prezidenţială, şi James Comey, fostul şef de la FBI, căruia i-a cerut, dar nu a reuşit să obţină de la el, loialitate personală – ar trebui să fie ori în arest, ori la închisoare, într-o emisiune de televiziune de

tip reality-show, astfel de comentarii ar fi de neuitat, dacă ar fi rostite de o semicelebritate. Dar atunci când o fostă vedetă de asemenea emisiuni deţine funcţia de preşedinte al Statelor Unite, aceste comentarii capătă o semnificaţie mult mai mare. Cererea ca oponenţii politici să fie închişi îl plasează pe preşedinte la un nivel mai apropiat de tiranii mărunţi decât de liderul unei ţări care a pretins, de-a lungul timpului, că este liderul democratic al lumii libere. Ce l-ar putea determina pe Donald Trump să se gândească la preşedinţia Statelor Unite, de parcă aceasta ar fi o ţară subdezvoltată, în care un astfel de comportament este obişnuit?

Trump i-a declarat reporterului Michael S. Schmidt, de la *The New York Times,* că „am dreptul absolut de a face tot ceea ce vreau să fac cu Departamentul de Justiţie". Dar, potrivit Constituţiei americane, preşedintele Statelor Unite nu are dreptul absolut de a face ce vrea cu Departamentul de Justiţie. El nu are dreptul de a ordona investigaţiile Departamentului de Justiţie, în aceeaşi măsură în care nici Richard Nixon nu a avut dreptul de a se purta ilegal, deşi Nixon a făcut, în faţa intervievatorului David Frost, faimoasa afirmaţie: „Ei bine, atunci când o face preşedintele, înseamnă că nu este ilegal”.[22] Nixon nu mai era în funcţie de trei ani, când a dezvăluit confuzia sa nefericită cu privire la puterea şefului executivului din guvernul SUA, după ce fusese forţat să demisioneze, deoarece risca să fie pus sub acuzare pentru obstrucţionarea justiţiei. Trump, pe de altă parte, era încă în funcţie, când a dezvăluit că nu a înţeles limitele

funcţiei pe care o deţine. Un Departament al Justiţiei care i-ar fi loial ar fi asemănător unei forţe de poliţie private. Acesta este unul dintre motivele pentru care preşedinţii au evitat în mod tradiţional să-i dicteze Procurorului General ce să facă.

Pe scurt, Donald Trump este un om cu trăsături narcisiste extreme şi cu o predilecţie pentru autocraţie. Să îndemni la condamnarea la moarte a unor adolescenţi, înainte ca faptele să fie cunoscute, aşa cum a făcut în cazul „celor cinci din Central Park”, şi să declari că oameni decenţi pot fi descoperiţi mărşăluind la demonstraţii rasiste, de exemplu, sunt indicii clare ale lipsei de empatie şi ale faptului că el fie ignoră, fie nu înţelege deloc standardele etice de bază. Dar, literalmente, milioane de persoane, numai în Statele Unite, împărtăşesc aceste păreri. Deficienţa morală nu e neapărat o boală mintală. După doi ani ca preşedinte, Donald Trump nu s-a decompensat, aşa cum se temeau unii psihiatri şi psihologi că va face. Până acum, s-a comportat la fel ca întotdeauna. Psihologul William Doherty şi colegii săi de la Universitatea din Minnesota au definit „trumpismul” ca fiind „reinventarea istoriei, faptul că nu-şi cere niciodată scuze, înjosirea celor care-l critică şi incitarea la violentă”. Dovezile clare ale sentimentelor autoritare ale domnului Trump, laudele sale la adresa autocraţilor din întreaga lume, nevoia sa extraordinară de laude şi minirăzboaiele pe care le duce, atunci când se simte nerespectat, nu sunt deloc liniştitoare pentru alegătorii care caută un lider care să poată fi respectat, măcar într-o

măsură moderată, de ambele părţi ale eşichierului politic.

Indiferent de profilul politic al lui Donald Trump, asupra căruia toţi experţii vor conveni, în cele din urmă – dacă va apărea vreunul –, este probabil să se ajungă la concluzia că orice pericol ar fi prezentat nu a fost din pricina unei boli mintale, ci a disponibilităţii sale de a renunţa la un obiectiv, pentru a urmări altul, dacă e nevoie, ca să rămână în vârf. Narcisismul vine la pachet cu o foame incontestabilă de laude şi acceptare. Dacă Donald Trump ar fi nevoit să-şi schimbe obiectivele politice de la o extremă la alta, pentru a rămâne relevant, ar face-o. Ar fi nevoit s-o facă. Nu ar avea de ales. Istoricul său de eşecuri în afaceri confirmă acest lucru. El este un supravieţuitor, în acest sens. Dorinţa de a se vorbi despre el, de a fi lăudat sau de a fi „tratat corect”, ca să folosim o expresie tipică lui, este mai importantă decât ideologia, presupunând că-şi păstrează sprijinul bazei sale.

Trump nu este omul care să renunţe vreodată. Cel puţin nu va renunţa niciodată, decât dacă-şi declară victoria în acelaşi timp. Nu este un om care să demisioneze vreodată în semn de protest faţă de politicile care contrazic convingerile sale politice actuale. El s-ar „eschiva şi ar ieşi pe cealaltă parte", pentru a adopta noi convingeri. Narcisismul său garantează că va avea întotdeauna grijă de el însuşi, în primul şi în ultimul rând. Singura loialitate a lui Donald Trump este faţă de Donald Trump. Este un om de succes prins în capcana narcisismului. Iar acum, într-o măsură

considerabilă, la fel este şi naţiunea americană.

Capitolul 12. Concluzii şi avertismente

Toată lumea face profiluri psihologice la nivel de amator, cu diferite grade de pricepere. îi judecăm sau evaluăm pe aproape toţi cei cu care interacţionăm. Facem acest lucru, pentru a stabili dacă sunt potenţiale ameninţări, să ne dăm seama dacă sunt interesanţi sau de folos pentru noi sau pentru a-i respinge ca irelevanţi. Interviurile de angajare sunt exerciţii de profilare psihologică, pentru a stabili capacitatea unui candidat de a satisface nevoile unui angajator şi de a se înţelege cu colegii de muncă. Le facem profiluri vecinilor, colegilor de clasă, angajaţilor, şefilor, colegilor din clubul de lectură şi oamenilor pe care-i vedem la sala de sport. Putem crea chiar profiluri instantanee ale persoanelor care stau în apropierea noastră într-un cinematograf sau într-o cafenea.

Principala diferenţă dintre noi şi analiştii care pregătesc profilurile psihologice ale liderilor străini pentru guvernul nostru este cantitatea de material- sursă pe care o folosim pentru a ne forma opiniile sau concluziile, precum şi nivelul de pregătire psihologică pe care-l folosim în analiză. Cei mai mulţi dintre noi se bazează pe impresii. Profesioniştii se bazează pe multă documentare şi pe informaţii relevante, pe care le pot aduna cercetătorii.

Un profil psihologic bine construit, care

oferă informaţii utile despre „ceea ce-l face pe un lider să se simtă bine”, poate, în cel mai bun caz, să influenţeze, să manipuleze şi/sau să prezică reacţiile şi acţiunile viitoare. Utilizarea profilului psihologic al premierului israelian Menachem Begin de către preşedintele Jimmy Carter ilustrează acest lucru.

Atunci când negocierile de la Câmp David s-au împotmolit, pentru că Begin şi Sadat nu reuşeau să se pună de acord asupra formulării unei clauze propuse cu privire la statutul palestinienilor, Carter a discutat cu Begin despre impasul în care se aflau. După cum s-a menţionat în capitolul 1, Carter a făcut naveta între cei doi lideri din Orientul Mijlociu, întâlnindu-se cu fiecare individual, în timpul negocierilor. După cum a descris situaţia Jerrold Post, Carter a preluat cuvinte din profilul psihologic pe care-l studiase cu atenţie şi i le-a atribuit lui Sadat, atunci când a vorbit cu Begin despre impasul apărut. Carter i-a dat de înţeles lui Begin că Sadat era îngrijorat că ei trei – Begin, Sadat şi Carter – riscau să se blocheze în detaliile clauzei contestate. Acest lucru putea să-i facă să scape din vedere imaginea de ansamblu şi, prin urmare, să rateze şansa de a realiza un mare progres diplomatic, de a rămâne în istorie. Auzind acest lucru, Begin „s-a ridicat cu mândrie şi a spus: «Şi eu pot să mă concentrez pe imaginea de ansamblu. Vom lăsa detaliile în seama subordonaţilor noştri»„. Post, care a jucat un rol important în pregătirea profilurilor lui Begin şi Sadat,

s-a referit la acest schimb de replici ca fiind „un exemplu strălucit de utilizare a informaţiilor intuitive din profiluri, pentru a sprijini o negociere complexă”.[1]

De asemenea, profilurile politice ale liderilor decedaţi sunt utile pentru o perspectivă istorică, deoarece oferă un punct de vedere asupra motivelor care au stat la baza comportamentului lor şi ne satisfac şi curiozitatea intelectuală. Ele pot ilustra şi faptul că problemele psihologice nu sunt, în sine, garanţii că persoana va eşua. Ştim, de exemplu, că Abraham Lincoln suferea uneori de o severă depresie. Mai ştim că acest lucru nu l-a împiedicat să fie considerat unul dintre cei mai mari preşedinţi americani de către specialiştii în domeniu. Deşi sunt cunoscute pe scară largă, problemele de sănătate mintală ale preşedintelui Lincoln ar trebui predate în şcoli, unde ar putea
contribui la eforturile de destigmatizare susţinute de profesionişti din domeniul sănătăţii mintale.

Profilurile psihologice politice mai oferă şi exemple prin care-i putem compara pe liderii actuali şi viitori. Acestea includ lideri sănătoşi din punct de vedere psihologic – precum Begin şi Sadat dar şi lideri patologici, inclusiv dictatori sau indivizi care ar vrea să devină dictatori. Este puţin probabil ca profilul lui Adolf Hitler, realizat de Walter Langer, să fi influenţat politica Aliaţilor în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Rezoluţia Aliaţilor de a nu accepta nimic mai puţin decât capitularea necondiţionată a liderilor nazişti a exclus necesitatea negocierilor. Dar, dacă Aliaţii ar

fi avut vreodată nevoie de previziuni exacte despre posibile reacţii ale lui Hitler în anumite situaţii, le-ar fi găsit în raportul lui Langer.

Oricât de rău ar fi, tot un om este

Dacă nu sunt tratate în mod adecvat, bolile mintale grave pot deveni condiţii debilitante, care afectează capacitatea de funcţionare a unei persoane şi-i provoacă un stres pronunţat. Dictatorii au fost, în cea mai mare parte, lipsiţi de principii, psihopaţi, manipulatori, narcisişti, vicleni, fermecători sau atrăgători în mod superficial pentru anumite segmente ale populaţiei şi chiar ucigaşi. Dar nu toţi sunt „nebuni”. Nu au fost toţi bolnavi mintal. Starea lor mintală nu a adus deservicii binelui lor propriu, excepţie făcând Idi Amin Dada şi Muammar Gaddafi.

Persoanele care suferă de narcisism malign, inclusiv cele cu trăsături psihopatice, machiavelism şi chiar trăsături paranoice, pot funcţiona destul de bine pentru perioade lungi. într-adevăr, trăsăturile paranoice – dacă nu sunt extreme – le pot prelungi considerabil durata de viaţă. Ameninţările prezentate de Hitler, Stalin şi Mao pot fi puse pe seama personalităţii lor, nu pe seama vreunei forme de nebunie legală.

Pe scurt, erau criminali cu funcţii înalte, care aveau adepţi ce le permiteau să ucidă la scară largă, Hitler a reuşit să revitalizeze semnificativ Germania, până când incompetenţa lui a dus la înfrângerea totală a ţării. Actele sale de genocid şi

incompetenţa ca lider militar l-au făcut să fie condamnat în mod universal ca un eşec malefic, Stalin şi Mao au transformat ţări înapoiate şi în declin în state totalitare mai moderne şi mai coezive social, dar cu preţul a aproape o sută de milioane de vieţi sacrificate la un loc.

Unii istorici (de exemplu, vezi *Was Mao Really a Monster? The Academic Response to Chang and Halliday's „Mao: The Unknown Story fi* precum şi apologeţii lui Stalin din Rusia lui Vladimir Puţin şi ai lui Mao din China lui Xi Jinping discută despre aceşti tirani în termeni diferiţi. Ei îi consideră lideri care au transformat cu succes ţări distruse şi recunosc, aproape ca într-o paranteză, că istoriile lor personale au fost marcate de violenţă şi acte atroce. Atâta timp cât dictatori precum aceştia nu sunt mai întâi condamnaţi pentru crimele lor şi prezentaţi ca fiind cele mai rele exemple ale naturii umane, *înainte să fie lăudaţi* pentru orice realizări, noi, comunitatea mondială, trimitem un mesaj de toleranţă faţă de barbarie. Modernizarea şi industrializarea unei ţări nu compensează vieţile pierdute.

Oamenii nepotriviţi în vremuri tulburi

Nu trebuie să fii nebun pentru a ordona moartea a mii sau milioane de oameni sau pentru a pune în aplicare politici care înrobesc populaţiile. Oamenii care pot să comită astfel de acte fără remuscări sunt actori previzibili în geopolitică şi în societatea umană. Şi probabil că sunt mai mulţi decât s-ar putea crede. Se estimează

că 1% din populaţie (3,27 milioane dintre americani) au trăsături psihopatice pronunţate. Conform unor estimări foarte conservatoare, la fel de mulţi suferă de tulburare de personalitate narcisistă. Aceste trăsături de personalitate se suprapun frecvent. Nu se ştie cu exactitate despre câte persoane se poate spune că suferă de narcisism malign. Dar printre milioanele cu trăsăturile de bază ale acestui profil psihologic există cu siguranţă un mic subgrup cu personalităţi similare cu cele ale lui Stalin, Mao şi Hitler, Dintre aceşti dictatori, Hitler, în special, a fost mult timp dezumanizat şi transformat într-un simbol al răului, despre care unii istorici au ajuns la concluzia că nu va putea fi înţeles niciodată. Pe de altă parte, Hitler nu a fost un mutant sau extraterestru: ADN-ul său era foarte uman; el era unul dintre noi, indiferent cât de mult ne incomodează acest lucru, A fost unul dintre noi, pentru că, pe lângă personalităţi sănătoase, umanitatea include şi indivizi cu personalităţi patologice. Unii dintre semenii noştri sunt narcisişti maligni cu trăsături psihopatice extreme. Şi ei nu aud voci, nu văd lucruri care nu există în realitate. Sunt în contact cu realitatea şi ştiu cum să-i manipuleze pe oameni pentru a-şi atinge obiectivele.

Atunci când o dorinţă violentă de putere este combinată cu trăsături de personalitate paranoidă, care ajută la asigurarea supravieţuirii, şi cu o hotărâre machiavelică de a face tot ce este necesar pentru a obţine puterea, avem un potenţial tiran. Adăugaţi la aceasta capacitatea de a atrage şi păstra devotamentul unui grup de adepţi, un

complex mesianic sau o credinţă narcisistă în propria măreţie, abilităţi de organizare, şi, dacă există circumstanţele potrivite pentru crearea unui tiran, veţi avea o ameninţare serioasă. Iar pentru noi, restul, circumstanţele sunt greşite. Atunci când instabilitatea socială deschide calea unei politici radicale, bazate pe emoţii, am putea foarte bine să organizăm audiţii pentru „tipologia de Hitler sau Stalin". În linii mari, nu există nimic misterios în privinţa lui Hitler, încă mai pot fi descoperite detalii despre viaţa şi motivaţia sa, dar natura lui esenţială este clară.

Ca să creşti un dictator, e nevoie de o ţară distrusă

Potenţialii dictatori, care se plimbă printre noi, pot prelua conducerea ţărilor lor doar atunci când acestea sunt, într-un fel sau altul, în suferinţă. Depresiunea sau alte crize economice, poate chiar nişte recesiuni severe pot oferi o deschidere, îi mai pot ajuta şi revoluţia, războiul şi disensiunile politice interne grave. Există o analogie utilă în microbiologic. Bacteriile patogene, care stau la pândă într-un corp sănătos, pot să nu facă niciun rău. Dar, atunci când sistemul imunitar al organismului este afectat, când organismul e slăbit, agenţii patogeni îşi pot copleşi gazda.

Nesiguranţa care însoţeşte înrăutăţirea condiţiilor economice şi/sau instabilitatea politică îi pot vulnerabiliza pe oameni în faţa tacticilor folosite de dictatori, pentru a le câştiga susţinerea. Stresul sporeşte susceptibilitatea oamenilor la mesajele care

promovează intoleranţa, ura, resentimentele, frica, suspiciunea şi chiar violenţa îndreptată împotriva „celorlalţi”, învinuiţi pentru toate problemele care împiedică o naţiune să dobândească sau să-şi recâştige măreţia.

Din punct de vedere psihologic evoluţionist, perspectivele psihologice paranoide pot oferi un avantaj în lupta pentru supravieţuire şi pot fi considerate un aspect de bază al naturii umane. în anumite situaţii, poate fi mai sigur să te temi de prea multe lucruri şi să eviţi ameninţările reale decât să ac- cepţi totul şi să ratezi o ameninţare serioasă. Atunci când psihologia paranoidă este aplicată greşit sau la scară mare, valoarea sa nu numai că se pierde, ci devine şi dăunătoare.

După cum am văzut în capitolul 10, senatorul republican Joseph McCarthy, cu ajutorul consilierului său, Roy Cohn, a exploatat paranoia anticomunistă din anii "50. Preşedintele Donald Trump, cu ajutorul consilierilor săi, Steven Bannon şi Steve Miller, a exploatat sentimentele împotriva imigranţilor şi musulmanilor, înainte şi după alegerea sa ca preşedinte, în 2016, Nici McCarthy, nici Trump nu au fost ei înşişi paranoici – doar au exploatat temerile paranoide ale adepţilor lor. După cum ilustrează Robert Robins şi Jerrold Post în cartea lor, *Political Paranoia: The Psychopolitics of Hatred (Paranoia politică. Psihopolitica urii),* promovarea paranoiei într- o naţiune care este formată din diferite grupuri etnice sau de altă natură este o strategie comună folosită de dictatori.

Astfel dictatorul exploatează şi

promovează paranoia, folosind discursul urii, dar nu o poate crea din nimic, într-o naţiune puternică şi sănătoasă,

Fathali M, Moghaddam, profesor de psihologie la Georgetown, recunoaşte că cercetătorii pun prea mult accent pe trăsăturile individuale ale dictatorilor, Moghaddam, care a trăit sub dictatura lui Saddam Hussein, avertizează că psihologia nu e suficientă pentru a explica apariţia şi „succesul” dictatorilor şi i-a declarat lui Jess Davis, de la Institutul Regal de Tehnologie din Melbourne, Australia, că el crede că „nu există nicio îndoială că oamenii care devin dictatori, cum ar fi Hitler şi Stalin, în sensul clasic, dar şi dictatorii moderni au personalităţi care sunt potrivite pentru dictatură, dar trebuie să ţinem cont de faptul că există milioane de alţi oameni în întreaga lume, care au aceleaşi personalităţi şi care au predispoziţii genetice similare”,[2]

Numărul persoanelor care combină triada întunecată, cvartetul întunecat sau trăsăturile narcisiste maligne de psihopatie, narcisism, machiavelism şi alte trăsături care-i caracterizează pe dictatori, inclusiv trăsături paranoide, ar putea să nu fie de ordinul milioanelor, dar punctul de vedere al doctorului Moghaddam e totuşi relevant. Există o şansă mare ca numărul unor Hitler, Stalin şi Mao potenţiali să fie mai mic de 1% din populaţia generală. Dar, chiar dacă e vorba despre unul la fiecare milion de oameni, tot ar putea exista pe planetă 3 750 de bărbaţi care au trăsăturile psihologice necesare pentru a intra în competiţia dictatorilor serioşi. Asta înseamnă aproximativ şapte pe ţară. Dacă îi includem

doar pe cei cu un IQ superior (120-129), tot rămân peste 250 de candidaţi. Acest număr ar creşte la aproximativ 620, dacă aţi fi dispuşi să recunoaşteţi că persoanele cu un IQ mediu spre ridicat (110-119) ar putea face faţă cerinţelor din fişa de post a unui dictator. Aceasta e o presupunere rezonabilă. La urma urmei, dacă eşti suficient de brutal, nu ai nevoie de o inteligenţă superioară pentru a avansa într-o organizaţie. Dacă eşti suficient de inteligent pentru a ucide, fără ca acest lucru să se întoarcă împotriva ta, dorinţa de a elimina permanent concurenţa te ajută să avansezi, O inteligenţă medie spre ridicată ar putea fi suficientă pentru a reuşi acest lucru şi pentru a te bucura de avantajele distincte oferite unui dictator, acelea de a obţine şi a păstra puterea. Această trăsătură comună a dictatorilor nu necesită neapărat o inteligenţă superioară.

Pentru a preveni apariţia dictatorilor, insistă Moghaddam, fundamentală nu este atât înţelegerea psihologiei acestora, cât înţelegerea mediului care face posibile dictaturile. „Nu există niciodată o penurie de potenţiali dictatori. Şi ştim acest lucru din experienţele noastre personale, chiar şi din propria familie şi de la prietenii noştri”, a precizat el.

După ce a citit cartea lui Volker Ullrich, *Hitler: Ascent, 1889-1939 (Hitler Ascensiunea, 1889-1939),* Michiko Kakutani, recenzentul de carte de la *The New York Times,* a observat că ascensiunea lui Hitler a fost rezultatul unei „confluenţe de circumstanţe, şansă, un individ necruţător şi orbirea voită a celorlalţi,,,”

Deşi, la început, a subestimat potenţialul malefic al tiranului german, jurnalista americană Dorothy Thompson avertiza, în 1935: „Niciun popor nu-şi recunoaşte vreodată dictatorul în avans. El nu candidează niciodată la alegeri cu platforma dictaturii. El se reprezintă întotdeauna ca un instrument [al] voinţei naţionale încorporate. Atunci când o să apară dictatorul nostru [american], puteţi fi siguri că va fi unul dintre băieţii de treabă şi că va susţine tot ceea ce e tradiţional american”.[3] (Thompson a fost cea de-a doua soţie a lui Sinclair Lewis. Interviurile ei cu Hitler şi Huey Long l-au inspirat pe acesta să răspundă ameninţărilor unora ca ei la adresa democraţiei, scriind romanul *It Cant Happen Here.)*

Tiranii şi ajutoarele lor

Chiar dacă cineva din familia sau dintre prietenii dumneavoastră ar avea toate trăsăturile asociate în mod obişnuit cu dictatorii şi chiar dacă ar trăi într-o ţară slăbită de conflicte sau disensiuni, ar avea nevoie de mai mult decât atât pentru a-şi atinge potenţialul maxim de dictator. Ar avea nevoie de susţinători atât pasivi, cât şi activi. Ar trebui să atragă aliaţi, complici, colaboratori supuşi. Aidoma celor mai răi tirani ai secolului XX, ar putea să-i ucidă pe aceşti aliaţi, după ce nu i-ar mai fi utili, însă ar avea nevoie de ei în momente cruciale din cariera sa, pentru a-şi asigura şi securiza poziţia de şef al guvernării.

Printre susţinătorii activi se numără

cercul de apropiaţi, administratorii care supraveghează conducerea zilnică a tării şi membrii zeloşi ai partidului tiranului. Un alt grup esenţial de susţinători activi sunt organizaţiile poliţiei secrete, care pot limita grav şansele unei lovituri de stat sau ale unei revolte împotriva dictatorului, prin identificarea contestatarilor reali sau suspectaţi şi prin intimidarea sau eliminarea acestor ameninţări. Asta se va întâmpla câtă vreme dictatorul le va putea plăti salariile şi le va putea ţine familiile în siguranţă. Totuşi, atunci când o parte semnificativă a populaţiei ignoră orice riscuri şi protestează, ea poate schimba comportamentul unui tiran. în anii ’30, atunci când programul lui Hitler de ucidere a cetăţenilor germani cu deficienţe mintale şi fizice era în curs de desfăşurare, membrii familiilor şi clerul au protestat împotriva crimelor, şi acestea au încetat. Din nefericire, aceşti oameni nu au ieşit în stradă, atunci când a devenit clar că evreii din Europa dispăreau.

în mod clar demonstraţiile publice trebuie să fie masive pentru a da jos un dictator. Acest lucru s-a întâmplat cu preşedintele român Nicolae Ceauşescu, răsturnat de la putere şi apoi executat prin împuşcare, la 25 decembrie 1989. Dar, dacă protestul este de prea mică amploare, sunt şanse mari ca el să se încheie cu un dezastru.

Cetăţeni chinezi s-au adunat în Piaţa Tienanmen din Beijing, la 18 aprilie 1989, pentru a-şi striga nemulţumirea de a trăi sub dictatura comunistă. Pe 4 iunie, în jurul orei 1 noaptea, ei au fost alungaţi din piaţă cu trupe şi tancuri. Sute sau chiar mii de

oameni au murit la „poarta păcii cereşti”, traducerea cuvântului Tienanmen. Se estimează că zece mii de persoane au fost arestate în siajul masacrului. Prea puţini chinezi au protestat, prea mulţi au rămas acasă de frică, prea mulţi au dezaprobat protestele. Dictatura comunistă supravieţuieşte până în prezent. China are în continuare un sistem cu un singur partid, care e prea slab pentru a tolera concurenţa sau chiar numai un indiciu de concurenţă. Tot ce ar putea să-i ameninţe sau să-i provoace pe Xi Jinping şi pe acoliţii săi comunişti – religia, identitatea minorităţilor etnice, activismul pentru drepturile civile, satira – este suprimat, iar cei identificaţi că ar putea reprezenta astfel de ameninţări sunt hărtuiti şi neutralizaţi. Comunistul chinez trebuie să folosească represiunea şi forţa pentru a-şi menţine controlul. Acum Xi poate să fie preşedinte pe viaţă. Guvernul chinez continuă să-i monitorizeze şi spioneze pe mulţi dintre cetăţenii săi.

Cei care creează probleme trebuie să stea în „lagăre de reeducare”. Susţinătorii pasivi, care acceptă cultul tiranului, nu. Printre susţinătorii pasivi se numără copii cu creierul spălat, care au fost îndoctrinaţi să vadă în dictator o figură paternă grijulie, bună şi protectoare.

Atât susţinătorii pasivi, cât şi cei activi ai dictatorilor pot rămâne loiali memoriei eroilor lor idolatrizaţi, precum Mao şi Stalin, mult timp după ce aceştia au murit. În ciuda crimelor lui Stalin, el nu este un paria în Rusia. în primăvara anului 2015, 39% dintre ruşii care au răspuns unui sondaj de opinie au indicat că au sentimente

pozitive faţă de Stalin. 45% cred că moartea a milioane de victime ale lui Stalin poate fi chiar justificată. Aceşti oameni cred că atrocităţile şi suferinţele extraordinare provocate de Stalin şi de acoliţii săi pot fi justificate de realizările lui. Printre acestea se numără victoria asupra naziştilor în cel de-Al Doilea Război Mondial, modernizarea industriei sovietice şi competiţia cu Statele Unite în dezvoltarea şi acumularea de arme, precum şi în cursa spaţială.

Interviurile personale cu 1 600 de ruşi, la domiciliu, un an mai târziu, au arătat că 37% dintre respondenţi îl respectau sau îl simpatizau pe dictator. 2% îl admirau.[4] 32% erau indiferenţi. Doar 17% şi-au exprimat dispreţul, furia, teama, dezgustul sau ura faţă de „omul de oţel” paranoic şi criminal.

Preşedintele rus Vladimir Puţin, care se străduieşte să reafirme dominaţia ţării sale după eşecul şi prăbuşirea Uniunii Sovietice, pare să fi devenit, de-a lungul timpului, mai părtinitor faţă de Stalin. El i-a spus lui Oliver Stone că „demonizarea excesivă” a lui Stalin echivalează cu un atac la adresa Rusiei şi a vechii Uniuni Sovietice.[5] Oliver Stone, un teoretician al conspiraţiei şi un regizor de film desăvârşit (al cărui film, /F/<, a sugerat că preşedintele Kennedy a fost ucis de o cabală formată din atât de multe grupuri, încât ar fi nevoie de un sat de dimensiuni medii pentru a le găzdui pe toate), a omis să-i adreseze preşedintelui Puţin o întrebare suplimentară: „Este posibil să «demonizezi excesiv» un om responsabil de moartea a undeva între 15 şi 30 de milioane de oameni?” Unii nu au nicio problemă în a face tocmai acest lucru.

Agenţia France-Presse a relatat că, în 2012 şi din nou în 2017, ruşii chestionaţi care a fost cea mai mare personalitate din istorie l-au plasat pe primul loc pe losif Vissarionovici Stalin.[6] (Preşedintele Vladimir Puţin, fostul agent operativ al KGB-ului, al cărui regim a dus la uciderea a zeci de critici, jurnalişti şi opozanţi şi care a invadat Ucraina vecină în 2014, s-a clasat pe locul al doilea în sondajul din 2017.)

în cartea sa *The Psychology of Dictatorship (Psihologia dictaturii),* Fathali M. Moghaddam a propus un model-trambulină al ascensiunii dictaturilor. Primul pas implică un set de evenimente care se reunesc, oferind ocazia pentru ca un dictator în aşteptare să poată prelua puterea. A doua etapă este apariţia dictatorului, care profită de ocazia oferită în etapa întâi.[7]

Dar cum rămâne cu dictatorul însuşi? De ce apare acea persoană anume dintre cei mulţi care par să dorească mereu puterea? Este posibil să completaţi modelul-trambulină cu detalii cunoscute despre psihologia dictatorului. Primul pas în acest model este naşterea unui individ cu o predispoziţie către dezvoltarea unor trăsături pronunţate de personalitate narcisistă şi psihopată. Alte trăsături pot include machiavelismul şi chiar unele tendinţe paranoide protectoare sau de sprijin, înainte ca paranoia inspirată de duşmani reali să se abată asupra dictatorului îngrijorat, aflat deja la putere, care se confruntă cu comploturi ce vizează răsturnarea şi/sau asasinarea lui. A doua etapă implică o copilărie şi o educaţie care

promovează tendinţe psihopatice şi narcisiste. Astfel de influente de mediu includ adesea abuzul fizic şi/sau abandonul sau o educaţie parentală mai puţin atentă şi grijulie. (în unele cazuri, este posibil ca trăsăturile de personalitate negative moştenite să nu aibă nevoie de un mediu foarte stresant, pentru a se manifesta, dar, în multe cazuri, este nevoie de astfel de condiţii.) Al treilea pas implică slăbiciunea sistemului politic, care oferă posibilitatea de a prelua puterea. Ultimul pas este acapararea puterii în sine, care poate să dureze ani întregi şi implică în mod necesar eliminarea concurenţilor şi a duşmanilor (aceştia reprezintă una şi aceeaşi ameninţare pentru dictatorul în ascensiune). Disponibilitatea de a elimina concurenţa sau asociaţii incomozi este comună în ascensiunea dictatorilor.

E uşor să ne imaginăm avantajele. Cum ar fi dacă un funcţionar obişnuit ar putea scăpa cu viaţă ucigându-şi colegii cu care concurează pentru promovare? Funcţionarul fără inimă ar avea, indubitabil, un avantaj clar faţă de orice coleg la fel de talentat, dar cu morală, care ar alege să nu urmeze această cale către obţinerea unui birou de sef.

Adevăraţii despoţi acţionează în acest fel, dar la o scară mai mare, cea a epurărilor. Să discutăm despre Ernst Röhm, fostul coleg apropiat al lui Hitler.

Röhm a condus ramura paramilitară a partidului nazist, SA *(Sturmabteilung).* Cunoscuţi şi sub numele de „cămăşile brune” şi „trupele de asalt” în timpul ascensiunii naziste la putere, aceşti huligani

îi luau în colimator, pe străzi, pe toţi cei consideraţi adversari ai naziştilor, duşmani şi victime nevinovate, inclusiv comunişti şi evrei. Până în 1934, conducerea Wehrmachtului, forţele armate germane, era îngrijorată de faptul că SA devenea prea puternică. De asemenea, Röhm, cândva un confident al lui Hitler, a început să critice politicile interne ale Führerului. Uciderea lui Röhm şi a asociaţilor săi ar fi satisfăcut Wehrmachtul, de a cărui cooperare Hitler avea nevoie pentru războiul pe care-l dorea. De asemenea, ar fi eliminat o potenţială ameninţare pentru Hitler însuşi, ameninţare constituită de persoana care deţinea controlul asupra puternicelor trupe de asalt. Rohm şi zeci de locotenenti ai săi au fost arestaţi şi ucişi între 30 iunie şi 2 iulie 1934. Ierarhia nazistă a profitat de această ocazie pentru a elimina alţi adversari şi duşmani, în acelaşi sfârşit de săptămână.

Stalin a arătat un respect enorm pentru faptele lui Hitler: „Aţi auzit ce s-a întâmplat în Germania?" i-a întrebat el pe apropiaţii săi, după ce a aflat despre „noaptea cuţitelor lungi", aşa cum a fost numit masacrul. „Ce mai om, Hitler ăla! Ştie cum să-şi trateze adversarii politici."[8]

Liderii autoritari sau cei care-şi doresc să devină astfel admiră „puterea" pe care o văd la alţi lideri autoritari. Hitler dispreţuia bolşevismul, dar admira capacităţile lui Stalin. La rândul său, Saddam Hussein i-a admirat pe Hitler şi Stalin, la fel ca Idi Amin Dada. La cei care-şi doresc să devină oameni puternici, admiraţia este o fascinaţie copilărească faţă de figuri impunătoare, care oferă cele mai simple soluţii la

probleme complexe, aşa cum un copil nesofisticat ar putea rezolva o problemă dificilă. La adevăraţii tirani, admiraţia reciprocă este recunoaşterea unei mentalităţi asemănătoare.

Trusă de instrumente pentru tirani

Adevăraţii dictatori, asemenea personalităţilor autoritare încă limitate de instituţiile democratice, au mare nevoie de „ameninţări". Au nevoie de duşmani, pentru a-şi mobiliza susţinătorii şi supuşii. Au nevoie de acei „alţii", pe care să-i învinovăţească pentru problemele adepţilor lor, de duşmani de care să-şi poată proteja supuşii. Hitler s-a folosit de evrei; Stalin avea „duşmani ai poporului", „contrarevoluţionari", trădători şi spioni care încercau să submineze visul comunist. De asemenea, se crede că tiranul sovietic plănuia să-i vizeze pe evrei într-o epurare ulterioară, dar, din fericire, a murit, înainte ca sângele să înceapă să curgă la fel de liber ca în epurările sale anterioare. Saddam îi avea pe iranieni. Osama bin Laden avea Statele Unite. Mao avea „reacţionari", „tigri de hârtie" şi, ca şi Kim Jong-un, Statele Unite.

La nivel individual, psihologii freudieni descriu „deplasarea agresivităţii" ca fiind actul de îndreptare a furiei către un actor nevinovat, deoarece nu este posibil să se acţioneze agresiv împotriva sursei conflictului iniţial. Caricatura în care un angajat îşi loveşte câinele cu piciorul, pentru că e supărat pe şeful său, ilustrează bine acest fenomen. în psihologia tiranilor

are loc un alt tip de deplasare. Aceasta presupune adesea o motivaţie mult mai cinică, de-a dreptul machiavelică. Hitler a devenit antisemit când ajunsese adult, dar a recunoscut şi utilitatea antisemitismului în ascensiunea sa la putere. (Faptul că a insistat ca resursele statului să fie deturnate, pentru a extermina populaţia evreiască din Europa, în timp ce forţele sale armate se străduiau să apere Germania pe două fronturi, spre sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial, e dovada obsesiei de a-i ucide pe toţi evreii din Europa.) încurajarea adepţilor să se teamă de o ameninţare internă sau externă îl ajută pe dictator să-şi menţină controlul asupra lor, oferindu-le un scop şi făcându-i să se simtă mai în siguranţă. Astfel de „ameninţări" se pot baza pe diferenţe rasiale, etnice, religioase sau pe xenofobie. Cheia este cuvântul „diferenţe".

Prejudecăţi şi rasism

Persoanele rasiste şi cu prejudecăţi dezvăluie o falie în procesele de gândire raţională. Prejudecata lor se bazează pe credinţa că toţi membrii unui anumit grup sunt reprobabili, pe baza simplului fapt că aparţin acelui grup. (Atunci când obiectul prejudecăţii este un grup etnic, acest tip de prejudecată aparţine subcategoriei rasismului. Desigur, nu există rasă în sens biologic. Fiinţele umane sunt toate o singură specie. Nu există subspecii de *homo sapiens.* Din nefericire, cuvântul „rasă" este folosit pentru a-i clasifica pe oamenii cu strămoşi comuni, inclusiv europeni, africani

şi asiatici.)

Luaţi în considerare procesele de gândire care stau la baza unei convingeri bazate pe prejudecăţi. Oamenii care fac parte din grupuri au asemănări, cum ar fi cele legate de înfăţişare, îmbrăcăminte şi comportament exterior, dar ca indivizi nu sunt identici. Grupurile de oameni, oricât de omogene ar părea, sunt formate din oameni buni şi răi, inteligenţi şi neinteligenţi, morali şi imorali, frumoşi şi urâţi, leneşi şi ambiţioşi etc. Prejudecăţile şi convingerile rasiste sunt rezultatul unei incapacităţi de a înţelege că simpla apartenenţă la un grup nu înseamnă că toţi membrii grupului sunt la fel.

Toţi cei care apreciază complexitatea umanităţii şi care nu afişează o astfel de procesare limitată a gândirii sunt îndreptăţiţi să se simtă puţin superiori faţă de unele personalităţi istorice şi literare, renumite şi respectate, care, în ciuda faimei lor, s-au făcut vinovate de o gândire jenant de superficială în privinţa evreilor. Lista lungă îi include pe: Voltaire, căpitanul Sir Francis Richard Burton, Henry Ford, Edith Wharton, Ernest Hemingway, T.S. Eliot, Ezra Pound, Roald Dahl, Kings- ley Amis, H.L. Mencken, George Bernard Shaw, Charles Lindbergh, H.G. Wells şi alţii. Se pot întocmi liste similare de persoane celebre, care şi-au exprimat convingerile rasiste. Preşedinţii Woodrow Wilson şi Abraham Lincoln, de exemplu, credeau că americanii de culoare erau inferiori americanilor albi. Thomas Jefferson şi George Washington credeau că oamenii de culoare erau suficient de inferiori, pentru a

fi sclavi şi siliţi să lucreze pe moşiile lor. Opiniile lor rasiste nu pot fi trecute cu vederea, ca fiind simple consecinţe ale *Zeitgeist-v||v|i* – spiritului vremii – de la începutul istoriei americane. Au existat o mulţime de exemple de argumente împotriva sclaviei în vremea lor, argumente pe care ei au ales să le ignore sau să le nege.

Ce poate explica o asemenea gândire la oameni altminteri inteligenţi? Lăcomia a contribuit, fără îndoială, la utilizarea sclavilor de către Jefferson şi Washington; munca lor le asigura venituri. Şi, din moment ce sclavilor li s-a refuzat educaţia, s-a presupus că erau ignoranţi. Dar toate astea nu explică prejudecăţile şi rasismul din zilele noastre. De ce pot dictatorii şi ucenicii de dictatori din ziua de astăzi să scape basma curată, exagerând ameninţările reprezentate de „alţii”?

Răspunsul se află, probabil, într-o listă întocmită de Clay Routledge, doctor în psihologie socială la Universitatea statului Dakota de Nord: respectul de sine, distingerea pozitivă, certitudinea şi structura, supravieţuirea şi dominanţa. Aceste motive ajută la explicarea gândirii simpliste şi eronate, care contribuie la prejudecăţi şi rasism.

Respectul de sine

A-i considera pe ceilalţi inferiori îi face pe indivizii cu prejudecăţi sau pe rasişti să se simtă mai bine în pielea lor; le sporeşte respectul de sine. Din păcate, o astfel de gândire greşită nu este neobişnuită. Ea nu ia în considerare faptul că grupurile de

oameni nu sunt formate din clone, ci din indivizi care merită să fie recunoscuţi şi respectaţi ca atare.

Distingerea pozitivă

Atunci când o persoană consideră că grupul cu care se identifică este superior, ea se preţuieşte mai mult pe sine. Distingerea pozitivă este o formă de respect de sine, raportat la nivel de grup.

Certitudinea şi structura

Persoanele care au o „nevoie personală de structură" pot crede că ceilalţi sunt inferiori, dacă aparţin anumitor grupuri. Schimbările sociale îi deranjează atât de mult, încât nu le pasă dacă le refuză altora aceleaşi privilegii şi drepturi de care se bucură ei înşişi.

Supravieţuirea

Unii psihologi evoluţionişti consideră că presiunile evolutive sunt responsabile pentru faptul că primatele sociale, cum ar fi oamenii, acţionează agresiv faţă de grupuri exterioare. Apărarea teritoriului de concurenţi sporea şansele de supravieţuire. Potrivit acestui punct de vedere, asemenea trăsături şi comportamente sunt încă prezente la noi.

Dominanta
>

Este similară conceptului psihologic evoluţionist de supravieţuire, dar la nivel individual. Un rasist se poate simţi dominant faţă de cineva pe care-l consideră inferior.

Diseminarea informaţiilor

E foarte important să i se reamintească mereu populaţiei că există ameninţări la adresa siguranţei şi a modului său de viaţă, iar dictatorul este singurul care poate rezolva problemele pe care le descrie. De asemenea, el trebuie să interpreteze ştirile şi evenimentele pentru supuşii săi. în consecinţă, un dictator are nevoie de un birou de propagandă eficient pentru a menţine controlul. Acesta trebuie să-i vizeze atât pe adulţi, cât şi pe copii. Tineretul hitlerist, Komsomolul şi Tinerii Pionieri sovietici, precum şi Gărzile Roşii comuniste chineze şi Tinerii Pionieri comunişti chinezi au fost îndoctrinaţi cu mesajul că dictatorul, politicile şi acţiunile sale sunt incontestabil glorioase. Mesajul poate fi întărit de imaginile gigantice şi omniprezente ale tiranului, răspândite în toată ţara.

Aceste portrete sunt aproape la fel de importante ca şi persoana pe care o reprezintă. La 4 iulie 2018, Dong Yaoqiong, în vârstă de 29 de ani, s-a filmat în timp ce se apropia de un afiş public al preşedintelui chinez Xi Jinping. Apoi doamna Dong a stropit cu cerneală neagră imaginea lui Xi. „în spatele meu, se află un portret al lui Xi Jinping”, a anunţat ea. „Vreau să spun public că mă opun tiraniei dictaturii lui Xi Jinping şi opresiunii prin controlul minţilor, impuse de Partidul Comunist Chinez.”[9] Mai târziu, în aceeaşi zi, un bărbat îmbrăcat în civil şi doi ofiţeri în uniformă s-au prezentat la uşa ei. Au trecut câteva săptămâni, şi tot nu se ştia nimic de ea. Tatăl ei şi un al doilea activist, artistul Hua Yong, care a

încercat să facă publică răpirea ei, au fost ei înşişi răpiţi.

înainte de răpirea sa, domnul Dong a fost interogat de poliţie şi a întrebat dacă se întâmplase ceva cu fiica sa. „Au spus... fiica dumneavoastră [a încălcat legea] atacându-i pe conducătorii statului.”

Libertatea de a-i critica pe liderii chinezi este inclusă în constituţia chineză. Nu există legi care să permită arestarea membrilor familiei şi a prietenilor, pentru că au cerut eliberarea unei persoane răpite în mod ilegal. Dar doamna Dong a defăimat imaginea unui dictator, iar dictatorii au propriile reguli.

Doamna Dong şi tatăl ei s-au ciocnit de un alt instrument esenţial din trusa de scule a dictatorului: forţele de poliţie secretă şi mai puţin secretă. Această armă de impunere a dictaturii se află în slujba dictatorului şi face uz de ameninţări, răpiri, încarcerări, torturi şi execuţii, pentru a menţine dictatura. Supravieţuitorii încă se mai tem când sunt menţionate Gestapoul lui Hitler şi NKVD-ul lui Stalin (mai târziu, KGB). Mao s-a bazat pe cultul personalităţii sale pentru a-i inspira pe tinerii din Gărzile Roşii să intimideze populaţia, în timpul Revoluţiei Culturale.

De asemenea, în 1967, a plasat serviciul său civil de informaţii, Departamentul de Investigaţii al Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, sub control militar.[10] Românii au suferit sub Securitatea lui Nicolae Ceauşescu, iar germanii din Est – sub Stasi. Preşedintele rus Puţin se bazează pe Serviciul Federal de Securitate, FSB, şi pe braţul său de informaţii militare,

GU sau GRU. *Mukhabarat*-\|*i*\| a torturat, mutilat şi ucis după bunul plac al lui Saddam Hussein. Lista e la fel de lungă ca şi lista dictatorilor. Aceste forţe de ordine pot teroriza populaţia, pentru a-i împiedica pe oponenţi să câştige suficientă putere, încât să conteste regimul dictatorului, aşa cum ilustrează răpirea doamnei Dong. Poliţia secretă este necesară, pentru că tiranii pot fi răsturnaţi de la putere, atunci când prea mulţi protestatari întreprind acţiuni precum aruncatul cu cerneală peste portretele lor publice.

Ce înseamnă acest lucru pentru Statele Unite?

Chiar şi în calitate de candidat la preşedinţie, declaraţiile lui Donald Trump au îngrijorat multe persoane din SUA şi din străinătate. Problema nu este că domnul Trump a devenit un dictator. Nu s-a transformat în aşa ceva şi nici nu este un fascist, cum susţin extremiştii din stânga politică. Trump nu a dat niciodată dovadă de ambiţia machiavelică necesară şi criminală de a deveni un lider suprem, ci numai de o slabă înţelegere a limitelor preşedinţiei americane, atunci când şi-a preluat funcţia. Un dictator ambiţios în ascensiune şi-ar fi făcut temele. Domnului Trump, potrivit consilierilor, nu-i plac temele pentru acasă. El preferă să se bazeze pe „instinctele” şi pe experienţa sa. Problema este că foloseşte instrumentele şi tacticile dictatorilor. A făcut acest lucru din momentul în care şi-a anunţat candidatura, în discursul său de inaugurare şi în timpul

preşedinţiei.

în timp ce căuta să obţină nominalizarea republicană pentru funcţia de preşedinte, el i-a identificat pe „ceilalţi”, de care ar fi trebuit să se teamă simpatizanţii săi. Dovezile care-i contrazic afirmaţia conform căreia mexicanii care doreau să intre în SUA erau traficanti de droguri, violatori şi criminali au fost prezentate în capitolul anterior. în calitate de preşedinte, el continuă să-i pună pe imigranţi şi pe musulmani în acest rol. Joshua Green, autorul cărţii *Devil’s Bargain: Steve Bannon, Donald Trump, and the Storming of the Presidency (Târg cu diavolul. Steve Bannon, Donald Trump şi asaltul asupra Casei Albe),* i-a spus intervievatorului Andrew Prokop, de la *Vox,* că Trump şi Bannon au folosit „puterea de demonizare a imigranţilor ca modalitate de a motiva baza electorală”.[11] E greu să contrazici această analiză. Trump însuşi a susţinut acest punct de vedere atunci când şi-a anuntat candidatura la preşedinţie.

La fel ca mulţi angajaţi ai lui Trump, domnul Bannon a fost, în cele din urmă, exclus din cercul de apropiaţi. El a fost concediat în august 2017, după ce i-a criticat pe preşedinte şi pe copiii săi în cartea lui Michael Wolff, *Fire and Fury (Foc şi furie),* o descriere plină de bârfe a Casei Albe în timpul administraţiei Trump. Steven Bannon era un consilier-cheie, însă, atunci când s-a întors împotriva lui, preşedintele s-a comportat într-un mod care corespunde cu viziunea „bun sau rău” despre oameni, caracteristică personalităţilor narcisiste.

(Acest tip de comportament este, de asemenea, comun la persoanele diagnosticate cu tulburare de personalitate-limită, o afecţiune care nu i se aplică preşedintelui.[12])

„Steve Bannon nu are nimic de-a face cu mine sau cu preşedinţia mea. Când a fost concediat, nu numai că şi-a pierdut slujba, dar şi-a pierdut şi minţile. Steve a fost un angajat care a lucrat pentru mine, după ce am câştigat deja nominalizarea, învingând şaptesprezece candidaţi, deseori descrişi ca fiind cei mai talentaţi din câţi s-au adunat » J vreodată în Partidul Republican,

Acum, că este pe cont propriu, Steve învaţă că a câştiga nu este atât de uşor pe cât fac eu să pară. Steve a avut foarte puţin de-a face cu istorica noastră victorie, care a fost obţinută de bărbaţii şi femeile uitaţi din această ţară. Totuşi, Steve a fost de vină pentru pierderea unui loc de senator din Alabama, deţinut de mai bine de treizeci de ani de republicani. Steve nu reprezintă baza mea – el lucrează doar pentru el însuşi”,[13]

După ce a aflat pe propria piele despre dezavantajele colaborării cu o persoană cu trăsăturile de personalitate ale lui Donald Trump, Steve Bannon şi-a îndreptat atenţia către Europa, Acolo a început să lucreze pentru a promova cauze populiste şi nationaliste. Poate la fel de tulburătoare ca şi rolul lui Bannon în prezentarea imigranţilor drept indezirabili, pentru a satisface un subgrup de alegători, este concluzia lui Josh Green că Bannon „are o viziune apocaliptică, obsedată de declin, şi

un interes foarte real pentru gânditorii mistici ezoterici”.[14]

În calitate de candidat al acestora, Trump le-a declarat delegaţilor la Convenţia Naţională Republicană: „Eu sunt vocea voastră. Doar eu pot rezolva problema. Voi restabili legea şi ordinea”. Narcisismul fără precedent din această afirmaţie fără precedent este, de asemenea, discutat în capitolul 11,

în calitate de nou preşedinte, Donald Trump a descris o imagine sumbră a vieţii în SUA, pe care a promis s-o îmbunătăţească, în discursul său inaugural, s-a referit la „măcelul american” legat de criminalitate, bande şi droguri. De fapt, când domnul Trump a spus acest lucru, rata estimată a infracţiunilor însoţite de violenţă era mai mică decât fusese în orice moment, din 1970 până atunci, potrivit statisticilor furnizate de FBI,

Domnul Trump foloseşte reţeaua de socializare Twitter ca instrument de propagandă. Multe dintre *tweet*-urile sale nu conţin fapte verificate, A trimis chiar şi mesaje care se contrazic între ele, atunci când o versiune a realităţii nu se potriveşte cu o versiune nouă, preferată, aşa cum s-a evidenţiat în capitolul anterior.

De asemenea, domnul Trump foloseşte Twitter pentru a-şi ataca inamicii. Atunci când s-a supărat pe Megyn Kelly, personalitate a postului *Fox News,* după ce aceasta a difuzat un fragment defavorabil la adresa lui, preşedintele ales de atunci a ameninţat-o, „O, aproape că mi-am dezlănţuit frumosul meu cont de Twitter împotriva ta, şi încă s-ar putea s-o fac”, a

spus Trump, potrivit relatării doamnei Kelly din autobiografia sa, *Settle for More (Mulţumeşte-te cu mai mult).* După ce preşedintele ales a început s-o insulte pe doamna Kelly cu termeni precum „piţipoancă” şi „uşurică”, ea a primit ameninţări cu moartea din partea unor simpatizanţi ai lui Trump,

Din fericire, niciun preşedinte al Statelor Unite nu a avut vreodată un mijloc de a-şi impune puterea la scară naţională. Nu există o forţă de poliţie care să-i fie loială personal, Donald Trump a încercat în mod repetat să submineze reputaţia membrilor FBI şi ai comunităţii de informaţii a naţiunii, pentru că aceste organizaţii nu-i sunt loiale personal şi pentru că adesea nu este de acord cu modul în care funcţionează ele. Acesta, desigur, e un beneficiu al faptului de a avea angajaţi guvernamentali dedicaţi apărării Constituţiei SUA şi a oricui se întâmplă să fie preşedinte, Trump e cunoscut pentru faptul că subliniază, chiar cere loialitate personală de la cei cu care lucrează.

Criticii preşedintelui sunt îngrijoraţi de faptul că acesta promovează o imagine de „tip dur” şi-şi exprimă admiraţia faţă de lideri autoritari, precum Vladimir Puţin, în preajma cărora poate acţiona cu o supunere neobişnuită. încercările persistente ale preşedintelui de a submina credibilitatea presei sunt, de asemenea, îndeobşte considerate ca fiind fără precedent şi extrem de periculoase. Amiralul în retragere William McRaven, de exemplu, a afirmat că atacurile lui Donald Trump împotriva presei libere constituie „cea mai

mare ameninţare la adresa democraţiei”. Afirmaţiile greşite, neadevărate şi minciunile frecvente, bine documentate şi adesea repetate ale preşedintelui sunt la fel de îngrijorătoare.

Dictatorii, viitorii dictatori şi liderii cu o înclinaţie autoritară nu pot să tolereze raţiunea sau logica; fiecare dintre acestea le slăbeşte argumentele şi le subminează obiectivele. Pentru ei, adevărul este o ameninţare şi un pericol. Din păcate, raţiunea şi logica nu-i conving pe ideologi sau pe simpatizanţii care-i urmează orbeşte.

De exemplu, analiştii de la CIA şi ai Departamentului de Stat nu au putut să-l convingă pe vicepreşedintele Dick Cheney că nu au găsit dovezi ale vreunei legături între Al-Qaeda şi Saddam Hussein, nici dovezi convingătoare că dictatorul irakian mai deţinea arme de distrugere în masă.[15] Cheney ţinea morţiş să existe o legătură, pentru a justifica invazia nefericită a Irakului, care a condus, în cele din urmă, la apariţia Statului Islamic. Ideologia lui Cheney şi a susţinătorilor săi i-a împiedicat pe aceştia să proceseze noile informaţii, care contraziceau ceea ce el dorea să fie adevărat. Istoria a dovedit că aceşti oameni pur şi simplu s-au înşelat şi fie (1) nu au fost suficient de inteligenţi, pentru a şti când nu aveau informaţii despre ceva anume, fie (2) au fost suficient de parşivi, pentru a ignora de bunăvoie faptele care le contraziceau ideile eronate. Fiecare tară din lumea aceasta merită lideri suficient de integri, inteligenţi şi cu calităţi, care să fie cel puţin capabili să-şi pună în discuţie propriile convingeri şi erori. Desigur, nu toate ţările

primesc ceea ce merită.

în cazul în care comunitatea de informaţii din Statele Unite va reuşi să detecteze şi să prevină atacuri grave asupra ţării, iar el nu va fi găsit vinovat de nicio infracţiune, este probabil ca domnul Trump să-şi încheie unul sau două mandate de preşedinte. Atâta timp cât promovează cauzele conservatoare şi atâta timp cât nu ies la suprafaţă dovezi de activitate ilegală, susţinătorii săi din Partidul Republican vor continua să-l susţină, indiferent cât de mult minte, insultă sau îşi serveşte propriile nevoi narcisiste. Cu toate acestea, dacă securitatea ţării este serios compromisă, e foarte posibil ca lui Donald Trump sau cuiva ca el să i se acorde mai multe puteri, într-o schimbare politică ce ar putea uşor ameninţa democraţia.

Donald Trump nu e nici dictator, nici tiran. Plasele de siguranţă guvernamentale încorporate în Constituţia noastră există pentru a preveni acest lucru. El este în mod deliberat grosolan, pentru a-şi atrage susţinători. Este incompetent în unele privinţe şi competent în altele. Comportamentul său este în parte teatral şi în parte dictat de nevoile sale narcisiste. Reprezintă o ameninţare la adresa democraţiei prin faptul că nu o respectă, aşa cum demonstrează utilizarea tacticilor de dictator descrise în acest capitol. Este posibil ca el să folosească aceste tactici doar pentru a-şi păstra susţinătorii, astfel încât să reuşească să pună în aplicare o agendă conservatoare. Dar acestea sunt tactici periculoase, aşa cum poate confirma oricine a trăit sau a vizitat un stat totalitar.

Statele Unite au suferit şi au depăşit

ameninţări repetate la adresa principiilor lor democratice. Au supravieţuit Legii Revoltelor, a lui John Adams; Războiului Civil, pentru a pune capăt sclaviei; lagărelor de detenţie pentru japonezi ale lui Franklin D. Roosevelt; ameninţării lui Huey Long de a transforma tara într-o versiune la scară mai mare a fiefului său din Louisiana; spaimei roşii a lui Joseph McCarthy; reacţiei rasiste împotriva mişcării pentru drepturile civile; atentatelor cu bombă comise de grupuri radicale de stânga şi revoltelor din anii "60; directorului FBI, J. Edgar Hoover, care a dat dovadă de un comportament neconform cu legea, inclusiv prin încălcări ilegale ale proprietăţii, compilarea de informaţii despre personalităţi publice, pentru a obţine influenţă, şi utilizarea abuzivă a resurselor; şi listei de duşmani a lui Richard Nixon, cu spargeri şi conspiraţii folosite pentru obstrucţionarea justiţiei. Statele Unite ar putea reveni la o formă de guvernare mai civilizată, după ce Donald Trump va dispărea, atâta timp cât tacticile pe care le foloseşte, pentru a face publicul de la mitingurile sale să aplaude, sunt recunoscute de suficienţi alegători ca fiind exact flirturile cu dictatura pe care le reprezintă. Demagogi precum Huey Long şi Joe McCarthy au avut susţinătorii lor. în cele din urmă, aceştia s-au împuţinat şi au dispărut, fiind de partea greşită a istoriei. Statele Unite au învins. Problema este că supravieţuirea nu e niciodată garantată. „Vestea proastă este”, scria Timothy Snyder în cartea sa *Despre tiranie. Douăzeci de lecţii ale secolului XX.* „că istoria democraţiei moderne este, de asemenea,

una a declinului şi a decăderii”.

Dictatorii, să recunoaştem acum, nu sunt unici; ei pot fi înlocuiţi cu alţi dictatori. Responsabilitatea finală pentru apariţia unui dictator într-o ţară le revine cetăţenilor acelei ţări.

Sfatul lui Langer

Walter Langer avertiza, încă din 1943, că unul dintre cei mai infami dictatori din istorie, artistul ratat şi fostul caporal Adolf Hitler, ar trebui privit din punct de vedere ştiinţific sau medical, nu doar ca „un demon personal, oricât de rele ar fi acţiunile şi filozofia sa...” Psihiatrul a recunoscut că Hitler era ceva mult mai ameninţător şi aproape inimaginabil mai tulburător decât un individ nesănătos din punct de vedere psihologic, care a reuşit să preia controlul unei ţări şi să declanşeze un război mondial. Austriacul cu mustăcioară era, în schimb, „expresia unei stări de spirit existente la milioane de oameni, nu numai în Germania, ci, într-o măsură mai mică, în toate ţările civilizate”

Ura lui Hitler este încă printre noi. Eliminarea persoanelor de teapa lui Hitler poate fi extrem de utilă şi necesară pe termen scurt, dar, după cum a spus Langer: „Ar fi ca şi cum am vindeca un ulcer, fără să tratăm boala care l-a provocat”. Este necesar să identificăm factorii care au condus la apariţia lui Hitler, Stalin, Mao şi a tuturor demagogilor. „Trebuie să descoperim”, a conchis Langer acum 80 de ani, „fluxurile psihologice care alimentează această stare de spirit distructivă, pentru a

le putea devia pe canale care să permită o evoluţie ulterioară a formei noastre de civilizaţie”.[16]

Noi îl ţinem în viată

Un fel prin care ne hrănim stările de spirit distructive a fost prezentat într-un episod al unui serial popular clasic de televiziune, *Zona crepusculară.* Faptul că acest mesaj se regăseşte într-un scenariu de televiziune merge mănuşă, deoarece Donald Trump însuşi e mândru de fosta sa apariţie ca vedetă în *Ucenicul,* propria sa emisiune TV, de tip reality-show.

Vocea scriitorului Rod Serling nu este a unui ucenic. Este vocea unui scenarist talentat. Vocea lui este a unui veteran al celui de-Al Doilea Război Mondial, un veteran din epoca în care pionierul jurnalismului de radiodifuziune Edward R. Murrow – urmând exemplul editorialiştilor din ziarele din întreaga ţară – putea ajuta la doborârea unui demagog ca Joseph McCarthy, folosindu-se doar de cuvinte, cuvinte care să conchidă: „Nu vom fi împinşi de frică într-o epocă a (raţionalităţii, dacă săpăm adânc în istoria şi în doctrina noastră şi ne amintim că nu ne tragem din oameni fricoşi – nu din oameni care s-au temut să scrie, să vorbească, să se asocieze şi să apere cauze care erau, în acele momente, nepopulare”[17]

Scenariul de televiziune al lui Serling pentru episodul „E viu” îl prezintă pe Dennis Hopper în rolul lui Peter Vollmer, un neonazist american jalnic, incapabil să entuziasmeze o mulţime sau să adune

adepţi. Norocul său se schimbă atunci când un bărbat misterios, din umbră, începe să-l consilieze. Chiar înainte ca identitatea să-i fie dezvăluită, bănuim că misteriosul străin are aproape sigur o mustăcioară. După ce Peter Vollmer, protejatul său fascist, este ucis, bărbatul misterios se plimbă nevăzut pe o alee, silueta sa mişcându-se încet şi întunecat pe un zid de cărămidă. Auzim vocea lui Serling pe fundal, în timp ce urmărim silueta:

> „Unde se va duce în continuare această fantomă din alte timpuri, această fantomă reînviată dintr- un coşmar anterior? La Chicago? La Los Angeles? La Miami, în Florida? La Vincennes, în Indiana? La Syracuse, în New York? în orice loc unde există ură, unde există prejudecăţi, unde există bigotism.
>
> Este viu. Este viu, atâta timp cât aceste rele există.
>
> Ţineţi minte asta, când va veni în oraşul vostru. Ţineţi minte asta, când îi veţi auzi vocea vorbind prin alţii. Amintiţi-vă de el, când veţi auzi un om insultat, o minoritate atacată, orice atac orbesc şi nerezonabil asupra unui popor sau asupra oricărei fiinţe umane. El este viu, pentru că noi, prin aceste lucruri, îl ţinem în viaţă”.[18]

ANEXA A. Fragmente din raportul de informare al Agenţiei Centrale de Informaţii, realizat)* pentru preşedintele Carter în

vederea întâlnirii de la Camp David

CIA a explicat cenzurarea informaţiilor aflate în căsuţele fără text din profilurile reproduse mai jos: „Cititorii multora dintre articolele declasificate vor descoperi că au fost eliminate anumite pasaje, pentru a proteja surse şi metode importante de lucru ale serviciului de informaţii. Dar cenzurarea nu reduce valoarea substanţială a acestei colecţii mari şi diverse, în aproape toate cazurile, judecăţile emise şi sensul deplin al articolelor şi studiilor au rămas neschimbate”

Unele propoziţii au fost subliniate de mână în raportul original. Pagina a doua a profilului lui Menachem Begin aborda numai aspecte economice şi nu a fost reprodusă aici. Scanarea documentelor originale a condus la apariţia unor pete pe imagine, o parte dintre acestea fiind corectate în această reproducere a raportului original.

MATERIAL DE INFORMARE PENTRU CAMP DAVID
DESPRE MENACHEM BEGIN

Menachem BEGIN
Fonetic: Beghin)

Prim-ministru
(din iunie



Al şaselea premier al Israelului, Menachem Begin, este primul din istoria statului, care nu a fost membru al Partidului Muncii (PM). Ca atare, el ar putea instiga o schimbare majoră în strategia politică israeliană, atât în plan extern, cât şi în plan intern. Un om cu principii şi convingeri foarte ferme, Begin e considerat un intransigent în majoritatea problemelor.

[redacted]

deţine O-diploma .de master în jurisprudenţă, [redacted]

Totuşi, de la alegerea sa, o nouă imagine a prim-ministrului a început să apară în Israel — cea a unui lider naţional sobru şi chibzuit, un om integru, a cărui francheţe ar putea reînnoi mândria israeliană şi ar putea reface imaginea ţării în străinătate.

în calitate de lider aproape incontestabil al dreptei politice, Begin a petrecut 29 de ani în opoziţia parlamentară faţă de guvernele conduse de PM. El a menţinut în mod constant un control

viguros, chiar autocratic, al Mişcării pentru Libertate (Herut), al alianţei dintre Herut şi Partidul Liberal (GAHAL) şi al blocului Likud (GAHAL şi alte grupări de dreapta). Begin este preocupat în primul rând de probleme politice. Problemele interne, mai ales dacă implică economia, au fost în trecut preocupările facţiunii reprezentate de Partidul Liberal din Likud, iar partea economică a procesului electoral al Likudului a fost scrisă, în mare parte, de liberali. Recent, Begin a indicat că ministrul de finanţe, Simcha Ehrlich, liderul Partidului Liberal şi cel care elaborează politica economică a acestuia, va avea mână liberă în astfel de chestiuni şi va da tonul, dacă nu şi substanţa, politicii economice.

CR M 77-13279

[Discuţia privind politica economică, de la pagina 2, nu este reprodusă aici,]

Politica externă

A fost nevoit să fugă din Polonia la izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, după ce şi-a pierdut mama, tatăl şi fratele din cauza naziştilor; mai târziu, a fost închis o perioadă într-un lagăr de concentrare din nordul Rusiei;

La mijlocul anilor 1940, Begin a fost liderul unei mişcări evreieşti clandestine (Irgun

Tsvai Le Urni), care a acţionat în Palestina în timpul Mandatului britanic. Ideologia Iraunului – potrivit căreia tot Eretz Israeleste, din punct de vedere istoric şi biblic, patria de drept a poporului evreu – se reflectă în poziţia fermă pe care o menţine Beáin în această chestiune şi astăzi.

Begin a declarat în mod constant că se opune retragerii din Cisiordania şi Gaza sau oricărei

reveniri la graniţele care existau înainte de războiul arabo-israelian din 1967, deşi a lăsat deschisă posibilitatea unor concesii minore pentru înălţimile Golan şi Peninsula Sinai. El spune că guvernul său va încuraja colonizările în Cisiordania — teritorii pe care le consideră ca fiind mai degrabă eliberate, decât ocupate de israelieni în războiul din 1967. De asemenea, consideră că această zonă are o importanţă strategică pentru securitatea naţională. Begin se opune creării unui stat palestinian şi oricăror negocieri cu Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei. în schimb, este în favoarea negocierilor directe cu statele arabe şi a declarat recent că Israelul este pregătit să participe la Conferinţa de pace în Orientul Mijlociu, reconvocată la Geneva în toamnă. Deşi politica sa declarată privind Cisiordania pare să impună o condiţie, el a declarat că toţi participant!! ar trebui să vină la Geneva, fără condiţii prealabile, şi că toate problemele sunt negociabile.

Begin crede că întâlnirile faţă în faţă cu liderii mondiali pot determina schimbări în abordarea de către aceştia a unor probleme internaţionale complexe şi aparent de nerezolvat. în conformitate cu această convingere, el spune că Statele Unite şi Israelul pot ajunge la o înţelegere în chestiunea arabă şi pot continua lunga lor istorie de bune relaţii, un obiectiv fundamental al politicii externe israeliene. El a sprijinit în mod deschis politica preşedintelui Jimmy Carter privind respectarea drepturilor omului şi consideră această ţară ca fiind liderul lumii libere. Apreciind ajutorul economic şi militar acordat de SUA, el consideră totuşi că relaţiile americano- israeliene se bazează pe nevoile şi interesele reciproce, nu doar ale uneia, ci ale ambelor

Rareori i se adresează cineva lui Begin pe numele mic, aproape niciodată. Begin vorbeşte engleza, franceza, germana, polona şi rusa.

7 iulie 1977

Denumire generică pentru teritoriul Israelului biblic, „tot Israelul, de la Dan până la Beer-Şeba” (din surse diverse din Vechiul Testament), avută în vedere şi la instaurarea Mandatului britanic, după Primul Război Mondial, (mtrad.)

ANEXA B. „Ar fi scutit lumea de o mulţime de necazuri”
>

Interogatoriul surorii lui Adolf Hitler

O sursă importantă de informaţii pentru angajaţii serviciilor de informaţii şi pentru consultanţii care întocmesc profiluri psihologice o reprezintă mărturiile persoanelor care cunosc direct subiectul studiului. Aceste surse pot fi membri ai familiei, prieteni, cunoştinţe sau subordonaţi. Deşi Walter Langer nu a avut acces direct la singura soră şi după mamă, şi după tată a lui Adolf Hitler, Paula, consultantul/psihanalistul de la OSS a menţionat-o în profilul de referinţă realizat de el dictatorului nazist. Următoarea transcriere a unui memorandum redactat după război este un bun exemplu al tipului de material care ar fi fost încorporat în profilul psihologic al unui lider precum Hitler, Transcrierea este reprodusă după exemplarul original aflat în arhiva Bibliotecii prezidenţiale Dwight D, Eisenhower.

Memorandumul a fost pregătit de George Allen pentru Corpul de Contrainformaţii al Armatei SUA (CIC) şi a fost revizuit de agentul special CIC şi comandantul Francis E, Martini. Deşi nu este la fel de cunoscut ca OSS, CIC a fost totuşi o organizaţie importantă de informaţii în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial şi în primul deceniu al Războiului Rece, A fost un

predecesor al Agenţiei de Informaţii a Armatei americane.

Stabilit în 1942, mandatul CIC a fost de a „contribui la operaţiunile instituţiei Armatei prin detectarea trădării, a răzvrătirii, a activităţilor subversive sau a dezinteresului, precum şi prin detectarea, prevenirea sau neutralizarea spionajului şi a sabotajului în cadrul sau împotriva instituţiei armatei şi a zonelor aflate sub

jurisdicţia sa"? Una dintre principalele sale atribuţii a fost aceea de a-i spiona pe militarii din armata americană prin intermediul informatorilor (50 000, după unele estimări) din rândurile militarilor. Ponturile acestor informatori au produs în jur de 150 000 de rapoarte pe lună, până în 1943. Deloc surprinzător, numeroşi membri influenţi ai Armatei nu au apreciat aceste eforturi. La puţin timp după aceea, CIC şi-a redus activitatea de spionaj intern şi s-a concentrat pe sprijinirea operaţiunilor tactice, prin neutralizarea agenţilor nazişti şi investigarea civililor suspecţi, oriunde luptau soldaţii americani.[2]

La momentul întocmirii acestui memorandum, în 1945, CIC avea aproximativ 5 000 de soldaţi şi ofiţeri. Unul dintre ei a fost viitorul secretar de stat american, Henry Kissinger, care a fost repartizat ca agent special la Detaşamentul 84 al CIC din cadrul Diviziei 84 de Infanterie.[3] Alţi agenţi CIC şi-au găsit mai târziu de lucru în cadrul Agenţiei Centrale de Informaţii, după ce a fost înfiinţată, în 1947. După înfrângerea Germaniei, în 1945, una dintre multiplele misiuni ale CIC a fost

aceea de a-i găsi şi aresta pe naziştii ale căror activităţi sau crime se regăseau pe lista „arestării automate”[4]. CIC era principala agenţie de informaţii a Armatei în ţările ocupate după înfrângerea Germaniei, la momentul redactării acestui memorandum.

Comandamentul Diviziei 101 Aeropurtate
Detaşamentul 101 CIC

APO 472,
ARMATA AMERICANĂ
12 IULIE 1945

^®^ICTED

MEMORANDUM PENTRU OFIŢERUL RESPONSABIL
Subiect: Interogatoriul doamnei Paula WOLFF (dra Paula HITLER).

?=CLASSIFIED
5 0. '0501, NOV. <5, 1953
ME BY_____________DATE^ _

RESTRICTED

• fon hcfcîngs
■ DtfqM 9. □ssrJKWM'
prafc Ubnuy

M-am născut pe proprietatea tatălui meu din HARTFELD, AUSTRIA, în 1896. Tatăl meu avea 60 de ani la data naşterii mele. A murit când eu aveam 6 ani. Nu ştiu nimic despre familia tatălui meu. Eu şi fratele meu am petrecut puţin timp împreună, deoarece el era cu 7 ani mai mare. El a urmat cursurile şcolii *Realschule* din STYRIA şi îşi petrecea doar vacanţele

acasă« Moartea mamei a lăsat o impresie profundă asupra mea şi lui Adolf. Amândoi am fost foarte ataşaţi de ea. Mama noastră a murit în 1907, iar Adolf nu s-a mai întors niciodată acasă după aceea.

Deoarece eram mult mai mică decât fratele meu, el nu m-a considerat niciodată o parteneră de joacă. El era mereu primul printre camarazii săi. Jocul lui preferat era hoţii şi vardiştii şi alte lucruri de genul acesta. Avea o mulţime de camarazi. Nu aş putea spune ce se întâmpla în jocurile lor, deoarece nu am fost niciodată de faţă. Adolf, când era copil, venea mereu prea târziu acasă. Primea bătaie în fiecare seară, pentru că nu venea acasă la timp.

După ce a terminat şcoala, fratele meu a plecat la Viena. A vrut să meargă la Academie şi să devină pictor, dar nu a reuşit să facă nimic. Mama era foarte bolnavă în acea perioadă. Era foarte ataşată de Adolf şi dorea ca el să rămână acasă. De aceea a rămas. A plecat după moartea ei, în 1907. Nu l-am mai văzut din 1908 până în 1921. Nu am nicio idee despre ce a făcut în toată această perioadă. Nici măcar nu ştiam dacă mai trăia.

M-a vizitat pentru prima dată în 1921. I-am spus că mi-ar fi fost mult mai uşor dacă aş fi avut un frate. El a spus: „Nici eu nu aveam nimic. Cum aş fi putut să te ajut? Nu ţi-am dat veşti despre mine, pentru că nu te-aş fi putut ajuta". Fiindcă tatăl meu era funcţionar, am primit o pensie de 50 de coroane. Aceasta

ar fi trebuit să fie împărţită între mine şi Adolf. Eu nu aş fi putut face nimic cu 25 de coroane. Tutorele meu ştia că Adolf câştiga ca muncitor în Viena. A discutat cu Adolf, care a renunţat la jumătatea lui în favoarea mea. Pentru că am urmat cursurile Şcolii Superioare de Fete, banii mi-au fost de folos. I-am scris o scrisoare în 1910 sau 1911, dar nu mi-a răspuns la ea nici atunci, nici mai târziu.

Nu am avut niciodată interese artistice deosebite. Ştiam să desenez destul de bine şi am învăţat cu uşurinţă. Fratele meu era foarte bun la unele materii şi foarte slab la altele. Cel mai slab era la matematică şi, din câte îmi amintesc, şi la fizică. Faptul că nu era bun la matematică o îngrijora pe mama. Lui Adolf îi plăcea muzica. îl prefera pe WAGNER chiar şi atunci. WAGNER a fost întotdeauna preferatul său•

Fratele meu a venit la VIENA în 1921, cu scopul expres de a mă vedea. Nu l-am recunoscut la început, când a intrat în casă. Am fost atât de surprinsă, încât nu am putut decât să mă uit la el. A fost ca şi cum mi-ar fi căzut un frate din ceruri. Eram deja obişnuită să fiu singură pe lumea asta. El era un tip fermecător la acea vreme. Ceea ce m-a impresionat cel mai mult a fost faptul că a mers la cumpărături cu mine. Orice femeie adoră să facă cumpărături.

Nu l-am văzut în mod regulat. Aproximativ un an mai târziu, m-a vizitat

din nou. Am mers la mormântul părinţilor noştri de lângă LINZ. Ne-am dorit să mergem acolo. Apoi ne-am despărţit, el a plecat la MÜNCHEN, iar eu la LINZ. L-am vizitat la MÜNCHEN, în 1923. Asta a fost înainte de 9 nov. încă îmi părea la fel. Activităţile sale politice nu-l schimbaseră. Următoarea dată când l-am văzut a fost pe *Dirsch Strasse* din MÜNCHEN. Singura persoană pe care am întâlnit-o dintre prietenii săi politici a fost SCHWARZ, trezorierul partidului. Următoarea dată când l-am văzut, a fost la ziua partidului, de la NÜRNBERG. Aceasta a fost prima dată, când m-a invitat la o zi a partidului. Mi-am primit biletele ca orice altă persoană.

(în acest moment, anchetatorul a spus: „Am găsit câteva scrisori ale fratelui dumneavoastră, care vă sunt adresate. Sunt foarte scurte. O doamnă care a lucrat cu el a spus odată că nu avea absolut niciun fel de simţ al familiei[11].) Este oarecum adevărat. Cred că a moştenit asta de la tata. Nici lui nu-i păsa de rudele noastre. Numai rudele din partea mamei ne erau apropiate. Familia SCHMIED şi familia KOPPENSTEIN sunt rudele noastre dragi, în special o verişoară SCHMIED, care s-a căsătorit cu un KOPPENSTEIN. Nu am cunoscut pe nimeni din familia lui tata.

Eu şi sora mea, ANGELA, spuneam adesea: „Tata trebuie să fi avut nişte rude, dar noi nici măcar nu le cunoaştem[11]. Eu însămi am un simţ al familiei. îmi plac

rudele mele din familia WALDVIERTEL, din familia SCHMIED şi din familia KOPPENSTEIN. De obicei, îi scriam fratelui meu o scrisoare de ziua lui de naştere, iar el îmi scria un bilet scurt şi-mi trimitea un pachet. Acesta conţinea şuncă spaniolă, făină, zahăr sau ceva de genul ăsta, care îi fusese dăruit de ziua lui.

Nu am văzut-o prea des pe sora mea vitregă, doamna Angela HAMITZSCH. Ea locuia la DRESDA. Avea un soţ şi copii, şi a avut o căsnicie fericită. Am petrecut cu ea ultimele zile dinainte de sosirea americanilor, pentru că se afla şi ea în *Berchtesgadener Hof,*

în timpul Zilei partidului de la NÜRNBERG, fratele meu m-a primit la hotelul său, *Deutscher Hof,* Mi-a scris foarte rar, pentru că-i era „lene să scrie". îmi scria doar câteva cuvinte, şi doar o dată pe an.

Din 1929, l-am văzut o dată pe an până în 1941. Ne-am întâlnit o dată la MÜNCHEN, o dată la BERLIN şi o dată la VIENA. L-am întâlnit la VIENA după 1938. Ascensiunea sa rapidă în lume mă îngrijora. Trebuie să mărturisesc cu sinceritate că aş fi preferat ca el să-şi urmeze ambiţia iniţială şi să devină arhitect. (Anchetatorul a întrerupt-o, pentru a spune că aceasta a fost cea mai clasică declaraţie pe care ar fi spus-o vreodată.) Ar fi scutit lumea de o mulţime de necazuri.

Fratele meu nu a avut un regim alimentar

special în tinereţe. Mama nu ar fi permis niciodată acest lucru. Lui nu i-a păsat niciodată prea mult de mine. Presupun că mai târziu a devenit vegetarian, din cauza unei boli de stomac.

Prima dată când fratele meu mi-a sugerat să-mi schimb numele a fost la Jocurile Olimpice de la GARMISCH. A vrut să trăiesc sub numele de „WOLFF" şi să-mi păstrez identitatea incognito. Asta a fost suficient pentru mine. De atunci încolo.
am folosit acest nume. Am adăugat „doamna", deoarece am considerat că ieşeam în evidenţă mai puţin. Mi s-a ordonat să rămân incognito şi atunci când am fost mutată din casa mea din AUSTRIA la *Berchtesgadener Hof,*

Mi-am pierdut locul de muncă de la o companie de asigurări vieneză în 1930, când s-a aflat cine era fratele meu. Din acel moment şi până la *Anschluss,* mi-a dat o pensie lunară de 250 de şilingi. După *Anschluss,* mi-a dat 500 de mărci pe lună.

în 1940, am mers la BERLIN, ca să-mi văd fratele. Nu am fost niciodată supravegheată de *Sicherheitsdienst,* Am putut să mă deplasez întotdeauna liber. Odată, când locuiam la un hotel din MÜNCHEN, în timpul vizitei lui MUSSOLINI, poliţia judiciară a venit să verifice toţi oaspeţii. Nici măcar ei nu ştiau cine era *„Frau* WOLFF".

Sunt catolică, iar Biserica este cea mai mare preocupare a mea, în afara casei.

Fratele meu a fost, de asemenea, catolic şi nu cred că a părăsit vreodată Biserica. Nu pot să spun cu siguranţă.

în ultimii ani, am fost angajată ca dactilografă într-un spital. Fratele meu ştia despre asta. A fost pe deplin de acord ca eu să mă angajez singură. A trebuit să renunţ mai târziu, pentru că era prea mult pentru sănătatea mea.

Venirea mea la BERCHTESGADEN a fost foarte ciudată. Mă aflam în casa mea din AUSTRIA de Jos, între VIENA şi LENTZ. Am vrut să rămân acasă. Era foarte important să păstrez grădina de legume în ordine şi să am grijă ca totul să crească frumos.

Intr-o dimineaţă, la mijlocul lunii aprilie a acelui an, m-am trezit cu un automobil în faţa uşii. Un şofer a intrat în casă şi mi-a spus că avea sarcina de a mă aduce la OBERSALZBERG. Trebuia să plecăm peste două ore. Am fost uimită, deoarece nu făcusem nicio pregătire. Am spus că în niciun caz nu puteam pleca în două ore. Apoi, am convenit să plecăm cu maşina în dimineaţa următoare. Nu ştiu cine era şoferul• Cred că maşina era un Mercedes. Era şi un al doilea şofer în maşină. (Anchetatorul, care crede că excursia a fost organizată de Martin BORMAN şi că domnişoara HITLER era în mare pericol de a fi ucisă, întreabă apoi: „A fost plănuită de Martin BORMAN?") Nu ştiu nimic despre asta. Nu l-am cunoscut decât foarte puţin pe BORMAN. Când eram la jumătatea drumului spre BERCHTESGADEN, unul dintre şoferi

mi-a spus că nu s-au gândit că voi veni şi eu. Am întrebat: „De ce nu mi-aţi spus asta mai devreme? Atunci nu aş fi venit". Şoferul nu era înarmat şi am uitat cum arăta.

Am văzut-o o singură dată pe Eva Braun. Era în 1934, la NÜRNBERGl Fratele meu nu a discutat niciodată cu mine despre acest subiect. Nu am vizitat niciodată nici casa fratelui meu de pe OBERSALZBERG, nici cu el, nici acum, că sunt aici americanii. Eu nu am fost niciodată invitată.

Când am ajuns la *Dîetrîch Eckart Hutte,* unde m-a cazat Fârber de la *Berchtesgadener Hof,* nimeni nu ştia cine eram. Luam masa în camera mea şi nu vorbeam cu oamenii. Nu ştiam pe nimeni acolo. în prezent, învăţ limba engleză. încă mai trebuie să recapitulez vocabularul pentru astăzi. Am studiat engleza la şcoală, dar, din păcate, am uitat aproape tot•

Soarta personală a fratelui meu m-a afectat foarte mult. El a rămas fratele meu, indiferent de ce s-a întâmplat. Sfârşitul lui mi-a adus o durere de nedescris, ca soră a lui. (în acest moment, domnişoara HITLER a izbucnit în lacrimi, iar interogatoriul s-a încheiat.)

Finalul declaraţiei•

/s/ George Allen

2"''CIC

(»

FRANCIS E. MARTINI \\
Agent special,
comandantul CIC.

>3pr.xJuced fccx^ hcfcSnqa c# !

ANEXA C. Profilul timpuriu al lui Fidel Castro

Acest profil timpuriu de personalitate al lui Fidel Castro a fost realizat în 1961, la doar doi ani după ce revoluţionarul cubanez a reuşit să-l forţeze pe Fulgencio Batista, dictatorul corupt, susţinut de americani, să părăsească ţara insulară din Caraibe. După ce l-a răsturnat pe Batista, Castro a trecut la convertirea sistemului capitalist cubanez intr-un sistem comunist şi s-a aliniat cu Uniunea Sovietică. în consecinţă, preşedinţii americani Eisenhower şi Kennedy l-au considerat pe Castro un factor de risc şi o ameninţare serioasă.

Una dintre numeroasele măsuri ofensive luate ca răspuns la această ameninţare percepută a fost invazia nefericită din Golful Porcilor, din Cuba. CIA a antrenat 1 400 de exilaţi cubanezi, pentru a invada Cuba, în speranţa că va declanşa o revoltă împotriva lui Castro, la 17 aprilie 1961. Forţa de invazie a fost înfrântă la debarcarea pe insulă. Acest studiu psihiatric a fost pregătit la opt luni şi jumătate după invazia ratată.

înainte de a fi asasinat, în noiembrie 1963, de către un admirator al lui Castro, Lee Harvey Oswald, preşedintele Kennedy şi fratele său, procurorul general Robert Kennedy, au fost responsabili de mai multe tentative de asasinare a lui Castro. Acest raport a fost declasificat la 32 de ani de la întocmirea sa „în conformitate cu prevederile Legii din 1992 privind dosarele

asasinatului lui JFK”[1]. Raportul a supraestimat slăbiciunile psihologice ale lui Castro şi nu a reuşit să prevadă capacitatea lui de a se menţine la putere.

~~ÛECRET~~

N?

STUDIU PSIHIATRIC
AL PERSONALITĂŢII LUI FIDEL CASTRO



I
Decembrie 1961

AGENŢIA CENTRALA DE INFORMAŢII

Colectivul psihiatric

Anexa C

S-E-C-R-E-T

I. Rezumat psihiatric

Fidel Castro nu este „nebun", dar are o personalitate atât de nevrotică şi instabilă, încât este foarte vulnerabil la anumite tipuri de presiune psihologică. Elementele nevrotice remarcabile ale personalităţii lui sunt foamea de putere şi nevoia de recunoaştere şi adulaţie din partea maselor. Este incapabil să obţină o

satisfacţie emoţională completă din nicio altă sursă.

Castro are o nevoie constantă de a se răzvrăti, de a găsi un adversar şi de a-şi extinde puterea personală prin răsturnarea autorităţii existente. Ori de câte ori concepţia sa despre sine este uşor perturbată de critici, devine atât de instabil emoţional, încât pierde, într-o anumită măsură, contactul cu realitatea. Dacă aspecte vulnerabile semnificative ale personalităţii lui ar fi atacate în mod constant de către cei de la care acum caută aprobare, rezultatul ar putea fi dezorganizarea personalităţii şi ineficienţa – posibil chiar boala emoţională clinică. Această boală ar fi probabil o depresie sau o variantă a acesteia, cum ar fi o stare de surescitare, o dependenţă sau o creştere a suspiciunii până la punctul de retragere completă din realitate.

Egoismul lui Castro este călcâiul lui Ahile pentru el. Calităţile narcisiste extreme ale personalităţii sale sunt atât de evidente, încât sugerează modele previzibile de acţiune atât în caz de victorie, cât şi de înfrângere. Atunci când câştigă, trebuie să controleze el însuşi situaţia, fără să delege autoritatea, şi trebuie să continue să caute noi domenii de autoritate, pe care să le răstoarne. Când se confruntă cu înfrângerea, prima preocupare pentru el este să se retragă în mod strategic într- un loc unde îşi poate regrupa activele şi de unde poate conduce personal o altă rebeliune.

Agresivitatea lui Castro provine din încercările constante de a obţine o poziţie specială, care-i este refuzată. Atunci când

obţine ceea ce-şi doreşte, are nevoie de o reasigurare constantă a faptului că este îndreptăţit să ocupe această poziţie specială. în trecut, el a căutat aprobarea din diferite surse, dar în prezent o obţine de la masele cubaneze, sursa actuală a sentimentului său de putere şi prestigiu. Atâta timp cât masele continuă să-l susţină, nu va suferi de anxietate, depresie sau simptome psihiatrice evidente. Ameninţarea cronică la adresa echilibrului personalităţii sale este că această sursă de satisfacţie ar putea fi retrasă.

Alte surse de satisfacţie şi de întărire a orgoliului par a fi relaţia sa cu Che Guevara şi cu fratele său. Râul Castro. Există indicii puternice că Fidel Castro este dependent de Che din punct de vedere intelectual şi că-i este supus, iar stabilitatea sa emoţională ar avea de suferit dacă Che nu ar păstra o atitudine constant pozitivă faţă de el. Prin urmare, întreruperea acestei relaţii l-ar descuraja pe Castro şi i-ar reduce eficienţa.

în mod paradoxal. Fidel Castro pare a fi, în esenţă, un individ pasiv, care se apără contra temerilor sale de pasivitate. reacţionând exagerat, în moduri agresive şi sadice. Hiperactivitatea sa, evitarea rutinei, lipsa de organizare, impulsivitatea, accesele de furie şi tendinţele masochiste (inclusiv dorinţa de martiriu) par legate de dorinţele sau identificarea pasiv-feminina. Nevoia sa compulsivâ de a fi „deasupra tuturor" şi a nu se supune niciodată controlului sau autorităţii este un alt indiciu al

temerilor sale privind pasivitatea.

Consecvenţa cu care Castro insistă să repare nedreptăţile comise asupra „oamenilor de rând", preocuparea de îngrijire şi hrănire a maselor sărace, de a crea oportunităţi educaţionale pentru defavorizaţi şi dorinţa de a fi cunoscut ca un „frate" binevoitor indică faptul că are, într-o anumită măsură, mustrări de conştiinţă. Măsurile sale punitive extreme împotriva violului şi furtului indică, de asemenea, o rezervă de vinovăţie inconştientă, care poate fi exploatată în defavoarea sa.

Deşi depinde de sprijinul maselor, el nu are nicio consideraţie reală faţă de ele şi nu are suficientă încredere în ele, pentru a organiza alegeri. Primul său considerent este să menţină controlul în mâinile sale. Probabil că s-ar distruge atât pe el însuşi, cât şi poporul cubanez, pentru a-şi păstra acest statut. Aceasta este baza pentru a continua etapa revoluţionară dincolo de perioada sa de utilitate.

Castro este o persoană cu o înzestrare intelectuală superioară, cu nevoi narcisiste şi exhibiţioniste insaţiabile. iar propaganda care vizează aceste caracteristici ar avea un impact asupra lui Castro şi ar părea, de asemenea, plauzibilă pentru susţinătorii săi. Inconsecvenţele sale evidente şi deficienţele sale izbitoare pot fi evidenţiate cel mai bine în acest mod.

Castro este un lider revoluţionar ideal, un agitator şi un instigator de tulburări sociale, dar nu are capacitate de

organizare şi administrare şi nici nu este preocupat de punerea în aplicare a unor planuri detaliate. Mai mult, nu poate avea o încredere suficient de mare în nimeni, pentru a-şi permite să delege autoritatea.

ANEXA D. Alti tirani şi terorişti

> > >

Omar al-Bashir din Sudan

Omar al-Bashir a preluat puterea după o lovitură de stat, în 1989, şi de atunci se află la putere. Curtea Penală Internaţională (CPI) a emis un mandat internaţional de arestare pe numele său, după ce a fost acuzat de crime împotriva umanităţii, genocid şi crime de război, pentru acţiunile sale din regiunea sudaneză Darfur.

Nu se ştiu prea multe despre acest fost comandant al armatei sudaneze. Alex de Waal, expert în problemele Sudanului, a declarat pentru BBC că al-Bashir este „un om pentru care demnitatea şi mândria sunt foarte importante şi este un tip destul de încrezut, predispus la izbucniri de furie, mai ales când simte că-i este lezată mândria”. Cu toate acestea, avertizează De Waal, dictatorul nu trebuie subestimat: „E mai deştept decât pare. Este o persoană care aparent are o înţelegere uriaşă a detaliilor, dar e foarte conştient că nu are o educaţie foarte bună”[1]

Francisco Macias Nguema şi Teodoro Obiang Nguema din Guineea Ecuatorială

în perioada în care a fost la putere, dictatorul Francisco Macias Nguema a ucis ori trimis în exil o treime din populaţia ţării sale din Africa Centrală. îi detesta pe toţi cei pe care-i considera intelectuali. Asta includea pe oricine purta ochelari. în cele

din urmă, potrivit jurnalistului Anthony Daniels de la *The Telegraph,* care a vizitat ţara în 1986, nimeni nu mai purta ochelari sau nu mai rămăsese în viaţă ca să-i poarte. De asemenea, oamenii erau atenţi să nu fie prinşi cu cărţi sau chiar cu o pagină de material tipărit.[2]

Nepotul lui Francisco, Teodoro Obiang Nguema, a ajuns la putere în 1979, în urma unei lovituri de stat militare. Unchiul Francisco a murit în faţa unui pluton de execuţie, iar Teodoro i-a luat locul unchiului său, ca dictator al tării. Partidul Democrat din Guineea Ecuatorială, condus de Teodoro, este singurul partid semnificativ din această ţară cu rezerve bogate de petrol.

Criticii şi adversarii lui Teodoro, precum şi presa au avut de suferit sub conducerea sa brutală. Majoritatea cetăţenilor din Guineea Ecuatorială au venituri sub pragul sărăciei, în ciuda faptului că, în 1993, au fost descoperite bogate zăcăminte de petrol în largul coastelor ţării. Fiului actualului dictator, Teodorin Obiang Nguema, care este şi vicepreşedinte, i s-au confiscat bunuri în valoare de peste 70 de milioane de dolari de către Statele Unite. Printre acestea, se numără un Fer rari în valoare de jumătate de milion de dolari, suvenire cu Michael Jackson în valoare de 2 milioane de dolari şi un avion Gulfstream de 38,5 milioane de dolari. în 2017, un tribunal din Paris l-a condamnat pentru deturnare de fonduri şi a dispus confiscarea bunurilor sale din Franţa, în valoare de peste 100 de milioane de euro. Se pare că tatăl său are

economii de aproximativ 600 de milioane de dolari. Teodoro Obiang Nguema a fost reales în repetate rânduri cu peste 90% din voturi, ceea ce arată că fie populaţia săracă este de acord ca bogăţia ţării ei să ajungă la familia conducătoare, fie familia conducătoare se face vinovată de fraude masive. Organizaţia Human Rights Watch este convinsă că a doua variantă este cea corectă şi afirmă că „dictatura preşedintelui Obiang s-a folosit de boomul petrolier, pentru a se consolida şi a se îmbogăţi şi mai mult pe seama populaţiei ţării”.[3] în 2003, un anunţ oficial al guvernului i-a informat pe nefericiţii cetăţeni ai micuţei ţări că liderii lor se aflau în „comunicare permanentă cu Dumnezeu”. Acesta era motivul, au aflat ei, pentru care puteau ucide pe oricine hotărau ei că trebuia să moară şi nu aveau nevoie să-şi justifice decizia în faţa nimănui.[4] Teodorio Obiang Nguema este unul dintre cei mai puţin cunoscuţi şi mai brutali dictatori din Africa.

Osama bin Laden

„Noi iubim moartea. Statele Unite iubesc viaţa. Aceasta-i diferenţa dintre noi şi americani?

Osama bin Laden

Osama bin Laden nu e doar unul dintre cele mai cunoscute nume de terorişti din istoria recentă – din cauza sponsorizării atacurilor de la 11 septembrie 2001 ci şi un bun exemplu de lider venerat ca un şef de cult şi de potenţial tiran. Hitler, Stalin şi Mao au fost şi ei veneraţi în anii în care au deţinut puterea, dar Bin Laden se remarcă drept

unul dintre cei mai importanţi lideri terorişti veneraţi, un lider venerat şi animat de un tip deosebit de furie.

Osama a dezvoltat o ură obsesivă fată de Statele Unite şi le-a transmis-o adepţilor săi, care reprezentau o minoritate de musulmani din întreaga lume. Osama a fost crescut într-o familie bogată, dar a fost întotdeauna văzut ca un tolerat în cadrul acesteia. în consecinţă, el însuşi se simţea un străin. Pe parcurs, a ieşit la suprafaţă personalitatea lui narcisistă. Este posibil ca educaţia nefericită să-i fi afectat în mod semnificativ dezvoltarea furiei narcisiste, pe care a manifestat-o la maturitate.

Furia narcisistă este un răspuns extrem al unei persoane cu tulburare de personalitate narcisistă la o insultă sau la un prejudiciu real sau perceput ca atare. Insulta ameninţă imaginea de sine grandioasă a narcisistului, care poate să fie o compensare a unei insecurităţi personale puternice şi a îndoielii de sine. A fost descrisă pentru prima dată de psihanalistul Heinz Kohut, care l-a folosit ca exemplu pe căpitanul Ahab din romanul *Moby Dick,* de Herman Melville. Ahab a fost rănit de o balenă. El a devenit obsedat de dorinţa de a se răzbuna pe animal.

Aubrey Immelman, de la Colegiul Sf. Benedict al Universităţii Sf. loan, a observat, în evaluarea lui Bin Laden din 2002, că acesta nu se potrivea cu profilul unui „fundamentalist religios foarte conştiincios şi închis la minte”. Mai mult decât atât, el nu se potrivea nici măcar profilului unui martir religios devotat şi care-şi sacrifică propria persoană.[5]

Osama s-a simţit insultat de prezenţa trupelor americane în Arabia, unde se află Mecca şi Medina, oraşele sfinte ale Islamului. Acest lucru i-a devenit punctul focal întârziat al furiei, după moartea tatălui său, separarea de mamă şi umilinţa încasată de la familia lui numeroasă, de peste 50 de fraţi vitregi care, în copilărie, se refereau la el ca la „fiul unei sclave”. Această poreclă crudă poate fi pusă pe seama faptului că mama sa, nu prea plăcută de ceilalţi, a fost numită „sclavă”.

Un narcisist cu profilul psihologic al lui Osama răspunde la o insultă care-i ameninţă imaginea de sine printr-o dorinţă de răzbunare care-l consumă. Un pas important în căutarea răzbunării a fost crearea organizaţiei Al-Qaeda, în esenţă o organizaţie hibridă de terorism şi cult, bazată pe o interpretare distorsionată a Islamului. Osama, în calitate de lider al cultului, a reuşit să convingă tineri să ucidă şi să moară pentru obiectivul său.

Dovezile furiei narcisiste a lui Osama includ răspunsul său patologic exagerat la insultă, dedicarea întregului său timp şi efort răzbunării şi imposibilitatea de a fi convins să renunţe la ea. Dovezi ale personalităţii grandioase şi narcisiste a lui Osama erau clare în dorinţa lui de a conduce un imperiu unificat după înfrângerea duşmanilor săi şi căderea guvernelor arabe care nu-i împărtăşeau opiniile radicale.

Autorii de profiluri care l-au studiat pe Osama bin Laden îl descriu în moduri uşor diferite, dar toţi indică o imagine similară. De pildă, în 2002, Aubrey Immelman a

folosit o versiune a Inventarului Milion al criteriilor de diagnosticare, pentru a crea o imagine a personalităţii lui Bin Laden. Exerciţiul a indicat că acesta se încadra în criteriile de „narcisist neprincipial”, aşa cum este definit de inventar. Potrivit lui Milion, personalitatea lui Bin Laden era marcată de modele de comportament ambiţios şi îndrăzneţ. „Acest complex compozit de caracter”, a spus Immelman, „combină sentimentul arogant al narcisistului de autoapreciere, indiferenta extremă fată de binele celorlalţi şi aşteptările grandioase de recunoaştere specială, cu preamărirea de sine a personalităţii antisociale, conştiinţa socială deficitară şi nepăsarea fată de drepturile celorlalţi”.[6]

Mai importantă decât această descriere a caracterului lui Bin Laden este concluzia lui Immelman că viitorul lider al regatului pe care spera să-l creeze, după ce i-ar fi alungat din Orientul Mijlociu pe occidentali şi pe liderii arabi favorabili occidentalilor, nu era un adevărat fundamentalist religios. De fapt, el nu se încadra nici în profilul „fundamentalistului religios extrem de conştiincios şi închis la minte”, nici în cel al „martirului religios, care combină aceste calităţi cu trăsături pioase sau sacrificiul de sine”. Potrivit acestei interpretări a caracterului său, Osama bin Laden a folosit fundamentalismul islamic, pentru a se glorifica pe sine.

Ilustraţii

>



Figura I-în seara zilei de duminică, 17 septembrie 1978, în Camera de Est a Casei Albe, preşedintele Statelor Unite, Jimmy Carter, preşedintele Egiptului, Anwar Sadat, şi premierul Israelului, Menahem Begin, au semnat Acordurile de la Câmp David. Anterior negocierilor, preşedintele Carter a studiat cu atenţie profilurile psihologice ale celor doi lideri din Orientul Mijlociu, pregătite de analiştii serviciilor



Figura 2 – Adolf Hitler, citind un ziar după eliberarea lui din închisoare, în 1924, la vârsta de 35 de ani. Orator înnăscut, Hitler a dictat primul său volum de memorii şl manifestul politic *Mein Kampf (Lupta mea),* în cele nouă luni de încarcerare pentru rolul pe care-l avusese în lovitura de stat împotriva Republicii de la Weimar. Chiar dacă abundă în minciuni şi dezinformare, memoriile oferă o înţelegere profundă a psihologiei lui Hitler, inclusiv a brutalităţii Iul, iar în cel de-al doilea volum, publicat în 1927, pot fi găsite indicii cu privire la complexul său mesianic, la credinţa că fusese ales să readucă Germania pe culmile gloriei. *Creditfoto:* Colecţiile Muzeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite, donaţia lui Martin Shallow III.



Figura 3 – Colonelul WIlHam J. Donovan, la 6 februarie 1941. Donovan a devenit, mai târziu, şeful Oficiului pentru Servicii Strategice (OSS), în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, l-a cerut lui Walter Langer să creeze profilul psihologic al lui Adolf Hitler. *Credit foto:* Secţia de Gravuri şi Fotografii a Bibliotecii Congresului, Washington, D.C.

Figura 4-WalterC. Langer, doctor în psihanaliză, într-o fotografie publicitară pentru cartea sa, *TheMindofAdolfHitler: The Secret Wartime Report (Mintea lui AdolfHitler. Raportul secret al perioadei de război),* publicată în 1972. Profilul psihologic al lui Adolf Hitler, realizat de Langer la cererea Oficiului pentru Servicii Strategice, în timpul celui de-AI Doilea Război Mondial, a prezis corect comportamentul predilect al dictatorului într-o varietate de situaţii. Succesul Iul Langer a inspirat succesoarea OSS, Agenţia Centrală de Informaţii, să folosească metodele şl tehnicile dezvoltate, pentru a crea profiluri psihologice precise ale liderilor străini. *Credit foto:* Dean A. Haycock, colecţie privată.





Figura 5- Preşedintele Bill Clinton îl întâmpină pe preşedintele Republicii Haiti, Jean-Bertrand Aristide, în Biroul Oval, la data de 14 octombrie 1994. Aristide a fost subiectul unui profil psihologic incorect şi injurios, creat de CIA pentru a încerca să submineze politica preşedintelui Clinton faţă de Haiti. Senatorul republican Jesse Helms s-a folosit de profil, pentru a-l declara pe Aristide un „psihopat”, concluzie falsă şl complet nefondată. *Credit foto:* Bob McNeely şi Oficiul de Fotografii al Casei Albe „Preşedintele Aristide”, Biblioteca Digitală Clinton (https://clinton.presidentiallibrarles.us/items/ show/52063 – accesat 10 aprilie

2018).



Figura 6 – Premierul sovietic St a lin vorbeşte cu ministrul său de externe, Veaceslav Molotov, la Palatul de la Ialta, din Crimeea, Rusia, în februarie 1945. Spre sfârşitul anilor ’20, Molotov l-a ajutat pe Stalin să preia conducerea Partidului Comunist, folosindu-se de poziţia sa de conducere în cadrul Comitetului de Partid de la Moscova, pentru a-i elimina pe membrii care i se opuneau lui Stalin după moartea lui V.I. Lenin. A murit la Moscova, în 1986, la vârsta de 96 de ani. Fotografia arată clar lipsa de funcţionalitate a mâinii stângi şi scurtimea braţului stâng al lui Stalin, rezultatele unul accident din copilărie. Examinarea medicală a acestui braţ, care nu s-a vindecat niciodată corespunzător, a dus la moartea unuia dintre cei mai buni medici/oameni de ştiinţă din Rusia, doctorul Vladimir Behterev.în decembrie 1927. *Credit foto:* prin amabilitatea Bibliotecii Prezidenţiale şi a Muzeului Franklin D. Roosevelt, Hyde Park, New York.

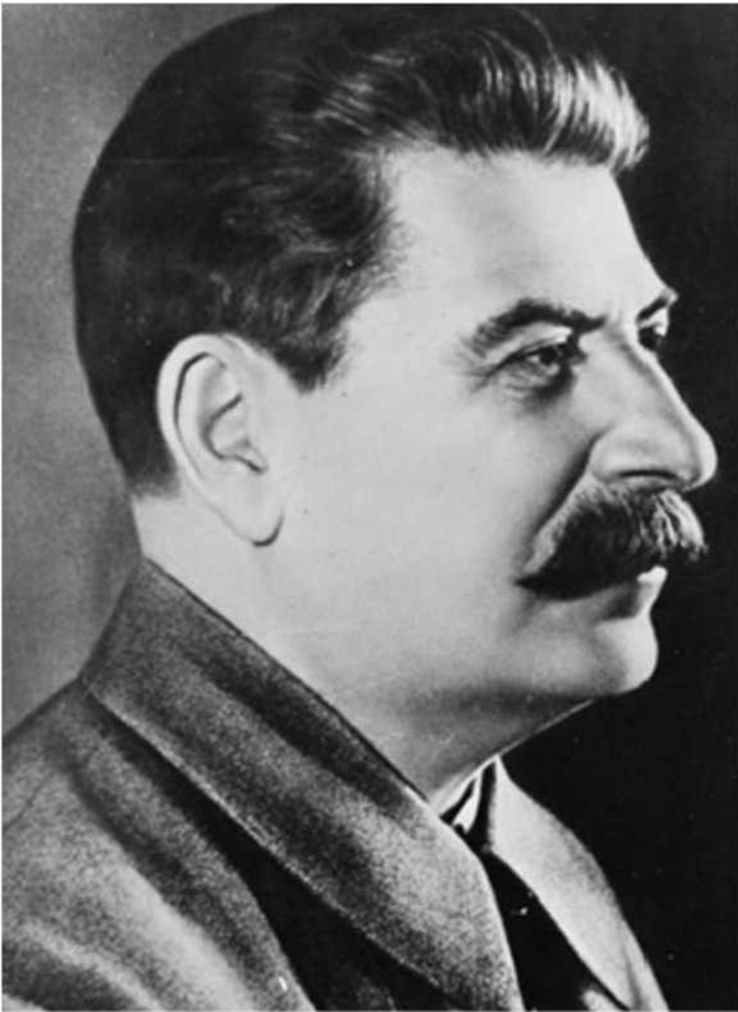


Figura 7- Iosif Vissarionovici Stalin, secretar-general al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, probabil în 1942, înfăţişat aşa cum voia să pară. Stalin ordona de multe ori ca trăsăturile fizice care-l displăceau să fie ascunse publicului. Această fotografie îi înfăţişează retuşată faţa ciupită devărsat. De asemenea, nu prezintă nido urmă a paranoiei dictatorului care a terorizat Kremlinul şi o mulţime de cetăţeni sovietici. *Credit foto:* Biblioteca Congresului, Washington, D.C., Administraţia Siguranţei Agrare, Colecţia de fotografii a Oficiului pentru Informaţii de Război.



Figura 8 – Stalin, aşa cum îi plăcea să fie văzut. Asemenea lui Mao Zedong, Stal în era o sursă de teroare, dar şi obiectul unui cult al personalităţii. Aici, comunişti din Germania de Est îl celebrează pe tiranul brutal, ducând un portret impunător. în timp ce arestările frecvente aprovizionau Gulagul lui Stalin cu forţă de muncă în condiţii de sclavie, un oraş era numit după el în Germania de Est. Admiratorii îl vedeau ca pe liderul puternic, care a industrializat o naţiune înapoiată. Preţul progresului a fost un număr între 20 şi 25 de milioane demorţi, conform biografului Simon Sebag Montefiore. *Credit foto:* SLUB Dresden (Biblioteca Universităţii şi a Saxoniei din Dresda) / *Deutsche Fotothek* (Fototeca

Germană)/Abraham Pisarek.



Figura 9-MaoZedongîn 1941. Până la vârsta de 48 de ani, viitorul dictator, fotografiat la Yenan, în China, în timpul Războiului Sino-Japonez, devenise un expert al tehnicilor machiavelice, care se soldau frecvent cu morţi. O altă trăsătură marcantă a personalităţii sale era predilecţia pentru pedepse adeseori sadice şi moartea oricui, bogat sau sărac, îi punea autoritatea la îndoială sau pe care ar fi putut să-l abuzeze, pentru a-şl întări poziţia în Partidul Comunist. *Credit foto:* Colecţia Emest Hemingway de la Biblioteca Prezidenţială şl Muzeul John F. Kennedy, Boston.



Figura 10 – Preşedintele Ford priveşte cum secretarul de stat Henry Kissinger dă mâna cu Mao Zedong, în timpul unei vizite la reşedinţa preşedintelui Partidului Comunist Chinez din Peking (Beijing), China, la 2 decembrie 1975. Mao, care avea să moară zece luni mai târziu, era narcisist, machiavelic, lipsit de remuşcărl şl empatle. Moştenirea lul include moartea a aproximativ 45 de milioane de oameni, mai mulţl decât cei ucişi de Hitler şi Stalin. *Credit foto:* prin amabilitatea Bibliotecii Gerald R. Ford.



Figura 11- KofI Annan, secretarul-general al Naţiunilor Unite, l-a vizitat pe dictatorul irakian Saddam Hussein la Bagdad, pe 22 februarie 1998, pentru a încerca să rezolve criza din jurul inspecţiilor internaţionale pentru arme Interzise. SUA credeau în mod greşit că Saddam ascundea arme de distrugere în masă. Saddam a devenit epltomul narcisistului malign în rol de dictator. A fost răsturnat la cinci ani după această întâlnire, după invazia forţelor americane care voiau, pasămite, să anihileze armele de distrugere în masă ale lui Saddam, care, după cum s-a văzut, nu existau. *Credit foto:* prin amabilitatea Fondului de Fotografii al Naţiunilor Unite şi a postului IraqI News.



Figura 12 – Preşedintele Ugandei, Idi Amin Dada, adresându-se Adunării Generale din poziţia de preşedinte al Organizaţiei Unităţii Africane, la 1 octombrie 1975. V iziunea grandioasă a lui Idi Amin despre sine a contribuit la proasta administrare a economiei ugandeze. Acţiunile sale militare neinspirate împotriva Tanzaniei au condus la răsturnarea şl exilarea sa în Arabia Saudită. Din nefericire, anterior expulzării sale, în cel şapte ani cât a deţinut puterea, au fost ucişi aproximativ 300 000 de ugandezl. *Credit foto:* prin amabilitatea Fondului de Fotografii al Naţiunilor Unite şi a lul TeddyChen.



Figura 13 – Secretarul-general al Naţiunilor Unite, Ban Kl-moon (dreapta), se întâlneşte cu Muammar Gaddafl, preşedintele Jamahirlei Arabe Populare Socialiste Libiene, la Slrte, în Libia, pe 8 septembrie 2007. După aproape 42 de ani în care a condus Libia, încrederea în sine exagerată a lui Gaddafi l-a făcut să supraestimeze susţinerea poporului libian, pe care-l dominase de când preluase puterea în 1969. Asemenea lui Idi Amin, Gaddafi era necruţător, avea o imagine grandioasă despre sine, care, în cele din urmă, i-a afectat abilitatea de a estima ceea ce s-a dovedit a fi cea mai mare ameninţare pentru regimul şi viaţa lui. Cu ajutorul forţelor aeriene din Occident, rebelii libieni l-au răsturnat de la putere în 2011. Gaddafi a fost omorât, după ce a fost descoperit într-un adăpost subteran în care se ascundea. *Credit foto:* prin amabilitatea Fondului de Fotografii al Naţiunilor Unite şi a lui Evan Schneider.



Figura 14-0 soţie de fermier arată raţia de alimente pe o zi la Phenian, în Republica Populară Democrată Coreeană, pe 27 iunie 1997. La vremea aceea, la conducere era Kim Jong-il, tatăl actualului dictator nord-coreean, Kim Jong-un. Penuria de alimente continuă şi acum, din cauza redirecţlonăril de bani şl resurse pentru a subvenţiona dezvoltarea capacităţii nucleare a ţării. *Credit foto:* prin amabilitatea Fondului de Fotografii al Naţiunilor Unite şl a lui James Bu.

Mulţumiri

>

Mărie E. Culver continuă să mă sprijine în toate eforturile mele de a scrie. Fără ea, nu aş fi avut norocul să am o carieră de scriitor. Comentariile şi redactarea ei au ajutat această carte să devină uşor de citit. Mama mea îşi inspiră familia şi pe cei care o cunosc bine, prin rezistenţa ei uimitoare în faţa unor provocări care i-au zdrobit pe mulţi alţii. Bandy Lee, de la Universitatea Yale, şi-a făcut timp, cu multă generozitate, să-mi răspundă la o serie lungă de întrebări. David Holbrook, arhivist la Biblioteca şi Muzeul prezidenţial Dwight D. Eisenhower, a răspuns la o cerere de materiale, cu o rapiditate şi o eficienţă pe care le-am apreciat foarte mult. Acelaşi lucru este valabil şi pentru Patrick F. Fahy, tehnician la arhivele Bibliotecii şi Muzeului prezidenţial FDR; Maryrose Grossman şi Clara Snyder, de la Arhivele de Referinţă Audio-Video ale Bibliotecii şi Muzeului prezidenţial John F. Kennedy; şi arhivista

Elizabeth Druga, de la Biblioteca şi Muzeul prezidenţial Gerald R. Ford. Arhiviştii foto de la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite şi de la Fototeca Naţiunilor Unite mi-au oferit ajutor pentru obţinerea fotografiilor, la fel ca şi Bettina Erlenkamp de la SLUB Dresda, Deutsche Fotothek, Dresda, Germania. Responsabilul principal de programe Charles Kraus, Ph.D., de la Centrul Internaţional Woodrow Wilson pentru Istoria Cercetătorilor şi Programul de Politici Publice, m-a îndrumat către o referinţă pe care nu reuşeam s-o localizez, îngropată într-o lucrare mai lungă referitoare la impresiile sovietice despre Mao Zedong. Natalia Yankina, secretară, şi prof. Marina A. Akimenko, consilieră a directorului Centrului Naţional de Cercetare Medicală pentru Psihiatrie şi Neurologie, din Sankt-Petersburg, Federaţia Rusă; Andrew Kaufmann, director-adjunct pentru afaceri externe la Centrul Prezidenţial George W. Bush; şi Holly Reed, de la Administraţia Arhivelor Naţionale din Statele Unite – toţi au răspuns rapid la întrebări şi astfel m-au ajutat să progresez.

Agenta mea literară, Carrie Pestritto de la Agenţia Literară Laura Dail, este întotdeauna disponibilă, pentru a mă ajuta cu bună-dispoziţie şi profesionalism, îi sunt recunoscător Jessicăi Case, editor-adjunct la Pegasus Books, pentru răbdarea ei şi pentru că mi-a oferit şansa de a publica două cărţi la această editură de primă mână. Sunt foarte recunoscător pentru ajutorul acordat de Barbara J. Greenberg (BJG Publishing Services). Graficiană Maria Fernandez face

ca volumele, inclusiv această carte a mea, să arate aşa cum speră autorii că vor arăta cărţile lor. La fel ca Jessica, Maria este întotdeauna serviabilă şi receptivă la preocupările şi întrebările autorilor. Marc Delnicki şi Russell Lee, de la K2Strong, m-au ajutat să mă menţin în formă, în timp ce scriam această carte, şi au făcut-o cu abilitate şi cunoştinţe remarcabile şi cu un simt al umorului deosebit.

Note

Introducere

1 C.G. Jung, *Memories, Dreams, Reflections,* New York, Vintage (1961) 1989, p. 331 (ed. rom.: *Amintiri, vise, reflecţii,* trad. Daniela Ştefănescu, Bucureşti, Humanitás, 2008).

Capitolul 1

1 Langer, *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report,* p. 8.

2 McGuire şi Hull (editori), *C.G, Jung Speaking: Interviews and Encounters,* pp. 127-128.

3 McGuire şi Hull (editori), C.G. *Jung Speaking: Interviews and En counters,* p. 20. Referinţa e greşită probabil, inclusiv în original. Face trimitere la o altă carte.

4 Dinitia Smith, „Analysts turned to P.R. to market themselves”, în *The New York Times,* 9 decembrie 2000 (www.nytimes.com/2000/12/09/arts/analysts-turn-to-pr-to-market-themselves.html).

5 Peter Hoffmann, *German Resistance to Hitler,* Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1988, pp. 106-125, şi Danny Orbach, *The Plots Against Hitler,* New York, Houghton Mifflin Harcourt, 2016 (ed. rom.: *Comploturile împotriva lui Hitler,* trad. Veronica-Delia Zahareanu, Bucureşti, RAO, 2017).

6 Henry A. Murray, „Analysis of the personality of Adolph Hitler”, Cornell University Library / Law Collections / Donovan Nuremberg Trials Collection (http://lawcollections.library.cornell.edu/nuremberg-accesat la 3 martie 2017).

7 Neumann şi Koppel, *The Pictorial History of the Third Reich,* p.

34.

8 Memorandum, George Allen către ofiţerul responsabil [Interogatoriul dnei Paula Wolff], 12 iulie 1945, Divizia Aeropurtată 101, Detaşamentul Corpului de Contra-Informaţii, Memorandum către ofiţerul responsabil l-25 iulie, 1945, Cutia 13, Armata SUA, Registrele pe unităţi, Biblioteca Prezidenţială „Dwight D. Eisenhower”.

9 Dr. Bloch era cunoscut drept „doctorul săracilor”. A activat timp de 37 de ani la Linz, în Austria, şi a tratat pacienţi marginalizaţi sau săraci. Cerea ca plată pentru serviciile sale doar cât puteau să-şi permită pacienţii, ceea ce, pentru mulţi, însemna că nu plăteau nimic. într-un articol din *Colliers,* publicat în 1941, Bloch mărturisea că se mirase cum „acel băiat blând” a putut ajunge Führer. Hitler i-a permis lui Bloch să emigreze în Statele Unite, unde a murit în 1945, susţinând că era „100% evreu”. înainte să moară, s-a întrebat: „Cum se poate simţi un doctor, când vede că unul dintre foştii lui pacienţi a ajuns să-i persecute etnia?” Vezi George M. Weisz, „Hitler's Jewish Physicians", în *Rambam Maimonides Medical Journal,* 5, nr. 3 (2014): e0023 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4128594/). Ron Rosenbaum, „Hitler's doomed angel", în *Vanity Fair,* 3 septembrie 2013 (www.vanityfair.com/news/1992/Q4/hitlers-doomed-angel – accesat 28 decembrie 2017).

David Gardner, „Getting to know the Hitlers", în *The Telegraph,* 20 ianuarie 2002 (www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/1382115/Getting-to-know-the- Hitlers.html – accesat 10 februarie 2018).

Andrew Jacobs, „Mao’s grandson rises în Chinese military", în *The New York Times,* 25 septembrie 2009, A4.

Larry Rohter, „Maker of ‘Shoah’ stresses its lasting value", în *The New York Times,* 6 decembrie 2010, Cl.

Romain Leick şi Martin Doerry, „‘Shoah’ director Claude Lanzmann: ‘Death has always been a scandal^ Part 3: ‘There is no why here'", în *Spiegel Online,* 10 septembrie 2010 (www.spiegel.de/international/zeitgeist/shoah-director-claude-lanzmann-death-has-always-been-a- scandal-a-716722-3.html – accesat 4 decembrie 2017).

Leick şi Doerry, ,,‘Shoah' director Claude Lanzmann: 'Death has always been a scandal'".

Brigitte Hamann, *Hitler's Vienna: A Dictator's Apprenticeship,* p. VII

Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, „Adolf Hitler

issues comment on the 'Jewish Question'", în *Timeline of Events* (www.ushmm.org/learn/timeline-of-events/before- 1933/adolf-hitler- issues-comment-on-the-jewish-question – accesat 16 februarie 2018).

Statistici despre lagărele de concentrare şi lagărele morţii, furnizate de Enciclopedia Muzeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite (www.ushmm.org/wlc/en/article.php?Moduleld=10008193 – accesată 19 februarie 2018).

Philip Hyland *et al,, „A* Psycho-Historical Analysis of Adolf Hitler: The Role of Personality, Psychopathology, and Development", în *Psychology & Society,* 4, nr. 2 (2011), pp. 58- 63.

Istorisirea despre „orbirea isterică" a lui Hitler este preluată de la Thomas Weber, *Hitler's First War: Adolf Hitler, the Men of the List Regiment, and the First World War,* Oxford, Oxford University Press, 2011, şi Dalya Alberge, „Hitler's war boast exposed as a myth", în *The Independent,* 21 octombrie 2011 (https://www.independent.co.uk/life style/history/hitlers war boast exposed as a myth 2373590.html).

21 Lukács, *The Hitler of History,* p. 43.

22 Reprodus după T.E. Lawrence, *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii,* trad. Petru Comarnescu, Editura pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1937 (n.trad.).

23 *Ibidem* (n.trad.).

24 Kershaw, *Hitler: 1889-1936 Hubris,* p. 240.

25 Langer, *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report,* p. 42.

26 Michael M. Sheng, *Mao Zedong's Narcissistic Personality Disorder and China's Road to Disaster,* în *Profiling Political Leaders: Cross- Cultural Studies of Personality and Behavior,* editori Ofer Feldman şi Lindo O. Valenty, Westport, Conn., Praeger, 2001, p. 120.

27 Dina Kraft, „Hitler wrote 1923 book praising him, scholar says", în *The New York Times,* 7 octombrie 2016, A6.

28 Adolf Hitler, *Mein Kampf,* Boston, Houghton Mifflin Company (1925), 1943, p. 510.

29 Dorothy Thompson, *Kassandra spricht: Antifaschistiche Publizistick 1932-1942,* Leipzig şi Weimar, 1988, pp. 41-43, în Volker, *Hitler: Ascent, 1889-1939,* p. 264.

30 Philip Oltermann, „Eastern front plays greater role than D-day în German memories", în *The Guardian,* 5 iunie 2014 (https://www.theguardian.eom/world/2014/iun/05/eastern- front-greater-role-d- day-german-memories).

Capitolul 2

1 Jimmy Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President,* 1982, p. 320.

2 Jerrold M. Post, „Personality Profiles în Support of the Camp David Summit”, în *President Carter and the Role of Intelligence în the Camp David Accords,* CIA, Freedom of Information Act, 2013, p. 15.

3 Post, „Personality Profiles în Support of the Camp David Summit”, p. 16.

4 Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President,* p. 320.

5 „Former President Carter Praises the CIA for Intelligence Work Leading Up to the 1978 Middle East Peace Accords at Camp David”, în *CIA, News and Information,* 13 noiembrie 2013 (https://www.CIA.gov/news-information/press-releases-statemcnts/2013-press- releases-statements/president- carter-peace – acco rds – at- c amp – david. html).

6 Post, „Personality Profiles în Support of the Camp David Summit*', p. 17.

7 Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President,* p. 330.

8 Post, „Personality Profiling Analysis", p. 339.

9 „Former President Carter Praises the CIA for Intelligence Work..."

10 Post, „Personality Profiles în Support of the Camp David Summit", p. 16.

11 *Ibidem,* p. 15.

12 Omestad, „Psychology and the CIA: Leaders on the Couch", 1994, pp. 104-122.

13 Benedict Carey, „Teasing out policy insight from a character profile", în *The New York Times,* 29 martie 2011, DI. Cartea la care se face referire este Philip Tetlock, *Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know?,* Princeton University Press, 2005.

14 Pascale Chifflet, „Questioning the Validity of Criminal Profiling: An Evidence-based Approach", în *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 48, nr. 2 (12 mai 2014): pp. 238-255.

15 Jimmy Bourque *et al,, The Effectiveness of Profiling from a National Security Perspective, Canadian Human Rights Commission,* martie 2009.

16 Joshua Wright şi Monica F. Tomlinson, „Personality Profiles of Hillary Clinton and Donald Trump: Fooled by Your Own Politics", în *Personality and Individual Differences,* 128 (2018), pp. 21-24.

17 Post, „Personality Profiles în Support of the Camp David Summit", p. 15.

18 Omestad, „Psychology and the CIA: Leaders on the Couch".

19 Carey, „Teasing out policy insight from a character profile".

20 Deşi Peres nu a câştigat alegerile, aşa cum se aşteptau comentatorii – a fost învins de două ori de Menachem Begin în cursa pentru postul de prim-ministru –, el a deţinut această funcţie de două ori, mai târziu. S-a opus iniţial Acordurilor de la Camp David şi tratatului de pace la care au condus acestea, dar le-a susţinut în anii următori. A primit, împreună cu prim-ministrul israelian Yitzhak Rabin şi liderul palestinian Yasser Arafat, premiul Nobel pentru Pace în 1994, pentru rolul jucat în negocierea acordurilor de pace de la Oslo. Conform termenilor acestei înţelegeri istorice, Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (OEP) a recunoscut dreptul la existenţă paşnică al statului Israel şi a denunţat terorismul. în schimb, Israelul a recunoscut OEP ca reprezentantă a palestinienilor.

21 Carey, „Teasing out policy insight from a character profile".

22 Post, „Personality Profiles în Support of the Camp David Summit", p. 18.

23 *Ibidem,* p. 17.

24 J.M. Post, „Assessing Leaders at a Distance: The Political Personality Profile", în Post (ed.), *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton,* pp. 102-104.

25 Brian Bennett, „Stakes are high for Trump’s meeting with Putin. Here’s what to expect", în *Los Angeles Times,* 4 iulie 2017 (www.latimes.com/politics/la-fg-trump-putin-20170704-story.html).

26 Jon Ward, „Bush explains his comment about Putin’s soul, says Russian leader 'changed’", în *The Daily Caller,* 14 decembrie 2010 (http://dailycaller.com/2010/12/14/bush-explains-his-comment-about- putins-soul-says-russian-leader-changed/).

27 Carla Anne Robbins, „Mr. Bush gets another look into Mr. Putin’s eyes", în *The New York Times,* 30 iunie 2007, Al6.

28 George W. Bush, *Decision Points,* New York, Crown Publishers, 2010, p. 435.

Capitolul 3

1 Zainab Salbi şi Dean A. Haycock, „The Activist", în *Brainwave,* dialog pe scenă, New York, Muzeul de Artă Rubin, 5 martie 2014.

2 Jerrold M. Post, „Explaining Saddam Hussein: A psychological profile", în *Air University: The Intellectual and Leadership Center*

of the Air Force, decembrie 1990 (http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/iraq/saddam post.html).

3 Terrold M. Post, „Explaining Saddam Hussein: A psychological profile", în *Air University: The Intellectual and Leadership Center of the Air Force,* decembrie 1990 (http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/iraq/saddam post.html).

4_Scott Barry Kaufman, „The Dark Core of Personality", în *Scientific American,* 28 iulie 2018 (https://blos.scientificamerican.com/beautiful-minds/the- dark-core-of-personality/).

5 Morten Moshagen *et al,,* „The Dark Core of Personality", în *Psychological Review,* 125, nr. 5 (2018), pp. 656-688.

6 Kaufman, „The Dark Core of Personality".

7 Mark. F. Lenzenweger, „Epidemiology of Personality Disorders'', în *Psychiatric Clinics of North America,* 31, nr. 3 (2008)m, pp. 395-403.

8 Christie, Geis *et al,, Studies în Machiavellianism,*

9 Sean Coughlan, „Narcissists 'irritating but successful'", în *BBC News,* 26 iunie 2018 (https://www.bbc.com/news/education-44601198).

10 Jean M. Twenge şi Joshua D. Foster, „Birth Cohort Increases în Narcissistic Personality Traits Among American College Students, 1982-2009", în *Social Psychological and Personality Science,* 1, nr. 1, 2010, pp. 99-106.

11 Donald Trump şi Bill Zänker, *Think Big: Make It Happen în Business and Life,* New York, HarperCollins, 2007, p. 16 (ed. rom.: *Gândeşte bine şi în stil mare în viaţă şi în afaceri,* trad. Bogdan Chircea, Bucureşti, Pro Editură şi Tipografie, 2009).

12 *Manualul de diagnostic şi clasificare statistică a tulburărilor mintale (DSM-S),* ed. 2013, p. 671.

13 Joshua D. Miller şi Keith Campbell, „The Case for Using Research on Trait Narcissism as a Building Block for Understanding Narcissistic Personality Disorder", în *Personality Disorders: Theory, Research and Treatment,* 1, nr. 3 (2010): pp. 180-191.

14 Sadie F. Dingfelder, „Reflecting on Narcissism", în *Monitor on Psychology,* 42, nr. 2 (2011), p. 64.

15 Christie, Geis *et al., Studies în Machiavellianism,* pp. l-9.

16 Daniel N. Jones şi Delroy L. Paulhus, „Machiavellianism", în Mark R. Leary şi Rick H. Hoyle (eds.), *Handbook of Individual Differences în Social Behavior,* New York, Guilford Press, 2009, pp. 93-108.

17 „Psychopathy: A Misunderstood Condition", The Society for the

Scientific Study of Psychopathy (http://www.psychopathysociety.org/en/ – accesat la 4 mai 2017).

18 Christie, Geis *et al., Studies în Machiavellianism,* p. 64, p. 228.

19 J.M. Post, „Assessing Leaders at a Distance: The Political Personality Profile", p. 84.

Capitolul 4

1 Sursele pentru această secţiune sunt furnizate la final, pentru ca personajele „DHT" şi „JVD" să nu poată fi identificate de la început.

2 Surse pentru capitolul de faţă: David Clayton Thomas, *Blood, Sweat, and Tears,* Toronto, Penguin Canada, 2011 şi Stephen Kotkin, *Stalin, Vol, I, Paradoxes of Power,* 1878-1928, New York, Penguin Press, 2014.

3 Aina Sundt Gullhaugen şi Jim Aage Nottestad, „Looking for the Hannibal Behind the Cannibal: Current Status of Case Research”, în *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology,* 55, nr. 3 (mai 2011), pp. 350-369.

4 Haycock, *Murderous Minds: Exploring the Criminal Psychopathic Brain,* pp. 156-157.

Capitolul 5

1 Relatarea despre moartea lui Behterev este preluată, în principal, din articolul scris de Jiirg Kesselring, „Vladimir Mikhailovitch Bekhterev, 1857-1927: Strange Circumstances Surrounding the Death of the Great Russian Neurologist”, în *European Neurology,* 66, 23 iunie 2011, pp. 14-17.

2 Kesselring, „Vladimir Mikhailovitch Bekhterev”, 1857-1927, p. 16.

3 Alice Miller, *The Untouched Key: Tracing Childhood Trauma în Creativity and Destructiveness,* New York, Anchor Books, 1990, p. 65.

4 Kesselring, „Vladimir Mikhailovitch Bekhterev, 1857-1927”, p. 16.

5 M.A. Akimenko, „Vladimir Mikhailovich Bekhterev”, în *The„V.M. Bekhterev” Psychoneurological Research Institute, Saint Petersburg, Russia,* 2014 (http://www.bekhterev.ru/en/history/vladimir-mikhailovich- b ekh ter ev/index, php).

6 Anatoli Ribakov, *Children of the Arbat* (trad. Harold Shukman), New York, Little, Brown and Company, 1988, pp. 643-644 (ed.

rom.: *Copiii din Arbat,* trad. Efim Spînu, Naun Berstein, Mihai Maier, Bucureşti, Echinox, 1991, p. 604).

7 *Joseph Stalin, Red Terror,* scenariul şi producţia Alison Guss, History Television Network Productions, H-TV, 1996.

8 *Ibidem,*

9 „On the suppressed testament of Lenin”, ultima actualizare din 24 aprilie 2007 (https://www.marxists.org/archive/trotsky/1932/12/lenin.htm).

10 Robert Wesson, *Lenin's Legacy: The Story of the CPSU,* Stanford, California, Hoover Institution Press, 1978, p. 152.

11 *Joseph Stalin, Red Terror,*

12 Robert C. Tucker, *Stalin as Revolutionary, 1879-1929: A Study în History and Personality,* New York, W.W. Norton & Company, 1974, citat în Stal, *Psychopathology of Joseph Stalin,*

13 Jack Anderson şi Dale Van Atta, „Saddam’s roots an abusive childhood”, în *The Washington Post,* 25 ianuarie 1991 (https://www.washintonpost.com/archive/local/1991/01/25/saddams-roots-an- abusive-childhood/ 2c5af56e-6413-410b-alcf-5c215flf64c2/?utm term=.9e6701dc7353).

14 Kotkin, *Stalin, I, Paradoxes of Power, 1878-1928,* p. 24.

15 Goode, „The world; Stalin to Saddam: So much for the madman theory”.

16 Kotkin, *Stalin, I, Paradoxes of Power, 1878-1928,* p. 603.

17 *Joseph Stalin, Red Terror.*

18 Dorothy Thompson, „Good bye to Germany”, în *Harper's Magazine,* decembrie 1934, pp. 43-51.

19 Nikita Hruşciov, *Memoirs of Nikita Khrushchev, Vol. 2, Reformer, 1942-1964,* trad. George Shriver, University Park, Pennsylvania, Universitatea din Pennsylvania, 2006, pp. 82-84.

20 *Ibidem,* p. 84.

21 Post, „Personality Profiling Analysis”, p. 340.

22 *Joseph Stalin, Red Terror.*

23 Andrew Osborn, „Josef Stalin "had a degenerative brain condition’”, în *The Telegraph,* 21 aprilie 2011 (https://www.telegraph.co.Uk/news/worldnews/europe/russia/8466880/Josef-Stalin-had-degenerative-brain- condition.html).

24 James Allen Wilcox şi P. Reid Duffy, „They’re Out to Get Me: Evaluating Rational Fears and Bizarre Delusions în Paranoia”, în *Current Psychiatry,* 15, nr. 10 (octombrie 2016), pp. 29-41.

25 Asociaţia Americană de Psihiatrie, *DSM-5,* pp. 649-652.

Capitolul 6

1 „Poziţia lui Mao – evaluare”, 3 februarie 1975. Cutia 1, Dosarul „China – Raport asupra lui Mao Tse-tung” aflat în dosarele Richard B. Cheney din Biblioteca Prezidenţială Gerald R. Ford (https://www.fordlibrarymuseum.gOv/library/document/0005/l 561346.pdf).

2 Benton şi Chun (eds.), *Was Mao Really a Monster?,* p. iv.

3 Henry A. Kissinger, „Briefing Book for the President's Meeting with Chairman Mao”, decembrie 1975, dosarul cu informaţii al consilierului pentru securitate naţională şi telegrame pentru preşedintele Ford, 1974-1976 (cutia 19), aflat la Biblioteca Prezidenţială Gerald R. Ford.

4 Chang şi Halliday, *Mao, The Unknown Story,* pp. 5-6.

5 *Ibidem,* p. 5.

6 „Mao Zedong: Biographical and Political Profile”, în *Focus on Asian Studies,* IV, nr. 1, New York, The Asia Society, toamna 1984 (http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1900_mao_early.ht m).

7 *Ibidem,*

8 Chang şi Halliday, *Mao, The Unknown Story* p. 6.

9 *Ibidem,* p. 13.

10 Jonathan D. Spence, „Portrait of a Monster'', în Benton şi Chun (eds.), *Was Mao Really a Monster?* p. 32.

11 Bill Willmont, „From Wild Swans to Mao: The Unknown Story" (De la lebedele sălbatice la Mao. Povestea necunoscută), în Benton şi Chun (eds.), *Was Mao Really a Monster?* p. 184.

12 Benton şi Chun (eds.), „Was Mao Really a Monster?", p. iv.

13 Ian Johnson, „Who killed more: Hitler, Stalin or Mao?", în *The New York Review of Books,* 5 februarie 2018 (https://www.nybooks.com/daily/ 2018/02/ 05/who-killed- more-hitler-stalin-or-mao/).

14 Donald J. Trump @realDonaldTrump, „Wow, what a tough sentence for Paul Manafort", Twitter, 15 iunie 2018 (https://twitter.com/realDonaldTrump?
ref src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauth or).

15 Benton şi Chun (eds.), *Was Mao Really a Monster?* p. 10.

16 Spence, „Portrait of a Monster", în Benton şi Chun (editori), *Was Mao Really a Monster?,* p. 39.

17 Maurice Meisner, „The Significance of the Chinese Revolution în World History", 1999, document de lucru, Centrul de Cercetări Asiatice al Şcolii de Economie şi Ştiinţe Politice de la Londra, Londra, p. 12.

18 Meisner, „The Significance of the Chinese Revolution în World History", p. 12.

19 Mikael Suslov, „A New «Cult of Personality»: Suslov’s Secret Report on Mao, Khrushchev, and the Sino-Soviet Tensions, December 1959", în *Cold War International History Project Bulletin, 1996-1997,* Washington, D.C., Woodrow Wilson International Center, pp. 8-9; 244-248.

20 Jon Wolfsthal, „How to Reason With a Nuclear Rogue", în *Foreign Policy,* 12 iulie 2017 (http://foreignpolicy.com/2017/07/12/north- ko re a-nukes-icbm-test-nuclear-weapons/).

21 Ken Gewertz, „Mao under a microscope", în *The Harvard Gazette,* 11 decembrie 2003 (https://news.harvard.edu/gazette/story/2003/12/mao-under-a-microscope/).

22 „Mao Zedong: Biographical and Political Profile”, în *Focus on Asian Studies,*

Capitolul 7

1 Robin Wright, „Kim Jong Un was funny, charming, and confident, but brought his own toilet”, în *The New Yorker, 3* mai 2018 (https://www.newyorker.com/news/news-desk/north- koreas-leader-was-funny- charming-and-confident-but-brought-his-own-toilet).

2 Michael M. Sheng, „Mao Zedong's Narcissistic Personality Disorder and China's Road to Disaster”, în Ofer Feldman şi Lindo O. Valenty (eds.), *Profiling Political Leaders: Cross- Cultural Studies of Personality and Behavior,* Westport, Conn., Praeger, 2001, pp. 111-127.

3 Matt Spetalnick *et al,,* „Understanding Kim: Inside the U.S. effort to profile the secretive North Korean leader”, în *Reuters,* 26 aprilie 2018 (https://www.reuters.com/article/us-northkorea-usa-trump-kim- insight/understanding-kim-insidethe-us-effbrt-to-profile-the- secretive-north-korean-leader-idUSKBNIHXOGK).

4 Ernesto Londono, „North Korean leader Kim Jong Un offers many faces, many threats”, în *The Washington Post,* 13 aprilie 2013 (https://www.washintonpost.com/world/national- security/north-korean- leader-kim-jong-un-offers-many- facesmany-threats/2013/04/13/c8f0aa70-a3ad-lle2-82bc- 511538ae90a4 story.html? norecl i r c ct=on&

utm term=.3adfa36bdbba).

5 *Ibidem,*

6 *Ibidem,*

7 Mark Bowden, „Understanding Kim Jong Un, the world's most enigmatic and unpredictable dictator”, în *Vanity Fair,* 12 februarie 2015 (https://www.vanityfair.com/news/2015/02/kim-jong-un-north- korea-understanding).

8 Wright, „Kim Jong Un was funny, charming, and confident, but brought his own toilet”.

9 Julie Hirschfeld Davis, „Trump on Kim: From 'madman' to 'hono rable'„, în *The New York Times,* 10 mai 2018, A7.

10 Spetalnick *et al,,* „Understanding Kim: Inside the U.S. effort to profile the secretive North Korean leader".

11 Jeremy Diamond, Kevin Liptak şi Elise Labott, „Trump picks 'attitude' over prep work ahead of Singapore summit", *CNN,* 7 iunie 2018 (https://www.cnn.com/2018/06/Q7/politics/trump-north-korea- preparations/index.html).

12 Spetalnick *et al.,* „Understanding Kim: Inside the US. effort to profile the secretive North Korean leader”.

13 Jonathan Swan, „1 big thing: The intelligence file on Kim Jong-un”, în *Axios,* 10 iunie 2018 (https://www.axios.com/ncwslctters/axios-sneak-_________peek-04d796bl-3dl6-4e6a-a77c-ebf0dl6ff64a.html).

14 „Madeleine Albright, former Secretary of State", interviu, Commonwealth Club of California, 27 aprilie 2018.

15 Jerrold M. Post şi Laurita M. Denny, „Kim Jong II of North Korea: A Political Psychology Profile", în *Political Psychology Associates* (http://www.pol-psych.com/downloads/KJI%20Profile%20-%20FinaLhtm – accesat la 4 februarie 2018),

16 Bowden, „Understanding Kim Jong Un, the world’s most enigmatic and unpredictable dictator".

17 *Ibidem.*

18 *Ibidem.*

19 Londono, „North Korean leader Kim Jong Un offers many faces, many threats".

20 Bowden, „Understanding Kim Jong Un, the world’s most enigmatic and unpredictable dictator".

21 Wright, „Kim Jong Un was funny, charming, and confident, but brought his own toilet".

22 Christina Capatides, „Kim Jong Un is bringing his own toilet to the Koreas summit", *CBS,* 26 aprilie 2018 (https://www.cbsnews.com/news/kim-jong-un-bringing-his- own-

toilet-to- the-koreas-summit/).
23 Steven Rosenberg, „Stalin ‘used secret laboratory to analyse Mao's excrement’", la *BBC News,* 28 ianuarie 2016 (https://www.bbc.com/news/world-asia-35427926).
24 Barbara Starr, „Pentagon’s damning assessment of Kim regime made public, with summit în balance", *CNN,* 23 mai 2018 (https://www.cnn.eom/2018/05/23/politics/pentagon-north-korea-assessment/index.html).
25 Spetalnick *et al.,* „Understanding Kim: Inside the U.S. effort to profile the secretive North Korean leader".
26 Christiane Amanpour, „N. Korean defector skeptical of Kim’s intentions", *CNN,* 26 mai 2018 (https://www.cnn.com/videos/world/ 2018/04/26/intv-amanpour-north-korea-defector-thae-yong-ho.cnn).
27 Choe Sang-Hun, „North Korea’s ruling family: Secrets, excesses and quirks", în *The New York Times,* 24 mai 2018, A6.
28 Adriano Schimmenti *et al.,* „Mafia and Psychopathy*', în *Criminal Behavior and Mental Health,* 24 nr. 5 (decembrie 2014), pp. 321-331.
29 Andrei Lankov, „Kim Jong Un is a survivor, not a madman", în *Foreign Policy,* 26 aprilie 2017 (https://foreignpolicy.com/2017/04/26/kim- iong-un-is-a-survivor-not-a-madman/).

Capitolul 8

1 Patrick Keatley, „Idi Amin", în *The Guardian,* 17 august 2003 (www.theuardian.com/news/2003/aug/18/guardianobituaries).
2 Abrevierile denumirilor unor distincţii militare britanice: *Victoria Cross* (Crucea Reginei Victoria), *Distinguished Service Order* (Serviciul Militar cu Distincţie), *Military Cross* (Crucea Militară) – n.trad.
3 Ian Wright, „Patrick Keatley, observing the Commonwealth for the Guardian and the BBC", în *The Guardian,* 12 mai 2005 (www.theuardian.com/media/2005/may/12/broadcasting._pres sandpublishing).
4 John Billinghurst, „David William Barkham", în *Lives of the Fellows, Royal College of Physicians, Munk's Roll,* vol. XII, (2010) (http://munksroll.rcplondon.ac.uk/Biography/Details/6165).
5 „Capturing Idi Amin", reportaj produs şi regizat de Fran Robertson, în filmul *Ultimul rege al Scoţiei,* DVD, regia Kevin Macdonald, Fox Searchlight, 2006.
6 Billinghurst, „David William Barkham".
7 Un articol apărut pe site-ul postului de radio „Vocea Americii" îl

citează pe Barkham spunând că el este de părere că Idi Amin este uneori *hiper*-maniac (şi nu Az/jo-maniac). Vezi „On Oscar Night Forest Whitaker wins big", VOAnews.com (https://www.voanews.com/a/a-13-2007-02-27-voa67-66703207/559343.html – ultima actualizare pe 27 octombrie 2009). Versiunea audio a comentariului lui Barkham confirmă faptul că medicul era de părere că dictatorul avea episoade de hipomanie. Hipermania este o formă mai extremă de manie decât hipomania. Simptomele de hipermanie sunt similare cu cele de hipomanie, dar au o prezenţă mai susţinută. Este mai probabil ca hipermania să evolueze în paranoia şi/sau alte semne de psihoză. Este posibil ca o persoană foarte bolnavă să aibă manifestări ciclice de hipomanie şi hipermanie.

8 *General Idi Amin Dada: A Self Portrait,* regia Barbet Schroeder, Colecţia Criterion, 1974, relansat în 2002.

9 Wright, „Patrick Keatley, observing the Commonwealth for the Guardian and the BBC*'.

10 Relatarea Sorayei este preluată din cartea *Gaddafi's Harem: The Story of a Young Woman and the Abuses of Power în Libya,* de Annick Cojean (trad. Marjolijn de Jager), New York, Grove Press, 2013,

11 Christiane Amanpour, „Gaddafi: Death of a Dictator*', *ABCNews.com* (www.abcnews.go.com/International/moammar-gaddafi-dead-rebels-killed-dictator/story?id =14784776 – accesat pe 11 martie 2018),

12 Stephanie Pappas, „Why Moammar Gaddafi Was So Strange", în *Live Science,* 21 octombrie 2011 (https://www.livescience.com/16672-moammar-gaddafi-strange-behavior.html).

13 Ronald J. Ostrow şi Robert C. Toth, „CIA psychological profile... Kadafi as insecure", în *Los Angeles Times,* 18 decembrie 1981, 4. Reprodus la: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA- RDP90-00552R000100480003-7.pdf. Acesta era unul dintre primele rapoarte care prezenta detalii din profilul realizat de CIA pentru Muammar Gaddafi. Foloseşte o ortografie alternativă a numelui lui Gaddafi.

14 M. Cherif Bassiouni (ed.), „Historical Background, Qadhafi: A History of Political Terror", în *Libya: From Repression to Revolution, A Record of Armed Conflict and International Law Violations, 2011-2013,* Leiden, Martinus- Nijhoff, 2013, pp. 101-102.

15 Pappas, *Why Moammar Gaddafi Was So Strange.*

1 Erica Goode, „The World; Stalin to Saddam: So Much for the Madman Theory", în *The New York Times,* 4 mai 2003 (www.nytimes.com/ 2003/05/04/weekinreview/the-world-stalin-to-saddam-so-much-for-the-madman-theory.html.),

2 „Secrets of his life and leadership, An interview with Said K. Aburish", în *Frontline* (https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/saddam/ intervie ws/ aburish.html – accesat la 8 mai 2018).

3 Narcisismul malign nu este recunoscut oficial ca o tulburare de personalitate în manualul *DSM-5,* editat de Asociaţia Americană

de Psihiatrie. Trăsăturile principale ale sindromului sunt descrise individual în manual.

4 Brad J. Busman, „Narcissism, Fame Seeking, and Mass Shootings*', în *American Behavioral Scientist,* 2 noiembrie 2017 (http://iournals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/00Q27642177396 60).

5 Carrie Barron, „Malignant Narcissism and the Murder of a Parent", în *Psychology Today,* 24 februarie 2015 (https://www.psychologytoday.com/us/blog/the- creativity-cure/201502/malignant-narcissism- and-the-murder-parent).

6 *Ibidem.*

Capitolul 10

1 Sinclair Lewis, *It Can't Happen Here,* New York, Signet Classics, (1935) 2014, pp. 16-17.

2 Boyce Rensberger, „Clues from the grave add mystery to the death of Huey Long", în *The Washington Post,* 29 iunie 1992 (https://www.washintonpost.com/archive/politics/1992/06/29/clues-from-the- gr ave-add-mystery-to-the-death-of-huey-long/cbdd5297-27al-4534-96bb-68175daf3573/?utm term=.b2497e9eb618).

3 în Senatul american, fiecare stat este reprezentat de câte doi senatori, indiferent de populaţie. Senatorul care a reprezentat statul o perioadă mai îndelungată este considerat „senior", celălalt fiind considerat „junior" (n.trad.).

4 Ellen Schrecker, *Many Are the Crimes: McCarthyism în America,* Boston, Little, Brown, 1998, p. xiii.

5 Centrul Havighurst pentru Studii Ruseşti şi Postsovietice, „History of Russian Journalism", Universitatea din Miami, 2018 (https://miamioh.edu/cas/academics/centers/havighurst/cultural-academic-resources/havighurst-special-programing/iournalism-under-fire/journalism-history/index.html).

6 Interviu cu Madeleine Albright, fost secretar de stat.

7 Gerhard Peters, „Presidential News Conferences", în John T. Woolley şi Gerhard Peters (eds.), *The American Presidency Project,* Santa Barbara, California, Universitatea din California, 1999-2018 (http://www.presi-dency.ucsb.edu/data/newsconferences.php).

8 Scrisoarea trimisă preşedintelui de atunci, Barrack Obama, a fost reprodusă în de Richard Greene, în articolul „Is Donald Trump

mentally ill? Three professors of psychiatry ask president Obama to conduct 'a full medical and neuropsychiatric evaluation’", în *Huffington Post,* 17 decembrie 2016 (https://www.huffintonpost.com/richard-greene/is-donald-trump-mentally b 13693174.html).

9 Gail Sheehy, „At Yale, psychiatrists cite their 'duty to warn’ about an unfit President", în *New York Magazine, 23* aprilie 2017 (http://nymag.com/daily/intelligencer/2017/ 04/yale psychiatrists cite duty to warn about unfit president.html).

10 May Bulman, „Donald Trump has 'dangerous mental illness^ say psychiatry experts at Yale conference", în *The Independent,* 21 aprilie 2017 (https://www.independent.co.uk/news/world-0/donald-trump- dangerous-mental-illness-yale-psychiatrist-conference-us- president-unfit-james-gartner-a7694316.html).

11 Sheehy, „At Yale, psychiatrists cite their 'duty to warn’ about an unfit President".

12 Bulman, „Donald Trump has 'dangerous mental illness^ say psychiatry experts at Yale conference".

13 Allen Frances, „An eminent psychiatrist demurs on Trump’s mental state", în *The New York Times,* 15 februarie 2017, A26.

14 „A mental health warning on Trump", scrisoare, în *The New York Times,* 13 februarie 2017, A26.

15 Jane Mayer, „Should psychiatrists speak out against Trump?", în *The New Yorker,* 22 mai 2017 (https://www.newyorker.com/magazine/2017/ 05/22/should-psychiatrists-speak-out-a gainst-trump) .

16 Sheehy, „At Yale, psychiatrists cite their 'duty to warn’ about an unfit President".

17 Bulman, „Donald Trump has 'dangerous mental illness^ say psychiatry experts at Yale conference".

18 „What do we mean by 'duty to warn’?”, Asociaţia Americană de Psihiatrie, 16 ianuarie 2018 (https://www.psychiatry.org/news-room/apa-blogs/apa-blog/2018/01/what-do-we-mean-by-duty-to-warn).

19 Sharon Begley, „Psychiatrists call for rollback of policy banning discussion of public figures’ mental health", în *STAT,* 28 iunie 2018 (https://www.statnews.com/2018/Q6/28/psychiatrists-goldwater- rule-rollback/?utm campaign=rss).

20 Mayer, „Should psychiatrists speak out against Trump?"

21 Charles G. Kels şi Lori H. Kels, „The Cost of Conflation: Avoiding Loose Talk about the Duty to Warn", în *Clinical Psychiatry News (Noutăţi din psihiatria clinică),* 12 octombrie 2017

(https://www.mdede.com/psychiatry/article/149226/practice-management/cost-conflation-avoiding-loose-talk-about-duty-warn/page/0/1).

22 Post, *Narcissism and Politics: Dreams of Glory,* p. xv.

23 *Ibidem,* p. xiii.

24 Asociaţia Americană de Psihiatrie, „Calls for end to 'armchair' psychiatry", 9 ianuarie 2018 (https://www.psychiatry.org/newsroom/news releases/apa calls for end to armchair psychiatry).

25 Frances, *Twilight of American Sanity: A Psychiatrist Analyzes the Age of Trump,* pp. 3-4.

26 *Ibidem,* p. 3.

27 Michael Kruse, „The Lost City of Trump", în *Politico Magazine,* iulie/august 2018 (https://www.politico.com/magazine/story/2018/06/29/trump-robert-moses-new-york-television-city-urban-development-1980s-218836?utm source=pocket&utm medium=email&utm campaign=pockethits).

28 *Ibidem.*

29 Edward R. Murrow, „'Wires and lights în a box' speech before attendees of the RTDNA (then RTNDA) convention", *Radio Television Digital News Foundation,* 15 octombrie 1958 (http://www.rtdna.org/content/edward r murrow s 1958 wires lights în a box speech#.VDrbgNTF8X4).

30 Michael Knigge, „Populism scholar: Donald Trump is an American original", în *D|V Akademie,* 29 noiembrie 2016 (http://www.dw.com/en/populism-scholar-donald-trump-is- an-american-original/a-3657 1825).

31 Diana C. Mutz, „Status threat, not economic hardship, explains the 2016 presidential vote", în *PNAS (Proceedings of the National Academy of Sciences'},* 115, nr. 19 (8 mai 2018), E4330- E4339.

32 Sheng, „Mao Zedong’s Narcissistic Personality Disorder and China’s Road to Disaster", p. 120.

33 David Barstow *et al.,* „Trump engaged în suspect tax schemes as he reaped riches from his father" , în *The New York Times,* 2 octombrie 2018 (https://www.nytimes.com/interactive/2018/10/Q2/us/politics/donald-trump-tax-schemes-fred-trump.html).

34 Sean Coughlan, „Narcissists 'irritating but successful’".

35 Vezi Ben Jacobs, „Donald Trump’s attack on John McCain war record is 'new low în US politics’", în *The Guardian,* 18 iulie 2015 https://www.theuardian.com/us-news/2015/jul/18/donald-trump-john-mccain-vietnam-iowa-republicans), şi Ben Schreckinger, „Trump attacks McCain: ‘I like people who weren’t captured’”, în *Politico,* 18 iunie 2015 (https://www.politico.com/story/2015/07/trumD-attacks-mccain-i-likc-pcople-who-werent- captured-120317).

36 Donald J. Trump şi Tony Schwartz, *Trump: The Art of the Deal,* New York, Ballantine Books, 1987, pp. 58-59.

37 *Ibidem,* p. 58.

38 *Ibidem,* p. 58.

Capitolul 11

1 Toate comentariile citate ale doctorului Zinner se găsesc în: Will Pavia, „The Psychiatrists’ verdict: Donald Trump is a man incapable of guilt, with inner rage”, în *The Times,* 20 mai 2017 (www.thetimes.co.uk/edition/world/psychiatrists-verdict-on-trump-a-man-incapable- of-guilt-with-inner-rage-zsrlt707b).

2 *The New York Times,* „Excerpts from Trump’s interview”.

3 Chauncey DeVega, „Psychiatrist Bandy Lee: "We have an obligation to speak about Donald Trump’s mental health issues... Our survival as a species may be at stake”, în *Salon,* 25 aprilie 2017 (www.salon.com/2017/05/25/psychiatrist bandy lee we have an obligation to speak about donald trumps mental health issues our survival as a species may be at stake/ – accesat la 6 mai 2017).

4 Frances, *Twilight of American Sanity: A Psychiatrist Analyzes the Age of Trump,* p. 3.

5 Sheehy, „At Yale, psychiatrists cite their ‘duty to warn’ about an unfit President”.

6 Dr. Bandy Lee, e-mail către autor, 24 mai 2018.

7 Sarah Burns, „Why Trump doubled down on the Central Park five”, în *The New York Times,* 17 octombrie 2016 (https://www.nytimes.com/2016/ 10/18/opinion/why-trump-doubled-down-on-the-central- park-five.html).

8 Burns, „Why Trump doubled down on the Central Park five”.

9 „Listen: President Donald Trump to Larry O’Connor: I’m very unhappy the Justice Department isn’t going after Hillary Clinton” , în emisiunea lui Larry O’Connor din 3 noiembrie 2017 (www.wmal.com/2Q17/ll/03/listen-president-donald- trump-to-larry-oconnor-im-very-unhappy-the-iustice- department-isnt-going-after-hillary- clinton/ – accesat la 4 noiembrie 2017).

10 Linda Qiu, „Is terrorism trial process ‘a joke’? Experts say no”, în *The New York Times, 2* noiembrie 2017, p. A27.

Kevin Liptak, „Trump on China’s Xi consolidating power: 'Maybe we’ll give that a shot someday’", *CNN,* 3 martie 2018 (www.cnn.com/2018/03/03/politics/trump-maralago-remarks/index.html – accesat la 4 martie 2018).

Rachel Dicker, „Scarborough sounds alarm over Trump life term comment: If GOP ‘thinks he’s joking, then they’re fools’", în *Mediaite,* 5 martie 2018 (www.mediaite.com/tv/scarborough-sounds-alarm-over-trump-life-term-comment-if-gop-thinks- hes-joking-then-theyre-fools/ – accesat la 8 martie 2018).

Peter Ross Range, „The theory of political leadership that Donald Trump shares with Adolf Hitler", în *The Washington Post,* 25 iulie 2016 (https://www.washintonpost.com/posteverything/wp/ 2016/07/25/the-theory-of-political-leadership-that-donald-trump- shares-with-adolf-hitler/?utm term=.2c98836c9e59).

Shane Croucher, „T’m a Holocaust survivor – Trump’s America feels like Germany before Nazis took over’", în *Newsweek, 9* aprilie 2018 (http://www.newsweek.com/im-holocaust- s urvivor-trump s-america-fe els-ger many-nazis-took-over- 876965).

Rich Lowry, „Trump is not a despot", în *Politico,* 17 ianuarie 2018 (www.politico.com/magazine/story/ 2018/01/17/donald-trump- despot-216472?cid=apn. – accesat la 17 ianuarie 2018).

Kathryn Dunn Tenpas, „Why is Trump’s staff turnover higher than the 5 most recent presidents?", în *The Brookings Institution,* 19 ianuarie 2018 (www.brookins.edu/research/tracking-turnover-în- the-trump-administration – accesat la 17 martie 2018).

Trump şi Schwartz, *Trump: The Art of the Deal,* p. 56.

Richard Perez-Pena, „Migrants less likely to commit crimes", în *The New York Times,* 27 ianuarie 2017, A14.

David Leonhardt şi Stuart A. Thompson, „Trump’s lies", în *The New York Times,* actualizat la 14 decembrie 2017 (https://www.nytimes.com/interactive/2017/06/23/opinion/trumps- lies.html).

Andrew Buncombe, „Trump boasted about writing many books – his ghostwriter says otherwise", în *The Independent,* 4 iulie 2018 (https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump- books-tweet-ghost writer-tim-o-brien-tony-schwartz-writer-response-a8431271.html).

Nicholas Confessore şi Karen Yourish, „Measuring Trump’s big

advantage în free media", în *The New York Times,* 17 martie 2016, A3.

22 Sir David Par adine Frost, „‘I have impeached myself’”, transcriere editată a interviului realizat de David Frost cu Richard Nixon, transmis în mai 1977, în *The Guardian,* 7 septembrie 2007 (wvwv.theguardian.com/theguardian/ 2007/sep/07 / greatinter views 1).

„Frost: Aţi putea spune că, în anumite situaţii – iar planul Huston a fost una dintre ele preşedintele poate decide că acţiunea sa este în beneficiul naţiunii, apoi poate să comită o ilegalitate?

Nixon: Ei bine, dacă preşedintele acţionează, înseamnă că nu este o ilegalitate.

Frost: Prin definiţie.

Nixon: Exact, da. Dacă preşedintele aprobă, de exemplu, ceva legat de securitatea naţională sau, în cazul acesta, din cauza unei ameninţări semnificative asupra liniştii şi ordinii în stat, atunci decizia preşedintelui în acea situaţie este cea care le permite altora să acţioneze, să îndeplinească ordinele preşedintelui, fără a încălca nicio lege. Altfel, sunt puşi într-o postură imposibilă.”

Capitolul 12

1 Post, „Personality Profiling Analysis”, pp. 339-340.

2 Jess Davis, „The psychology of dictators”, în *Catalyst* (http://rmit-catalyst.com/the psychology of dictators – accesat la 21 august).

3 Acest citat apare în cartea scrisă de Helen Thomas, *Watchdogs of Democracy?: The Waning Washington Press Corps and How It Has Failed the Public,* New York, Scribner, 2006, p. 172.

4 Centrul de Analize Iuri Levada, „Stalin”, 6 octombrie 2016 (www.levada.ru/en/2016/06/10/stalin-2/. – accesat la 25 septembrie 2017).

5 Radio Europa Liberă, „Puţin accuses Russia’s foes of ‘excessive demonization’ of Stalin”, 16 iunie 2017 (www.rferl.org/a/russia-puţin- de c r ies – exces sive-demonization-st alin/ 28559464.html – accesat la 25 septembrie 2017).

6 „Stalin tops Puţin în Russian poli of greatest historical figures”, *AFP,* 26 iunie 2017 (www.yahoo.com/news/stalin-tops-putin-russian- poli-greatest-historical-figures- 110751986.html).

7 Moghaddam, *The Psychology of Dictatorship,* pp. 53-83.

8 Robert Tucker, *Stalin în Power: The Revolutionfrom Above, 1928-1941,* New York, W.W. Norton & Company, 1990, p. 275 (citând

articolul scris de Valentin Berejkov în 1989 şi apărut în revista sovietică *Nedelea).*

9 Adam Withnall, „Chinese woman disappears after spraying ink on poster of Xi Jinping”, în *Independent,* 19 iulie 2018 (https://www.independent.co.uk/news/world/asia/china woman dong yaoqiong disappears spraying ink xi jinping a8455166.html).

10 David Ian Chambers, „The Past and Present State of Chinese Intelligence Historiography”, în *Studies în Intelligence,* 56, nr. 3 (septembrie 2012), pp. 31-46.

11 Andrew Prokop, „Inside Steve Bannon’s apocalyptic ideology: Tike [Karl] Rove on an acid trip’”, în *Vox,* 21 iulie 2017 (www.vox.com/policy-and-politics/2017/7/21/ 16000914/steve-bannon-devils- bargain-josh- green).

12 Tulburarea de personalitate-limită sau *borderline* „include un model de relaţii intense şi instabile, imagine de sine distorsionată, emoţii extreme şi impulsivitate. Persoanele care suferă de o asemenea tulburare de personalitate au o teamă foarte profundă faţă de abandon sau de instabilitate şi pot avea dificultăţi în tolerarea singurătăţii”, conform clinicii Mayo.

13 Donald A. Graham, „Why Trump turned on Steve Bannon”, în *The Atlantic,* 3 ianuarie 2018 (https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/01/the-president-vs-steve-bannon/549617/).

14 Prokop, „Inside Steve Bannon’s apocalyptic ideology: Tike [Karl] Rove on an acid trip’”.

15 *The Dark Side,* scenariul, producţia şi regia Michael Kirk, o coproducţie Frontline şi Kirk Documentary Group, Ltd., 20 iunie 2006; şi Kurt Eichenwald, „Dick Cheney’s biggest lie”, în *Newsweek,* 19 mai 2015 (http://www.newsweek.com/2015/05/29/dick-cheneys-biggest-lie-333097.html).

16 Langer. *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report,* p. 144.

17 „Edward R. Murrow: A report on Senator Joseph R. McCarthy, *See it now* (CBS TV, 9 martie, 1954)”, Media Resource Center, Biblioteca Moffitt, Universitatea statului California de la Berkeley (http://www.lib.berkeley.edu/MRC/murrow-mccarthy.html – accesat la 4 mai 2018).

18 „He’s Alive”, *Zona crepusculară,* sezonul 4, episodul 4, scenariul Rod Serling, regia Stuart Rosenberg, Cayuga Productions, Inc., 1963.

Anexa A

1 Denumire generică pentru teritoriul Israelului biblic, „tot Israelul, de la Dan până la Beer-Şeba” (din surse diverse din Vechiul Testament), avută în vedere şi la instaurarea Mandatului britanic, după Primul Război Mondial (n.trad.).

Anexa B

1 Kevin C. Ruffner, *„CIC Records: A Valuable Tool for Researchers*[1]*, Successful Strategic Deception: A Case Study,* Michigan Publishing (https://quodJib.umich.edU/h/hiss/hisslIlI.0113.005/I/— cic-records-a-valuable-tool-for- researcherscic-records?page=root; rgn=full+text:size=100:view= image -accesat la 1 mai 2018).

2 *Ibidem,*

3 *Ibidem,*

4 *Ibidem,*

Anexa C

1 „Psychiatric Personality Study of Fidel Castro”, cod de identificare din Arhivele Naţionale SUA: 7065385, Colecţia JFK 206: documentele personale ale lui Arthur M. Schlesinger, 1940-1984 (https://catalog.archives.gov/id/7065385 – accesat la 5 mai 2015).

Anexa D

1 „Profile: Sudan’s Omar al-Bashir” *BBC News,* 6 aprilie 2016 (https://www.bbc.com/news/world-africa-1601Q445).

2 Anthony Daniels, „If you think this one’s bad, you should have seen his uncle”, în *The Telegraph,* 4 august 2004 (https://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3610187/If-you-think-this-ones- bad-you-should-have-seen-his-uncle.html).

3 „Equatorial Guinea country profile”, *BBC News,* 8 mai 2018 (https://www.bbc.com/news/world-africa-13317174).

4 Daniels, „If you think this one’s bad, you should have seen his uncle”.

5 Immelman, „The Personality Profile of al-Qaida Leader Osama bin Laden”.

6 Immelman, „The Personality Profile of al Qaida Leader Osama bin Laden”.

Surse şi lecturi recomandate

>

Profilarea psihologică a liderilor străini

Carter, Jimmy, *Keeping Faith: Memoirs ofa President,* New York, Bantam Books, 1982.

Hofstadter, Richard, *The Paranoid Style în American Politics,* New York, Vintage, 2008.

Moghaddam, Fathali M., *The Psychology of Dictatorship,* Washington, D.C., American Psychological Association, 2013.

Omestad, Thomas, *Psychology and the CIA: Leaders on the Couch, Foreign Policy,* nr. 95, Vara 1994, pp. 104-122,

Post, Jerrold M., „Current Concepts of the Narcissistic Personality: Implications for Political Psychology”, în *Political Psychology,* 14, nr. 1 (martie 1993), pp. 99-121.

Post, Jerrold M., *Leaders and Their Followers în a Dangerous World: The Psychology of Political Behavior,* Ithaca, NY, Cornell University Press, 2004.

Post, Jerrold M., *The Mind of the Terrorist,* New York, Palgrave Macmillan, 2007. (Carte scrisă de fondatorul şi directorul Centrului de la CIA pentru Analiza Personalităţii şi Comportamentului Politic. Post a realizat profilurile psihologice pentru Saddam Hussein, Muammar Gaddafi, Osama bin Laden, Menachem Begin, Anwar Sadat şi alţii.)

Post, Jerrold M., *Narcissism and Politics: Dreams of Glory,* Cambridge, UK, Cambridge University Press, 2015. (O analiză a fenomenului dramatic

de „proliferare a politicienilor cu trăsături pronunţate de personalitate narcisistă”. Subiectele includ personalităţi ca Indira Gandhi, Benazir Bhutto, Silvio Berlusconi şi diferite aspecte ale narcisismului cu privire la liderii politici şi adepţii acestora.)

Post, Jerrold M„ *Personality Profiling Analysis,* în *The Oxford Handbook of Political Leadership,* editori R.A.W. Rhodes şi Paul ‘T Hart, Oxford, Oxford University Press, 2014. pp. 328-344.

Post, Jerrold M. (ed.), *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton,* Ann Arbor, The University of Michigan Press, 2005.

Robbins, Robert S. şi Post, Jerrold M., *Political Paranoia, The Psychopolitics of Hatred,* New Haven, CT, Yale University Press, 1997.

Schneider, Barry R. şi Post, Jerrold M. (eds.), *Know Thy Enemy: Profiles of Adversary Leaders and Their Strategic Cultures,* USAF Counterproliferation Center, Maxwell Air Force Base, Alabama, iulie 2003,

Schultz, William Todd (ed.), *Handbook of Psychobiography,* Oxford, Oxford University Press, 2005.

Tudoroiu, Theodor, *The Revolutionary Totalitarian Personality: Hitler, Mao, Castro, and Chavez,* New York, Palgrave Macmillan, 2016. (Prezintă conceptul numit „personalitate totalitară revoluţionară”, folosind studii de caz despre Adolf Hitler, Mao Zedong, Fidel Castro şi Hugo Chavez.)

Trăsături psihologice negative

Baumeister, Roy E, *Evil: Inside Human Violence*

and Cruelty {Râul, în miezul violenţei şi al cruzimii umane), New York, Henry Holt and Company, 1997.

Christie, Richard, Geis, Florence L. *et al,, Studies în Machiavellianism,* New York, Academic Press, 1970.

Glad, Betty, *Why Tyrants Go Too Ear: Malignant Narcissism and Absolute Power,* în *Political Psychology,* 23, nr. 1 (2002), pp. l-37.

Haycock, Dean A„ *Murderous Minds: Exploring the Criminal Psychopathic Brain, Neurological Imaging and the Manifestation of Evil,* New York, Pegasus Books, 2014

Lieberman, Jeffrey A. şi Ogas, Ogi, *Shrinks: The Untold Story of Psychiatry,* New York, Little, Brown and Company, 2015.

Paulhus, Delroy L. şi Williams, Kevin, M., „The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy", în *Journal of Research în Personality,* nr. 36 (2002), pp. 556-563.

Universitatea norvegiană de tehnologie, „În the mind of the psychopath", în *ScienceDaily,* 13 iulie 2012 (www.sciencedaily.com/releases/2012/07/1207131 22925.html – accesat la 12 iunie 2017).

Tirani şi dictatori

Nordlinger, Jay, *Children of Monsters: An Inquiry into the Sons and Daughters of Dictators,* New York, Encounter Books, 2015.

Adolf Hitler

Coolidge, Frederick L. *et al,, „Understanding Madmen: A DSM-IV Assessment of Adolf Hitler"* în

Individual Differences Research, 5, nr. 1 (2007), pp. 30-43.

Dyson, Stephen Benedict, „Origins of the Psychological Profiling of Political Leaders: The US Office of Strategic Services and Adolf Hitler”, în *Intelligence and National Security,* 29, nr. 5 (2014), pp. 654-674.

Hamann, Brigitte, *Hitler's Vienna: A Dictator's Apprenticeship,* Oxford, Oxford University Press, 1999 (ed. rom,: *Viena lui Hitler. Anii de ucenicie ai unui dictator,* trad. Sanda Munteanu, Bucureşti, Editura Vivaldi, 2000).

Kershaw, Ian, *Hitler 1889-1936: Hubris,* New York, WW. Norton & Company, 1999.

Langer, Walter C., *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report,* New York, Basic Books, Inc., 1972.

Lukács, John, *The Hitler of History,* New York, Alfred A. Knopf, Inc., 1997.

McGuire, William şi Hull, R .E C. (eds.), C. G. *Jung Speaking: Interviews and Encounters,* Princeton, Princeton University Press, 1987.

Neumann, Robert şi Koppel, Helga, *The Pictorial History of the Third Reich,* New York, Bantam Books, 1962.

Redlich, Fritz, *Hitler: Diagnosis of a Destructive Prophet,* New York, Oxford University Press, 1999.

Rosenbaum, Ron, *Explaining Hitler: The Search for the Origins of His Evil,* ediţie actualizată, Boston, Da Capo Press, 2014.

Snyder, Louis L., *The Encyclopedia of the Third Reich,* Wordsworth Military Library, Hertfordshire, UK, Wordsworth Editions Limited, 1998.

Ullrich, Volker, *Hitler: Ascent, 1889-1939,* trad. Jefferson Chase, New York, Alfred A. Knopf, 2016.

Iosif Vissarionovici Stalin

Brendt, Jonathan şi Naumov, Vladimir P., *Stalin's Last Crime, The Plot Against the Jewish Doctors, 1948-19S3,* New York, HarperCollins Publishers, Inc„ 2003.

Fitzpatrick, Sheila, *On Stalin's Team, The Years of Living Dangerously în Soviet Politics,* Princeton, NJ, Princeton University Press, 2015.

Guss, Alison (scenaristă şi producătoare), *Stalin: Biography,* History Television Network Production, H- TV, 1996.

Hlevniuk, Oleg V, *Stalin: New Biography of a Dictator,* New Haven, CT, Yale University Press, 2015 (ed. rom.: *Stalin. O nouă biografie a unui dictator,* trad. Anca Simitopol, Bucureşti, Litera, 2017).

James, Donald şi Pope, Stephen, „The Darkness Descends”, în *Russia's War: Blood Upon the Snow. The History of the Stalin Years, 1924-19S3,* IBP Films Distribution Ltd., 1995.

Kotkin, Stephen, *Stalin,* Vol. I, *Paradoxes of Power, 1878- 1928,* New York, Penguin Press, 2014.

Montefiore, Simon Sebag, *Stalin: The Court of the Red Tsar,* New York, Alfred A. Knopf, 2004 (ed. rom,: *Stalin. Curtea Ţarului Roşu,* trad. Cătălin Drăcşineanu, Iaşi, Polirom, 2014).

Montefiore, Simon Sebag, *Young Stalin,* New York, Alfred A. Knopf, 2007 (ed. rom.: *Tânărul Stalin,* trad. Justina Bandol, Iaşi, Polirom, 2015).

Radzinsky, Edvard, *Stalin: The First În-depth*

Biography Based on Explosive New Documents from Russia's Secret Archives, Londra, Hodder & Stoughton, 1996 (ed. rom: *Stalin,* trad. Maria Leu, Oradea, Editura Aquila ’93, 2003).

Stal, Marina, „Psychopathology of Joseph Stalin”, în *Psychology,* 4, nr. 9A1 (2013), pp. l-4.

Saddam Hussein

Bardenwerper, Will, *The Prisoner în His Palace: Saddam Hussein, His American Guards, and What History Leaves Unsaid,* New York, Scribner, 2017.

Goode, Erica, „The world; Stalin to Saddam: So much for the madman theory”, în *The New York Times,* 4 mai 2003 (https://www.nytimes.eom/2003/05/04/weekinreview/t he-world-stalinTo-saddam-so-much-for-the-madman- theory.html).

Makiya, Kanan, *Republic of Fear: The Politics of Modern Iraq,* Oakland, CA, University of California Press, 1989.

Mao Zedong

Benton, Gregor şi Chun, Lin (eds,), *Was Mao Really a Monster? The Academic Response to Chang and Halliday's „Mao: The Unknown Story”,* New York, Routledge, 2010.

Chang, Jung şi Halliday, Jon, *Mao: The Unknown Story,* New York, Alfred A. Knopf, 2005.

Pantsov, Alexander V. şi Levine, Stephen I., *Mao: The Real Story,* New York, Simon & Schuster, 2012.

Muammar Gaddafi

CoJean, Annick, *Gaddafi's Harem: The Story of a Young Woman and the Abuses of Power în Libya,*

trad. Marjolijn de Jager, New York, Grove Press, 2013.

Idi Amin Dada

Gwyn, David, *Idi Amin, Death-Light of Africa,* New York, Little Brown and Company, 1977.

Kyemba, Henry, *A State of Blood: The Inside Story of Idi Amin,* New York, Ace Books, 1977.

Ricer, Andrew, *The Teeth May Smile, But the Heart Does Not Forget: Murder and Memory în Uganda,* New York, Metropolitan Books, 2009.

Teroriştii şi terorismul
> >

Bergen, Peter L., *Holy War, Inc,: Inside the Secret World of Osama bin Laden,* New York, The Free Press, 2001.

Fried, Itzhak, „Syndrome E”, în *The Lancet,* 350, nr. 9094 (1997), pp. 1845-1847.

Immelman, Aubrey, „The Personality Profile of aLQaida Leader Osama bin Laden”, lucrare prezentată la a 25-a reuniune ştiinţifică a Societăţii Internationale de > > J J Psihologie Politică, Berlin, Germania, 16-19 iulie 2002 (digitalcommons.csbsju.edu/psychology_ pubs/69/).

Neuman, Peter R„ *Radicalized: New Jihadists and the Threat to the West,* Londra, LB. Tauris, 2016.

Randall, Jonathan, *Osama: The Making of a Terrorist,* New York, Alfred A. Knopf, 2004.

Soufan, Ali, *Anatomy of Terror: From the Death of bin Laden to the Rise of the Islamic State,* New York, WW. Norton and Company, 2017,

Warrick, Joby, *Black Flags: The Rise of Isis,* New York, Doubleday, 2015 (ed. rom: *Flamurile negre,* trad. Radu Şorop, Bucureşti, Editura

Black Button Books, 2016).

Wright, Lawrence, *The Terror Years: From Al-Qaeda to the Islamic State,* New York, Alfred A. Knopf, 2016.

Aici nu se poate întâmpla

Frances, Allen, *Twilight of American Sanity: A Psychiatrist Analyzes the Age of Trump,* New York, William Morrow, 2017.

Green, Josh, *Devil's Bargain: Steve Bannon, Donald Trump, and the Storming of the Presidency,* New York, Penguin Press, 2017.

Kranish, Michael şi Marc Fisher, *Trump Revealed: An American Journey of Ambition, Ego, Money, and Power,* New York, Scribner, 2016.

Snyder, Timothy, *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century,* New York, Time Duggan Books, 2017 (ed. rom.: *Despre tiranie. Douăzeci de lecţii ale secolului XX,* trad. Smaranda Câmpeanu, Bucureşti, Editura Trei, 2018),

S-ar putea întâmpla şi aici?

Lee, Bandy, *The Dangerous Case of Donald Trump,* New York, St. Martin's Press, 2017,